

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

วารสาร

เศรษฐศาสตร์

การเมือง

บูรพา

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา

ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2568

ISSN 2697 - 505X

ออกแบบปกโดย : ดร.สุทธาทิพย์ จัปใจเหมาะ

จัดรูปเล่มโดย : นางสาวธรรทิพย์ ภะวะวิภาต

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา
ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2568)
ISSN 2697-505X

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงาน วรรณกรรมทางวิชาการ และความรู้ใหม่ ๆ ในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อส่งเสริมคณาจารย์ นักวิจัย ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิในการนำเสนอผลงานวิจัย และผลงานวิชาการ
3. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการวิจัยใหม่และบูรณาการงานวิจัยเชิงทฤษฎีเข้ากับปรากฏการณ์ทางสังคม

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา เป็นวารสารทางวิชาการสาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง ตลอดจนสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา มีกำหนดการตีพิมพ์เผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ (มกราคม-มิถุนายน และ กรกฎาคม-ธันวาคม)

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ยินดีรับพิจารณาบทความวิชาการ บทความปริทัศน์ บทความวิจารณ์หนังสือ รายงานการสัมมนาในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง เพื่อตีพิมพ์ในวารสาร ทั้งที่เป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทย โดยส่งต้นฉบับมาที่กองบรรณาธิการ เพื่อให้คณะกรรมการกลั่นกรองในสาขาที่เกี่ยวข้องพิจารณา

เจ้าของ

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

169 ถ. หนองบางแสน ต.แสนสุข อ. เมือง จ. ชลบุรี 20131

โทรศัพท์: 0-3839-3475, 0-3810-2369 โทรสาร: 0-3839-3475 ต่อ 102

E-mail: pegjournal@hotmail.com

Homepage: <http://www.polsci-law.buu.ac.th/pegjournal/>

Website: <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/pegbuu>

กองบรรณาธิการวารสาร

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รตอ.ดร. วิเชียร ต้นศิริคองค
(คณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา)

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข

บรรณาธิการเนื้อหา

ดร.เมทินา อิศริยานนท์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร	คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร. อภิชาติ พันธเสน	วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
ศาสตราจารย์ ดร. สมศักดิ์ สามัคคีธรรม	คณะพัฒนาศักยภาพและสิ่งแวดล้อม
	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต	คณะพัฒนาศักยภาพและสิ่งแวดล้อม
	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ	นักวิชาการทรงคุณวุฒิ
รองศาสตราจารย์ ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ์	นักวิชาการทรงคุณวุฒิ
ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์	นักวิชาการทรงคุณวุฒิ
รองศาสตราจารย์ ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง	นักวิชาการทรงคุณวุฒิ
รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
รองศาสตราจารย์ ดร. โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว	คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข	คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ เครือนวน	คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สกฤติ อิศริยานนท์	คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร. เมทินา อิศริยานนท์	คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.จิรายุทธิ์ สีม่วง	คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ตรวจอ้างอิง และพิสูจน์อักษร

นางสาวธารทิพย์ ภาวะวิภาต

Burapha Journal of Political Economy
Volume 13 Number 1 (January-June 2025)
ISSN 2697-505X

Objective

1. To disseminate academic works, points of view and new knowledge in the field of political economy and related fields
2. To promote the research and academic publications of faculty, researchers and experts
3. To stimulate the new research and to integrate theoretical research with social phenomena

Burapha Journal of Political Economy is an academic journal in economic and related of knowledge. It is published by the Faculty of Political Science and Law, Burapha University two times a year (January-June, July-December)

Burapha Journal of Political Economy welcomes manuscripts to be considered for publication in the form of academic articles, such as; review articles, book reviews, seminar reports in the field of political economy in Thai or English. Such manuscripts should be sent to the editorial board for review process by peer reviewers in related field.

Owner

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

169 Long-Haad Bangsaen Road, Saensuk Sub-district, Muang District, Chonburi 20131

Tel: 0-3839-3475, 0-3810-2369 Fax: 0-3839-3475 ext. 102

E-mail: pegjournal@hotmail.com

Homepage: <http://www.polsci-law.buu.ac.th/pegjournal/>

Website: <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/pegbuu>

Editorial Board

Editorial Advisor

Asst. Prof. Pol.capt. Dr. Vichien Tansirikongkhon
(Dean, Faculty of Political Science and Law, Burapha University)

Editor

Assoc. Prof. Dr. Runghana Yanyongkasemsuk

Content Editor

Dr. Methina Isariyanon

Editorial Board

Prof. Dr. Pasuk Phongpaichit	Faculty of Economics, Chulalongkorn University
Prof. Dr. Apichai Pantasen	College of Social Innovation, Rangsit University
Prof. Dr. Somsak Samukkethum	School of Social and Environmental Development, The National Institute of Development Administration
Assoc. Prof. Dr. Pichai Rattanadilok Na Phuket	School of Social and Environmental Development, The National Institute of Development Administration
Assoc.Prof. Dr. Kanoksak Kaewthep	Senior Scholar
Assoc. Prof. Dr. Suthy Prasartset	Senior Scholar
Dr. Preecha Piampongsan	Senior Scholar
Assoc. Prof. Dr. Prapart Pintobtang	Senior Scholar
Assoc. Prof. Dr. Chaiyon Praditsil	Graduate School, Rambhai Barni Rajabhat University
Assoc. Prof. Dr. Olarn Thinbangtio	Faculty of Political Science and Law, Burapha University
Assoc. Prof. Dr. Runghana Yanyongkasemsuk	Faculty of Political Science and Law, Burapha University
Assoc. Prof. Dr. Chainarong Krueanuan	Faculty of Political Science and Law, Burapha University
Asst. Prof.Dr. Sakrit Isariyanon	Faculty of Political Science and Law, Burapha Unibersity
Dr. Methina Isariyanon	Faculty of Political Science and Law, Burapha Unibersity
Dr. Jirayoot Seemung	Faculty of Political Science and Law, Burapha University

Proof Reader

Miss Tharntip Pawawipat

บรรณาธิการแถลง

วารสารฉบับนี้มีบทความวิจัยบทความวิชาการที่หลากหลาย ครอบคลุมประเด็นสำคัญทางการเมืองและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์บทบาทของวัฒนธรรมและพลวัตของการเคลื่อนไหวภาคประชาชนในบริบทปัจจุบัน บทความแต่ละชิ้นได้เจาะลึกในแง่มุมที่แตกต่างกัน ซึ่งล้วนเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าต่อการทำความเข้าใจสังคมไทยและสังคมโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

บทความแรก ธัชชนก สัตยวิริจ ได้นำเสนอเรื่อง "การทบทวนการพัฒนา: การจัดการพื้นที่สีเขียวผังเมือง และการเคลื่อนไหวภาคประชาชนในจังหวัดนครนายก" บทความนี้ได้ทบทวนการจัดการพื้นที่สีเขียวและการวางผังเมืองของรัฐในบริบทของการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาที่มุ่งขยายอุตสาหกรรม โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของชุมชน และนำมาซึ่งปัญหามลพิษในพื้นที่สีเขียวของนครนายก เป็นสาเหตุให้เกิดการเคลื่อนไหวภาคประชาชนเพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วมและการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาพื้นที่สีเขียว ซึ่งเป็นการเสนอทางเลือกใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

บทความที่สอง จาตุรงค์ สุทวาทัน ได้วิเคราะห์เรื่อง "ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ กรณีศึกษาเปรียบเทียบ: ขบวนการปลาสาดในประเทศอิตาลี และแฟลชม็อบในประเทศไทย" บทความนี้เปรียบเทียบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการระดมทรัพยากรแบบ "แฟลชม็อบ" ในสองบริบทที่แตกต่างกัน ผู้เขียนพบว่า ยุทธวิธีแฟลชม็อบมีประโยชน์ในการช่วยทุนแรงการระดมทรัพยากร แต่ยังไม่สามารถยกระดับไปสู่การเป็นเครื่องมือต่อรองกับอำนาจรัฐได้ ข้อค้นพบสำคัญคือ ระดับข้อเรียกร้องและโครงสร้างระบอบการเมืองของแต่ละรัฐ ยังคงเป็นเงื่อนไขหลักที่กำหนดความสำเร็จของขบวนการทางสังคม

บทความที่สาม ตะวัน วรรณรัตน์ ในเรื่อง "แนวคิดเศรษฐกิจศาสตร์นีโอคลาสสิกในหนังสือนักสืบเศรษฐกิจศาสตร์" บทความนี้ศึกษาแนวคิดสำคัญของเศรษฐกิจศาสตร์นีโอคลาสสิกในส่วนเศรษฐกิจจุลภาคที่ปรากฏในหนังสือ นักสืบเศรษฐกิจศาสตร์ ผู้เขียนชี้ให้เห็นถึง ข้อสมมติพื้นฐานของแนวคิดนี้ได้แก่ มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล การลดทอนความซับซ้อนของปรากฏการณ์ และการสมมติว่าตลาดเสรีคือโลกแห่งความเป็นจริง นอกจากนี้ ยังครอบคลุมแนวคิดพื้นฐาน เช่น ส่วนเพิ่มประสิทธิภาพของตลาด และความล้มเหลวของตลาด บทความยังนำเสนอข้อวิพากษ์ที่น่าสนใจว่า โลกที่เป็นอยู่ตามที่หนังสือกล่าวถึงนั้นเป็นเพียงโลกแห่งความจริงแบบหนึ่งเท่านั้น

บทความที่สี่ บทความวิจัยของ รัฐภูมิ เลิศไพจิตร เรื่อง "การก่อตัว บทบาท และพัฒนาการ ของ We Volunteer และผลกระทบที่มีต่อขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชนไทย ปี 2563" บทความนี้ได้ศึกษาปรากฏการณ์ที่น่าสนใจและสำคัญอย่างยิ่งในการเมืองไทย นั่นคือการเกิดขึ้นและบทบาทของการรักษาความปลอดภัยในการชุมนุมภาคประชาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง We Volunteer ในการเคลื่อนไหว

เยาวชนปี 2563 ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า การก่อตัวของกลุ่มการ์ดเช่นนี้มีรากฐานมาจากความไม่ไว้วางใจระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐ รวมถึงความสามารถของเจ้าหน้าที่รัฐในการอำนวยความสะดวกและคุ้มครองผู้ชุมนุมได้อย่างที่หลักประชาธิปไตยพึงมี บทความนี้จึงอธิบายถึงความจำเป็นในการสร้างกลไกดูแลความปลอดภัยตนเองของผู้ชุมนุม และผลกระทบต่อขบวนการเคลื่อนไหวในภาพรวม

บทความที่ห้าเป็นบทความภาษาอังกฤษ ที่ Wasan Pounpunwong ได้เขียน เรื่อง "Contract Farming: States, Capitalists, and Farmers on the Mae Sot, Thailand-Myawaddy Myanmar Border" บทความนี้วิเคราะห์การทำเกษตรพันธสัญญา (Contract Farming) ในพื้นที่ชายแดนแม่สอด-เมียวดี ผู้เขียนนำเสนอว่า การทำเกษตรพันธสัญญาไม่ใช่เพียงแค่กลยุทธ์การพัฒนา แต่เป็นกลไกที่ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางเกษตรกรรม โครงสร้างอำนาจ และพลวัตทางสังคม ในพื้นที่ชายแดน บทความนี้วิพากษ์มุมมองที่มองการทำเกษตรพันธสัญญาในแง่ดีเกินไป โดยชี้ให้เห็นว่าแม้จะช่วยให้เข้าถึงตลาด แต่ก็สามารถนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และการพึ่งพาทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะกับที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรรายย่อย

บทความที่หก คือบทความของ ธารินทร์ ตั้งสิทธิสมบูรณ์ และนรชิต จิรสิทธิ์ธรรม เรื่อง "ความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย การเป็นประชาธิปไตย และบททดลองเสนอนิวกฎติเศรษฐกิจ 2540 ในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ" ซึ่งตั้งคำถามสำคัญถึงทฤษฎีที่ว่าชนชั้นกลางเป็นพลังขับเคลื่อนประชาธิปไตย โดยพยายามอธิบายว่าเหตุใดประชาธิปไตยไทยจึงไม่พัฒนาไปพร้อมกับ การเติบโตของชนชั้นกลาง ผลการศึกษาชี้ว่า อุดมการณ์คนดีของกลุ่มอนุรักษ์นิยมมีบทบาทในการครองอำนาจนำ และการเคลื่อนไหวต่อต้านประชาธิปไตยประสบความสำเร็จจากการผูกโยงผลประโยชน์ของกลุ่มย่อยเข้าไว้ด้วยกัน บทความนี้ยังเสนอแนวคิดที่น่าสนใจว่า นิวกฎติเศรษฐกิจปี 2540 อาจเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชนชั้นกลางไทยถอยห่างจากการเป็นประชาธิปไตย

บทความถัดมาคือ โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว ได้นำเสนอการศึกษาเรื่อง "พลวัตของโครงสร้างอำนาจ และการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่น ในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568" การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอำนาจการเมืองท้องถิ่นในชลบุรี จากเดิมที่ครอบงำด้วยกลุ่มบ้านใหญ่เพียงชั่วเดียว มาสู่โครงสร้างอำนาจแบบสามชั่ว คือ กลุ่มบ้านใหญ่ กลุ่มพลังใหม่ และพรรคประชาชน การเปลี่ยนแปลงนี้ได้นำไปสู่การปรับตัวของกลุ่มการเมืองในหลายมิติ ทั้งในเชิงนโยบาย กลยุทธ์การหาเสียง การจัดการคณะทำงาน และการตอบสนองต่อความคาดหวังด้านธรรมาภิบาลของประชาชน บทความนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ รูปแบบของการเมืองสามชั่วในระดับท้องถิ่น และชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่ขยายตัวของพรรคการเมืองระดับชาติในการเมืองท้องถิ่น

และบทความสุดท้ายคือ บทความของ อนุพัทธ์ ท้วมอ่ำและชัยณรงค์ เครือนวนน เรื่อง "วาทกรรมการปฏิรูปประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)" ได้วิเคราะห์เจาะลึกถึงเงื่อนไขเชิง

โครงสร้างที่นำไปสู่การประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของ คสช. ผู้เขียนพบว่าวาทกรรมดังกล่าวมีรากฐานจาก อุดมการณ์ต่อต้านประชาธิปไตยแบบตัวแทน อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และความเป็นไทยกระแสหลัก ผสมกับ ความขัดแย้งทางการเมือง และ ความพยายามสร้างความชอบธรรมทางการเมือง การศึกษาชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า ผลจากการประกอบสร้างวาทกรรมนี้คือการเกิดขึ้นของนโยบายปฏิรูปและการพยายามครองอำนาจทางการเมืองของ คสช. และเน้นย้ำถึงความจำเป็นของการมีพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงออกทางความคิดในสังคมไทย

นอกจากนี้ในวารสารเล่มนี้ ยังมีบทความ Book Review 2 บทความ บทความแรกเป็นบทความสั้นโดยโชติธรา ขาวสนิท และ ญาเรศ อัครพัฒนานุกุล ได้นำเสนอ "บทวิจารณ์หนังสือ: Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes" ซึ่งเป็นผลงานสำคัญของ Giovanni Sartori บทความวิจารณ์นี้สรุปแก่นคิดของ Sartori ที่มองว่าสถาบันการเมืองเปรียบเสมือนเครื่องจักรที่สามารถออกแบบโครงสร้างเพื่อสร้างแรงจูงใจและกำหนดทิศทางการเมืองได้ Sartori เน้นย้ำความสำคัญของระบบการเลือกตั้งว่าเป็นกลไกที่ทรงอิทธิพลที่สุดในการจัดรูปและควบคุมระบบการเมือง นอกจากนี้ บทความวิจารณ์ยังชี้ให้เห็นว่า Sartori ได้แก้ไขความเข้าใจผิดและสร้างความชัดเจนในประเด็นสำคัญเกี่ยวกับระบบการเมืองและการเลือกตั้งหลายประการ รวมถึงการวิพากษ์ข้อเสนอของนักวิชาการที่มีชื่อเสียง และย้ำว่าไม่มีระบบการเลือกตั้งใดที่ใช้ได้ดีในทุกบริบท หากแต่ต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะที่เสมอ และสิ่งที่แน่นอนคือ Sartori สรุปว่าระบบประธานาธิบดีดีกว่าระบบกึ่งประธานาธิบดี

และบทความที่สอง เป็นบทวิจารณ์หนังสือขนาดยาวที่น่าสนใจโดยได้ชี้ให้เห็นหลากหลายมุมมองโดยยัวร์วัฒน์ ศตพลธรรวัตน์ ได้นำเสนอ "บทวิจารณ์หนังสือ: Media, Economy, and Society: A Critical Introduction" ของ Christian Fuchs ซึ่งวิเคราะห์บทบาทของสื่อในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจากมุมมองเศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงวิพากษ์ บทความนี้เน้นย้ำความเชื่อมโยงระหว่างสื่อกับโครงสร้างอำนาจและอุดมการณ์ในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ โดยมีประเด็นสำคัญครอบคลุมถึงการผูกขาดโดยบริษัทสื่อรายใหญ่ เช่น Google และ Disney ซึ่งควบคุมการเข้าถึงข้อมูลและชี้นำความคิดเห็นสาธารณะ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงแนวคิดการเปลี่ยนข้อมูลผู้ใช้ให้เป็นสินค้าสำหรับการโฆษณาแบบเจาะจง ซึ่งนำไปสู่ระบบทุนนิยมการเฝ้าระวังที่กระทบต่อสิทธิส่วนบุคคล ปัญหาความไม่เท่าเทียมในอุตสาหกรรมแรงงานสื่อ และการวิพากษ์พื้นที่สาธารณะดิจิทัลที่ถูกควบคุมโดยกลุ่มทุนก็เป็นประเด็นที่กล่าวถึงเช่นกัน บทความวิจารณ์สรุปว่าการกระจุกตัวของอำนาจในระบบสื่อทุนนิยมเป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงออก และเรียกร้องให้มีการสร้างระบบสื่อที่เป็นประชาธิปไตยและยั่งยืน

บทความทุกชิ้นในวารสารฉบับนี้ ได้สะท้อนถึงความซับซ้อนและความหลากหลายของปรากฏการณ์ทางการเมืองและสังคมในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน บทบาทของรัฐ อำนาจในระดับท้องถิ่น รวมถึงพลวัตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อชีวิตของผู้คน การนำเสนอผลงานเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ในสาขาวิชารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์การเมือง และสังคมวิทยา แต่ยัง

เป็นประตูสำคัญที่ช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจความท้าทายและโอกาสที่สังคมไทยและสังคมโลก กำลังเผชิญอยู่ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านจะได้รับประโยชน์จากบทความอันทรงคุณค่าเหล่านี้ และสามารถนำไปต่อยอดในการศึกษา ค้นคว้า หรือแม้แต่เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจพลวัตทาง สังคมและการเมืองในอนาคตต่อไป

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้เขียนบทความทุกบทความที่ส่งบทความที่มีคุณค่าทาง วิชาการ ที่นำไปสู่การขบคิด และตระหนักในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในโลกปัจจุบัน รวมทั้งขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ช่วยให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ที่ทำให้บทความ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองจะยังคงมุ่งมั่นในการนำเสนอบทความที่มี คุณภาพในสาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง เพื่อสะท้อนแง่มุม ปัญหา การวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อนำไปสู่การ ตระหนักรู้และสร้างความเป็นธรรมต่อไป

รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข

บรรณาธิการวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา

สารบัญ

บทความ (Article)

การทบทวนการพัฒนา: การจัดการพื้นที่สีเขียว ผังเมือง และการเคลื่อนไหวภาคประชาชนในจังหวัดนครนายก ธัชชนก สัตย์วินิจ	1
ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ กรณีศึกษาเปรียบเทียบ: ขบวนการปลาสาดินในประเทศอิตาลี และแฟลชม็อบในประเทศไทย จาตุรงค์ สุทวาทัน	28
แนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกในหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ ตะวัน วรณรัตน์	63
การก่อตัว บทบาท และพัฒนาการ ของ We Volunteer และผลกระทบที่มีต่อขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชนไทย ปี 2563 รัฐภูมิ เลิศไพจิตร	83
Contract Farming: States, Capitalists, and Farmers on the Mae Sot, Thailand-Myawaddy Myanmar Border Wasan Pounpunwong	108
ความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย การเป็นประชาธิปไตย และบททดลองเสนอวิฤทธิเศรษฐกิจ 2540 ในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ธารินทร์ ตั่งสิทธิสมบุญ และ นรชาติ จิรภัทรธรรม	129
พลวัตของโครงสร้างอำนาจและการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่น ในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568 ไอฟาร ถิ่นบางเตียว	153

วาทกรรมการปฏิรูปประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

อนุพัทธ์ ท้วมอ่ำ และชัยณรงค์ เครือนวน 173

ปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

Comparative Constitutional Engineering:

An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes

โชติสา ขาวสนิท และ ญาเรศ อัครพัฒนานุกุล 191

Media, Economy, and Society:

A Critical Introduction

ยุรวุฒนันท์ ศตทลธรรัตน์ 196

การทบทวนการพัฒนา: การจัดการพื้นที่สีเขียว ผังเมือง
และการเคลื่อนไหวภาคประชาชนในจังหวัดนครนายก^{*}
Rethinking Development: Greenspace Management, Urban Planning,
and Social Movement in Nakhon Nayok Province

ธัชชนก สัตยวินิจ (Thouchanok Sattayavinit)

ดร., อาจารย์ประจำ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Ph.D., Lecturer, Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law,

Burapha University

E-mail: thouchanok@go.buu.ac.th

Received: 3 January 2025

Revised: 17 February 2025

Accepted: 28 February 2025

บทคัดย่อ

จากการพัฒนาโครงการพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกที่เริ่มถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 นำมาสู่การขยายการพัฒนาพื้นที่ทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออก ในปัจจุบันแผนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจเชิงนโยบายของการวางผังเมือง โดยเฉพาะการวางผังเมืองในจังหวัดนครนายก รวมถึงการแก้ไขปรับแผนการวางผังเมือง และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สีเขียวผ่านการวางผังเมือง นำมาสู่ความขัดแย้งจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่สีเขียวของจังหวัดนครนายก เมื่อการจัดการพื้นที่สีเขียวจากรัฐไม่นำมาซึ่งประโยชน์เพื่อชุมชนในท้องถิ่น แต่กลับนำมาสู่การขยายอุตสาหกรรมและเกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งมลพิษทางดิน น้ำ และอากาศ จนกระทั่งเกิดการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อเรียกร้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับการพัฒนาและการใช้ประโยชน์พื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก ดังนั้น บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนการจัดการพื้นที่สีเขียวและการวางผังเมืองที่ผ่านมาของรัฐ รวมถึงศึกษาการเคลื่อนไหวในการจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก และการเสนอทางเลือกใหม่ของการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก โดยมีการศึกษาผ่านมุมมองเศรษฐกิจการเมืองสีเขียว

^{*} บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง การทบทวนและปริทัศน์ศาสตร์การพัฒนาของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่การเป็นประเทศอาเซียนในจังหวัดนครนายก: กรณีการจัดการพื้นที่สีเขียวในบริบทอุตสาหกรรม

คำสำคัญ: การจัดการพื้นที่สีเขียว, การวางผังเมือง, การเคลื่อนไหวภาคประชาชน, ทางเลือกของการพัฒนา

Abstract

The development of the Eastern Seaboard project, initially incorporated into the Fifth Economic Development Plan, resulted in the expansion of economic development zones in the Eastern region of Thailand. Currently, economic development plans are an integral part of policy decision-making, particularly in urban planning, with a focus on urban development in Nakhon Nayok Province. This includes the revision of urban planning schemes and the utilization of green spaces through urban planning strategies. Such developments have led to conflicts arising from industrialization within the green areas of Nakhon Nayok. The management of these green spaces by the state has not yielded benefits for local communities; instead, it has facilitated industrial expansion, resulting in various environmental issues, including soil, water, and air pollution. This situation has triggered civil society movements advocating for public participation in the development and sustainable use of green spaces in the province. Consequently, this paper aims to review the past management of green spaces and urban planning by the state, analyze the movements for the management of green areas in Nakhon Nayok, and propose alternative strategies for the transformation of green space development in the province by studying through a green political economy perspective.

Keywords: Greenspace Management, Urban Planning, Social Movement, Alternative Development

บทนำ

นับตั้งแต่มีการพัฒนาเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลตะวันออก มีการดำเนินการวางแผนเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ รวมทั้งจังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้นครนายกมีการวางผังเมืองเพื่อให้อนุรักษ์การพัฒนาในเชิงอุตสาหกรรม จึงนำมาสู่การปรับแก้ไขผังเมืองเป็นระลอก ตั้งแต่ประกาศใช้ผังเมืองปี 2549 และปรับแก้เป็นผังเมืองในปี 2555 (วสี ภูเต็มเกียรติ, 2556)

การใช้ประโยชน์พื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก จึงมีการปรับเปลี่ยนตามการวางผังเมืองและการจัดการพื้นที่สีเขียวในผังเมือง

อย่างไรก็ตามการจัดการพื้นที่สีเขียวผ่านการวางผังเมืองรวมในจังหวัดนครนายก ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมากมาย รวมถึงผลของการขยายเมืองและภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการตั้งคำถามว่าการจัดการพื้นที่สีเขียวของรัฐ เป็นการจัดการเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่ดินของประชาชนหรือไม่ เนื่องจากการจัดการพื้นที่สีเขียวของรัฐ ได้สร้างความไม่ชัดเจนในกระบวนการการจัดวางเขตอุตสาหกรรมภายในพื้นที่จังหวัดนครนายกที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นความยั่งยืนของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในบริบทของพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายกและการจัดการภาครัฐที่ผ่านมาไม่ได้นำมาสู่การจัดการผลประโยชน์เพื่อประชาชน แต่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อการขยายตัวของพื้นที่อุตสาหกรรม จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อเรียกร้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการปรับเปลี่ยนการวางแผนผังเมืองของนครนายก และในการจัดการด้านอื่น ๆ ในจังหวัด เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาพื้นที่สีเขียวที่ยั่งยืนจากชุมชนในจังหวัดนครนายกเอง

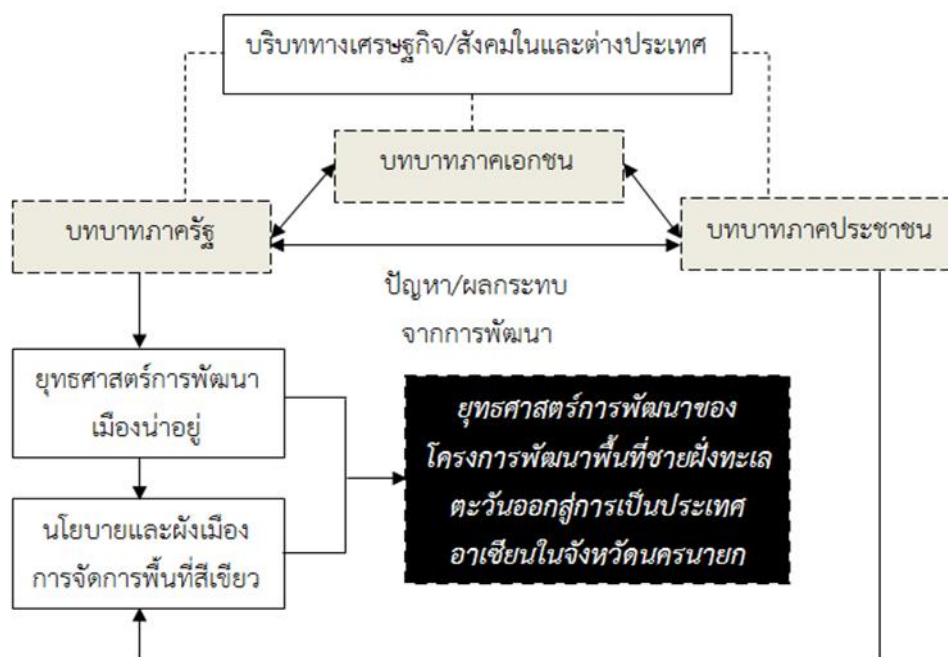
โดยในงานศึกษานี้จึงพยายามอธิบายถึงนิยามพื้นที่สีเขียวที่ควรหมายถึง พื้นที่ที่ใช้สำหรับภาคการเกษตร สิ่งแวดล้อม และพื้นที่สาธารณะประโยชน์ร่วมกันในชุมชนโดยปราศจากมลภาวะเป็นพิษ ซึ่งอาจมีความแตกต่างจากการนิยามพื้นที่สีเขียวของการวางผังเมืองที่ให้นิยามว่า เป็นพื้นที่นาอยู่ รองรับบริการ การท่องเที่ยว ที่อยู่อาศัย และอุตสาหกรรม เพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจผ่านการวางผังเมือง ดังนั้น ในงานศึกษานี้จึงมีการทบทวนนโยบายการจัดการพื้นที่สีเขียวกับการวางผังเมืองในจังหวัดนครนายกที่ผ่านมาที่มีการจัดการพื้นที่สีเขียวเช่นใด ทำไมประชาชนจึงมีการเคลื่อนไหวต่อการจัดการผังเมืองของรัฐ และจะนำไปสู่การเสนอทางเลือกใหม่ของการจัดการพื้นที่สีเขียวได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อทบทวนการจัดการพื้นที่สีเขียวและการวางผังเมืองที่ผ่านมาของรัฐ รวมถึงศึกษาการเคลื่อนไหวในการจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก และการเสนอทางเลือกใหม่ของการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้มีกรอบคิดในการวิเคราะห์โดยศึกษาบริบทเศรษฐกิจและสังคมทั้งในและต่างประเทศภายใต้ประชาคมอาเซียนและส่วนหนึ่งของโลกที่ส่งผลต่อบทบาทภาครัฐ เอกชน และประชาชนในการจัดการและยุทธศาสตร์การพัฒนาของความเป็นเมือง ผังเมือง และการจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก ที่ซึ่งอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาของโครงการชายฝั่งทะเลตะวันออก

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในงานศึกษานี้จึงพยายามใช้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวและนิเวศการเมืองในการอธิบาย การพัฒนาและการจัดการพื้นที่เขียวในจังหวัดนครนายก โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวที่มีกระบวนการขั้น แรก คือ การมองว่าธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของความคิด เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงต้อง อยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติเป็นสำคัญ กระบวนการที่สอง การให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการสีเขียว (Green Governance) คือ การจัดระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมให้สอดคล้องกับธรรมชาติ

หลักการที่สำคัญของเศรษฐกิจสีเขียวจึงพยายามให้ความสำคัญกับธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง ในการแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม โดยอาศัย 2 หลักการ คือ “สิทธิชุมชน” และ “สิทธิธรรมชาติ” เพื่อนำไปสู่ การปรับโครงสร้างสังคมเพื่อสร้างความเป็นธรรม เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและความคงทนของเศรษฐกิจ สีเขียว โดยวางอยู่บนปรัชญาธรรมชาติและจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ต้องก้าวข้ามพ้นความคิด แบบเทคโนโลยีนิยมและละทิ้งแนวทางที่เน้นการสร้างควมมั่งคั่งทางเศรษฐกิจแบบมิติเดียวที่เคยทำกันมา แต่ต้องทำความเข้าใจ แก้ไขปัญหาแบบองค์รวม และเชื่อมโยงกันระหว่างธรรมชาติ ชุมชนและการจัดการ พื้นที่ นอกจากนี้ชุมชนต้องพร้อมรับมือกับผลกระทบความเสียหาย อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทางสิ่งแวดล้อม หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โดยต้องมีการคิดเชิงยุทธศาสตร์ในการเลือกแนวทางที่ เหมาะสมที่สุด โดยการคิดถึงความหลากหลายของวิธีการแก้ปัญหาในระดับรากหญ้าและการสร้าง ความสามารถในการปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2557)

ในขณะที่นิเวศการเมืองมีความคล้ายคลึงกันในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศแบบองค์รวม (Holistic Ecology) ในงานของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2561) ที่ชี้ให้เห็นแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองเกิดจากการผสมผสานพหุวัฒนธรรม 3 แหล่งด้วยกัน คือ เศรษฐศาสตร์สีเขียว การเมืองสีเขียว นิเวศปรัชญา ซึ่งศูนย์กลางของการศึกษาไม่ใช่มนุษย์ หรือระบบนิเวศ เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง แต่มีความสัมพันธ์ทั้งระบบระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และชุมชน โดยต้องทำความเข้าใจโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการพื้นที่ของการพัฒนา โดยแนวคิดนิเวศการเมืองเกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1960 เพื่อวิพากษ์ทฤษฎีของการกลายเป็นความทันสมัย (Modernization Theory) ที่พยายามเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้มุ่งสู่การพัฒนาแบบประเทศโลกพัฒนาแล้วและพยายามเข้าสู่ระบบทุนนิยม จึงมีการจัดลำดับขั้นของการพัฒนา โดยทฤษฎีโลก (World-system Theory) มีการวิพากษ์การจัดลำดับขั้นที่ไม่เท่ากันแบบคู่ตรงข้ามระหว่างประเทศที่พัฒนาและด้อยพัฒนา ทำให้เกิดการพยายามเปลี่ยนประเทศด้อยพัฒนาไปสู่ความเจริญหรือความเป็นเมืองตามแบบประเทศพัฒนาแล้ว ในขณะที่ประเทศด้อยพัฒนาถูกขูดรีดในระบบทุน อาทิ ค่าแรง ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ (Greenberg & Park, 1994) ดังนั้น นิเวศการเมือง (Political Ecology) จึงพยายามศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและธรรมชาติ และวิพากษ์วาทกรรมการพัฒนาที่ส่งผลต่อระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป (Schubert, 2005)

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงนำแนวคิดทั้งสองมาอธิบายและทำความเข้าใจการพัฒนาและการจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก โดยงานศึกษาครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดเพื่อที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน รัฐ และธรรมชาติ ในการอธิบายและจัดการพื้นที่สีเขียวที่นำไปสู่ผลกระทบในหลากหลายมิติ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในงานนี้เป็นการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยนำแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจสีเขียว แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศการเมืองมาประยุกต์ใช้ในการทำความเข้าใจและพิจารณาถึงแนวทางการจัดการพื้นที่สีเขียวสู่ความยั่งยืนในระบบนิเวศ รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุที่มาของการเปลี่ยนแปลงและผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเชิงนโยบายภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่สีเขียวของจังหวัดนครนายก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในงานนี้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล 4 วิธีการ คือ

1. การศึกษาเอกสาร ศึกษาจากทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary Data) เช่น บันทึกของทางราชการ และเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เช่น งานวิจัย วิทยานิพนธ์ การสัมภาษณ์ การเสวนากลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์

2. การสัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการลงภาคสนาม (Field Research) มีการสัมภาษณ์จากประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) โดยสัมภาษณ์จากสมาชิกในชุมชน เพื่อศึกษาความทรงจำในอดีตของชุมชน นำมาอ้างอิงและอธิบายประเด็นต่าง ๆ ของงานวิจัย และการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) ซึ่งเป็นเทคนิคการเก็บตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยเลือกจากการพิจารณาตามวัตถุประสงค์การวิจัยและกระบวนการสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว (Data Satiation)

3. การจัดอภิปรายกลุ่มเฉพาะ (Focus Group) เป็นการหาข้อสรุปจากการอภิปรายของกลุ่มคนที่มีความเห็นเดียวกันจำนวน 5 - 7 คน และเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความทรงจำ พุดคุยในประเด็นต่าง ๆ ตามกรอบการวิจัย ประกอบกับการเสวนาเฉพาะกลุ่ม ซึ่งวิธีการนี้เสมือนเป็นการตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกันในการสนทนา

4. การสังเกตการณ์ (Observation) ทั้งวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) และวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participative Observation) เพื่อเข้าไปเรียนรู้ระบบของท้องถิ่นและสังเกตการณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

จากการลงพื้นที่ภาคสนามในจังหวัดนครนายก ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ 4 กลุ่ม ดังนี้

4.1 ภาครัฐและหน่วยงานราชการ โดยศึกษามุมมองในการจัดการผังเมืองและพื้นที่สีเขียวเชิงนโยบาย

4.2 ภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดนครนายก เพื่อศึกษามุมมองผลกระทบของการจัดการเมืองและพื้นที่สีเขียว การเคลื่อนไหวเพื่อขอรื้อถอนและเสนอแนวทางแก้ปัญหาในชุมชน

4.3 ภาคประชาชน เพื่อศึกษามุมมองและผลกระทบที่ได้รับจากนโยบายการจัดการผังเมืองและพื้นที่สีเขียวของภาครัฐ

4.4 นักวิชาการที่ศึกษาด้านการจัดการเมืองนครนายก เป็นการศึกษาที่มาและการเปลี่ยนแปลงการจัดการชุมชน พร้อมกับมุมมองผลกระทบเชิงนโยบาย

จากการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ได้พบข้อมูลที่หลากหลายมุมมอง พร้อมกับข้อเสนอแนะจากผู้ให้สัมภาษณ์ โดยการพัฒนาและการจัดการพื้นที่สีเขียวของนครนายกควรต้องเปิดพื้นที่ในการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและเหมาะสมกับบริบทสภาพแวดล้อมของนครนายก

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลมีการตรวจสอบข้อมูลที่มาจากการลงพื้นที่และเอกสาร เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ โดยใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยไดมานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้น จะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล

- การตรวจสอบแหล่งเวลา หมายถึง การตรวจสอบข้อมูลในช่วงเวลาที่ต่างกันเพื่อให้ทราบว่าข้อมูลที่ได้รับในช่วงเวลาต่าง ๆ นั้นเหมือนกันหรือไม่

- การตรวจสอบสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่

- การตรวจสอบบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

2) การเปรียบเทียบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Methodological Triangulation) คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน อาทิ การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร หรือทำการซักถามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ หรืออาจซักถามผู้ให้ข้อมูลหลังจากสรุปผลการศึกษา เพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย มาจัดกระทำให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อที่จะนำไปสู่การตีความ (Hermeneutic) ซึ่งจะเป็นการทำความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา โดยผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การจำแนกและจัดระบบข้อมูล เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ โดยผู้วิจัยจะทำการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล หาแบบแผนความหมายและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม เพื่อทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่รวบรวมมา

2. เป็นการหาความสัมพันธ์ของข้อมูล ซึ่งเป็นการอธิบายที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของแต่ละส่วน อาทิ ผลที่ได้รับจากนโยบายของรัฐได้ก่อให้เกิดผลกับชุมชน/วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างไร ตลอดจนการปรับเปลี่ยนไปในมิติต่าง ๆ กัน โดยเป็นการอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้คน ตลอดจนสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม การเมือง และวัฒนธรรมอันเป็นบริบทของการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ผลการวิจัย

1. การทบทวนการจัดการพื้นที่สีเขียว ผังเมืองและการพัฒนาให้กลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม

ประเทศไทยเริ่มมีการวางแผนโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกที่ถูกบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) โดยมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เพื่อกระจายการพัฒนาอุตสาหกรรมไม่ให้รวมตัวกันอยู่ในเมืองกรุงเทพมหานคร ทำให้ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาและเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจไปยังพื้นที่ต่าง ๆ เช่น เชื่อมโยงสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังในงานของสุริชัย หวันแก้ว และคณะ (2540) วิเคราะห์ถึงความเหมาะสมของพื้นที่ภาคตะวันออกที่เหมาะสมกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก 3 ประการ คือ ประการแรก ภาคตะวันออกมีการคมนาคมที่สะดวกเหมาะกับการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครและเชื่อมโยงไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อีกทั้งติดต่อกับอ่าวไทยที่เป็นช่องทางการขนส่งสินค้า ท่าเรือน้ำลึก และการลำเลียงก๊าซธรรมชาติ ประการที่สอง ภาคตะวันออกมีก๊าซธรรมชาติและมีโอกาสพัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม เช่น ปิโตรเคมี ฯลฯ ประการที่สาม เป็นพื้นที่ที่ได้เปรียบในการลงทุนเนื่องจากมีแรงงานที่ชำนาญและค่าแรงราคาถูก พร้อมกับวัตถุดิบและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

ในขณะที่จังหวัดนครนายก* เป็นพื้นที่ที่มีโอกาสพัฒนาเป็นอุตสาหกรรม เนื่องจากสามารถเป็นช่องทางของการคมนาคม การขนส่งสินค้าทางเศรษฐกิจ และสามารถรองรับการพัฒนาทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก รวมทั้งมีแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยว สามารถเชื่อมโยงสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและใกล้กรุงเทพฯ รัฐจึงมีความพยายามที่จะพัฒนาและจัดการพื้นที่ในจังหวัดนครนายกให้กลายเป็นแหล่งรองรับอุตสาหกรรมใหม่ผ่านการจัดการผังเมือง โดยเฉพาะการวางแผนการปรับผังเมือง** ในประเทศไทย พ.ศ. 2600 ที่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงพื้นที่สีเขียวให้กลายเป็นพื้นที่รองรับอุตสาหกรรมขนาดน้อยใหญ่ (วสี ภูเต็มเกียรติ, 2556) ดังนั้น การทบทวนยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่

---

* ในทางประวัติศาสตร์ช่วงก่อนรัชกาลที่ 5 นครนายกเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองส่วนภูมิภาคที่เคยสังกัดอยู่กับสมุหนกษาใหม่ แต่ภายหลังได้ถูกโอนย้ายให้สมุหนายกเป็นผู้ดูแล เมื่อรัชกาลที่ 5 ได้มีการแบ่งการปกครองเป็นมณฑล นครนายกจึงได้ถูกปกครองในเขตมณฑลปราจีนบุรี และแยกเป็นจังหวัดอิสระในราว พ.ศ. 2489 ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดให้นครนายกแยกเป็นอำเภอนครนายก อำเภอองครักษ์ และอำเภอปากพลี ออกจากจังหวัดปราจีนบุรี และอำเภอบ้านนาแยกออกจากจังหวัดสระบุรี (สำนักงานโยธาธิการและผัง เมืองจังหวัดนครนายก, 2555; จังหวัดนครนายก, ม.ป.ป.)

** เริ่มมีการนำการวางแผนผังเมืองครั้งแรกในพระราชบัญญัติผังเมืองและชนบทในปี 2495 พร้อมกับการเริ่มต้นการวางแผนพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้จัดทำผังเมืองรวมแห่งแรกที่กรุงเทพฯ หรือ Comprehensive Plan (วิทยา สุริยา, 2557)

สี่เหลี่ยมในจังหวัดนครนายกที่ผ่านมาจำเป็นต้องเข้าใจถึงบริบทสภาพแวดล้อมของจังหวัดนครนายกในมิติต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในฐานะบริบทสภาพแวดล้อมเชิงนโยบาย (Policy Environment) ของจังหวัดนครนายกที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่สี่เหลี่ยม โดยการพิจารณาถึงบริบทสภาพแวดล้อมของจังหวัดนครนายกแบ่งออกเป็นการพิจารณาถึงมิติที่สำคัญประกอบด้วย

- บริบทสภาพแวดล้อมของจังหวัดนครนายกในมิติทางด้านสังคม การศึกษาพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะน้ำและป่า รวมถึงการเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ใกล้กรุงเทพฯ ทำให้จังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดที่มีลักษณะทางด้านสังคมที่มีความเฉพาะ ซึ่งลักษณะเฉพาะของบริบทสภาพแวดล้อมของจังหวัดนครนายกในมิติทางด้านสังคมดังกล่าว ทำให้จังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดหนึ่งที่ภาครัฐต้องการส่งเสริมการพัฒนาในฐานะจังหวัดใกล้ศูนย์กลางเมืองหลวงของประเทศและเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวของคนจากพื้นที่เมืองหลวง

- บริบทสภาพแวดล้อมของจังหวัดนครนายกในมิติทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษาพบว่า จังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดที่มีพื้นฐานเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากตัวเลขทางเศรษฐกิจของจังหวัดนครนายกที่กระจุกตัวอยู่ที่กิจการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในภาคเกษตรและการท่องเที่ยวภายในจังหวัด โดยในส่วนของตัวเลขของภาคอุตสาหกรรมยังเป็นกิจการที่มีการเติบโตในพื้นที่อยู่ในระดับต่ำ อันเนื่องมาจากแนวทางการพัฒนาในอดีตที่เน้นการเกษตรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดนครนายกอยู่ภายใต้กิจการและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมและการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

- บริบทสภาพแวดล้อมของจังหวัดนครนายกในมิติทางการเมือง การศึกษาพบว่า จังหวัดนครนายกถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองการปกครองภายในจังหวัดหรือคณะผู้ปกครองจังหวัดบ่อยครั้ง โดยเฉพาะกรณีของผู้ว่าราชการจังหวัดที่มีการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยทุก ๆ 1 ปีถึง 2 ปี อันเกิดจากสาเหตุของผู้ว่าราชการจังหวัดที่ส่งมาจากการปกครองส่วนกลางส่วนใหญ่มักจะมีลักษณะเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดที่ใกล้เกษียณอายุราชการหรือเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดที่รอการขยับตำแหน่งไปสู่จังหวัดที่ใหญ่กว่า ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่บ่อยครั้งได้ส่งผลกระทบต่อเนื้อหาของนโยบายการจัดการพื้นที่สี่เหลี่ยมของจังหวัด

- บริบทสภาพแวดล้อมของจังหวัดนครนายกในมิติปัญหาที่สืบเนื่องจากการพัฒนา การศึกษาพบว่า ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องความเข้าใจของประชาชน/ผู้ลงทุนเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ สี่เหลี่ยม ปัญหาทางด้านผังเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมภายในจังหวัดนครนายก ส่งผลต่อนโยบายการจัดการพื้นที่สี่เหลี่ยมของจังหวัด โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวข้องความเข้าใจในประเด็นการจัดการพื้นที่สี่เหลี่ยมในจังหวัดนครนายกของภาครัฐ ภาคเอกชน และ

ภาคประชาชนที่มีความแตกต่างกัน ได้ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่อแนวทางการพัฒนาและการจัดการพื้นที่ที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้การพิจารณาถึงบริบทสภาพแวดล้อมเชิงนโยบายทั้ง 4 ประเด็นได้นำไปสู่การเป็นพื้นฐานส่วนหนึ่งในการพิจารณาถึงการทบทวนยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายกที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการทบทวนถึงการดำเนินเชิงนโยบาย (Policy Implementation) เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและจัดทำนโยบายการจัดการพื้นที่สีเขียวของจังหวัดนครนายกที่เกิดขึ้นผ่านมา โดยจะแบ่งการพิจารณาออกเป็นการพิจารณาถึงนโยบายการพัฒนาจังหวัดที่สำคัญอย่าง นโยบายเมืองน่าอยู่ และการจัดการผังเมืองของจังหวัดนครนายก

ประการแรก นโยบายเมืองน่าอยู่ เป็นนโยบายที่สำคัญต่อการพัฒนาภายในจังหวัดนครนายก โดยมีการบูรณาการร่วมกันของ 3 นโยบายพัฒนาจังหวัดที่สำคัญ ประกอบด้วย นโยบายเมืองน่าอยู่ นโยบายเมืองใหม่ และนโยบายจังหวัดอัจฉริยะ (Smart Province) ซึ่งทั้งสามนโยบายนี้มีลักษณะที่คล้ายกันที่สำคัญ คือ เป็นนโยบายที่เกิดขึ้นจากบทบาทของภาครัฐในลักษณะบนลงล่าง (Top-down) โดยเป็นการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่มาจากคณะรัฐมนตรีหรือคณะผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มาจากส่วนกลาง จึงทำให้สาระสำคัญของการพัฒนาทั้งสามนโยบายดังกล่าวมีเป้าหมายการพัฒนาเพื่อการเติบโตเชิงกายภาพเป็นสำคัญ และส่งผลต่อการพัฒนาที่ไม่เหมาะสมต่อสภาพความเป็นจริงของพื้นที่และขาดการมีส่วนร่วมต่อกำหนดและการดำเนินการการพัฒนาของในพื้นที่ในหลาย ๆ ประเด็น โดยรายละเอียดและสาระสำคัญโดยสรุปของทั้งนโยบายเมืองใหม่ นโยบายเมืองน่าอยู่ และนโยบายจังหวัดอัจฉริยะ สามารถพิจารณารายละเอียดเพิ่มเติมได้ดังนี้

1) นโยบายเมืองใหม่ เป็นนโยบายที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2530 โดยได้เริ่มมีการดำเนินการศึกษาเชิงนโยบายเรื่อยมา จนกระทั่งได้เริ่มการดำเนินการในช่วงสมัยรัฐบาลของทักษิณ ชินวัตร โดยได้นำนโยบายเมืองใหม่ของจังหวัดนครนายกมาพิจารณาและนำไปสู่การดำเนินการ เป้าหมายของนโยบายเมืองน่าอยู่ คือ การพัฒนาเป็นเมืองที่ทันสมัย มีสิ่งอำนวยความสะดวก สวนสาธารณะ สาธารณูปการที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้อยู่อาศัย ส่วนโครงการที่ถูกกำหนดเกิดขึ้นภายใต้นโยบายเมืองใหม่ โครงการจัดสร้างเมืองใหม่ในจังหวัดนครนายกบนพื้นที่ 1.5 แสนไร่ ที่อยู่ในบริเวณอำเภอบ้านนาเป็นศูนย์กลางของการพัฒนานครนายกเมืองใหม่

2) นโยบายเมืองน่าอยู่ เป็นนโยบายที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ในสมัยรัฐบาลของ ทักษิณ ชินวัตร เป็นนโยบายที่เกิดขึ้นภายใต้นโยบาย “บ้านเมืองน่าอยู่เชิดชูคุณธรรม” ของรัฐบาลที่ต้องการทำให้บ้านเมืองน่าอยู่ควบคู่ไปกับการสร้างให้ราชการเป็นผู้นำทางคุณธรรมแก่ประชาชน โดยนโยบายเมืองน่าอยู่ได้กำหนดให้จังหวัดนครนายกภายใต้เป็นเมืองใหม่ควบคู่กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกษตรกรรมยั่งยืน ภายใต้วิสัยทัศน์ “เมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นฐานการท่องเที่ยวและ

การเกษตรอย่างยั่งยืน” โดยมีแผนดำเนินการที่สำคัญ ประกอบด้วย การวางผังเมืองรวมจังหวัดเพื่อ ความเป็นระเบียบ เพื่อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองและชุมชน รวมถึงพัฒนาปรับปรุง สวนสาธารณะและแหล่งนันทนาการของเมืองและชุมชน

3) นโยบายจังหวัดอัจฉริยะ เป็นนโยบายการพัฒนาจังหวัดนครนายกมุ่งไปสู่การเป็นเมืองที่มี ระบบเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ครอบคลุม รวมถึงเพื่อเป็นการรองรับสู่การที่จังหวัดนครนายกจะเป็น แหล่งการศึกษาและแหล่งรวมสถานที่ประชุมที่สำคัญของประเทศไทย โดยเป็นนโยบายที่เกิดมาจาก ยุทธศาสตร์ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ปี พ.ศ. 2555 - 2559 และวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยเป็นสังคมอุดมปัญญา (Smart Thailand)” ของแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและ การสื่อสาร ฉบับที่ 2 ของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2552 - 2556 โดยมีกระทรวงไอซีทีโดยสำนักงานรัฐบาล อิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) หรือ สรอ. เป็นผู้จัดทำโครงการขึ้น ซึ่งการดำเนินการโครงการภายใต้ นโยบายจังหวัดอัจฉริยะนครนายก ได้แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วย ระยะแรก เริ่มจาก การพัฒนา IT Infrastructure ด้านเครือข่ายการสื่อสาร ระยะสอง เกิดห้องปฏิบัติการหรือศูนย์บัญชาการ กลางของจังหวัด ระยะสาม ประชาชนจะได้ใช้บริการภาครัฐในรูปแบบ One Stop Service และระยะสี่ การประเมินผลแผนปฏิบัติและโครงการต่าง ๆ ภายใต้นโยบาย Smart Province

โดยการพัฒนภายใต้นโยบายการพัฒนาเมืองทั้ง 3 นโยบายได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ภายในจังหวัดนครนายก ทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพของจังหวัดนครนายก การขยายตัวของเส้นทางคมนาคมขนส่งภายในจังหวัด การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) ภายในจังหวัด รวมถึง การพัฒนาความเป็นเมืองและสิ่งแวดล้อม (โครงการเมืองใหม่นครนายก, 2548; ชุติชาติ บุญชูวิทย์, 2559; ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์, 2546; Technology Media, 2547; เกลนิวิธ, 2558)

ประการที่สอง พื้นที่สีเขียวผ่านการวางผังเมือง มีการจัดทำผังเมืองและถูกบังคับใช้จำนวน 2 ฉบับ ประกอบด้วย

1) กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมเมืองนครนายก พ.ศ. 2549 (เมืองนครนายก) เป็นส่วน ของการจัดการวางผังเมืองที่บังคับใช้และควบคุมอยู่ภายในพื้นที่ของอำเภอเมืองนครนายกและพื้นที่รอบ ข้างเป็นส่วนใหญ่ สารสำคัญของการจัดทำผังเมืองรวมเมืองนครนายก พ.ศ. 2549 คือ ผังเมืองที่มี วัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบทใน ด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคม และการขนส่งการสาธารณสุขูปโภค บริการสาธารณะและ สภาพแวดล้อมในบริเวณแนวเขตพื้นที่ข้างต้น ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของ ประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2554 - 2559) โดยมีนโยบายและ มาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงข่ายคมนาคมขนส่งและบริการสาธารณะให้มี ประสิทธิภาพ สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต รวมทั้งส่งเสริมและ พัฒนาเศรษฐกิจ โดยได้จำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็น 9 ประเภท ดังนี้

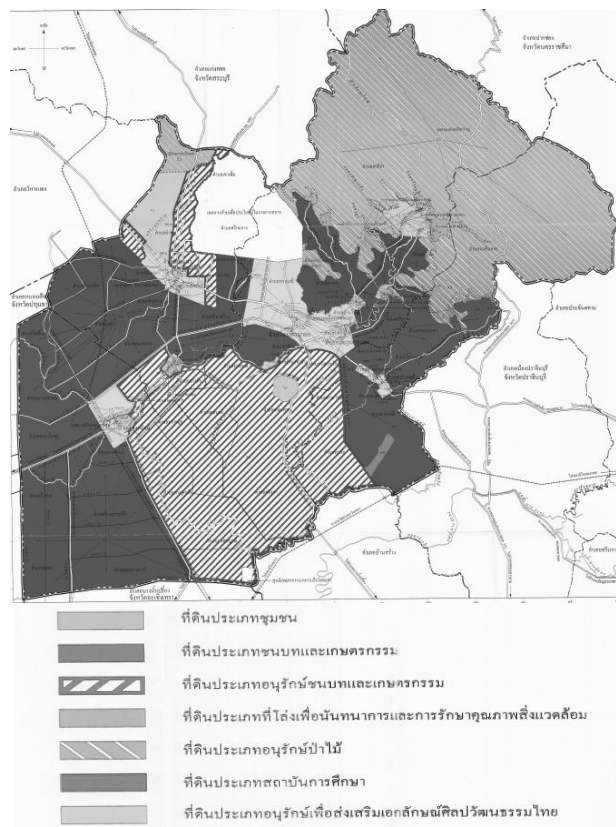
- 1.1) ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีเหลือง
- 1.2) ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีส้ม
- 1.3) ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีแดง
- 1.4) ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมเฉพาะกิจ กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีม่วงอ่อน
- 1.5) ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีเขียว
- 1.6) ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีเขียวอ่อน
- 1.7) ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีเขียวมะกอก
- 1.8) ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีเทาอ่อน
- 1.9) ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภค และสาธารณูปการกำหนดไว้เป็น สีน้ำเงิน

ผังเมืองรวมเมืองนครนายก พ.ศ. 2549 ได้มีการกำหนดประเด็นด้านการจัดการพื้นที่สีเขียวขึ้น โดยรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับผังเมืองจังหวัดนครนายก ซึ่งมีผังมีพื้นที่สีเขียวอีกมาก มีป่าไม้ธรรมชาติ สวยงามอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร จึงมีโอกาสสูงต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ภายใต้การกำกับชี้้นำของการผังเมืองที่ดี ซึ่งผลที่ตามมาหลังการบังคับใช้ผังเมืองรวมเมืองนครนายก พ.ศ. 2549 ได้แก่ การเจริญเติบโตและการขยายตัวของเมืองจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ ผิดไปจากกฎกระทรวง มีการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจในจังหวัด ปัญหาในการพัฒนาชุมชนเมือง ของจังหวัดนครนายก รวมถึงปัญหาการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมของประชาชน

แม้มีการกำหนดพื้นที่การใช้สอยใช้ในพื้นที่จังหวัดนครนายกตามการจัดทำผังเมืองรวมเมือง นครนายก พ.ศ. 2549 แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น พื้นที่ชุมชน พื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่ทางการศึกษา พื้นที่ ราชการ ในการแบ่งพื้นที่สีเขียวได้แบ่งเป็น พื้นที่ชุมชนและเกษตรกรรม พื้นที่เพื่อนันทนาการและการรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อม และพื้นที่ทางการศึกษา ทำให้มีโอกาสสูงต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม หลังจากมีการบังคับใช้ผังเมืองรวมดังกล่าว เกิดผลที่ตามคือ นครนายกมีการเจริญเติบโตและขยายตัวของ เมืองจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์จากที่ดิน มีจำนวนอาคารเพิ่มมากขึ้น อาทิ จากเดิมในปี 2543 มีอาคาร 10,339 หลัง แต่ภายหลังในปี 2556 มีอาคาร 16,221 หลัง รวมถึงพบปัญหาการใช้ที่ดิน ผิดประเภทจากที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยกลายเป็นการใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจการโรงงานและสถานบริการ เช่น รีสอร์ท โรงงานอุตสาหกรรม ร้านคาราโอเกะ ฯลฯ ในการใช้ที่ดินผิดประเภทดังกล่าวจึงนำมาซึ่งปัญหา การพัฒนาชุมชนเมืองของจังหวัดนครนายก เนื่องจากขาดกฎเกณฑ์และขาดการกำกับดูแล อาทิ การพัฒนาของชุมชน การควบคุมแหล่งอุตสาหกรรม และมลพิษทางน้ำ (กลุ่มงานประสานกองประสาน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ม.ป.ป.; วิทยา สุริยา, 2557)

2) กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555 (จังหวัดนครนายก) เป็นส่วนของการจัดการวางผังเมืองที่บังคับใช้และควบคุมพื้นที่ครอบคลุมทั้งจังหวัดนครนายก ซึ่งถือเป็นผังเมืองรวมจังหวัดฉบับแรกของจังหวัดนครนายกที่ถูกบังคับใช้ ผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555 ได้มีการวางและจัดทำผังเมืองรวมตามวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณสุข ปกป้อง บริการสาธารณะ และสภาพแวดล้อมในบริเวณแนวกำหนดไว้ ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติผังเมืองรวม รวมถึงมีนโยบายและมาตรการเพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินโครงข่ายคมนาคมขนส่งและบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจ ตามรูปภาพที่ 1 แผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555

ภาพที่ 2 แผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินของผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555

(กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555)

การใช้ประโยชน์ที่ดินตามแผนผังฯ กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้จำแนกประเภทออกเป็น 7 ประเภท ดังต่อไปนี้

- 2.1) ที่ดินประเภทชุมชน กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีชมพู
- 2.2) ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีเขียว
- 2.3) ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีขาว
- 2.4) ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีเขียวอ่อน
- 2.5) ที่ดินประเภทอนุรักษ์ป่าไม้ กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีเขียวอ่อนมีเส้นทแยงสีขาว
- 2.6) ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีมะกอก
- 2.7) ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย กำหนดให้เป็นพื้นที่ สีน้ำตาลอ่อน

ส่วนประเด็นเรื่อง การจัดการพื้นที่สีเขียวในผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555 คือ การกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่สีเขียวเกือบทั้งจังหวัดที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนชาวนครนายกที่ยึดอาชีพด้านเกษตรกรรม อีกทั้งยังมีเพิ่มเติมที่ต่างไปจากผังเมืองรวมเมืองนครนายก พ.ศ. 2549 ที่กำหนดพื้นที่สีเขียวที่ต่างไปจากฉบับก่อนหน้านี้ที่จะมีเพิ่มขึ้นมา นั่นก็คือ สีเขียวอ่อนมีเส้นทแยงสีขาว ที่กำหนดการใช้ที่ดินส่วนนี้เป็นประเภทที่ดินอนุรักษ์ป่าไม้เพื่อการสงวนและคุ้มครองดูแลรักษาหรือบำรุงป่าไม้ สัตว์ป่า ต้นน้ำ ลำธาร และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ตามมติคณะรัฐมนตรีและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป่าไม้ การสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ซึ่งพื้นที่สีเขียวอ่อนมีเส้นทแยงสีขาว ส่วนใหญ่จะถูกกำหนดไว้ทางตอนเหนือของจังหวัด บริเวณอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ที่เป็นผืนป่าขนาดใหญ่และมีความสำคัญต่อชาวนครนายกเป็นอย่างมาก และสีขาวมีกรอบและเส้นทแยงสีขาวที่กำหนดการใช้ที่ดินส่วนนี้เป็นประเภทที่ดินอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรมและการอนุรักษ์และการรักษาคุณภาพแวดล้อม ซึ่งพื้นที่สีขาวมีกรอบและเส้นทแยงสีขาวส่วนใหญ่จะถูกกำหนดไว้ทางตอนล่างของจังหวัด บริเวณอำเภอองครักษ์ที่สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ประชาชนส่วนใหญ่จึงยึดการเกษตรเป็นอาชีพหลัก เช่น ทำนา เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ จึงจำเป็นต้องอนุรักษ์พื้นที่ส่วนตรงนี้ได้

อย่างไรก็ตาม ในส่วนการกำหนดพื้นที่สีม่วงเพื่อเขตอุตสาหกรรมและยังคงวัตถุประสงค์การรับรองขยายตัวเมืองและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในนครนายก เห็นได้ว่า การกำหนดผังเมืองของรัฐยังอึดอยู่กับลักษณะของการใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมถึงการควบคุมการใช้ที่ดินของประชาชน โดยพื้นที่ส่วนใหญ่กลายเป็นพื้นที่เพื่อสาธารณะประโยชน์ พร้อมทั้งการไม่กำหนดพื้นที่สีม่วงของเขตอุตสาหกรรมไม่ได้หมายความว่า ไม่มีการเกิดขึ้นของอุตสาหกรรม แต่ในทางกลับกันพบว่า มีอุตสาหกรรมจำนวนมากหากแต่เพียงไม่ได้มีการกำหนดพื้นที่สีม่วงไว้อย่างชัดเจนในแผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในผังเมือง

รวมจังหวัดฉบับนี้ ตามคำสัมภาษณ์ “อุตสาหกรรมเก่าที่ตั้งก่อนผังเมืองประกาศก็จะถูกอนุโลมให้ตั้งอยู่ได้ แต่ห้ามขยายตัว” (พีเอ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2560)

ผลที่ตามมาของการประกาศใช้ผังเมืองรวม พ.ศ. 2555 คือ ผลทางด้านเศรษฐกิจ เกิดการชะลอตัวของการลงทุนในอุตสาหกรรม และพบปัญหาที่ดินราคาสูงเนื่องจากการกว้านซื้อที่ดินของนายทุนเพื่อสร้างโรงงานและบ้านจัดสรร แต่ในการวางผังเมืองกลับพบว่า พื้นที่ส่วนดังกล่าวเป็นพื้นที่เพื่อการเกษตรหรืออนุรักษ์การเกษตร ดังการให้สัมภาษณ์ “พอกันไว้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่การเกษตรเลยที่ดินมันจะถูก แต่ถ้าบอกว่า พื้นที่ตรงนี้เป็นศูนย์การค้าได้ ที่ดินมันแพง ที่นี้ถ้าผมมีที่ดินแปลงหนึ่งจำกัด บอกว่า ห้ามใช้อย่างอื่นนอกจากการเกษตร แต่ในขณะเดียวกันมีคนมาขอซื้อที่ดินผืนนี้เพื่อสร้างศูนย์การค้าในราคาที่สูงลิ่วเลย แต่พอไปดูผังเมือง ผังเมืองบอกทำไม่ได้ คุณต้องทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว ราคาที่ดินจากราคา 10 ล้าน เหลือล้านเดียว เจ้าของที่ดินก็ไม่พอใจ เพื่อนบอกอ้าวมากันเราทำไม เราอยากจะรวยมั่ง อยากมีเงินมั่ง มากันเราทำไม นี่คือการขัดแย้งกันระหว่าง เจ้าของที่กับเรื่องการกันที่ดินตามแผนการวิชาการ” (พีเอ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2560)

ผลทางด้านการท่องเที่ยวจากการจัดการการใช้ที่ดินเพื่อการสงวนและคุ้มครองดูแลป่าไม้ สัตว์ป่า ต้นน้ำลำธารของรัฐ นครนายกได้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและรองรับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นเข้ามา ซึ่งรายได้ให้กับจังหวัดอีกช่องทางหนึ่ง รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและหัตถกรรมท้องถิ่น นอกจากนี้การแก้ไขผังเมืองรวมฯ ในภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากการย้ายฐานการผลิตในภาคอุตสาหกรรมในช่วงน้ำท่วมภาคกลางและการขยายตัวของอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออก จึงมีข้อเสนอการวางผังเมืองนครนายกใหม่ราวปี 2560 (ข้าวสด, 2558ก; 2558ข; ทีมข่าวภูมิภาค มติชน, 2556)

โดยผลที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังการประกาศใช้ผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555 ประกอบด้วย การขยายตัวของเมืองที่เข้ามา มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจากการแบ่งโซนพื้นที่ของจังหวัดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจังหวัด รวมถึงผังเมืองฉบับดังกล่าวยังเป็นการยังยั้งการเข้ามาของอุตสาหกรรมภายในพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดการเรียกร้องของภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมในการแก้ไขข้อกำหนดและระเบียบในผังเมือง เพื่อเปิดโอกาสในการใช้พื้นที่เพื่อจัดตั้งโรงงาน จนนำไปสู่การดำเนินการดำเนินการปรับเปลี่ยนและแก้ไขผังเมืองหลังปี พ.ศ. 2555 และนำไปสู่ความขัดแย้งและการเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายกภายใต้กระบวนการปรับเปลี่ยนและแก้ไขผังเมืองฉบับใหม่

2. การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก

เป็นส่วนของการศึกษาเกี่ยวกับมุมมองและการเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยนและแก้ไขยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่สีเขียวของจังหวัดนครนายกที่แบ่งออกเป็น การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ในจังหวัดนครนายกทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยพิจารณาในช่วงเวลาตั้งแต่หลังเกิดการทบทวนเพื่อแก้ไขผังเมืองฉบับปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา โดยมี 3 มุมมองดังต่อไปนี้

1. มุมมองและการเคลื่อนไหวต่อการจัดการพื้นที่สีเขียวของภาครัฐ การศึกษาพบว่า ภายหลังจากปี พ.ศ. 2555 เป็นต้นมา ภาครัฐมีการเคลื่อนไหวต่อการจัดการพื้นที่สีเขียวในประเด็นที่สำคัญ 3 ประเด็นประกอบด้วย

1) ประเด็นการจัดการพื้นที่สีเขียวภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับจังหวัดนครนายก ประกอบด้วย 4 แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาใน 3 ระดับ

1.1) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (ระดับชาติ) โดยกำหนดการพัฒนาจังหวัดนครนายกไว้ใน 2 ประเด็นที่สำคัญ คือ การพัฒนาธุรกิจการค้าขายผลไม้จังหวัดนครนายก ให้เป็นฐานการผลิตและจำหน่ายผลไม้เพื่อการส่งออก รวมถึงฟื้นฟูและปรับปรุงการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดนครนายก

1.2) แผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (พ.ศ. 2560-2564) (ระดับชาติ) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศผ่านเป้าหมายของการพัฒนาบนพื้นฐานของอุตสาหกรรมเป้าหมายเดิมและอุตสาหกรรมเป้าหมายใหม่ ซึ่งแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาฉบับดังกล่าวได้พิจารณาจังหวัดนครนายกในฐานะจังหวัดในภูมิภาคตะวันออกที่มีเส้นทางเชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่น ๆ และสามารถเป็นพื้นที่หนุนเสริมการพัฒนาให้กับพื้นที่ยุทธศาสตร์หลัก 3 จังหวัด

1.3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนกลาง (ระดับภูมิภาค) ซึ่งจังหวัดนครนายกถูกผนวกอยู่รวมในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนกลาง ร่วมกับจังหวัดสมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี และสระแก้ว โดยเน้นวิสัยทัศน์ในการพัฒนา คือ “ศูนย์กลางการค้าการลงทุนแห่งอินโดจีน ฐานการผลิตอุตสาหกรรมก้าวหน้าระดับประเทศ แหล่งผลิตสินค้าเกษตรมาตรฐานสากล เส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรม”

1.4) แผนพัฒนาจังหวัดนครนายก ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 (ระดับจังหวัด) เป็นแผนการพัฒนามีวิสัยทัศน์การพัฒนา คือ “เมืองท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ยั่งยืน บริการทางการแพทย์และสุขภาพครบวงจร บ้านแห่งความสุขใกล้กรุง สังคมและประชาชนผาสุก” โดยส่งเสริมประเด็น

การพัฒนาที่สำคัญ 4 ประเด็น คือ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและรักษาสีสิ่งแวดล้อม กิจกรรมทางการแพทย์ และสุขภาพ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

2) ประเด็นการจัดการพื้นที่สีเขียวเกี่ยวกับกระบวนการปรับเปลี่ยนและแก้ไขผังเมือง ภายหลังจากผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555 ภาครัฐในจังหวัดนครนายกได้มีความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการทบทวนเพื่อแก้ไขผังเมืองฉบับปี พ.ศ. 2555 เพื่อปรับปรุงและแก้ไขรายละเอียดเกี่ยวกับผังเมืองตามสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยได้เริ่มกระบวนการการประชุมพิจารณาการแก้ไขข้อกำหนดผังเมืองรวมจังหวัดนครนายกครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2556 จนถึงขั้นตอนการปิดประกาศ 90 วัน ในช่วงวันที่ 4 มิถุนายน ถึง 4 กันยายน พ.ศ. 2558 แต่ด้วยสาระสำคัญบางประเด็นภายในผังเมืองที่มีการแก้ไขสร้างความไม่เห็นด้วยของประชาชน จนนำไปสู่เหตุการณ์การคัดค้าน และภาครัฐต้องกลับมาทบทวนผังเมืองฉบับใหม่อีกครั้ง

สาระสำคัญในผังเมืองที่มีการแก้ไขและเป็นประเด็นที่ประชาชนคัดค้าน คือ ประเด็นเกี่ยวกับ “การยกเลิกบัญชีโรงงานท้ายกฎกระทรวง ในที่ดิน 2 ประเภท” ได้แก่ ที่ดินประเภทชุมชน (สีชมพู) ที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (สีเขียว) รวมถึงประเด็นการไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการปรับเปลี่ยนและแก้ไขผังเมือง โดยหลังจากเหตุการณ์นั้นและมีการนำกลับมาพิจารณาใหม่ของภาครัฐ จึงทำให้ผังเมืองฉบับปี พ.ศ. 2555 ยังถูกบังคับใช้ต่อไป

3) ประเด็นการจัดการพื้นที่สีเขียวภายใต้โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Infrastructure) ประกอบด้วยโครงการการพัฒนาที่สำคัญ คือ

3.1) การพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมต้นแบบ ซึ่งสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครนายกและจังหวัดนครนายกก็ได้ผลักดันให้เกิด “อุตสาหกรรมต้นแบบ” ขึ้น ภายใต้โครงการ “โรงงานอุตสาหกรรมสีเขียวต้นแบบเมืองขุนด่าน” (Green Industry) เป็นโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมต้นแบบภายใต้การทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ระหว่างกระทรวงอุตสาหกรรม ผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่จังหวัดนครนายก จำนวน 6 โรงงาน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมจังหวัดนครนายก ปี พ.ศ. 2558 - 2561 เพื่อใช้เป็นแบบอย่างของอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหรือ Green Industrial โดยรายละเอียดของโครงการได้กำหนดหลักการพัฒนาอุตสาหกรรมต้นแบบ 6 ด้าน ประกอบด้วย การกำหนดนโยบายลดผลกระทบ ป้องกันมลพิษ ปกป้องและฟื้นฟูธรรมชาติ การวางแผนให้สอดคล้องกับนโยบาย กฎหมาย ของกระทรวงและจังหวัด การจัดทำขั้นตอนบริหารจัดการทรัพยากร กำหนดช่องทางสื่อสาร การเฝ้าติดตามคุณภาพและประเมินการจัดการสิ่งแวดล้อม การทบทวนการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยผู้บริหารสูงสุดขององค์กรอย่างต่อเนื่อง และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรรับผิดชอบต่อสังคม ตามมาตรฐาน ISO 26000 (มาตรฐานแนวทางรับผิดชอบต่อสังคม)

3.2) โครงการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย โครงการพัฒนาถนนและเส้นทางคมนาคมสร้างทางด่วนคลองรัช-นครนายก-สระบุรี เพื่อใช้เป็นเส้นทางหลักใหม่ในการเชื่อมโยงการขนส่งระหว่างภาคกลางและภาคตะวันออก กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ โครงการโรงไฟฟ้าที่ใช้วัตถุดิบขยะเป็นเชื้อเพลิง เพื่อใช้เป็นพลังงานทดแทนการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลและเป็นการกำจัดขยะของจังหวัดอีกทางหนึ่ง

2. มุมมองและการเคลื่อนไหวต่อการจัดการพื้นที่สีเขียวของภาคเอกชน หลังจากที่จังหวัดนครนายกมีการประกาศใช้ผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555 การเคลื่อนไหวของภาคเอกชนที่สำคัญ คือ การเติบโตของกลุ่มธุรกิจภายในจังหวัดที่สำคัญอย่าง กลุ่มธุรกิจเกี่ยวกับท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมโรงงานการผลิต และกลุ่มธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และหมู่บ้านจัดสรร ซึ่งการเติบโตของกลุ่มธุรกิจทั้ง 3 ประเภทนี้ได้นำไปสู่การสร้างข้อเสนอต่อการจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายกที่สำคัญ 3 ประเด็น

1) ข้อเสนอต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Infrastructure) โดยมีข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับและการแก้ไขการวางผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555 เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในกลุ่มภาคอุตสาหกรรมและอสังหาริมทรัพย์มากขึ้น รวมถึงข้อเสนอการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการภายในจังหวัดนครนายก ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาการคมนาคมและการขนส่ง รวมถึงการพัฒนาระบบเทคโนโลยีการสื่อสาร

2) ข้อเสนอต่อภาครัฐเกี่ยวกับการส่งเสริมการลงทุนจากภาคเอกชน โดยมีการเคลื่อนไหวของภาคเอกชนในการเสนอแนะต่อรัฐเพื่อส่งเสริมการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอในโครงการโรงงานอุตสาหกรรมสีเขียวต้นแบบเมืองขุนด่าน และการเรียกร้องสิทธิประโยชน์ในการเข้ามาลงทุนของภาคเอกชนในจังหวัดนครนายก

3) การเคลื่อนไหวผ่านการรวมกลุ่มของภาคเอกชนในจังหวัดนครนายก ประกอบด้วยกลุ่มพาณิชย์จังหวัดนครนายก หอการค้าจังหวัดนครนายก และการร่วมมือระหว่างสถานประกอบการเอกชนและสถานศึกษา ซึ่งทั้ง 3 กรณีได้สร้างการเปลี่ยนแปลงในภาคเศรษฐกิจของจังหวัดนครนายกในประเด็นต่าง ๆ

3. มุมมองและการเคลื่อนไหวต่อการจัดการพื้นที่สีเขียวของภาคประชาชน ภายหลังเหตุการณ์การคัดค้านผังเมืองฉบับแก้ไขในช่วงปี พ.ศ. 2558 การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในจังหวัดนครนายกเป็นการเคลื่อนไหวที่มีเป้าหมายในการเรียกร้องการพัฒนาภายใต้วิสัยทัศน์ในคำขวัญประจำจังหวัดนครนายกของตนเอง คือ “นครนายก เมืองในฝันที่ใกล้กรุง ภูเขางาม น้ำตกสวย รวยธรรมชาติ ปราศจากมลพิษ” รวมถึงมีการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม พื้นที่สีเขียวของจังหวัด รวมถึงผลกระทบต่อประชาชน

โดยประเด็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อการจัดการพื้นที่สีเขียวในจังหวัดนครนายก สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญ คือ

1) การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อกระบวนการปรับเปลี่ยนและแก้ไขผังเมืองภายหลังจากผังเมืองฉบับปี พ.ศ. 2555 ซึ่งสาเหตุของการคัดค้านมาจากการประเด็นเกี่ยวกับการเปิดโอกาสให้กับกิจการการผลิตภาคอุตสาหกรรมได้เข้ามายังในพื้นที่ ซึ่งขัดแย้งกับแนวทางการพัฒนาหลักของจังหวัด รวมถึงประเด็นการไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการปรับเปลี่ยนและแก้ไขผังเมือง

2) การเคลื่อนไหวในประเด็นการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมของภาคประชาชน ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่ขัดแย้งกับแนวทางการพัฒนาของจังหวัดนครนายกและขัดแย้งกับความต้องการของภาคประชาชน โดยได้เกิดการเคลื่อนไหวในกรณีปัญหาต่าง ๆ ประกอบด้วย

2.1) กรณีโรงงานที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ หมู่ 11 ตำบลสาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังจากการตั้งโรงงานมีทั้งผลกระทบทางด้านมลภาวะทางเสียง ผลกระทบทางด้านมลภาวะทางน้ำ และผลกระทบทางด้านแรงสั่นสะเทือนจากโรงงาน ซึ่งนำไปสู่การรวมตัวของชาวบ้านในการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการดำเนินการตรวจสอบและควบคุมเพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น

2.2) กรณีการสร้างโรงงานไฟฟ้าโดยใช้ขยะเป็นเชื้อเพลิง ถือเป็นกรณีสำคัญที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในตำบลพระอาจารย์ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก รวมตัวคัดค้านโรงงานไฟฟ้าขยะมูลฝอย ซึ่งประชาชนกังวลถึงผลกระทบจากโรงไฟฟ้าที่จะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านทั้งในเรื่องของกระบวนการผลิต ของเสีย ก่อมลพิษหรือสิ่งใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งอันตรายที่อาจเกิดขึ้นแก่ประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียงสถานที่ตั้งโรงงาน และประชาชนทั่วไป

2.3) กรณีการสร้างฟาร์มปศุสัตว์ขนาดใหญ่ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณอำเภอเมือง จังหวัดนครนายก ในขนาดเนื้อที่มากกว่า 100 ไร่ ซึ่งถือเป็นฟาร์มปศุสัตว์ที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ ทำให้เกิดความกังวลของชาวบ้านต่อการสร้างฟาร์มไก่ขนาดใหญ่ที่จะเป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาควบคุมและดูแลไม่ให้เกิดปัญหาและผลกระทบตามที่ประชาชนในพื้นที่กังวล (ข่าวสด, 2558ก; 2558ข; ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2560; มติชนออนไลน์, 2558; ไทยรัฐ, 2558)

3) การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่เกษตรภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐ โดยการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่เกษตรภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนารัฐ สามารถแบ่งประเด็นการเคลื่อนไหวออกได้เป็น 3 ประเด็น ประกอบด้วย

3.1) การเคลื่อนไหวกว้างของภาคประชาชนเพื่อการอนุรักษ์ป่าและแหล่งน้ำ โดยมีกลุ่มเครือข่ายพลเมืองขับเคลื่อนและปลูกฝังเยาวชนภายใต้กิจกรรม “โครงการหนังสือเพื่อรัฐ” ที่ในระยะเวลา 1 เดือนจะหนังสือไปตั้งที่หอสมุดของโรงเรียนจำนวน 1 ชุด 40 เล่ม เป็นชุดหนังสือการ์ตูนสอดแทรกแนวธรรมชาติเข้าไป เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนให้มีสำนึกรักน้ำ รักป่า

3.2) การสร้างความมั่นคงทางอาหารและการทำพื้นที่เกษตรอินทรีย์ โดยมีการส่งเสริมและขับเคลื่อนในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ ภายใต้การเปิดตลาดรองรับสินค้าส่งออกเป็น Lemonfarm กับ Greenet เป็นเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ภาคตะวันออก ซึ่งตลาดที่จะรองรับสินค้าการเกษตรของนครนายกนั้นจะต้องเป็นเกษตรอินทรีย์ที่ผ่านการตรวจรับรอง

3.3) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยววิถีชุมชนโดยชุมชน เป็นการเคลื่อนไหวในส่วนของการท่องเที่ยวภายในจังหวัด ซึ่งมีการรวมกลุ่มของประชาชนในภาคการท่องเที่ยวของจังหวัดนครนายกด้วยการส่งเสริมการบริหารจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในจังหวัด ทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวประเภทหลัก และยังมีส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชน ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความต้องการในการท่องเที่ยวของจังหวัดนครนายกที่มีมากขึ้น เช่น กรณีส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบลดอนยอ และตำบลท่าทราย อำเภอองครักษ์ ที่มีการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวระบบเชิงนิเวศ โดยมีศูนย์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีการนำสวนมะยงชิดนำมาปลูกริมลำคลองทั้ง 2 ฝั่งเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ฯลฯ

3. ข้อเสนอแนะและทางเลือกใหม่ในการคงไว้ของพื้นที่สีเขียวแบบยั่งยืน

จากการเก็บข้อมูลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการพื้นที่สีเขียวของจังหวัดนครนายกทั้งภาครัฐและภาคประชาชน จึงนำมาสู่ข้อเสนอการพัฒนาพื้นที่สีเขียวสู่ความยั่งยืนของจังหวัดนครนายก ประกอบด้วยข้อเสนอการพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้

ข้อเสนอประการที่หนึ่ง ด้านการพัฒนากฎเกณฑ์และแนวทางการพัฒนาของจังหวัดนครนายก ให้นครนายกคงไว้ซึ่งการพัฒนากฎเกณฑ์ของทรัพยากรธรรมชาติปราศจากมลพิษ เช่น ป่าไม้ ภูเขา น้ำตก ฯลฯ ซึ่งต่างจากแนวทางการพัฒนาสู่ความเป็นเมือง (Urbanization) หรือการพัฒนาสู่สังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) จากข้อเสนอ “องค์ประกอบเมืองน่าอยู่ มี 5 องค์ประกอบหลัก ๆ ที่ต้องจัดการ คือ หนึ่ง ต้องมีการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล สอง โครงสร้างพื้นฐานต้องมีพร้อมเพียงพอ ไฟฟ้า ถนน น้ำประปา สื่อสาร พวกนี้ต้องเตรียมพร้อม สาม เรื่องของสังคมต้องทำให้สังคมอบอุ่นให้ได้ ต้องเข้มแข็งทำใจกันได้ให้คนใน สังคมอบอุ่นอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและเข้มแข็งด้วย มีภูมิคุ้มกัน สี่ เศรษฐกิจที่ดีต้องมีการทำงานให้มีรายได้ ส่งเสริมการทำงานให้มีรายได้ ห้า ต้องมีสิ่งแวดล้อมที่ดี หลักทั้งห้านี้เป็นหลักขององค์การอนามัยโลก WHO ขณะนี้เมืองน่าอยู่เป็นทิศทางของนครนายก เรากำลังทำอยู่ แต่ติด

ปัญหาอยู่หลายปัจจัย อย่างข้อที่หนึ่ง การบริหารจัดการที่ดี เรายังมีการคอร์รัปชั่นเยอะ” (พีเอ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2560)

ข้อเสนอประการที่สอง ข้อเสนอให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการการกำหนดแผน การพัฒนาและผังเมืองของจังหวัด เนื่องจากที่ผ่านมาการพัฒนาและการวางผังเมืองจังหวัดขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และนำไปสู่ความขัดแย้งจากการพัฒนา ดังนั้น การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการกำหนด การดำเนินการ รวมถึงการตรวจสอบโดยภาคประชาชนต่อแผนการพัฒนาและผังเมือง ดังข้อเสนอ “กระบวนการการพัฒนาต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ทุกเวทีที่มีการรับฟังความคิดเห็นต้องมีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนเข้าไป ไม่ใช่ เพียงแต่คนเฉพาะบางกลุ่ม” (ลุงจู่, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2560)

ข้อเสนอประการที่สาม การส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยววิถีชุมชน โดยเป็นความพยายามในการส่งเสริมภาคเศรษฐกิจในกลุ่มการท่องเที่ยวทั้งใน กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ตามธรรมชาติและที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งจังหวัดนครนายกถือเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบ โดยการส่งเสริม และการพัฒนาสามารถทำได้ทั้งในรูปแบบที่รัฐเป็นผู้สนับสนุนและให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาร่วมกัน เช่น การจัดโครงการให้มีการบูรณะบ่อน้ำ ศักดิ์สิทธิ์ บึงพระอาจารย์ ตำบลพระอาจารย์ อำเภองครักษ์ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน หนึ่งในกิจกรรมธุรกิจ เพื่อสังคมและชุมชน ฯลฯ

ข้อเสนอประการที่สี่ การสร้างความมั่นคงทางอาหารและการทำพื้นที่เกษตรอินทรีย์ เป็นแนวทางการพัฒนาหนึ่งที่ได้รับการส่งเสริมจากภาคประชาชนและองค์กรภาครัฐบางส่วนที่ได้เล็งเห็นถึงศักยภาพของพื้นที่จังหวัดนครนายกในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูกเกษตรอินทรีย์ขนาดใหญ่ได้ โดยมีทั้งประชาชนที่ทำไร่เกษตรอินทรีย์ขนาดเล็กจนไปถึงระดับเอกชนขนาดใหญ่ ซึ่งหากมีการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ภายในจังหวัด ทั้งการหาตลาดรองรับการขายสินค้าหรือการประชาสัมพันธ์ให้กับสินค้าเกษตรอินทรีย์ เช่น การจัดตั้งบริษัท ประชาวิรูจรักสามัคคีนครนายก จำกัด ที่มีทั้งเจ้าหน้าที่จากภาครัฐ และภาคประชาชนเข้าร่วมบริหารจัดการจะทำให้เกษตรอินทรีย์ของจังหวัดนครนายกเป็นที่รู้จักและยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงยังทำให้จังหวัดนครนายก พัฒนากลายเป็นจังหวัดที่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของประเทศได้ ฯลฯ

ข้อเสนอประการที่ห้า การกำหนดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของคณะผู้บริหารประจำจังหวัด ซึ่งถือเป็น ปัญหาที่สำคัญของจังหวัดนครนายก ซึ่งทำให้เกิดปัญหาความไม่ต่อเนื่องของการดำเนินการพัฒนาภายในจังหวัด นโยบายหรือแผนการพัฒนามีการปรับเปลี่ยนเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารใหม่ในแต่ละครั้ง ดังนั้น หากมีการกำหนดระยะเวลาการดำรงตำแหน่งของคณะผู้บริหารประจำจังหวัดที่

แน่นอน รวมถึงให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนในการพัฒนาร่วมกับคณะผู้บริหาร ก็จะสามารถสร้างความต่อเนื่องในการพัฒนาและความยั่งยืนของการพัฒนาในจังหวัดนครนายกได้

ดังนั้น ทางเลือกที่เป็นข้อเสนอแนะจากพื้นที่ (Fieldwork) และทางเลือกที่เกิดจากการพิจารณา ผ่านแนวคิดเศรษฐกิจการเมืองสีเขียวเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่

1) ทางเลือกใหม่ของการพัฒนาพื้นที่สีเขียวสู่ความยั่งยืน: ข้อเสนอแนะจากการลงพื้นที่ แบ่งทางเลือกในส่วนนี้ออกเป็น 5 ประเด็นที่สำคัญ คือ การพัฒนาบนฐานแนวคิดการพัฒนาของจังหวัด นครนายก การให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดแผนการพัฒนาและผังเมืองของจังหวัด การส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยววิถีชุมชน การสร้างความมั่นคงทางอาหารและการทำพื้นที่เกษตรอินทรีย์ และการกำหนดระยะเวลาการดำรง ตำแหน่งของคณะผู้บริหารประจำจังหวัด

2) ทางเลือกใหม่ของการพัฒนาพื้นที่สีเขียวสู่ความยั่งยืน: การพิจารณาเชิงทฤษฎี โดยได้มีการ แบ่งทางเลือกในส่วนนี้ออกเป็น 4 ประเด็นที่สำคัญ การปรับเปลี่ยนค่านิยมและโลกทัศน์เกี่ยวกับการ พัฒนา การปกป้องและดูแลทรัพยากร การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม และการปรับสู่ความยั่งยืน และคงทน

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบในการศึกษาวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในจังหวัด นครนายก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นจังหวัด โดยเฉพาะแนวทางการพัฒนาภายใต้ กระแสโลกาภิวัตน์ในระดับโลกที่ส่งผลต่อประเทศไทยในการปรับตัวเข้ากับความเป็นภูมิภาคภายใต้ ประชาคมอาเซียน และส่วนหนึ่งของโลกผ่านยุทธศาสตร์การพัฒนาต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงจังหวัดและพื้นที่ ต่าง ๆ ให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างเศรษฐกิจร่วมกัน

โดยจังหวัดนครนายกถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงและเป็นพื้นที่ จังหวัดหนึ่งที่อยู่ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศไทย จังหวัดนครนายกถูกวางให้เป็นพื้นที่ การพัฒนาที่มีเป้าหมายให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญของประเทศ และเป็นพื้นที่แหล่ง การผลิตภาคเกษตรกรรม รวมถึงเป็นพื้นที่ที่รองรับการขยายตัวของเมืองจากกรุงเทพและปริมณฑล โดยเป้าหมายของยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวมีบางประเด็นที่ภาคส่วนต่าง ๆ เห็นร่วมด้วย และ บางประเด็นก็เป็นสิ่งที่บางภาคส่วนปฏิเสธ สะท้อนให้เห็นได้จากการเคลื่อนไหวของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจาก กระบวนการพัฒนาภายในจังหวัดนครนายก

แนวทางการพัฒนาที่มุ่งหมายให้จังหวัดนครนายกไปสู่ความเป็นเมือง (Urbanization) และกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) ของรัฐไทย เป็นแนวคิดการพัฒนาที่นำไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ที่รัฐไทยได้รับอิทธิพลมาจากการขยายตัวของระบบทุนที่เข้ามาในสังคมไทย ซึ่งระบบทุนจำเป็นต้องมีการขยายตัวของตลาดและพื้นที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาอัตราการขยายตัวของสภาพเศรษฐกิจ จึงทำให้แนวทางดังกล่าวของรัฐไทยได้รับสอดคล้องกับความต้องการและได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มทุนและภาคเอกชนต่าง ๆ ทั้งภายในจังหวัดนครนายกและประเทศไทย โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อให้สภาพเศรษฐกิจในภาพรวมดีขึ้นร่วมกัน

ความสอดคล้องของเป้าหมายและความต้องการร่วมกันของภาครัฐและภาคเอกชนในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาดำเนินไปสู่การสร้างพันธมิตรในการขับเคลื่อนการพัฒนาและกระบวนการในการกำหนดแผนพัฒนาจังหวัดขึ้น โดยการเป็นพันธมิตรกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อสอดแทรกประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีการพัฒนาเมืองและอุตสาหกรรมเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างเศรษฐกิจของจังหวัดนครนายกในอนาคต ซึ่งในสังคมอุตสาหกรรมอย่างเช่น ในกรณีงานศึกษาของ ชัยณรงค์ เครือนวน (2550) และกิตติญา พรหมรัตน์ (2548) ก็แสดงให้เห็นถึงการสร้างพันธมิตรกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นการสร้างแนวทางการพัฒนาที่ส่งผลประโยชน์ต่างตอบแทนในระบบเศรษฐกิจและการเมืองของจังหวัดร่วมกัน

อย่างไรก็ตาม แม้แนวทางการพัฒนาดังกล่าวจะเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับจากภาคเอกชนหรือภาครัฐบางส่วน แต่ส่วนหนึ่งของแนวทางการพัฒนาภายใต้แนวยุทธศาสตร์การพัฒนาดำเนินสู่ผลกระทบต่อสังคมทั้งประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัด หรือส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ จึงทำให้แนวทางดังกล่าวได้รับความไม่เห็นด้วยจากภาคประชาชนในจังหวัดและนำไปสู่ความขัดแย้งต่อประเด็นการพัฒนาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่สีเขียว ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับผลกระทบและเป็นกังวลของภาคประชาชนในจังหวัดนครนายกมากที่สุด

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายใต้ประเด็นการพัฒนาจังหวัดและการจัดการพื้นที่สีเขียวของจังหวัดนครนายกระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ได้มีการเคลื่อนไหวที่อยู่บนฐานการคำนึงถึงโครงสร้างเศรษฐกิจและทรัพยากรที่สำคัญของจังหวัด โดยฝ่ายหนึ่งมีมุมมองต่อการพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจที่เน้นการเติบโตของสภาพเศรษฐกิจโดยการสร้างความเป็นเมืองและสังคมอุตสาหกรรมภายในจังหวัดขึ้น เพื่อให้อุตสาหกรรมเป็นฐานของการพัฒนาที่สำคัญของจังหวัด และอีกฝ่ายหนึ่งมีมุมมองต่อการพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจที่เน้นคำนึงถึงฐานทรัพยากรเดิมที่สำคัญของจังหวัดอย่างทรัพยากรธรรมชาติและการผลิตในภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นฝ่ายที่ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดด้วยการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัด รวมถึง

การจัดการพื้นที่ของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อรักษาให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกับผู้คนในจังหวัดและเป็นทรัพยากรที่ส่งเสริมความสามารถทางเศรษฐกิจของจังหวัดได้ต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ ในส่วนของข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดการพื้นที่สีเขียวเพื่อความยั่งยืนผ่านการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน การศึกษาของ รุ่งทิวา จิมแย้ม (2548) ณรงค์ศักดิ์ ภู่อารัม (2551) และไกรสร ทองวิเชียร (2557) ยังช่วยในการยืนยันถึงแนวทางการพัฒนาด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและตรงกับความต้องการของคนในท้องถิ่น รวมถึงการศึกษาของ อุดุลย์ ฐปนันท (2549) ก็ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการจัดการผังเมืองและพื้นที่ผ่านกลไกทางกฎหมายที่สามารถสร้างแนวทางการบริหารจัดการและควบคุมที่ดีได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายเพื่อนำไปสู่การพิจารณาเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการพื้นที่สีเขียวในบริบทอุตสาหกรรมของจังหวัดนครนายกอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ภายในจังหวัดนครนายกเกี่ยวกับการกำหนดหรือการดำเนินการ รวมถึงการตรวจสอบในแผนการพัฒนาจังหวัดหรือผังเมืองจังหวัดที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาคส่วนต่าง ๆ ของจังหวัดภายใต้การพัฒนาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่สีเขียวของจังหวัด ซึ่งอาจเป็นไปในรูปแบบของการตั้งคณะกรรมการร่วมกัน 3 ฝ่าย หรือการกำหนดขั้นตอนการรับฟังความคิดเห็นอย่างเปิดเผยสู่สาธารณะ

2. การกำหนดขั้นตอนการทบทวนถึงการพัฒนาของจังหวัดทั้งบทเรียนการพัฒนาในอดีตและแนวทางการพัฒนาในอนาคตโดยภาคส่วนต่าง ๆ ภายในจังหวัด โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่สีเขียวของจังหวัด ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญของจังหวัด ขั้นตอนการทบทวนที่เกิดขึ้นจะช่วยให้การพัฒนาที่สร้างขึ้นมีความเข้าใจถึงปรากฏการณ์และบริบทสภาพแวดล้อมเฉพาะของจังหวัด ทำให้แนวทางการพัฒนาที่เกิดขึ้นจะเกิดความเหมาะสมมากที่สุด โดยจะเป็นการลดปัญหาด้านแนวทางที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ที่ถูกกำหนดแนวทางการพัฒนาจากรัฐส่วนกลาง

3. การพัฒนาพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งป่าไม้ แหล่งน้ำ และภูเขาถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของจังหวัดนครนายก การพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงควรมีการหนุนเสริมความสามารถของการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัด ด้วยการจัดตั้งกลไกทางสังคมขึ้นมาจัดการอย่าง การจัดตั้งหน่วยงานหรือองค์กรเฉพาะขึ้นมาดำเนินการบริหารจัดการโดยมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและ

ตรวจสอบ หรือการสร้างกฎระเบียบเฉพาะของจังหวัดและพื้นที่เพื่อควบคุมและรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในงานนี้มีข้อเสนอแนะเพื่อต่อยอดและพัฒนาองค์ความรู้ในประเด็นดังกล่าวและประเด็นที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกรณีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการจัดการพื้นที่สีเขียวเฉพาะประเด็น เนื่องจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในจังหวัดนครนายกมีจำนวนมากและมีพลวัตการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การศึกษาถึงปัญหาต่าง ๆ อย่างละเอียดจะสามารถช่วยให้เห็นถึงปัญหาในภาพรวมของจังหวัดนครนายก รวมถึงปัญหาอื่น ๆ ภายในจังหวัดที่มีผลสืบเนื่องกัน

2. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นการเป็นพื้นที่ผลิตอาหารหรือแหล่งอาหารของประเทศในพื้นที่จังหวัดนครนายก เพื่อนำไปสู่การสร้างความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและสร้างแนวทางการพัฒนาพื้นที่เกษตรและการผลิตอาหารของจังหวัดนครนายก

3. การศึกษาวิจัยเพื่อสร้างแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดนครนายก ร่วมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดนครนายก ซึ่งจะเป็นการศึกษาวิจัยที่สามารถสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความเฉพาะของจังหวัดนครนายกได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมจังหวัดนครนายก พ.ศ. 2555. (2555, 24 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 129 (ตอนที่ 81 ก).

กลุ่มงานประสานกองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (ม.ป.ป.). *นิเวศเมืองและชุมชน*. วันที่ค้นข้อมูล 3 กุมภาพันธ์ 2561, เข้าถึงได้จาก bangpakong.onep.go.th/pdf/city.pdf

กิตติญา พรหมรัตน์. (2548). *การบริหารจัดการพื้นที่บริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชนมาตาพุด*. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายสาธารณะ, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.

ไกรสร ทองวิเชียร. (2557). *การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการประกาศใช้ผังเมืองรวม กรณีศึกษา: องค์การบริหารส่วนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง*. งานนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

ข่าวสด. (2558ก, 22 กรกฎาคมค). *ด้านผังเมืองใหม่นครนายก*. วันที่ค้นข้อมูล 3 กุมภาพันธ์ 2561, เข้าถึงได้จาก

http://daily.khaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROaVoyc3dNekI5TURjMU9BPT0=&sectionid=TURNek1nPT0=&day=TWpBeE5TMHdOeTB5TWc9PQ==

ข่าวสด. (2558ข). *ชี้แจงข่าวด้านผังเมืองนครนายก*. วันที่ค้นข้อมูล 3 กุมภาพันธ์ 2561, เข้าถึงได้จาก

https://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=1439997311

โครงการเมืองใหม่นครนายก. (2548). วันที่ค้นข้อมูล 9 มกราคม 2561, เข้าถึงได้จาก

<http://www.nayokcity.com/cms/modules/sections/index.php?op=viewarticle&artid=18>.

จังหวัดนครนายก. (ม.ป.ป.). *ประวัติความเป็นมาของจังหวัดนครนายก*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กุมภาพันธ์

2560, เข้าถึงได้จาก <https://ww2.nakhonnayok.go.th/content/history>

ชัยณรงค์ เครือนวน. (2550). *เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง*.

วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา.

ชุติชาติ บุญชูวิทย์. (2559). *บทสรุปผู้บริหาร จังหวัดอัจฉริยะ (Smart Province)*. วันที่ค้นข้อมูล 9 มกราคม

2561, เข้าถึงได้จาก http://www.phuket.go.th/webpk/file_data/smart/001.pdf

ณรงค์ศักดิ์ ภู่อารม. (2551). *วิสาหกิจชุมชน กับการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านศรีจุฬา*

ตำบลศรีจุฬา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เดลินิวส์. (2558, 15 กรกฎาคมค). *นครนายก...เมืองในฝันใกล้กรุง เข้าไปเย็นกลับแบบ ชิลชิล*. วันที่ค้น

ข้อมูล 9 มกราคม 2561, เข้าถึงได้จาก <https://www.dailynews.co.th/article/334819>

ทีมข่าวภูมิภาค มติชน. (2556, 18 กุมภาพันธ์). *“ผังเมืองใหม่” เสี่ยงสะท้อนจากท้องถิ่น-ภูมิภาค*. วันที่ค้น

ข้อมูล 31 มกราคม 2561, เข้าถึงได้จาก <http://m.matichon.co.th/readnews.php?newsid=1361168213&grpid=03&catid=19>

ไทยรัฐ. (2558). *ชาวนครนายกไม่เอา ผังเมืองสร้างโรงงาน*. วันที่ค้นข้อมูล 8 มีนาคม 2561, เข้าถึง ได้จาก

<http://www.thairath.co.th/content/513301>

ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2560, 26 มิถุนายน). *“นครนายก”เฮ ใช้ผังเมืองเดิมปี’55 ปิดทางตั้งคอนโด-*

โรงงานก่อนมลพิษ. วันที่ค้นข้อมูล 9 มกราคม 2561, เข้าถึงได้จาก https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1498462283

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2557). *เศรษฐศาสตร์การเมืองและทฤษฎีสังคมวิพากษ์*. คณะมนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2561). *เศรษฐศาสตร์การเมืองสีเขียวและนิเวศวิทยาการเมือง*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มติชนออนไลน์. (2558, 6 สิงหาคม). *กว่า300ชีวิต บุกศาลากลางนครนายก ด้านผังเมืองใหม่ ไร้เงาจนท. จ่อกางเต็นท์รอคำตอบ*. วันที่ค้นข้อมูล 3 กุมภาพันธ์ 2561, เข้าถึงได้จาก <http://matichon.co.th/readnews.php?newsid=1438849732>
- รุ่งทิพา จิมแย้ม. (2548). *กระบวนการวางผังเมืองรวมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนรอบมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วสี ภูเต็มเกียรติ. (2556, 24 มีนาคม). *ปมขัดแย้งผังเมืองใหม่-ปัญหาเก่า: อุตสาหกรรมรุกเกษตร-ชุมชน*. วันที่ค้นข้อมูล 23 ตุลาคม 2560, เข้าถึงได้จาก <https://www.isranews.org/content-page/item/20172-citymap240313-sp-1615796142.html>
- วิทยา สุริยา. (2557). *ผลสัมฤทธิ์ของการวางผังเมือง : กรณีศึกษาผังเมืองรวมเมืองนครนายก*. วิทยานิพนธ์การวางผังภาคและเมืองมหาดบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ศรัศกร ชูสวัสดิ์. (2546). *นครนายกเมืองใหม่*. วันที่ค้นข้อมูล 9 มกราคม 2561, เข้าถึงได้จาก <http://histdept.crma.ac.th/histdept/fulltext/newcity.htm>
- สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครนายก. (2555). *ประวัติความเป็นมาจังหวัดนครนายก*. วันที่ค้นข้อมูล 10 กุมภาพันธ์ 2560, เข้าถึงได้จาก <https://www.dpt.go.th/nakhonnayok>.
- สุริชัย หวันแก้ว และคณะ. (2540). *ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อดุลย์ ฐปนนท์. (2549). *การวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก*. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- Technology Media. (2547). *สว่าง ศรีศุภกุล บั่นฟันให้จับต้องได้กับโครงการเมืองใหม่ฯ*. วันที่ค้นข้อมูล 9 มกราคม 2561, เข้าถึงได้จาก http://www.technologymedia.co.th/article_detail.asp?arid=112&pid=63

ภาษาอังกฤษ

- Greenberg, J. B., & Park, T. K. (1994). Political ecology. *Journal of Political Ecology*, 1(1), 1-12.
- Schubert, J. (2005). *Political ecology in development research. An introductory overview and annotated bibliography*. NCCR North-South.

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่
กรณีศึกษาเปรียบเทียบ: ขบวนการปลาซาดินในประเศอิตาลี
และแฟลชม็อบในประเทศไทย
Political Mobilization Tactics of New Social Movements:
A Comparative Case Study of the Sardine Movement in Italy
and Flash Mobs Movement in Thailand

จตุรงค์ สุทวาทัน (Jaturong Suthawan)

ดร., อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

Ph.D., Lecturer, Department of Public Administration, Faculty of Humanities and Social
Sciences, Rajabhat Kanjanaburi University
E-mail: jaturong.23032529@gmail.com

Received: 8 January 2025

Revised: 26 February 2025

Accepted: 3 March 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งตั้งคำถามในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับ “ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่” ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในฐานะเครื่องมือในการระดมทรัพยากรเรียกว่า “แฟลชม็อบ” ภายใต้กรณีศึกษาที่มีความคล้ายคลึงกันในด้านยุทธวิธีแต่แตกต่างกันในด้านบริบทเชิงพื้นที่ เพื่อนำเสนอมุมมองเชิงสัมพัทธ์ระหว่างการใช้แนววิเคราะหขบวนการทางสังคมแบบดั้งเดิมและแนววิเคราะหการกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง

ผลการศึกษาพบว่า ยุทธวิธีแบบแฟลชม็อบที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวมีคุณูปการในด้านการเป็นเครื่องทุ่นแรงในการระดมทรัพยากร ซึ่งจำกัดอยู่เพียงแค่การเป็นปัจจัยเสริมภายในขบวนการแต่ไม่สามารถยกระดับไปสู่การเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับอำนาจรัฐได้ เช่นเดียวกับแนววิเคราะหการกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยงที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของขบวนการทางสังคมระหว่างพื้นที่โลกเสมือนกับโลกความจริงได้ หากแต่ความเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ยังไม่อาจละทิ้งการวิเคราะห

ผ่านโครงสร้างโอกาสทางการเมือง โดยข้อค้นพบจากกรณีศึกษาทั้งในไทยและอิตาลีแสดงให้เห็นว่า ระดับข้อเรียกร้องและโครงสร้างระบอบการเมืองของแต่ละรัฐ ยังคงเป็นเงื่อนไขหลักในการนิยามความสำเร็จของขบวนการทางสังคม ข้อเสนอแนะสำคัญ คือ การให้ความสำคัญกับการประเมินพลวัตของการเคลื่อนไหวด้วยแนวคิดผลสะท้อนในระยะยาว ผลพวงจากปฏิสัมพันธ์อาจชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการเคลื่อนไหวในครั้งต่อไปได้

คำสำคัญ: ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมือง, ขบวนการทางสังคม, แฟลชม็อบ

Abstract

This article seeks to comparatively examine the tactical forms of political mobilization used by new social movements, with an emphasis on the use of social media as a tool for resource mobilization, referred to as "flash mobs." The study focuses on case studies with similarities in tactics but differences in spatial contexts to offer a relative perspective between traditional social movement analysis and the logic of connective action analysis.

The findings reveal that flash mob tactics, utilizing social media for mobilization, serve as an effective mechanism for internal resource allocation within the movement but fail to function as a tool for negotiating with state power. Similarly, the logic of connective action framework explains the connection between social movements in virtual and real-world spaces. However, changes at various levels cannot overlook the significance of analyzing political opportunity structures. The case studies highlight that the level of demands and the political regime structure of each state remain the primary conditions defining the success of social movements in the digital era. A key recommendation is to prioritize the evaluation of movement dynamics through the concept of political impact. The consequences of interactions may reveal pathways for future movements.

Keywords: political mobilization tactics, new social movement, flash mob movement

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับยุทธวิธีทางการเมืองของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ โดยเน้นไปที่บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในฐานะเครื่องมือสำคัญในการระดมทรัพยากรสำหรับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งปรากฏในรูปแบบของ “แฟลชม็อบ” ภายใต้กรณีศึกษาที่มี

ความคล้ายคลึงกันในด้านยุทธวิธีแต่มีความแตกต่างกันในด้านบริบทเชิงพื้นที่ เพื่อต้องการนำเสนอมุมมองเชิงสัมพัทธ์ทางทฤษฎีระหว่างแนววิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแบบดั้งเดิม (Classical Social Movement Theory) ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกขบวนการ (Political Opportunities Structure) และโครงสร้างโอกาสทางการเมืองกับแนววิเคราะห์การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง (Logic of Connective Action) ซึ่งเคลื่อนไหวในโลกเสมือนด้วยสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เพื่อสร้างแนวร่วมในการต่อสู้ในพื้นที่จริง (On Site) ข้อค้นพบอาจเป็นการตอบคำถามสำคัญในวิกฤติความขัดแย้งจากการเผชิญหน้าระหว่างขบวนการทางสังคมและฝ่ายรัฐ ดังมีจุดเริ่มต้นในการอธิบายดังต่อไปนี้

ความท้าทายบนฐานการวิเคราะห์ทางทฤษฎีด้านขบวนการทางสังคม (Social Movement) ได้มีความตื่นตัวอีกครั้ง นับตั้งแต่การเกิดปรากฏการณ์ “อาหรับสปริงส์” (Arab Spring) ในช่วง ค.ศ. 2010 - 2011 ที่ปรากฏคลื่นระลอกใหม่แห่งการเรียกร้องประชาธิปไตย นำมาสู่การล่มสลายของระบอบเผด็จการในหลายประเทศ โดยเฉพาะในแถบกลุ่มประเทศตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ ตัวอย่างเช่น ลิเบีย ตูนิเซีย อียิปต์ ซีเรีย และเยเมน ถือเป็นการกลับมาเพื่อพูนอีกครั้งของการขับเคลื่อนทางการเมืองด้วยยุทธวิธีการเมืองนอกกรอบ (External Politics) แม้ท้ายที่สุดแล้วบางประเทศในช่วงต้นจะถูกระบอบเผด็จการกลับเข้ามาควบคุมเช่นเดิมก็ตาม (Moss, 2022, pp. 6-8) ปรากฏการณ์นี้ได้นำไปสู่การใช้ยุทธวิธีเคลื่อนไหวทางการเมืองรูปแบบใหม่ ๆ ที่นำเอาความเชื่อมโยงระหว่างการใช้ “สื่อสังคม” (Social Media) เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ทางการเมืองแบบยึดพื้นที่ (Occupy) ให้สามารถประสบความสำเร็จ (Castells, 2015) ซึ่งได้กลายเป็นแรงผลักดันที่ก่อให้เกิดการต่อสู้กับระบอบอำนาจนิยมในทวีปอื่น ๆ เช่น ขบวนการยึดวอลล์สตรีท (Occupy Wall Street) ที่ใจกลางตลาดหลักทรัพย์นิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ขบวนการยึดลอนดอน (Occupy London) ในอังกฤษ (Pickerill et.al, 2015) รวมถึงขบวนการ “ลอสอินดิกนาโดส” (Los Indignados) ในสเปน (Fominaya, 2020)

ประกอบกับการต่อสู้ทางการเมืองไทยที่เกิดขึ้นตามมาไม่นานในช่วงต้นปี พ.ศ. 2563 จากการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนในสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อแสดงความไม่พอใจต่อรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เหตุเพราะพรรคอนาคตใหม่ที่พวกเขาสนับสนุนได้ถูกศาลรัฐธรรมนูญตัดสินให้มีการยุบพรรคพร้อมกับการตัดสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลา 10 ปี ด้วยข้อหาที่พรรคมีการกักเงินจากนายธนธร จีรังเรืองกิจ (ผู้เป็นหัวหน้าพรรค) ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2567, หน้า 1) การเคลื่อนไหวแม้จะจำกัดอยู่ภายในขอบเขตสถานศึกษาในตัวเมือง โดยมีผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยนั้น ๆ แต่ทว่าการประท้วงได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางไปยังมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัด รวมถึงพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ โดยมีการรวบรวมข้อมูลของนักข่าวบีบีซีไทย พบว่า มีการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นทั้งหมด 26 ครั้ง ระหว่างวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 165) และหากนับจนถึงเดือนธันวาคมปี 2563 มีการจัดชุมนุมทางการเมืองมากกว่า 385 ครั้งใน 62 จังหวัดทั่วประเทศและ

เกิดขึ้นโดยกลุ่มพลังทางการเมืองจำนวน 112 กลุ่ม จนกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวในระยะนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ (McCargo, 2021, pp. 11-12)

ความสำคัญในข้างต้นที่นอกจากนักวิชาการจะมีความตื่นตัวต่อการกลับมาบีบคั้นทางการเมืองอีกครั้งของกลุ่มเยาวชน นิสิตนักศึกษา เพราะมีอาจปฏิเสธว่า ผู้เข้าร่วมชุมนุมหลายส่วนยังคงมีอายุน้อย (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564, หน้า 206-218) แต่งานสำรวจในระยะหลังกลับพบว่า กลุ่มเยาวชนเหล่านี้มีได้ต่อสู้เพียงลำพัง เพราะมีการเข้าร่วมจากทั้งประชาชนหนุ่มสาวและผู้อาวุโสที่ฝึกฝนในประชาธิปไตย (Alexander, 2021, pp. 219-232) การต่อสู้ครั้งนี้มีลักษณะเด่นปรากฏอยู่ในด้านการใช้ยุทธวิธีของขบวนการ (Tactics) โดยเป็นการชุมนุมด้วยความรวดเร็ว ไม่ยืดเยื้อ ต่างจากการประท้วงในอดีต เช่น การออกแถลงการณ์ จุดเทียนทางอุดมการณ์ การขึ้นเวทีปราศรัย การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม การชูป้าย ร้องเพลง จุดเทียน และเปิดไฟจากโทรศัพท์มือถือ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “แฟลชม็อบ” (Flash Mob) (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 166) กล่าวคือ ยุทธวิธีรูปแบบใหม่นี้เกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดของขบวนการทางสังคมในการเผชิญหน้ากับคู่ต่อกร คือ ฝ่ายรัฐ (Counter Movement) ที่มีความเสี่ยงในการถูกปราบปรามจากฝ่ายรัฐที่กระทำการในนามของกฎหมาย และเพียบพร้อมไปด้วยยุทธโศภณธรรม ทั้งยังมั่นใจว่า การประท้วงคาบเกี่ยวกับสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ด้วยเหตุนี้ ยุทธวิธีการชุมนุมแบบไม่ยืดเยื้อ สามารถปรับเปลี่ยนสถานที่การชุมนุมแบบฉับพลัน และสิ้นสุดอย่างรวดเร็ว จึงมีความเสี่ยงที่จะถูกปราบปรามจากฝ่ายรัฐน้อยกว่า ประกอบกับวิธีการนี้ใช้การนัดหมายระดมพลด้วยการขับเคลื่อนในโลกดิจิทัลผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น เฟสบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) ทั้งยังมีการปลุกเร้าอารมณ์ด้วยถ้อยคำอันสั้นกระชับได้ใจความ การใช้ภาพตัดต่อในลักษณะของ “มีม” (Meme) มิรวมถึงกลไกการหลบหลีกวิธีการควบคุมฝูงชนของฝ่ายรัฐ ซึ่งเห็นได้จากการปล่อยข่าวลวงที่เรียกว่า “การแกง” หรือ “แกงเทโพ”^{*} นั่นคือ การหลอกเจ้าหน้าที่รัฐว่า จะชุมนุมในอีกสถานที่หนึ่งและย้ายมาเป็นอีกสถานที่หนึ่งโดยฉับพลัน (เอกพลณัฐ ณัฐพัทธนันท์, 2566, หน้า 141) ประเด็นเหล่านี้มีข้อสรุปในทิศทางในคล้ายคลึงกันจากงานวิชาการในระยะหลังว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมกับฝ่ายรัฐมิได้จำกัดอยู่เพียงการยึดกุมพื้นที่ (Occupy) อย่างในอดีต หากแต่ได้เปิดพื้นที่ในการต่อสู้บนโลกออนไลน์ (Online) ควบคู่กัน (Sinpeng, 2021, pp. 192-205) เช่นเดียวกับข้อสรุปของ Della Porta ที่เสนอว่า การเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วบนโลกออนไลน์ได้กลายเป็นช่องทางใหม่ของยุทธวิธีในการระดมทรัพยากรของขบวนการทางสังคม (Social Movement) ที่เปลี่ยนไป หากนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2008 ที่สื่อสังคมออนไลน์เริ่มมีบทบาท เราจะพบว่า แพลตฟอร์มทั้ง “เฟสบุ๊ก” (Facebook) และ “ทวิตเตอร์” (Twitter) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งผลชี้ขาดต่อความสำเร็จ (Political Mobilization Tools) ทำให้โลกวิชาการด้านขบวนการทางสังคมหันมาถกเถียงถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างบทบาทการเคลื่อนไหวบนโลก

* “แกงเทโพ” ซึ่งมาจาก 3 คำ คือ แกง หมายถึง แก่, เท หมายถึง ทิ้ง และโพ หมายถึง โปlice (Police) หรือตำรวจนั่นเอง

ออนไลน์ (Online Movement) และการปรับเปลี่ยนการขับเคลื่อนบนพื้นโลกความจริง (Offline Movement) ของ “ขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่”^{2**} (Porta, 2014, pp. 51-76)

อย่างไรก็ดี เมื่อสำรวจไปที่ข้อเสนอในทางวิชาการจะพบว่า มีการโต้แย้งกันใน 2 สายธารความคิด โดยในทางแรกเป็นการนำเสนอคุณูปการของการเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์ โดยถึงกับเรียกยุทธวิธีดังกล่าวว่า “เทคโนโลยีแห่งการปลดแอก” (Liberating Technology) สื่อสังคมออนไลน์ถูกมองว่าเป็นดัง “แสงสว่างที่ปลายอุโมงค์สำหรับประชาชน” (Diamond, 2010) ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง และอำนวยความสะดวกในการรวมตัวของกลุ่มบุคคลที่มีอุดมการณ์หรือแนวคิดแบบเดียวกันกันได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้ประชาชนสามารถหยิบฉวยเครื่องมือที่มีอยู่ทุกครัวเรือน (สมาร์ทโฟน, แท็บเล็ต) เพื่อใช้เป็นช่องทางในการระดมทรัพยากรและสามารถเข้าไปมีอำนาจในการต่อรองเชิงนโยบายกับฝ่ายรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Sriya, 2020) ประกอบกับการตั้งคำถามสำคัญในงานของเอกพลณัฐ ญัฐพัถนันท์ ที่เสนอในทำนองว่า โลกวิชาการด้านขบวนการทางสังคมของไทยได้เผชิญปัญหาจากการขาดแคลนเครื่องมือในทางทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์การต่อสู้บนท้องถนนที่เปลี่ยนแปลงไป จนนำมาสู่ความพรัมัวในคำอธิบายจากทฤษฎีแบบดั้งเดิม (เอกพลณัฐ ญัฐพัถนันท์, 2566, หน้า 236-241)

การตั้งคำถามในข้างต้นเป็นการชี้ชวนในการวิพากษ์แนววิเคราะห์ทฤษฎีระดับฐานราก โดยงานของเอกพลณัฐ ใช้วิธีการสำรวจวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับขบวนการสังคมในประเทศไทยและพบว่า องค์ความรู้ทางทฤษฎีถูกแซ่แข่งด้านคำอธิบายไว้ที่ทศวรรษ 1990 ที่เป็นการขบเน้นกรอบการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมของสำนักอเมริกันเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับพลวัตทางทฤษฎีตั้งแต่สายระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) ไปจนถึงแนวคิดกระบวนการทางการเมือง (Political Process) ที่มุ่งศึกษาการจัดตั้งองค์กรภาคประชาชน (Social Movement Organization) และให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกขบวนการ (Political Opportunities Structure) โดยในงานของ Daniel Q. Gillion ยืนยันถึงความเปลี่ยนแปลงในการประท้วงว่า การต่อสู้ทางการเมืองมีความเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่โลกเสมือนและพื้นที่โลกความจริง เพราะหากพื้นที่ใดมีการระดมพลเพื่อการประท้วงในระดับสูง ยิ่งจะทำให้ผู้มีอำนาจในพื้นที่นั้นมีโอกาสด้านทานข้อเรียกร้องของประชาชนได้ (Gillion, 2020) ทั้งนี้ ข้อเสนอของเอกพลณัฐได้ให้น้ำหนักไปทิศทางเดียวกันกับการวิเคราะห์ของ Bennett and Segerberg (2013) ที่เสนอว่า เหตุผลในการเข้าร่วมการประท้วงในปัจจุบันมีมโนทัศน์ในการวิเคราะห์ที่ต่างออกไป ในอดีตการรวมกลุ่มเกิดจากการเจรจาและสร้างกรอบในการตีความในเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน (Identity Collective will) ทว่าหลังจากที่เกิดเครื่องมือในยุคดิจิทัล พฤติกรรมเหล่านี้ถูกอธิบายผ่านมโนทัศน์แบบใหม่ที่เรียกว่า “การกระทำแบบ

^{**} คำว่า “ขบวนการทางสังคมแบบใหม่” ในงานศึกษานี้หมายถึง ความใหม่ในเชิงของการเริ่มอุบัติขึ้นในห้วงปัจจุบัน หรือความแตกต่างจากแนวคิดแบบเก่า โดยไม่ได้หมายถึง ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movement Theory) ในแบบการศึกษาขบวนการทางสังคมของนักคิดแบบยุโรป

ตรรกะเชื่อมโยง” (Logic of Connective Action) โดยเน้นสร้างการเคลื่อนไหวผ่านช่องทางการสื่อสารและเครือข่ายที่ยืดหยุ่น โดยมุ่งเน้นการกระทำแบบส่วนบุคคลที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นศูนย์กลางในการกระจายข้อมูลเพื่อระดมผู้สนับสนุน ทำให้สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้โดยไม่ต้องพึ่งพาการจัดองค์กรแบบรวมศูนย์หรือผู้นำที่ชัดเจน (Bennett & Segerberg, 2013)

หากพิจารณาถึงพฤติกรรมที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจะเห็นว่าตั้งแต่ช่วงหลังการรัฐประหารในประเทศไทย ปี 2557 แพลตฟอร์มยอดนิยมอย่างเฟซบุ๊ก ยูทูบ และทวิตเตอร์ มีผู้ใช้ช่องทางดังกล่าวในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างแพร่หลาย ทั้งยังมีผู้ติดตามในระดับ 50,000 - 800,000 คน เช่น Headache Stencil, Baphoboy, ไข่แมว X, โยชิ 300 และ Rap Against Dictatorship กลุ่มเหล่านี้เด่นชัดในด้านการใช้ศิลปะแขนงต่าง ๆ เชื่อมโยงกลุ่มผู้คนให้เห็นถึงอารมณ์โกรธ การถูกกดขี่ การคุกคามทางเสรีภาพ ทำให้ต้องสร้างอารมณ์ร่วมของกลุ่มคนที่ถูกลิดรอนในลักษณะเดียวกัน นำความโกรธเกรี้ยวในโลกออนไลน์หันมาลุกขึ้นสู้ (เอกพลณัฐ ฐิษฐพัทธนันท์, 2566, หน้า 229-230) ภาพรวมข้อมูลในประเด็นนี้ถือเป็นข้อยืนยันถึงความน่าสนใจของแนวคิด “การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง” (Logic of Connective Action) และชี้ชวนให้งานวิชาการด้านขบวนการสังคมพยายามพัฒนารอบการวิเคราะห์ในรูปแบบใหม่ๆ ให้เท่าทันต่อองค์ความรู้ที่เป็นพลวัต

ทว่าในทางที่สองโต้แย้งว่า ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์แม้จะเพิ่มศักยภาพในการระดมมวลชนได้ก็จริง แต่ยังคงข้ามไม่พ้นวิธีการจัดตั้งโครงสร้างองค์กรในแบบดั้งเดิม ทั้งการระดมทุน บทบาทของผู้นำ การประเมินศักยภาพของฝ่ายรัฐ ข้อวิจารณ์ในงานศึกษาลักษณะนี้ถูกบัญญัติโดยรวมว่า บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์เป็นเพียงการเสริมศักยภาพในการระดมมวลชนไปสู่การเคลื่อนไหวในโลกเสมือนจริง แต่ในหลายกรณีเป็นรวมตัวออนไลน์แบบหลวม ๆ ขาดผู้นำองค์กรจัดตั้งที่ชัดเจน ทำให้ประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนลดลง ถูกเรียกว่า “Slacktivism” อันมาจากคำที่ผสมระหว่าง “Slacker” (คนที่ไม่กระตือรือร้น) และ “Activism” (การเคลื่อนไหวเพื่อการเปลี่ยนแปลง) ที่หมายถึง การสนับสนุนหรือการแสดงจุดยืนต่อประเด็นสังคมหรือการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในรูปแบบที่ง่ายและไม่ต้องทุ่มเทแรงกายแรงใจมากนัก มักทำผ่านสื่อออนไลน์ เช่น การกดไลก์ การแชร์โพสต์ หรือการลงชื่อในแคมเปญออนไลน์ ตัวอย่างที่พบได้บ่อย คือ การแชร์ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นปัญหาสังคมต่าง ๆ หรือการกดไลค์เพจณรงค์ โดยที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในเชิงปฏิบัติการที่ลึกซึ้งหรือการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างมากนัก (Morozov, 2009) สัมพันธ์กับข้อวิจารณ์จากข้อเสนอของนักคิดในสายมาร์กซิสต์ (Marxism) ที่เห็นว่า ความเก่งกาจในโลกออนไลน์ที่แม้จะมีผู้เข้าร่วมในระดับสูง แต่เป็นการเข้าร่วมที่กระจัดกระจายในลักษณะปัจเจก หากไม่สามารถนำความเดือดร้อนในโลกออนไลน์เปลี่ยนเป็นแนวร่วมในแบบ “สหาย” (Comrade) ให้เดินหน้าสู่การปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้จริง (Swann, 2020)

ความคลุมเครือจากข้อสรุปทั้งสองกระแส นำมาซึ่งการเพินหากรณีศึกษาเพื่อสร้างข้อเปรียบเทียบ แม้ด้วยอาการการตื่นตัวจากการที่ขบวนการทางสังคมหันมาใช้ยุทธวิธีที่แปลกใหม่จากอดีตจะผลักดันให้เกิด

มนทัศน์ที่ใส่ใจกับพลังในโลกเสมือนจริง แต่ข้อสรุปที่ผ่านมายังคงชี้ให้เห็นว่า ฐานวิเคราะห์ทฤษฎีแบบดั้งเดิม ซึ่งให้ความสำคัญกับโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure) ยังคงเป็นตัวแปรสำคัญในการวิเคราะห์ เพราะแม้ว่าฝ่ายประท้วงจะนำเสนอวัตรกรรมทางยุทธวิธีแบบใดก็ตาม แต่ยังคงต้องคำนึงถึงโอกาสและข้อจำกัดของคู่ต่อสู้ ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกันทั้งจากประเทศประชาธิปไตยใหม่ (New Democracies) และในประเทศประชาธิปไตยแบบตั้งมั่น (Established Democracies) ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงนำเสนอกรณีศึกษาของขบวนการปลาสาดินในอิตาลี (Sadine Movement)³ ที่เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นในเดือนพฤศจิกายนปี 2019 โดยกลุ่มเยาวชนในเมืองโบโลญญาเพื่อต่อต้านแนวคิดและนโยบายของพรรคการเมืองฝ่ายขวา ซึ่งสัญลักษณ์ของกลุ่มนี้คือ “ปลาสาดิน” (Hamdaoui, 2022) โดยการวิเคราะห์เบื้องต้นพบว่า ในทางโครงสร้างการเคลื่อนไหวของกลุ่มดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับขบวนการแฟลชม็อบในประเทศไทย ทั้งในด้านรูปแบบ ยุทธวิธี รวมไปถึงมีข้อสมมุติฐานที่กลายเป็นกระแสสังคมออนไลน์ (Viral) ที่ยืนยันถึงความคล้ายในเชิงสังคมวัฒนธรรมระหว่าง “สังคมไทย” กับ “สังคมอิตาลี” จนมีผู้กล่าวในขนาดที่ว่า “ไทยกับอิตาลีเป็นฝาแฝดกันแม้จะอยู่คนละซีกโลกก็ตาม” (วิทย์ สิทธิเวคิน, 2562) โดยในบริบทการศึกษาเกี่ยวกับ “ขบวนการแฟลชม็อบ” ของไทย ส่วนใหญ่มักมุ่งเข้าไปที่กลุ่มพลังที่เรียกว่าตนเองว่า “คณะประชาชนปลดแอก” ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มย่อย ๆ อีกหลายกลุ่ม เช่น ธรรมศาสตร์เพื่อการชุมนุม เฟมินิสต์ปลดแอก กลุ่มสมัชชาแรงงานแห่งชาติ เป็นต้น ทว่าในภาคส่วนของการเคลื่อนไหว “แฟลชม็อบ” ที่แพร่กระจายไปยังมหาวิทยาลัย และพื้นที่อื่น ๆ ในต่างจังหวัดกลับยังคงเป็นส่วนน้อยที่งานวิชาการให้ความสนใจ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นได้ชี้ว่า กลุ่มพลังเหล่านี้เป็นอีกหนึ่งในตัวแปรสำคัญที่ช่วยหนุนให้เกิดกระแสการฟื้นตัวของขบวนการนิสิตนักศึกษา เหตุเพราะพวกเขาเหล่านั้นได้หายไปจากความสำคัญในฐานะตัวแสดงทางการเมืองไทยมากกว่า 1 ทศวรรษ

จากความสำคัญที่กล่าวมา งานศึกษานี้จึงมีความสนใจกับ 2 ขบวนการทางสังคมในช่วงต้นด้วยหวังว่า การศึกษาในเชิงเปรียบเทียบของสองกลุ่มพลังทางการเมืองนี้ จะช่วยชี้ให้เห็นถึงช่องว่างขององค์ความรู้ทั้งในด้านข้อเปรียบเทียบภายใต้การวิเคราะห์ผ่านมนทัศน์ทางใหม่อย่างทฤษฎี “การกระทำตรรกะเชื่อมโยง” และฐานการวิเคราะห์แบบเก่าอย่าง “ทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง” ที่อาจนำไปสู่การสร้างบททดสอบทางทฤษฎีที่ผนวกรวมเอาการเคลื่อนไหวบนโลกความจริงและโลกเสมือนเข้าไว้ด้วยกันโดยไม่ละทิ้งความแตกต่างของบริบทการเมืองการปกครองในแต่ละประเทศภายใต้สถานการณ์โลกที่โน้มรับความก้าวหน้าของสื่อสังคมออนไลน์

---

³ ชื่อขบวนการปลาสาดิน “Le Sadine” เป็นการสื่อถึงการรวมตัวของผู้คนที่ยืนเปียดเสียดกันอย่างสงบ โดยปราศจากความรุนแรงคล้ายปลาสาดินที่เปียดเสียดกันในกระป๋อง การเคลื่อนไหวนี้มุ่งเน้นการแสดงออกเชิงสันติสร้างความสามัคคีในสังคม และต่อต้านการใช้วาทกรรมสร้างความเกลียดชัง ซึ่งมีจุดยืนชัดเจนในการต่อต้านนโยบายแบบขวาจัด

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างขบวนการปลาสดในประเทอิตาลี และขบวนการแฟลชม็อบในประเทศไทยด้วยทฤษฎีการกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง (Logic of Connective)

2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างขบวนการปลาสดในประเทอิตาลี และขบวนการแฟลชม็อบในประเทศไทยด้วยทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure)

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในรูปแบบ “แฟลชม็อบ” ในเชิงเปรียบเทียบผ่าน 2 ทฤษฎีสำคัญทั้งการกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง (Logic of Connective Action) และทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure) เพื่ออธิบายถึงความสำคัญของขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่และข้อค้นพบทางทฤษฎี ภายใต้กรณีศึกษาที่มีความคล้ายคลึงกันในด้านโครงสร้างขององค์กร แต่มีความแตกต่างในบริบทเชิงพื้นที่ โดยกลุ่มแรก คือ ขบวนการ “แฟลชม็อบ” ของนักศึกษาไทยที่เคลื่อนไหวในช่วงระหว่าง วันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 ซึ่งเป็นกลุ่มทางการเมืองที่มีการเคลื่อนไหวในรูปแบบแฟลชม็อบที่ชัดเจนที่สุด และขบวนการปลาสด (Sardine Movement หรือ “Le Sardine”) ที่เริ่มเคลื่อนไหวในเดือนพฤศจิกายนปี 2562 จนถึงเดือนมีนาคมปี 2563 ที่การชุมนุมได้เริ่มลดลงจากการที่รัฐบาลของประเทศอิตาลีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินจากโรคโควิด-19 คำอธิบายที่อยู่นอกเหนือกรอบระยะเวลาดังกล่าวเป็นเพียงการนำเสนอที่มาและจุดคลี่คลายของปรากฏการณ์เท่านั้น โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทั้งจากงานวิจัย วารสารวิชาการ บทสัมภาษณ์จากสำนักข่าวต่าง ๆ ที่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษานี้ใช้ 2 ทฤษฎีในการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ หนึ่ง กรอบการวิเคราะห์ของทฤษฎีการกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง (Logic of Connective Action) ที่เน้นการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมผ่านการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการกระจายข้อมูลและเครือข่ายที่ยืดหยุ่น เชื่อมโยงผู้คนให้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาการจัดองค์กรแบบรวมศูนย์หรือผู้นำที่ชัดเจน โดยมีกรอบในการวิเคราะห์ใน 3 ประเด็น ดังนี้ หนึ่ง กรอบการขับเคลื่อนส่วนบุคคล (Personalized Action Frame) สอง การสร้างเครือข่ายจัดการตนเอง (Self-organizing Networks) และสาม

การสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ทางอัตลักษณ์ (Constructing a Collective Identity Action Framework) (Bennett & Segerberg, 2013)

และสอง ทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure Theory) มีกรอบการวิเคราะห์ว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นหรือขยายตัวได้ในบริบทที่โครงสร้างทางการเมืองเอื้อต่อการเคลื่อนไหว และมองว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการเคลื่อนไหวทางสังคมขึ้นอยู่กับโอกาสและข้อจำกัดในบริบททางการเมืองมากกว่าความพยายามในการจัดตั้งองค์กรหรือทรัพยากรของกลุ่มเพียงอย่างเดียว มีประเด็นในการวิเคราะห์ ดังนี้ หนึ่ง การเปิดหรือปิดของระบบการเมือง (Openness/Closure of the Political System) สอง เสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมือง (Stability of Political Alliances) และสาม การสนับสนุนจากชนชั้นนำ (Elite Support) และระดับความกดดันและการปราบปราม (Repression) (McAdam, Tarrow, & Tilly, 2001)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยในทางรัฐศาสตร์เชิงเปรียบเทียบแบบพหุกรณี (Multiple Case Study) ที่เปรียบเทียบข้อมูลตั้งแต่ 2 กรณีขึ้นไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลาย ครอบคลุม โดยข้อมูลที่ได้อาจมาจากการศึกษาเพื่อมุ่งหาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบเพื่อนำไปสู่ข้อสรุป ซึ่งเป็นการอธิบายข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive Research) และใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) หนังสือ บทความวารสาร งานวิจัย และบทสัมภาษณ์ในสำนักข่าวต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎี เพื่อให้ได้มาซึ่งการตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ผลการวิจัย

การเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยใช้ทฤษฎี “การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง” ของขบวนการปลาสาดินในประเทศอิตาลีและแฟลชม็อบในประเทศไทย

ในประเด็นที่หนึ่ง คือ กรอบการขับเคลื่อนส่วนบุคคล (Personal Action Frame) ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญในการผลักดันการเคลื่อนไหวในรูปแบบแฟลชม็อบ โดยเน้นการเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคลแสดงออกถึงความเชื่อ ความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรีผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยไม่ต้องพึ่งพาโครงสร้างองค์กรหรือผู้นำที่ชัดเจน ช่วยให้การเคลื่อนไหวขยายตัวได้รวดเร็วและสะดวกขึ้น โดยผู้เข้าร่วมสามารถใช้วิธีการสื่อสารที่สะท้อนตัวตนผ่านมุมมองของตนเอง เช่น การใช้แฮชแท็ก (Hashtag) การโพสต์ (Post) และการแชร์ (Share) ข้อมูลที่ตนเองต้องการ ทว่าสามารถเชื่อมโยงกันผ่านข้อเรียกร้อง ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

ในลักษณะที่ยืดหยุ่นและเป็นอิสระ นอกจากนี้ยังช่วยให้การเคลื่อนไหวสามารถปรับตัวตามบริบททาง การเมืองและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างรวดเร็ว สร้างความรู้สึกเชื่อมโยงและเป็นส่วนหนึ่งของ กลุ่ม แม้ผู้เข้าร่วมจะไม่ได้มีการประสานงานแบบรวมศูนย์ก็ตาม (Bennett & Segerberg, 2012, pp. 739-768)

ในส่วนสำคัญของกรอบการวิเคราะห์การขับเคลื่อนส่วนบุคคล (Personal Action Frame) คือ การชี้ให้เห็นว่า เหตุผลในการเข้าร่วมในเชิงปัจเจกมีความหลากหลาย โดยงานชิ้นนี้นำเสนอว่า “ขบวนการ แฟลชม็อบของไทย” ในช่วงระหว่างวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 มีจุดเน้นการขับเคลื่อนเชิงปัจเจกโดย การใช้สิ่งที่เรียกว่า “Hashtag” หรือเครื่องหมาย “# ” ที่ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ กล่าวคือ Tag คือ วิธีการจัดระเบียบเนื้อหาจำนวนมากในคลังข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงและค้นหา เนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน ต่อมาได้มีการนำสัญลักษณ์ # หรือ Hash มาใช้เป็นตัวบ่งชี้หัวข้อของหมวดหมู่ ต่าง ๆ ทำให้ผู้ใช้สามารถคลิกเพื่อค้นหาและเข้าถึงข้อมูลที่ใช้ Tag เดียวกันได้ จึงเกิดเป็นคำว่า “Hashtag”^{4*} ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงข้อมูลและช่วยให้การเข้าถึงหัวข้อที่เกี่ยวข้องกันเป็นไปอย่างสะดวกและ รวดเร็ว (Zappavigna, 2015)

โดยการนำเสนอ “Hashtag” ของขบวนการแฟลชม็อบแสดงถึงการจัดหมวดหมู่ชุดคำหรือวลี (Phrase) ในการประท้วง ดังนี้ หนึ่ง เพื่อบ่งบอกตัวตนว่า เรามาจากสถาบันอะไร เช่น ใช้ชื่อเต็มและชื่อย่อ ของสถาบัน (ราชมงคล, ราชภัฏ, มอนอ, มอชอ), ใช้สัญลักษณ์ของสถาบัน (ช้างเผือก, ลูกพ่อขุน) รวมไปถึง ลักษณะอื่น ๆ เช่น ที่ตั้งและปรัชญามหาวิทยาลัย สอง บอกว่า คู่ต่อสู้ คือ ใคร ซึ่งไม่ได้จำกัดเพียงแค่องค์กร หรือกลุ่มคน แต่สะท้อนไปยังตัวบุคคล วิคิด รวมไปถึงการกระทำ เช่น “สลิม ขนมหวาน ขนมหวานราด กะทิ ของหวานหลายสี” (กลุ่มคน), “ท่าน 9 เสียง พิมพ์ลายกู” (องค์กรศาลรัฐธรรมนูญ) สาม ข้อเรียกร้อง คือ อะไร ซึ่งเป็นการแสดงออกว่า แฟลชม็อบต่อต้านอะไรอยู่ (ซึ่งคือ คู่ต่อสู้ที่อยู่ในข้อที่สอง) เช่น #ฝุ่น6ล้าน หรือจะสู้ท่าน 9 เสียง (ศาลรัฐธรรมนูญ), #ราชภัฏอยากงดสลิม (กลุ่มคน), #ลูกพ่อขุนไม่รับใช้เผด็จการ (ต่อต้านอำนาจนิยม) รวมไปถึงการแสดงออกว่า ต้องการอยากมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น #ศิลปินขอมี ชื่น, #มศวขอมีจุดยืน เป็นต้น (ชนกพร พัวพัฒนกุล และภัทรพันธุ์ ไชยาคำ, 2563) จากข้อมูลในข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ความแตกต่างจากการนำเสนอแฮชแท็กในมหาวิทยาลัยหลายแห่งแสดงถึงความต้องการ ของปัจเจกบุคคลในการขับเคลื่อนการเมืองบนโลกออนไลน์ เพื่อนำไปสู่การเคลื่อนไหวบนโลกความจริงด้วย วิธีการ “แฟลชม็อบ”

* ในช่วงแรกการใช้แท็กหรือแฮชแท็กมุ่งเน้นไปที่การจัดหมวดหมู่และการแยกกลุ่มของเนื้อหาในโลกออนไลน์ อย่างไรก็ตาม เมื่อเนื้อหาในแท็กนั้นถูกแชร์และเผยแพร่อย่างกว้างขวางจนมีผู้คนจำนวนมากเข้ามาใช้และมีส่วนร่วมกับแท็กเดียวกัน แท็กจึงกลายเป็นช่องทางสำคัญในการแลกเปลี่ยนและส่งต่อข้อมูล นำไปสู่การต่อยอดและขยายเนื้อหา ใหม่ ๆ กระบวนการนี้ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “Crowdsourcing” ซึ่งเป็นการรวมพลังของผู้ใช้ในการสร้างสรรค์เนื้อหาที่ หลากหลายภายใต้หมวดหมู่เดียวกัน โดยสะท้อนมุมมองที่แตกต่างกันจากผู้ทั่วโลก

ในขณะที่ “ขบวนการปลาซาดีน” ในอิตาลีพบว่า การสร้างแฮชแท็กผ่านกรอบการขับเคลื่อนส่วนบุคคล กลับมีความต่างออกไปจากขบวนการแฟลชม็อบในไทย ซึ่งเผยให้เห็นถึงลักษณะการจัดตั้งขบวนการที่แม้ว่าจะไม่ได้มีลักษณะอย่างเป็นทางการอย่างในแบบผู้นำกรรมกรแรงงาน หรือแม้แต่ขบวนการปฏิวัติในแบบมาร์กซิสต์ ทว่าเกิดการวางแผนจากแกนนำกลุ่มเล็ก ๆ และสามารถทำให้เกิดการแพร่ขยายในวงกว้างได้ เช่น “#6000Sardine” แฮชแท็กนี้ถูกสร้างขึ้นโดย มัตเตโอ ซานตอรี (Mattia Santori) ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำคนสำคัญของขบวนการ เขาและเพื่อนร่วมกลุ่มเปิดตัวแฮชแท็กนี้เพื่อเชิญชวนประชาชนมารวมตัวกันครั้งแรกที่เมืองโบโลญญา โดยหวังให้มีผู้เข้าร่วมราว 6,000 คน (Colombo et al, 2024) เช่นเดียวกับ แฮชแท็ก “#SardineInPiazza” ที่สร้างขึ้นโดยสมาชิกแกนนำกลุ่มแรก ๆ ได้แก่ มัตเตโอ ซานตอรี (Mattia Santori), อันเดรีย การ์เซีย (Andrea Garreffa), โรเบร์โต มอร์ตาโน (Roberto Moritano) และจูเลีย ตริปโปลินี (Giulia Trappoloni) เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนรวมตัวในพื้นที่สาธารณะ (Piazza แปลว่า จตุรัส) ในเมืองต่าง ๆ ทั่วยุโรป และได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อแสดงจุดยืนร่วมกันในการต่อต้านความเกลียดชังและการแบ่งแยกทางการเมือง (Donatella & Emiliana, 2023, pp. 39-62) โดยข้อมูลดังกล่าวมีการนำเสนอผ่านตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การใช้ “แฮชแท็ก” ของขบวนการปลาซาดีนในบริบทเริ่มต้น

แฮชแท็ก	แปลภาษาไทย	การจัดตั้ง
#6000Sardine	#ปลาซาดีน6000	แกนนำ
#SardineInPiazza	#ปลาซาดีนในจัตุรัส	แกนนำ
#SardineControOdio	#ปลาซาดีนต่อต้านความเกลียดชัง	แกนนำ
#NonSiLegano	#ไม่ยอมถูกมัด	ปัจเจก
#SardineUnite	#ปลาซาดีนรวมกัน	ปัจเจก
#SardinePower	#พลังปลาซาดีน	ปัจเจก
#Sardine against Salvini	#ปลาซาดีนต่อต้านซัลวินี	ปัจเจก
#ItaliaNonSiLega	#อิตาลีไม่ผูกมัด	ปัจเจก

ที่มา: สังเคราะห์จากงานของ Donatella & Emiliana, 2023, pp. 39-62.

ข้อมูลจากตารางพบว่า การนำเสนอ “แฮชแท็ก” นอกจากจะเด่นชัดในด้านการจัดตั้งผ่านแกนนำในบริบทเริ่มต้นด้วยแล้ว หากพิจารณาถึงการบัญญัติคำเพื่อสร้างจุดร่วมจะพบว่ามีความคล้ายคลึงกับแฟลชม็อบในประเทศไทยอยู่เช่นกัน ทั้งการบอกว่า ตัวตนว่า “เราเป็นใคร” ทว่าตัวตน

ที่แสดงออกกลับมีการนำเสนอที่ไม่ได้จำกัดในวงแคบอย่าง เช่น สถาบันการศึกษาใด ๆ หรือเมืองใดเมืองหนึ่ง แต่นำเสนอภาพรวมว่าพวกเขา คือ “ปลาซาดิน”^{5*} ที่พร้อมจะรวมตัวกันอย่างแน่นหนาในที่ต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการใช้คำว่า “อิตาลี” เพื่อแสดงจุดยืนในการต่อต้านพรรคการเมืองฝ่ายขวา และส่วนที่คล้ายกันอีกหนึ่งอย่าง คือ การแสดงออกว่าใครคือศัตรู เช่น #SardineOverSalvini (ปลาซาดินเหนือซัลวินี) คำว่า “ซัลวินี” หมายถึง มัตเตโอ ซัลวินี (Matteo Salvini) เป็นนักการเมืองชาวอิตาลีและผู้นำพรรคการเมืองฝ่ายขวาชื่อ Lega (หรือที่รู้จักกันในชื่อ “Northern League” ก่อนเปลี่ยนชื่อในปี 2018) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเมืองอิตาลี โดยเฉพาะการสร้างกระแสชาตินิยมและการต่อต้านผู้อพยพ โดยเขาเริ่มต้นอาชีพทางการเมืองในช่วงปี 1990 กับการเข้าร่วมกลุ่ม Northern League ที่มุ่งสร้างนโยบายสำคัญให้กับภาคเหนือของอิตาลี จากนั้นเขาได้รับตำแหน่งเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติหลายครั้งและมีบทบาทในการขยายฐานเสียงของพรรคจากภาคเหนือไปทั่วประเทศ โดยเน้นประเด็นที่ชาวอิตาลีทั่วไปสนใจ เช่น การต่อต้านสหภาพยุโรป การลดผู้อพยพ ซึ่งเขาคือ ฝ่ายตรงข้ามของขบวนการปลาซาดินในการเคลื่อนไหว (Suarez, 2021)

ในส่วนที่สอง คือ การสร้างเครือข่ายจัดการตนเอง (Self-organizing Networks) มีข้อสรุปว่าเครือข่ายการจัดการตนเองของแฟลชม็อบนักศึกษาแสดงให้เห็นในช่วงแรกเท่านั้น แต่ไม่สามารถระบุได้เลยว่า “ใครเป็นแกนนำ” และไม่ทราบว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์ริเริ่มโดยใคร แต่ลักษณะผู้นำจะปรากฏอยู่บ้าง แต่จะเป็นไปแบบผู้อำนวยความสะดวกที่พยายามเชื่อมต่อผู้คนผ่านสื่อสังคมที่เรียกว่า “ผู้นำการเชื่อมต่อ” (Connective Leaders) เห็นได้จากตัวแทนในบางกิจกรรม เช่น ไผ่ ดาวดิน และเนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 185) ทั้งนี้การด้วยการนำเสนอจุดร่วมที่แสดงออกผ่านสถาบันศึกษา และสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ทำให้การจัดเครือข่ายกระจุกอยู่เพียงมหาวิทยาลัยของตนเอง เช่น การสอบถามความคิดเห็นในการจัดแฟลชม็อบของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (Boom Som, 2020) และการหารือเกี่ยวกับการใช้แฮชแท็กของมหาวิทยาลัยกลุ่มราชมนฑล โดยการจัดการแบบข้ามเครือข่ายจะมีให้เห็นอยู่บ้างในกรณีที่ป็นผู้นำนักศึกษาที่เคลื่อนไหวยึดโยงมาตั้งแต่การต่อต้านการรัฐประหารในปี 2557 เช่น นายจตุภัทร์ บุญภัทรรักษา และนางสาวปณัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, น. 185)

---

* ธรรมชาติของปลาซาดินมักอยู่รวมกันเป็นฝูงและเคลื่อนไหวที่พร้อม ๆ กัน ทว่าการใช้สัญลักษณ์ปลาซาดินในการประท้วงนี้สื่อความหมายถึง การเป็นปลาซาดินที่อดแน่นอยู่ในกระป๋อง (จตุรัส)

ในขณะที่ขบวนการปลาสาดินในอิตาลี⁶ กลับแสดงให้เห็นถึง การจัดการเครือข่ายในหลายระนาบ ทั้งในแนวนอน (Horizontal) ที่เป็นการเป็นปฏิบัติการจากภาคประชาชนด้วยกัน ทั้งการจัดระดมทุนออนไลน์ในการจัดกิจกรรมผ่านแพลตฟอร์ม “GoFundMe หรือ Kickstarter” และการสนับสนุนจากองค์กรที่ต่อต้านนโยบายแบบขวาจัดเช่นเดียวกันอย่าง “ARCI (Associazione Ricreativa Culturale Italiana) – ARCI” เป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการต่อต้านการเหยียดสีผิวและละเมิดสิทธิมนุษยชน และ (Associazione Per La Cultura) เป็นองค์กรสนับสนุนขบวนการปลาสาดินในด้านการสร้างสื่อและการให้ข้อมูลที่โปร่งใสเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวโดยการสนับสนุนทางการเงินจากการระดมทุนสาธารณะ ตลอดจนเครือข่ายในแนวดิ่ง (Vertical) ที่เป็นพรรคการเมือง แม้ว่าพวกเขาจะยืนยันว่า เป็นการเคลื่อนไหวที่อิสระจากพรรคการเมือง แต่ยังมีพุดถึงว่าพรรค “Democratic Party” (PD) เคยพยายามเชื่อมโยงตัวเองกับขบวนการนี้ เนื่องจากเห็นว่า แนวคิดของขบวนการสะท้อนถึงค่านิยมประชาธิปไตยและการต่อต้านการเหยียดเชื้อชาติที่มีในพรรค โดยอดีตนายกรัฐมนตรีและผู้ก่อตั้งพรรค PD โรมานो โปรดี (Romano Prodi) กล่าวว่า “ปลาสาดิน” เป็น “สัตว์ที่น่าเกรงขาม” และไม่ควรถูกล่าอาณานิคมหรือถูกแสวงประโยชน์โดยพรรคการเมืองใด (Hamdaoui, 2021) ข้อสรุปจากการเปรียบเทียบการสร้างเครือข่ายจัดการตนเอง (Self-organizing Networks) จากสองกลุ่มพลังจึงเด่นชัดอยู่ที่ขบวนการปลาสาดินที่สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่า

ประเด็นที่สาม คือ การสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ทางอัตลักษณ์ (Constructing a Collective Identity Action Framework) การวิเคราะห์ผ่านกรอบดังกล่าว คือ วิธีการในการตีความปัญหาและกำหนดแนวทางการแก้ไขที่กลุ่มคนใช้ร่วมกันในการต่อสู้ เพียงแต่ในที่นี้หมายถึง การกระทำผ่านโลกออนไลน์ (Bennett & Segerberg, 2012, pp. 739-768) บทบาทของขบวนการแฟลชม็อบมีความพยายามในการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ทางอัตลักษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ ประกาศแถลงการณ์ของกลุ่มและการใช้ข้อความในการปลุกกระดม⁷ และปรับกลยุทธ์ให้ผู้เข้าร่วมเห็นด้วยกับข้อเรียกร้อง งานศึกษานี้เห็นด้วยกับการวิเคราะห์ของณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์ (2566) ที่เสนอว่า แม้จะมีการออกแถลงการกว่า 7 มหาวิทยาลัย

⁶ โครงสร้างของขบวนการประกอบด้วย ผู้ก่อตั้ง 4 คน ซึ่งมีบทบาทในการเป็นตัวแทนและให้คำแนะนำแก่จิตอาสาที่มาร่วมในการจัดกิจกรรมและการผลิตเนื้อหาต่าง ๆ ที่มีดูเลโซเซียลมีเดีย 2 คนในแพลตฟอร์มทั้ง Instagram และ Facebook กราฟิกดีไซน์เนอร์ 2 คน และเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ที่ช่วยดูแลภาพลักษณ์ของขบวนการ ดูเพิ่มใน Santori (2020) The Sardine Movement: A peaceful, anti-populist mobilization in Italy. Retrieved from <https://www.sardinemovement.org>

⁷ การวิเคราะห์แถลงการณ์และการสร้างแฮชแท็กในการปลุกกระดม สามารถดูเพิ่มได้ที่ ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์. (2566). สื่อสังคมออนไลน์กับการประท้วง: กรณีศึกษาแฟลชม็อบนักเรียนนักศึกษาไทย ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2563. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566): 163-197.

แต่ยุทธวิธีในการสร้างจุดร่วมกับเป็นการแสดงออกถึงหลักการทั่วไปในทางประชาธิปไตย โดยมีได้แสดงออกถึงจุดร่วมในเชิงอุดมการณ์ จึงไม่สามารถปลูกฝังทัศนคติ และความเชื่อของผู้คนในโลกออนไลน์ให้เข้าร่วมได้มากพอ (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 187) ทว่างานชิ้นนี้มีข้อเสนอเพิ่มเติมว่า หากพิจารณาไปที่การเคลื่อนไหวในช่วงเดือนกรกฎาคมจนถึงเดือนธันวาคมในปีเดียวกัน คือ ปี 2563 การแถลงการณ์ผ่านเพจสหภาพนักเรียน นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) ที่ปลุกกระดมว่า “เวลาของการอดทนต่อการจับกุม ความแค้นแค้น และการปลูกฝังค่านิยมผิด ๆ ที่ดำเนินมากกว่า 80 ปีได้จบสิ้นลงแล้ว จะไม่มีการทนของเราอีกต่อไป... อย่าให้เรื่องนี้กลายเป็นเรื่องของลูกหลานที่เราต้องออกมาเรียกร้อง ความยุติธรรมไม่จบสิ้น...ให้มันจบที่รุ่นเรา” (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566) เนื้อหาในแถลงการณ์ข้างต้นได้พยายามย้อนกลับไปถึงช่วงแห่งการปฏิวัติสยามที่เป็นการชี้ว่า ประชาชนเคยลุกขึ้นสู้เพื่อแตกหักกลับชนชั้นปกครองมากกว่า 80 ปี ผ่านการหวนคำนึงถึงอุดมคติการปฏิวัติของ “คณะราษฎร” ที่มีเค้าลางให้เห็นจากแฮชแท็ก “#19กันยาทวงอำนาจคืนราษฎร”^๘ กระแสการหวนคำนึงถึงอุดมคติของคณะราษฎรเริ่มขึ้นในช่วงการต่อต้านรัฐประหารตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา ทั้งจากนักวิชาการและกลุ่มพลังทางการเมืองหลากหลายกลุ่ม^๙ (จาตุรงค์ สุทวาทัน, 2567, หน้า 1-9) จนเริ่มกลับมาจุดติดอีกครั้งในม็อบ “คณะราษฎร 2563”

ทั้งนี้ กลุ่มในข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ทางอัตลักษณ์ได้มากกว่านำไปสู่ข้อเรียกร้องที่สามารถเข้าได้กับประชาชนที่ถูกกดทับจากภาครัฐในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นประเด็นการปฏิรูปการศึกษา ความหลากหลายทางเพศ การต่อต้านปิตาธิปไตย (Patriarchy) รัฐฆราวาส เรียกร้องรัฐสวัสดิการ สิทธิแรงงาน แก้ไขรัฐธรรมนูญ ไปจนถึงการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564, หน้า 2-3) ด้วยเหตุนี้ บทบาทของขบวนการแฟลชม็อบในเดือนกุมภาพันธ์ที่ไม่อาจประสบความสำเร็จได้นอกจากเหตุผลในเรื่องข้อจำกัดเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของสถานการณ์โควิด-19 ด้วยแล้ว (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2567, หน้า 288-317) อาจเกิดจากการขาดจุดร่วมทางอุดมการณ์ที่ดึงดูดผู้คนได้มากกว่าการเป็นนักศึกษาหรือศิษย์เก่าในมหาวิทยาลัย แม้กระทั่งการระดมผู้คนเพื่อให้ออกมาสู่พื้นที่จริง ส่วนใหญ่ก็เป็นเพียงพื้นที่จริงที่ไร้ความกดดัน ซึ่งฝ่ายตนเองเป็นฝ่ายควบคุมไว้อย่างในมหาวิทยาลัยของตนเอง (Empowered Safe Space) ต่างจากกลุ่มพลังของคณะเยาวชนปลดแอก (Free Youth) ที่นำเสนออุดมการณ์ในเชิงอุดมคติของคณะราษฎร พร้อมทั้งสามารถระดมผู้คนเข้ากดดันในพื้นที่สำคัญ เช่น

^๘ ในวันที่ 19 กันยายน ณ สนามหลวง ภายหลังการปลุกกระดมในสื่อสังคมออนไลน์ เช้าวันรุ่งขึ้นมีผู้ชุมนุมร่วมทำพิธีฝังหมุด “คณะราษฎร 2563” ลงไปใหม่จากที่เคยหายไป ก่อนจะเคลื่อนขบวนไปยังจุดหมายถึงองคมนตรีเพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ได้ถูกตำรวจสกัดไว้จึงยื่นข้อเรียกร้องผ่านผู้บัญชาการตำรวจนครบาลแทน

^๙ ดูเพิ่มในงานของ จาตุรงค์ สุทวาทัน. (2567). ปรากฏการณ์นิตรราษฎร: ขบวนการทางอุดมการณ์กับผลสะท้อนทางการเมืองจากการได้กลับระบอบตุลาการภิวัฒน์ หลังปี 2549. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

สนามหลวง ลานพระบรมรูปทรงม้า ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นจุดชุมนุมที่สำคัญในอดีต หากแต่หลังการรัฐประหารในปี 2557 ได้เกิด พ.ร.บ. การชุมนุมสาธารณะปี 2558 ทำให้พื้นที่ในลักษณะดังกล่าวกลายเป็นจุดห้ามชุมนุมทางการเมือง

ในส่วนขบวนการปลาสาดิน อัตลักษณ์ร่วมที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คือ การบอกว่ากลุ่มตนเองคือ “ปลาสาดิน” ซึ่งมีนัยยะถึงความเป็นปลาพื้นบ้านของอิตาลีที่เกิดขึ้นในเกาะ “ซาดีเนียร์” (Sardinia) โดยหยิบยืมรูปลักษณะของปลาสาดินจากวลีขบถนิยมในภาษาอังกฤษว่า “Packed Like Sardines” (อัดแน่นเหมือนปลาสาดิน) อันเป็นคำอุปมาหมายถึง สถานการณ์ที่มีคนหรือวัสดุที่แน่นเหมือนอัดปลากระป๋อง ในขณะที่การเคลื่อนไหวผ่านแฮชแท็ก “6,000 Sardines Against Salvini” (ปลาสาดิน 6,000 คนต่อต้านซัลวินี) มีผู้เข้าร่วมถึง 15,000 คน (Hamdaoui, 2022) ทำให้คล้ายกับว่า พวกเขาอัดแน่นอยู่ในกระป๋องที่เปรียบเสมือนจัตุรัส “Piazza Maggiore” ในเมืองโบโลญญา

ทั้งนี้ พวกเขาประกาศตัวอย่างชัดเจนว่า อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Spectrum) อยู่ในฝั่งซ้ายและต่อต้านสิ่งที่เรียกว่า “ประชานิยมฝ่ายขวา”¹⁰ (Right-wing Populism) เราจะได้เห็นได้ชัดจากคำอธิบายทางทฤษฎีของนักวิชาการอย่าง ชองตาล มูฟ (Chantal Mouffe) และเออร์เนสโต ลาคลาว (Ernesto Laclau) ซึ่งมองว่า ประชานิยมเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ในมุมมองระหว่าง “การสร้างพวกเรา” และผลักดันให้เราสร้างคู่ขัดแย้งที่เรียกว่า “พวกเขา” (Antagonistic Groups) ที่ถูกแบ่งแยกออกจากกัน ในอุดมการณ์ระดับโครงสร้าง กล่าวให้ชัดคือ พวกเขามองว่า ประชานิยมฝ่ายขวาคือเป็นกระบวนการที่สร้างอัตลักษณ์ในเชิงอุดมการณ์ด้วยวิธีชี้ให้เห็นถึง “ศัตรู” หรือ “พวกอื่น” ที่แตกต่าง สามารถเกิดขึ้นได้เมื่อเกิดภาวะที่ “พวกเรา” รู้สึกไม่พอใจต่อการดำเนินนโยบายทางสังคมและเศรษฐกิจอันถูกผูกโยงเข้ากับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น การต่อต้านผู้อพยพหรือนโยบายชาตินิยม (Laclau, 2005) พรรคการเมืองฝ่ายขวาก็ใช้นโยบายปลุกเร้าอารมณ์ในหมู่ประชาชน โดยการชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดจาก “กลุ่มภายนอก” ว่าเป็นภัยคุกคามต่อชาติเพื่อเป็นจุดขายทางนโยบาย (Mouffe, 2018) โดยประชานิยมฝ่ายขวาได้รับความนิยมมากขึ้นในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากความรู้สึกไม่พอใจต่อสถานะทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่รวดเร็ว (Mudde & Kaltwasser, 2017) เห็นได้จากการกวาดคะแนนนิยมในโลกตะวันตกจากชัยชนะของฝ่ายต้านสหภาพยุโรปหรือ Brexit ในสหราชอาณาจักร ตามมาด้วยชัยชนะของประธานาธิบดี โดนัลด์ ทรัมป์ในสหรัฐอเมริกา ด้วยเหตุนี้ ขบวนการต่อต้านนโยบายฝ่ายขวาในอิตาลีจึงเป็นจุดร่วมสำคัญไม่แตกต่างจากขบวนการฝ่ายซ้ายที่เผยแพร่ต่างประเทศต่าง ๆ ทั่วยุโรป

การเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างสองขบวนการด้วยทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities Structure)

¹⁰ ตามแนวคิดของ Laclau และ Mouffe ประชานิยมไม่ใช่อุดมการณ์หนึ่งเดียว แต่เป็นรูปแบบของตรรกะ (Logic of Articulation) ซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย

ดังมีคำอุปมาในการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ว่า ทฤษฎีต่าง ๆ อาจหมายถึง กล่องเครื่องมือ หากเราคิดว่า เครื่องมือใดเหมาะกับงานชิ้นไหน ก็ควรเลือกเครื่องมือชิ้นนั้น เช่นเดียวกับทฤษฎีโครงสร้าง โอกาสทางการเมืองที่อาจแสดงถึงจุดเด่นบางประการ และยอมเผยให้เห็นถึงข้อจำกัดด้วยเช่นกัน โดยทฤษฎีนี้มักนำเสนอกรอบแบบทวิลักษณ์ (Openness/ Closure) ว่าระบบการเมืองมีทั้งแบบเปิดและปิด หากเมื่อบริบททางการเมืองมีการปรับตัวอย่างรวดเร็ว กรอบวิเคราะห์นี้อาจไม่ได้สะท้อนถึงการอธิบายปรากฏการณ์อันซับซ้อนนี้ได้ (Goodwin & Jasper, 1999, pp. 27-54) มีการตั้งข้อสังเกตว่า ระบบการเมืองแบบเปิด/ปิด อาจมีลักษณะแบบผสมผสาน ซึ่งระบบมีการเปิดและปิดขึ้นในบางมิติของเวลา กับพื้นที่ ดังเช่นที่ว่า ระบบการเมืองในรัฐที่เคยเข้มงวดด้านการประท้วง ในบางกรณีอาจมีลักษณะแบบเปิด (Openness) หากผู้ประท้วงมีเรียกร้องซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับการทำลายเสถียรภาพของโครงสร้างฝ่ายรัฐ (ความเท่าเทียมทางเพศ ปัญหาราคาพืชผล) แม้แต่ในระยะเวลาใกล้เคียงกันหากผู้ประท้วงดันเพดานข้อเรียกร้องให้สูงขึ้นระบบการเมืองก็จะปิด (Closure) ทั้งนี้ ปัญหาสำคัญของแนวคิดโครงสร้างโอกาสทางการเมืองอาจจะอยู่ที่การมุ่งเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกจนละเลยในแง่มุมมองที่ว่า ขบวนการทางสังคมอาจมีการสร้างยุทธวิธีใหม่ ๆ ที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างโอกาสทางการเมืองได้เอง ด้วยเขตขอบระยะเวลาของงานศึกษานี้ระบุไว้ที่การเคลื่อนไหวในวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 แต่คล้อยหลังมาไม่นานกลับเกิดกลุ่มประท้วงในจำนวนที่มากขึ้น เป็นที่น่าสนใจว่าเกิดจากสภาวะทางการเมืองที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหว เช่น การหมดอำนาจของมาตรา 44 หรือแม้แต่ผลพวงของปฏิกิริยาของฝ่ายรัฐจากการที่ต้องเริ่มตระหนักถึงมาตรการควบคุมโรคระบาดโควิด-19 ซึ่งปัจจัยดังกล่าวล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่ซ้อนทับกันอยู่ กลุ่มแฟลชม็อบจึงอาจจะดมพลได้มากขึ้นหรืออาจถดถอยลงไปด้วยผลจากการปรับตัวต่อปฏิกิริยาของฝ่ายรัฐในแต่ละช่วงเวลา ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวจึงมีปรับเปลี่ยน ทั้งการปักหลักบนท้องถนน แฟลชม็อบ คาร์ม็อบ ด้วยเหตุนี้การวิเคราะห์จึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่การมองโครงสร้างทางการเมืองแบบคงที่ (Structuralist) แต่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างโอกาสในเชิงพลวัต (Dynamic Political Opportunities) ที่อาจชี้ให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวมีการเปลี่ยนแปลงภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ อยู่เสมอ ซึ่งในประเด็นแรก คือ การวิเคราะห์การเปิดหรือปิดของระบบการเมือง (Openness/Closure of the Political System)

งานของอนุสรณ์ อุณโณ และคณะ นำเสนอภาพรวมของการเคลื่อนไหวในปี 2563 ได้ครอบคลุมที่สุดงานหนึ่งว่า “รัฐบาลที่ยึดโยงมาจากการรัฐประหาร 2557 มีการกระทำหลายส่วนที่ถือเป็นการรุกร้ารสนิยมและการใช้ชีวิตส่วนตัวของกลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว โดยเฉพาะพวกเขามองว่า การใช้สิทธิในการเลือกตั้งครั้งแรกของพวกเขาถูกด้อยค่าลงไปจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในการยุบพรรคอนาคตใหม่ เมื่อต้นปี 2563” (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, หน้า 95-96) ด้วยการที่มาตรา 44 ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) สิ้นสุดลงเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2562 จากการที่รัฐบาลชุดใหม่ในปี 2562 ได้ถวายสัตย์ปฏิญาณและเข้ารับหน้าที่อย่างเป็นทางการ งานวิเคราะห์ส่วนใหญ่จึงมักมุ่งเข้าไปที่การอธิบายโดยเน้นเพียงว่า เหตุปัจจัยของการประท้วงมาจากการยุบพรรคอนาคตใหม่ ดังนั้นแฟลชม็อบที่

เกิดขึ้นในระยะแรกหลังการยุบพรรคในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2563 จึงอยู่ในโครงสร้างระบบการเมืองแบบเปิด (Openness) แต่หลังจากนั้นหนึ่งสัปดาห์ การประท้วงได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างและข้ามประเด็นการยุบพรรคคนาคติใหม่ โดยข้อมูลของบุญเลิศ วิเศษปรีชา นำเสนอว่า

“ใช่!!! มันก้าวข้ามเรื่องพรรคคนาคติใหม่ เพราะสิ่งที่พวกเขานักศึกษากำลังต้องคิดกัน... แต่ผมวิเคราะห์ว่า พวกเขา กำลังคิดเรื่องระยะยาวว่าจะทำอย่างไร โดยเฉพาะหากเราไปคิดว่าพวกเขาคิดกันง่าย ๆ ว่าให้นายกฯ ลาออกหรือยุบสภา เลือกตั้งใหม่ แต่ผมคิดว่าพวกเขาคิดไปไกลกว่านั้น คือ ถอนรากะบอบ คสช. เพราะพวกเขารู้ว่าการเลือกตั้งใหม่ภายใต้กติกาของ รธน. ฉบับนี้ ก็ยังมีเครื่องมือที่ทำให้ฝ่าย คสช. สืบทอดอำนาจกันได้อยู่....” (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2563)

ในระยะต่อมาการเคลื่อนไหวของแฟลชม็อบจึงอยู่ในสถานะความคลุมเครือจากการเปิดหรือปิดของระบบการเมือง เมื่อการ “ตอบโต้” (Reaction) ต่อการยุบพรรคคนาคติใหม่ที่แม้จะสามารถเชื่อมโยงผู้คนระหว่างโลกออนไลน์ลงสู่พื้นที่จริงได้ หากแต่เป็นเพียงการแสดงออกในมหาวิทยาลัยของนักกิจกรรมทางการเมือง รวมถึงประชาชนในกรุงเทพและปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่แฟลชม็อบในต่างจังหวัดก็จำกัดอยู่ในพื้นที่ของตนเอง การเปิดหรือปิดของระบบการเมืองจึงเป็นปรากฏการณ์ที่คลุมเครือกันอยู่ระหว่าง ระบบการเมืองที่เปิดจากการสิ้นสุดของกฎหมายมาตรา 44 แต่ก็แฝงไปด้วยกฎหมายจากสภาวะยกเว้นในสถานการณ์โควิด-19^{11*} ซึ่งรัฐไม่จำเป็นต้องเสียแรงทำการปราบปรามผู้ประท้วง

ในด้านของขบวนการปลาทูสด ถือได้ว่า ระบบการเมืองอิตาลีเปิดกว้างในระดับหนึ่ง^{12**} กล่าวคือ มีกฎหมายและโครงสร้างที่อนุญาตให้ประชาชนสามารถรวมตัวกันอย่างเสรีและแสดงความ

* สภาวะยกเว้นในที่นี้หมายถึง การใช้มาตรการพิเศษเพื่อควบคุมการระบาดของโรค รวมถึงการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินภายใต้พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ซึ่งให้อำนาจนายกรัฐมนตรีและศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (ศบค.) ออกข้อกำหนดและมาตรการต่าง ๆ เช่น การปิดสถานที่ การจำกัดการเดินทาง และการควบคุมข้อมูลข่าวสาร การบังคับใช้กฎหมายพิเศษอย่างพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 และการจำกัดสิทธิเสรีภาพในบางกรณี เช่น การปิดเมืองและการห้ามชุมนุม ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงมีมาตรการเยียวยาต่าง ๆ

** ในอิตาลีมีการคุ้มครองสิทธิในการประท้วงและการแสดงออกทางการเมืองอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญอิตาลี โดยเฉพาะในมาตรา 17 นอกจากนั้น มาตรา 21 ของรัฐธรรมนูญอิตาลียังรับรองเสรีภาพในการแสดงออกและการแสดงความคิดเห็น ซึ่งรวมถึงการใช้สื่อสาธารณะในการเผยแพร่ข้อมูลและความเห็นโดยปราศจากการควบคุมจากรัฐ

คิดเห็นทางการเมืองได้ กลุ่มแฟลชม็อบจึงสามารถจัดชุมนุมในที่สาธารณะได้อย่างอิสระ ทำให้เกิดการรวมตัวแบบแฟลชม็อบในหลายเมือง เช่น โบโลญญา (Bologna) และโรม (Roma) โดยไม่มีการเผชิญหน้ากับการขัดขวางหรือการปราบปรามจากรัฐบาล โดยข้อแตกต่างระหว่างระบบการเมืองของไทยและอิตาลีอาจแสดงให้เห็นในเชิงโครงสร้าง โดยการเมืองอิตาลีไม่มีการรัฐประหาร (Coup D'état) ตั้งแต่ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เป็นระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี 1948 สืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าการเมืองในระยะปัจจุบันจะแสดงถึงการมีรัฐบาลที่ขาดเสถียรภาพเนื่องจากเป็นระบบรัฐบาลที่มาจากรหลายพรรค ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองบ่อยครั้ง (Donatella & Emiliana, 2023, pp. 39-62) การเปิดกว้างทางการเมือง จึงหมายถึง การที่ฝ่ายรัฐเปิดโอกาสให้มีการประท้วง ด้วยเหตุว่า ข้อเรียกร้องของขบวนการปลุชาตินิยมมีความชัดเจนว่า คู่ต่อกร คือ ใคร ซึ่งจะแตกต่างจากแฟลชม็อบในประเทศไทยที่ข้อเรียกร้องมีความหลากหลายทั้งต้องการเปลี่ยนแปลงผู้นำ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ หรือแม้แต่วิทยายุทธการรื้อถอนโครงสร้างของสถาบันทางการเมือง ฝ่ายรัฐจึงมีความไม่แน่นอนว่าจำเป็นต้องรักษาสมดุลระหว่างการรักษาสถานะเสถียรภาพของตนเองหรือต้องการเสถียรภาพด้านความมั่นคงของรัฐ

ประเด็นที่สอง เสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมือง (Stability of Political Alliances) โดยการเคลื่อนไหวของแฟลชม็อบในระหว่าง 22-27 กุมภาพันธ์ 2563 ถูกสรุปว่า เป็นเพียงปฏิกิริยาตอบโต้รัฐบาลจากการยุบพรรคอนาคตใหม่ โดยพวกเขาไม่สามารถหาจุดร่วมทางอัตลักษณ์และข้อเรียกร้องได้ ซึ่งเป็นจุดที่มีความคาบเกี่ยวในทางทฤษฎีกับแนวคิด “การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง” ทั้งในประเด็นการสร้างเครือข่ายในการจัดการตนเองและการสร้างกรอบการกระทำรวมหมู่ เรายังอาจสรุปได้ชัดเจนว่า “การเคลื่อนไหวในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์เป็นการจุดประกายให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะราษฎร 2563 ในช่วงปลายปีหรือไม่” แม้ว่าพวกเขาจะมีชุดข้อเรียกร้อง สมาชิกเครือข่าย ยุทธวิธีที่สัมพันธ์กันอยู่บ้างก็ตาม ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ในลักษณะทางสองแพร่ง (Dilemma) คือ หนึ่งการเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะราษฎร 2563 เป็นผลสะท้อนจากการปรับตัวจากการเคลื่อนไหวช่วงที่หนึ่ง หรือสอง ขบวนการในฝ่ายหลังได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่ โดยมีกลุ่มแรกเข้าร่วมในบางเงื่อนไข ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์เสถียรภาพของพันธมิตรขบวนการจึงมีข้อจำกัดด้านการนิยามขอบเขต ซึ่งอาจต้องใช้แนวคิด “ผลกระทบ” (Impact) ทางการเมืองในการวิเคราะห์เพิ่มเติม

ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว เสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมือง (Stability of Political Alliances) จากการเคลื่อนไหวของขบวนการแฟลชม็อบจะเกิดขึ้นได้ในเงื่อนไขแรกเท่านั้น แต่จากข้อมูลพบว่าการประท้วงได้อ่อนกำลังลงภายหลังเดือนกุมภาพันธ์ด้วยปัจจัยแทรกซ้อนภายนอก ทว่าได้รับการจุดติดอีกครั้งในช่วง 26 กรกฎาคม 2563 จากการรวมตัวผ่านแฮชแท็ก #วิ่งกันนะแฮมทาโร่ ตามด้วยวันที่ 3 สิงหาคม 2563 #เสกคาถาผู้พิทักษ์ปกป้องประชาธิปไตย รวมถึง 10 สิงหาคม 2563 #ธรรมศาสตร์จะไม่ทน ซึ่งหากผูกโยงกับแฮชแท็กที่เกิดขึ้นในช่วงวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 เราจะพบจุดร่วมเพียงแค่การเคลื่อนไหวในครั้งที่ 3 ด้วยแฮชแท็กที่นำเสนอว่า “ตนเองคือใคร” และแสดงออกผ่านชื่อ

สถาบันการศึกษาว่า “#ธรรมศาสตร์จะไม่ทน” จากที่กล่าวมาข้อมูลจึงสอดคล้องในลักษณะที่สองมากกว่า นั่นคือ “ขบวนการในฝ่ายหลังได้จัดตั้งขึ้นมาใหม่ โดยมีกลุ่มแรกเข้าร่วมในบางเงื่อนไข” ซึ่งความชัดเจนในการสร้างอัตลักษณ์ของขบวนการกว่าจะปรากฏก็ต้องรอไปจนถึงการเคลื่อนไหวในวันที่ 16 สิงหาคม 2563 โดยกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “คณะประชาชนปลดแอก” ที่จัดการชุมนุมครั้งใหญ่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยมีผู้ร่วมชุมนุมหลายหมื่นคน ซึ่งถือว่ามากที่สุดในรอบ 6 ปี นับตั้งแต่การรัฐประหารในปี 2557 (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2564) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การสร้างเสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมืองของขบวนการจึงแสดงให้เห็นน้อยมาก และขาดความเชื่อมโยงทางอัตลักษณ์ โดยพันธมิตรทางการเมืองจะเริ่มเห็นได้ชัดเจนในช่วงกลางเดือนสิงหาคมเป็นต้นมาในภาพรวมเชิงอุดมการณ์ของ “คณะราษฎร 2563”^{13*}

หากพิจารณาขบวนการปลาทูในด้านการเสถียรภาพของพันธมิตรทางการเมือง กลับพบความยืดหยุ่นใน 2 ลักษณะทั้งในการสร้างเครือข่ายการเมืองภายในประเทศที่สามารถระดมการเคลื่อนไหวผู้คนกว่า 150 กลุ่มผ่านแฮชแท็กกว่า 750 ทวิต กลุ่มเหล่านี้มีลักษณะเป็นเครือข่ายหลวม ๆ (Loosely Organized Networks) ซึ่งมักจะดำเนินกิจกรรมในระดับท้องถิ่นเชื่อมโยงกันผ่านการใช้โซเชียลมีเดีย โดยเฉพาะการใช้แฮชแท็กอย่าง เช่น #6000sardine ที่เริ่มต้นจากการประท้วงใน Bologna และลุกลามไปยังเมืองสำคัญต่าง ๆ เช่น Rome, Milan, Naples, และ Palermo (Selva & De Blasio, 2023, pp. 39-62) การเคลื่อนไหวจะจางลงเช่นกันจากสถานการณ์โรคโควิด-19 แต่กลุ่มประท้วงสามารถสร้างเครือข่ายไปยังเมืองต่าง ๆ ยุโรปผ่านอัตลักษณ์ร่วมในการต่อต้านแนวคิดประชานิยมแบบขวา (Anti Right-populism) เห็นได้ชัดจาก “ขบวนการปลาแฮร์ริ่ง” (Herring Movement) ในฟินแลนด์ โดยขบวนการ “ปลาแฮร์ริ่ง” (Herring Movement) หรือ “Silakkaliike” มีจุดเริ่มต้นจากแรงบันดาลใจของขบวนการปลาทู^{14**} และเกิดขึ้นตามมาในปี 2019 และใช้กลยุทธ์คล้ายกับปลาทู เช่น การจัดการชุมนุมเชิงสัญลักษณ์และการเผยแพร่แนวคิดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การเคลื่อนไหวของกลุ่มมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านนโยบายสร้างความเกลียดชังและการเหยียดเชื้อชาติ รวมถึงสนับสนุนสิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรม และการต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จุดเริ่มต้นของขบวนการนี้มาจากการเคลื่อนไหวบนแพลตฟอร์มออนไลน์ของ “โจฮันเนส คอสกี” (Johannes Koski) หลังพบกระแสการสร้างความเกลียดชังที่มุ่งโจมตีไปยังค่ายผู้ลี้ภัย “AI-Hoi” ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ คือ เด็กกำพร้าและอยู่ในสถานะผู้อพยพ กระแสดังกล่าวเกิดการระดมผู้คนผ่านสื่อสังคมออนไลน์

* การเคลื่อนไหวในระยะนี้สร้างเสถียรภาพของพันธมิตรได้ในระดับสูงกว่าผ่านการใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะเครือข่ายทางสังคมการเมืองข้ามชาติอย่างเช่น ไทย พม่า อินเดีย ยูเครน ฮังการี ที่เรียกว่า “พันธมิตรชาวมilk” (Milk Tea Alliance)

** ปลาแฮร์ริ่งเป็นปลาจำพวกเดียวกับปลาทู อันเป็นการสื่อว่า พวกเขาได้รับแรงบันดาลใจจากขบวนการปลาทูในอิตาลี

และนำไปสู่การชุมนุมครั้งแรกจัดขึ้นในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2020 ในเมืองเฮลซิงกิ มีผู้เข้าร่วมเกือบ 1,000 คน (Civicus Monitor, 2020) นอกจากนี้การเชื่อมโยงผู้คนของขบวนการปลาทูน่า ยังมีการจัดกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันในประเทศอื่น ๆ เช่น บรัสเซลส์ ปารีส และลอนดอน โดยกลุ่มผู้เคลื่อนไหวได้รับการสนับสนุนในฐานะเครือข่ายพันธมิตรของยุโรปที่เชื่อมโยงกันผ่านแนวคิดการต่อต้านประชานิยมข้ามชาติ (Seikkula, 2022) หากแต่ความเชื่อมโยงนี้จะแสดงถึงศักยภาพของขบวนการต่อต้านประชานิยมในยุโรป อันมาจากการขยายผลทางเครือข่ายในบริบทระดับประเทศไปสู่ระดับภูมิภาคได้ชัดเจนกว่า ด้วยจุดร่วมสำคัญ คือ การต่อต้าน “อุดมการณ์ฝ่ายขวา” ทว่าอิทธิพลในอีกแง่หนึ่งก็ต่างถูกขับเคลื่อนมาจากกลุ่มการเมืองในระดับย่อยหรือในท้องถิ่นที่มุ่งหวังสร้างแรงกดดันต่อกลไกรัฐที่สนับสนุนประชานิยมฝ่ายขวาในหลายพื้นที่ของยุโรป ซึ่งได้กลายเป็นกระแสหนุนเสริมการเคลื่อนไหวของกันและกัน (Hamdaoui, 2022)

ประเด็นที่สามการสนับสนุนจากชนชั้นนำ (Elite Support) ระดับความกดดันและการปราบปราม (Repression) ข้อเสนอในงานสำคัญของอนุสรณ์ อุณโณ และคณะได้ชี้ว่า การเคลื่อนไหวแบบแฟลชม็อบของไทยระหว่างปี 2562 - 2565 มีข้อเรียกร้องที่กระจัดกระจาย แต่สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มหลักที่มีข้อเรียกร้องสำคัญ เช่น ให้นายกรัฐมนตรีลาออก ให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ และต้องการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ กลุ่มที่สอง คือ การเคลื่อนไหวเฉพาะประเด็น เช่น กลุ่มนักเรียนแล้ว (ซึ่งเน้นในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา) กลุ่ม P-move (เรียกร้องให้รัฐบาลหยุดคุกคามประชาชนและให้นายกรัฐมนตรีลาออก) หรือแม้แต่กลุ่มคณะรณรงค์เพื่อรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน (ต้องการเพิกถอนรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เท่านั้น) ตลอดจนกลุ่มที่สาม คือ ผู้สนับสนุนในฐานะการกระทำคู่ขนานไปกับการเคลื่อนไหว ทั้งสนับสนุนด้านความปลอดภัย การช่วยเหลือทางกฎหมาย รวมถึงการระดมเงินเพื่อประกันตัวของผู้ชุมนุม (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, หน้า 241-242) เมื่อพิจารณาไปที่บทบาทของการเคลื่อนไหวระหว่างวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 ข้อเรียกร้องจึงชัดเจนเพียงการเป็นปฏิริยาตอบโต้จากการยุบพรรคอนาคตใหม่ หรือหากมองว่า กลุ่มพลังเหล่านี้เป็นเชื้อไฟที่ทำให้ขบวนการอื่น ๆ ถูกจุดติดในภายหลัง งานศึกษานี้จึงจัดแบ่งให้พวกเขาอยู่ในกลุ่มแรกที่เป็นภาพรวมของชุดข้อเรียกร้องที่กระจัดกระจาย แต่เป็นความพยายามในการรื้อถอนอำนาจในเชิงโครงสร้างทั้งสิ้น ทั้งตัวรัฐบาล รัฐธรรมนูญ และสถาบันของชนชั้นนำ

การตอบสนองของฝ่ายรัฐจึงมีความพยายามในการขัดขวางการเคลื่อนไหวตั้งแต่ต้น หากแต่ปฏิริยาในช่วงแรกยังมิได้ปรากฏความรุนแรงอย่างชัดเจน เนื่องด้วยการเคลื่อนไหวขยายพรมแดนอยู่ในโลกออนไลน์เป็นส่วนใหญ่ การกดปราบด้วยความรุนแรงจะเริ่มเห็นได้ชัดเจนจากการเชื่อมโยงพลังในข้างต้นลงสู่พื้นที่จริงในวันที่ 18 กรกฎาคม 2563 ที่นำโดยกลุ่มเยาวชนปลดแอก โดยมีรายงานจากศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชนว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจพยายามควบคุมแกนนำขึ้นรถตู้ กีดกันผู้มาชุมนุม คุกคามนักกิจกรรมถึงที่พักอาศัย และตามด้วยการสลายการชุมนุมในระยะต่อมา (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2565) ดังจะสังเกตได้ว่า เมื่อการประท้วงสามารถเชื่อมโยงผู้คนลงสู่ถนนได้จริง และ

ข้อเรียกร้องเริ่มกระทบต่อสถานะของชนชั้นนำและกลไกรัฐ การกดปราบจะค่อย ๆ ทวีความเข้มข้นขึ้น สอดคล้องกับข้อเสนอที่ว่า

“เมื่อมีข้อเรียกร้องที่ผลักดันให้สูงขึ้นจากการเสนอนโยบายไปในสภาด้วยการรวบรวมรายชื่อประชาชนเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ 2560 และร่างแก้ไขดังกล่าวที่ไม่ได้จำกัดว่า “ห้าม แก้มวดหรือมาตราใด” แม้จะถูกสภาบัดตกเกี่ยวกับข้อเรียกร้องดังกล่าว แต่มีการวิเคราะห์ว่า การขับเคลื่อนประเด็นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่แหลมคมขึ้นเรื่อย ๆ และสามารถเข้าสู่พื้นที่สาธารณะได้ (เข้าสภา) ข้อเรียกร้องดังกล่าวแม้จะอยู่ในช่วงกระแสของการชุมนุมประท้วงอยู่ก็ตาม แต่หลังจากข้อเสนอเข้าสภาเพียง 1 วัน รัฐบาลจึงประกาศใช้ข้อกำหนดในกฎหมายมาตรา โดยมีรายงานว่าตั้งแต่วันที่ 24 พฤศจิกายน 2563 - 28 ธันวาคม 2565 มีผู้ถูกดำเนินคดีมาตรา 112 แล้วอย่างน้อย 225 คน ใน 243 คดี” (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2565)

อนึ่ง มีการตั้งข้อสังเกตว่า นอกจากเหตุการณ์ลงถนนของผู้ชุมนุมในช่วงต้นแล้ว การใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อกดปราบผู้ชุมนุมเกิดจากแถลงการณ์ของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2563 ซึ่งมีนัยถึงการให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้มงวดกับการบังคับใช้กฎหมายทุกมาตราที่มีอยู่ โดยเฉพาะมาตรา 112 แม้ว่าในระยะเริ่มต้นจะมีการนำเสนอว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมีเมตตาและทรงไม่ต้องการให้ฝ่ายรัฐใช้อำนาจในข้อกำหนดดังกล่าวกับผู้เห็นต่างทางการเมือง (อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, 2566, หน้า 343) ยืนยันจากข้อมูลตั้งแต่การลงถนนครั้งแรกในเดือนกรกฎาคม 2563 ถึงเดือนมกราคม 2565 ที่ไม่ว่าจะเคลื่อนไหวบนโลกออนไลน์หรือแพลตฟอร์มใด ๆ ผู้ชุมนุมอย่างน้อย 1,767 คนถูกตั้งข้อหาคดีต่าง ๆ เช่น คดีละเมิดพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน 1,428 คน ละเมิดพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ 117 คน พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ 107 คน กฎหมายอาญามาตรา 116 จำนวน 116 คน รวมถึงกฎหมายอาญามาตรา 112 จำนวน 169 คน โดยมีจำนวนเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีถึง 273 คน (ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 2565) จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า ข้อเรียกร้องโดยภาพรวมไม่ได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำ และถูกกดปราบอย่างหนัก เมื่อการเคลื่อนไหวเข้มข้นขึ้น ระดับการตอบสนองก็จะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นด้วยเช่นกัน

ในส่วนของขบวนการปลาสาดินสามารถสรุปข้อเรียกร้องภายใต้การเชื่อมโยงความหลากหลายได้ทั้งหมด 6 ข้อดังนี้ หนึ่ง การปฏิเสธการสร้างถ้อยคำที่ส่งผลให้เกิดความเกลียดชัง (No to Hate Speech) และอาจนำไปสู่การแบ่งแยกในทางการเมือง สอง การสร้างการเมืองที่โปร่งใสและมีจริยธรรม (Yes to

Transparent and Ethical Politics) เรียกร้องให้แคว้นการเมืองยึดถือความซื่อสัตย์ สาม ปกป้องสิทธิมนุษยชนและค่านิยมประชาธิปไตย (Defending Human Rights and Democratic Values) สืบลดความเกลียดชังต่อกลุ่มผู้อพยพ (Fostering Inclusion and Solidarity with Migrants) ส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจและการยอมรับความหลากหลายในสังคม ห้า การสนับสนุนระบบการเมืองที่มีคุณธรรมและต่อต้านการทุจริต (Promoting Moral and Non-corrupt Politics) ท้ายสุดคือ การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เปิดกว้างและสร้างความร่วมมือในสังคม (Encouraging Social Openness and Cooperation) (Hamdaoui, 2021)

ข้อแตกต่างอย่างสำคัญของการเคลื่อนไหวในอิตาลี คือ ขบวนการปลาทูน่าดิโนมูงเปาโฌมตีไปทีพรรคการเมืองที่มีนโยบายประชานิยมฝ่ายขวาและผู้นำในด้านตัวบุคคลอย่าง “มัตเตโอ ซัลวินี” เท่านั้น ขณะที่กลุ่มพลังในบริบทสังคมไทยไทยกลับต้องเผชิญกับฝ่ายรัฐที่เข้าสู่อำนาจด้วยวิธีการรัฐประหารและใช้อำนาจเหล่านั้นรักษาสถานภาพสืบเนื่องมาเกือบ 1 ทศวรรษ จึงมิใช่ความผิดแปลกหากโครงข่ายของพวกเขาจะถูกจัดวางไว้ในตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ และคงจะเป็นเรื่องยากที่กลุ่มผู้ประท้วงจะสามารถต่อกรกับพวกเขาได้ด้วยระยะเวลาอันสั้น ทว่าขบวนการปลาทูน่าดิโนกลับได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มพันธมิตรเครือข่ายในระดับสูง รูปแบบทางยุทธวิธีมีจุดเน้นด้านการแสดงออกถึง “ความสุภาพและความสง่างาม” (Kindness and Elegance) การนำเสนอเช่นนี้ผู้เขียนมิได้ดูแคลนการเคลื่อนไหวในแบบอื่น ๆ ว่าไม่สง่างาม เพียงแต่พยายามชี้ให้เห็นว่า บริบทของการปกครองหรือแม้แต่ความแข็งแกร่งของชนชั้นนำในแต่ละรัฐมีความต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ การที่กลุ่มประท้วงในอิตาลีนำเสนอการเมืองนอกระบบด้วยวิธีการที่ปราศจากความรุนแรง จึงเป็นนัยในการบอกว่า การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกยังคงมีความสำคัญ เพราะระดับความรุนแรงจากทั้งสองฝ่ายต่างเกิดขึ้นจากผลการตอบโต้ทางยุทธวิธีในทำนองที่ว่า “แรงมาก็แรงไป” ในอิตาลีจึงมีการแสดงออกในระดับที่ใกล้เคียงกัน เช่น การเยาะเย้ยและล้อเลียน (Mockery and Satire) โดยใช้แพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น การเรียกแกนนำของขบวนการว่า “Capopesce” (หัวหน้าปลา) และเผยแพร่ภาพล้อเลียน เช่น ภาพแมวกินปลาทูน่า พร้อมแฮชแท็ก #gattiniconsalvini “ลูกแมวกับซัลวินี” เพื่อเป็นการบอกว่า เรามีแมวที่พร้อมจะกินปลาได้ทุกเมื่อ รวมไปถึงการสร้างภาพลักษณ์ว่า นโยบายของพวกเขามีความจริงจังและจับต้องได้มากกว่ากลุ่มผู้เคลื่อนไหวที่ไร้เดียงสาทางการเมือง ดังเช่นการตอบโต้ที่ว่า

“สิ่งสำคัญ คือ การเห็นผู้คนมาเข้าร่วมบนท้องถนนเพื่อบอกว่า เราเฝ้าดูวัฒนธรรมแห่งความเกลียดชังอย่างระมัดระวัง เราจะไม่ทนต่อภาษาที่เหยียดเชื้อชาติ ฟาสซิสต์ เลือบปฏิบัติหรือเหยียดเพศ” (Al Jazeera, 2019)

* ดูเพิ่มใน <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/italy-sardines-pack-rome-anti-rally-191214182952698.html>

ทั้งนี้ มัตเตโอ ซัลวินี (Matteo Salvini) ได้มีการตอบโต้ผ่านสื่อทวิตเตอร์ว่า

“เราชอบแมวเพราะว่าพวกมันกินปลาซาร์ดีนเวลาหิว” (Hamdaoui, 2021)

ด้วยบริบทความแตกต่างของระบอบการปกครองในอิตาลีที่มีเสถียรภาพมากกว่าไทย ขบวนการปลาซาร์ดีนจึงไม่ได้เผชิญกับการปราบปรามจากฝ่ายรัฐในลักษณะที่รุนแรง แต่เป็นการตอบโต้จากคู่ตรงข้ามจากฝ่ายประชานิยมในลักษณะของการลดทอนความน่าเชื่อถือ กลุ่มปลาซาร์ดีนสามารถจัดกิจกรรมสาธารณะได้ โดยไม่ถูกปราบปรามจากเจ้าหน้าที่รัฐ การชุมนุมในจัตุรัสต่าง ๆ เป็นการแสดงพลังทางการเมืองที่ไม่ใช้ความรุนแรง แม้ว่าบางครั้งจะมีการกล่าวหาว่า ขบวนการนี้สร้างความขัดแย้งในบางพื้นที่ก็ตาม จากที่กล่าวมาผู้เขียนได้ทำการสรุปในรูปแบบของตารางเปรียบเทียบดังนี้

ตารางที่ 2 การสรุปผ่านกรอบการกระทำแบบตระกะเชื่อมโยงและทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง

ประเด็นเปรียบเทียบ	ขบวนการปลาซาร์ดีนในอิตาลี (Sardine Movement)	ขบวนการแฟลชม็อบในไทย (Flash Mobs Movements in Thailand)
กรอบการวิเคราะห์ Logic of Connective Action	การเคลื่อนไหวเน้นการเชื่อมโยงผ่านโซเชียลมีเดีย เช่น การใช้แฮชแท็ก #6000Sardine และ #SardineInPiazza เพื่อระดมพลและแสดงจุดยืนต่อต้านพรรคการเมืองฝ่ายขวาในอิตาลี โดยไม่มีโครงสร้างองค์กรหรือผู้นำที่ชัดเจน	การเคลื่อนไหวในช่วงวันที่ 22 - 27 กุมภาพันธ์ 2563 ใช้โซเชียลมีเดีย เช่น การใช้แฮชแท็ก เช่น #ธรรมศาสตร์จะไม่ทน เพื่อสร้างกรอบการขับเคลื่อนเชิงปัจเจก แต่ขาดการประสานงานที่ต่อเนื่องและเป็นระบบ
Personalized Action Frame	ผู้เข้าร่วมสามารถแสดงออกในลักษณะปัจเจก เช่น การสร้างแฮชแท็กที่สะท้อนตัวตน เช่น #NonSiLegano (ไม่ยอมถูกมัด) และ #ItaliaNonSiLega (อิตาลีไม่ผูกมัด) เพื่อแสดงจุดยืนต่อต้านประชานิยมฝ่ายขวา	การใช้แฮชแท็ก เช่น #ราชภัฏอยากจัดสลิ้ม หรือ #ลูกพ่อขุนไม่รับใช้เผด็จการ เพื่อแสดงจุดยืนทางการเมือง แต่ส่วนใหญ่เป็นการแสดงออกแบบกระจัดกระจายและไม่สามารถสร้างจุดร่วมเชิงอุดมการณ์ได้ชัดเจน

ประเด็น เปรียบเทียบ	ขบวนการปลาซาดินในอิตาลี (Sardine Movement)	ขบวนการแฟลชม็อบในไทย (Flash Mobs Movements in Thailand)
Self-Organizing Networks	มีการจัดตั้งเครือข่ายที่ชัดเจนและ มีการระดมทุนออนไลน์ผ่าน แพลตฟอร์ม เช่น GoFundMe และการสนับสนุนจากองค์กร ภาคประชาชน เช่น ARCI ที่มุ่งเ น้นต่อต้านการเหยียดสีผิวและ การละเมิดสิทธิมนุษยชน	การจัดตั้งเครือข่ายในไทยเกิดขึ้นเฉพาะ ในระดับมหาวิทยาลัยและกลุ่มเล็ก ๆ โดยไม่มีโครงสร้างที่แข็งแกร่งหรือ ความร่วมมือจากองค์กรภายนอก ทำให้เครือข่ายขาดความต่อเนื่อง
Collective Identity Action Frame	ใช้สัญลักษณ์ “ปลาซาดิน” เพื่อ สร้างอัตลักษณ์ร่วม สื่อถึงการรวม ตัวอย่างแน่นหนาในพื้นที่สาธารณะ เช่น จัตุรัสในเมืองต่าง ๆ ทั่วยุโรป และการต่อต้านความเกลียดชัง ทางการเมือง	มีความพยายามสร้างอัตลักษณ์ร่วม ผ่านแฮชแท็ก เช่น #19กันยาทาง อำนาจคิรินราชกร แต่ข้อเรียกร้องและ อุดมการณ์ยังไม่เป็นเอกภาพในช่วงแรก ทำให้การเคลื่อนไหวไม่สามารถขยายตัว ได้อย่างต่อเนื่อง
กรอบการวิเคราะห์ Political Opportunity Structure	ระบบการเมืองในอิตาลีมีความเปิด กว้างมากกว่า ทำให้ขบวนการ ปลาซาดินสามารถรวมตัวในพื้นที่ สาธารณะได้อย่างเสรี โดยไม่ถูก ปราบปรามจากรัฐบาล	ระบบการเมืองไทยมีลักษณะกึ่งเปิด กึ่งปิด โดยแม้ ม.44 จะสิ้นสุดลง แต่รัฐบาลยังคงใช้อำนาจผ่านกลไกทาง กฎหมายและข้ออ้างเรื่องสถานการณ์ โควิด-19 ในการควบคุมการชุมนุม
Openness/Closure of Political System	การเมืองอิตาลีมีความเปิดกว้าง ในระดับหนึ่ง ทำให้การเคลื่อนไหว สามารถจัดกิจกรรมได้โดยไม่ถูก ขัดขวางจากรัฐ	ระบบการเปิด/ปิดของไทยมีลักษณะ แบบผสมผสาน และเปลี่ยนแปลงไป ตามปฏิริยาของฝ่ายรัฐ
Stability of Political Alliances	ขบวนการปลาซาดินสามารถสร้าง เครือข่ายพันธมิตรได้ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เช่น ขบวนการ ปลาแฮร์ริงในฟินแลนด์	ขบวนการแฟลชม็อบในไทยยังไม่ สามารถสร้างพันธมิตรที่มีเสถียรภาพ และยั่งยืนได้ โดยการเคลื่อนไหว ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มนักศึกษา และประชาชนในกรุงเทพฯ
Elite Support	ขบวนการปลาซาดินไม่ม ีการสนับสนุนจากชนชั้นนำ	ขบวนการแฟลชม็อบไม่ได้รับ การสนับสนุนจากฝ่ายรัฐ และยังเผชิญ

ประเด็น เปรียบเทียบ	ขบวนการปลาซาดินในอิตาลี (Sardine Movement)	ขบวนการแฟลชม็อบในไทย (Flash Mobs Movements in Thailand)
	ทางการเมืองอย่างเป็นทางการ แต่ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่ม ประชาสังคมและภาคประชาชน	กับการปราบปรามทั้งในทางกายภาพ และการใช้กฎหมาย
Repression	รัฐบาลอิตาลีไม่ได้ใช้มาตรการ ปราบปรามที่รุนแรงต่อขบวนการ ปลาซาดิน เนื่องจากข้อเรียกร้อง ไม่ได้กระทบโดยตรงต่อโครงสร้าง อำนาจของรัฐ	เนื่องจากการเคลื่อนไหวในประเทศไทย มีข้อเรียกร้องที่กระทบโดยตรงต่อ โครงสร้างอำนาจรัฐ รัฐบาลไทยใช้ มาตรการปราบปราม เช่น การจับกุม แกนนำ การออกหมายเรียก และ การใช้ข้ออ้างเรื่องโควิด-19 เพื่อควบคุม การชุมนุม

ที่มา: สังเคราะห์โดยผู้เขียน

สรุปและอภิปรายผล

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวบนโลกเสมือน (Online) ถูกพิจารณาในงานศึกษาต่าง ๆ ในแง่ของการกลายเป็นเครื่องทุนแรงและส่งผลเชิงบวกต่อการประท้วงของขบวนการทางสังคม เช่น ด้านการให้ข้อมูล (Information) การแสดงความคิดเห็นและการระดมพลที่เชื่อมโยงระหว่างโลก “Online” กับโลก “Offline” (Jost et al., 2018) ซึ่งในภาพรวมจะสอดคล้องกับข้อเสนอก็คือ การเชื่อมโยงผู้คนผ่านโลกออนไลน์มีสถานะเป็น “เงื่อนไขใหม่” ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความกดดันต่อฝ่ายรัฐ โดยไม่ได้แสดงถึงการปรับเปลี่ยนธรรมชาติของรูปแบบการจัดตั้งองค์กรและเป็นเพียงเพียงกลไกในการช่วยลดต้นทุนของการระดมเท่านั้น (ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์, 2566, หน้า 187)

ประกอบกับยุทธวิธีนี้ยังเน้นการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นศูนย์กลางในการกระจายข่าวสาร ซึ่งถูกวิพากษ์เช่นกันว่า มีลักษณะแบบ “ปัจเจกนิยมเทคโนโลยี” (Technological Individualism) ที่ต้องอาศัยความสามารถของปัจเจกบุคคลเพื่อสร้างอัตลักษณ์ร่วมของขบวนการอย่างอิสระ (Collective Identity) ในทางกลับกันเทคโนโลยีอาจไม่ได้เสริมสร้างเสรีภาพของปัจเจกเสมอไป แต่ถูกครอบงำโดยโครงสร้างอำนาจที่ใหญ่กว่า เช่น การผูกขาดข้อมูลโดยบริษัทยักษ์ใหญ่ (Big Tech) ทั้งยังมั่นใจว่า ในบางรัฐการเข้าถึงเทคโนโลยีมักถูกครอบงำโดยกลุ่มผู้ถือครองทรัพยากรที่สูงกว่าเช่นกัน (Gasston, 2017) ซึ่งเป็นการบอกเป็นนัยว่า การเคลื่อนไหวโดยใช้เทคโนโลยีไม่ได้ลดช่องว่างทางชนชั้น แต่กลับตอกย้ำความเหลื่อมล้ำ

เพราะต้องไม่ปฏิเสธว่าผู้ใช้แรงงานบางกลุ่มยังคงมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงเครื่องมือและข้อมูล¹⁵ สอดคล้องกับงานของ Della Porta ที่เคยเสนอว่า การจัดตั้งองค์กรในการประท้วงไม่ได้เกิดขึ้นใน สหุญากาศทางโครงสร้าง แต่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางชนชั้น โครงสร้างของรัฐ หรือแม้กระทั่งกลุ่มทุน (Porta, 2014) แม้แต่ในขบวนการ “Black Live Matter” อันโด่งดัง การเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์นี้ ทำให้ “เฟสบุ๊กและทวิตเตอร์” สร้างกำไรมหาศาลจากผู้ใช้งานผ่านโฆษณา (Noble, 2018) แสดงให้เห็นว่า การให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลในการกระจายข้อมูล จุดแข็งนี้อาจกลายเป็นจุดอ่อนเมื่อเนื้อหาที่ สื่อสาร (แฮชแท็ก มีม) ถูกทำให้เป็นสินค้าโดยกลไกตลาด ด้วยการที่แพลตฟอร์มมักให้ความสำคัญกับ โพสต์ที่ได้รับความนิยมสูง ส่งผลให้ประเด็นสำคัญของการเคลื่อนไหวอาจถูกลดทอนและกลายเป็นเพียง กระแสชั่วคราว (Trends)

อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ 2 ขบวนการผ่านทฤษฎีการกระทำแบบตรรกะ เชื่อมโยง (Logic of Connective Action) พบว่า ในประเด็นแรก คือ กรอบการกระทำส่วนบุคคล (Personalized Action Frame) ขบวนการแฟลชม็อบในประเทศไทยสามารถตอบโจทย์ในส่วนนี้ได้ชัดเจนกว่าผ่าน การใช้แฮชแท็ก (Hashtag) เป็นหลัก แม้จะมีคำถามถึงความยั่งยืนอยู่ว่า “การมีผู้นำองค์กรยังมีความสำคัญอยู่หรือไม่” เพราะหากมองในประเด็นต่อมาในเรื่องการสร้างเครือข่ายการจัดการตนเอง (Self-Organizing Networks) ที่ต้องไม่ปฏิเสธว่า การเชื่อมต่อผู้คนผ่านโลกออนไลน์ยังต้องการผู้นำ หากแต่ เป็นผู้นำในลักษณะที่ไม่เป็นทางการที่เรียกว่า “ผู้นำการเชื่อมต่อ” (Connective Leaders) ที่โน้มน้าวผู้คน โดยการจัดตั้ง กระตุ้นเตือนขึ้นประเด็น มากกว่าการกำกับทิศทางแบบการบัญชาการ (Ratta & Valeriani, 2014, pp. 288-304) ในจุดนี้แกนนำแบบไม่เป็นทางการของขบวนการปลາชาดินสามารถทำหน้าที่ ขับเคลื่อนกลุ่มผ่านจุดร่วมทางอัตลักษณ์และข้อเรียกร้องได้ชัดเจนกว่า

ในงานของ Sriyai (2020) ได้ชี้ให้เห็นถึงความขาดพร่องของแนวคิดการกระทำแบบตรรกะ เชื่อมโยงเพิ่มเติมในทำนองว่า การเคลื่อนไหวในโลกเสมือนและโลกความจริงแม้มีอาจแยกจากกัน แต่จะ สัมพันธ์กันในแง่ของการเป็นข้อต่อ คล้ายกับเครื่องทุ่นแรงในการสร้างความตระหนักรู้ การระดมพล หากยังคงไปไม่ถึงการเป็นยุทธวิธีเพื่อนำไปใช้กดดันฝ่ายรัฐ แต่ในบริบทอื่น ๆ เครื่องมือเหล่านี้ถูกใช้ เคลื่อนไหวในแพลตฟอร์มที่แตกต่างกันทั้งในเงื่อนไขพื้นที่และเวลา เช่น ในปรากฏการณ์อาหรับสปริงส์ (Arab Spring) เฟสบุ๊กถูกใช้ในการสร้างกรอบความคิดเห็นร่วมกัน (Framing) ทวิตเตอร์ใช้ในการระดมพล ลงถนน (Mobilization) และใช้ยูทูบเพื่อนำเสนอภาพความโหดร้ายของฝ่ายรัฐเพื่อจูงใจให้เกิดแรงกระเพื่อม ในการเมืองระหว่างประเทศ (Sriyai, 2020) เช่นเดียวกับงานศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่ม “Umbrella Movement” ในฮ่องกงกับกลุ่มเยาวชนปลดแอกในไทย (Free Youth) ที่สรุปว่าแพลตฟอร์มต่าง ๆ เป็นเพียง

¹⁵ ลองนึกภาพตามว่า หากขบวนการชาวนาต้องการเข้าร่วมการประท้วง ซึ่งจะถือเป็นเรื่องยากพอควรที่พวกเขาจะเข้าถึง “แฮชแท็ก#” ของขบวนการบนโลกออนไลน์

เครื่องมือในการจัดตั้งขบวนการ (SMO) และถูกเลือกใช้ตามความนิยมของผู้ประท้วงในแต่ละรัฐ กลุ่มประท้วงในไทยมีการใช้กระทิงเว็บบอร์ดพันทิปในการร่วมแสดงความคิดเห็น^{16*} (กมลวรรณ ทับทิมทอง , 2566, หน้า 1-17) หากย้อนไปตั้งข้อสังเกตกรณีศึกษาในไทยตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2535 ที่เครื่องมือสื่อสารได้เริ่มมีอิทธิพลต่อการประท้วงจนเกิดสิ่งที่เรียกว่า “มือบมือถือ” หรือแม้แต่ในช่วงการเมืองสีเสื้อ (เหลืองแดง) ที่เริ่มมีสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า ผลในเชิงบวกของกลุ่มผู้ประท้วงล้วนเกิดจากปัจจัยภายนอก ขบวนการ ดังมีข้อสังเกตว่า ในช่วงแรกเริ่มข้อเรียกร้องมือบมือถือไม่ได้ถูกตอบรับจากฝ่ายรัฐ ทั้งยังถูกปราบปรามอย่างโหดเหี้ยม แต่ด้วยปัจจัยแวดล้อม ทั้งปฏิกิริยาของชนชั้นนำ การสนับสนุนจากภาคประชาสังคม ต่างเอื้อให้การปฏิรูปทางการเมืองเกิดขึ้นตามมาในภายหลัง^{17**} เช่นเดียวกับขบวนการ “กปปส.”^{18***} ที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการระดมผู้คนเพื่อชูวาทกรรมชาตินิยมได้อย่างล้นหลาม แต่กลับเกิดขึ้นในบริบทที่ฝ่ายรัฐยังคงไม่ได้เคร่งครัดเกี่ยวกับการการสื่อสารบนโลกออนไลน์ โครงสร้างโอกาสทางการเมืองจึงเปิดกว้างและเสรีมากกว่าการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ในระยะต่อมา

อนึ่ง ข้อควรระวังในประเด็น “พื้นที่แห่งเสียงสะท้อน” (Echo Chamber) อันเป็นสถานการณ์ที่ผู้คนจะได้ยินแต่ความคิดเห็นแบบเดียวกัน” ซึ่งเป็นความปรกติของการออกแบบ “ระบบอัลกอริทึม”^{19****} บนแพลตฟอร์มออนไลน์ที่จะเกิดข้อมูลหรือเนื้อหาที่ผู้ใช้งานชื่นชอบ สนใจ หรือมีปฏิสัมพันธ์ด้วยอย่างต่อเนื่อง ผู้ประท้วงส่วนหนึ่งอาจรับรู้ว่ามีผู้สนับสนุนความคิดเห็นของตนในจำนวนมากกว่าความเป็นจริง เนื่องจากระบบจะคัดสรรเฉพาะเนื้อหาที่เข้ากับมุมมองของผู้ใช้ ผลที่ตามมา คือ การประเมินจำนวนเสียงสนับสนุนและความดังของเสียงเหล่านั้นเกินความเป็นจริง และสร้างความเข้าใจผิดว่าความคิดเห็นของตนเป็นที่

---

* ปัจจุบันพันทิปเป็นเว็บไซต์ที่มีผู้เข้าชมจากประเทศไทยมากเป็นอันดับที่ 5 (13 ตุลาคม 2559) จากการจัดอันดับโดย Alexa เป็นรองเพียง Google.co.th, Youtube.com, Google.com และ Facebook.com โดยพันทิปถือเป็นเว็บไซต์สัญชาติไทยที่มีผู้เข้าชมสูงสุด

** แม้การปฏิรูปทางการเมืองจะประกอบไปด้วยหลายปัจจัย แต่มีข้อเสนอในงานของธงชัย วินิจจะกูล ชี้ว่า ปัจจัยสำคัญคือความบอบช้ำจากการปะทะกันระหว่างกลุ่มพลังต่าง ๆ นำไปสู่บทบาทไกล่เกลี่ยของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นจุดร่วมให้ทุกฝ่ายหันมาประนีประนอมกัน ดูเพิ่มใน ธงชัย วินิจจะกูล. (2562). ประชาธิปไตยที่มีกษัตริย์อยู่เหนือการเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ฟาเดียวกัน

*** ดูเพิ่มใน นพพล อาชามาส. (2558). การประกอบสร้างความกลัวและการเมืองว่าด้วยการบังคับใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

**** อัลกอริทึม คือ “คำสั่งหรือเงื่อนไขแบบทีละขั้นตอนที่จะทำให้หุ่นยนต์นั้นทำสิ่งที่เรากำหนดให้” เพื่อให้หุ่นยนต์คอมพิวเตอร์ หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สามารถทำความเข้าใจกับสิ่งที่เราได้ ต้องใช้ชุดคำสั่งสำหรับการนั้นโดยเฉพาะ อันที่จริง อัลกอริทึมไม่ใช่เรื่องไกลตัว พวกเราเองก็ใช้อัลกอริทึมในชีวิตประจำวันกันอยู่แล้ว ยกตัวอย่างเช่น เวลาเราจัดลำดับกิจกรรมของวันนี้ว่าจะทำอะไรก่อนหลังดี โดยเงื่อนไขในการจัดลำดับอาจเป็นตามความเร่งด่วน ความสำคัญ หรือตามความต้องการส่วนตัวล้วน ๆ

ยอมรับในวงกว้างกว่าที่เป็นอยู่ (Barberá et al., 2015) สอดคล้องกับการอ้างว่า เสียงของกลุ่มตนเองเป็นเสียงของคนส่วนใหญ่ โดยจากรายงาน Internet Stats ปี 2019 ครึ่งปีหลังของไทยที่เสนอว่า ประชากรไทยเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ถึง 82% แต่ใน 82% ที่ว่ามา 60% คือ คนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองตามจังหวัดต่าง ๆ หมายความว่า ยังมีอีกส่วนหนึ่งของประเทศที่ไม่ได้รวมอยู่ตรงนี้ รวมทั้งประชากรส่วนใหญ่ในโลกโซเชียลยังเป็นคนรุ่นใหม่ (Sriya, 2020) เช่นเดียวกับการตั้งข้อสังเกตที่ว่า ยุทธวิธีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในไทยสามารถระดมผู้คนเข้าไปกดดันฝ่ายรัฐได้ในบางกรณี โดยเฉพาะในพื้นที่ปลอดภัยไม่ต้องปะทะอย่างการใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งพรรคก้าวไกลกวาดคะแนนนิยมจากสิ่งที่เรียกว่า “หวัคະแนนธรรมชาติ” ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการแสดงออกในพื้นที่ปลอดภัยของการมีส่วนร่วมแบบ “Slacktivism” เพียงแต่การเลือกตั้ง คือ วิธีการอันทรงพลังที่สุด โดยกลุ่มเยาวชนที่เคลื่อนไหวในห้วงของการยุบพรรคอนาคตใหม่เรื่อยมาจนถึงม็อบเยาวชนปลดแอกนั้น มีความหลากหลายในการเข้าร่วมเกินกว่าจะกล่าวอ้างว่า พวกเขามีอุดมการณ์และข้อเรียกร้องที่พร้อมจะลงถนนในแบบเดียวกัน²⁰ ดังข้อมูลจากงานศึกษาที่ลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มผู้ประท้วงส่วนหนึ่งที่ว่า

“เรามีอาจเหมารวมว่า คนที่สนับสนุนพรรคอนาคตใหม่ หรือแม้แต่ก้าวไกลมีความตื่นรู้ในแบบกลุ่มแกนนำคณะราษฎร 63 ทั้งหมด ต้องไม่ลืมชีว่า ในโรงเรียนมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ คนรุ่นเก่า ๆ ยังคงหลงเหลืออยู่ โอกาสที่เยาวชนจะถูกกลืนกลายกับกลุ่มเหล่านี้คงมีไม่น้อย ต้องดูให้ชัดว่าที่เขาร่วมเคลื่อนไหวเพราะเขาเบื่อรัฐบาลหรือเขา “ตาสว่าง” ในแบบแกนนำม็อบคณะราษฎรจริง ๆ”
(ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในงานของจาตุรงค์ สุททวัน, 2567, หน้า 256)

ด้วยเหตุนี้ ข้อเรียกร้องและอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มจึงมีความหลากหลาย โดยที่มีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่มุ่งเน้นนำเสนอการรื้อถอนโครงสร้างองค์การของผู้นำอำนาจรัฐ ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ มีความกระจัดกระจาย และมีพื้นที่ทำการอยู่ในโลกเสมือนเท่านั้น สอดคล้องกับข้อมูลที่ว่า การเคลื่อนไหวในช่วงปี 2563 ถูกเชื่อมโยงผ่านอุดมการณ์ก็จริง แต่ก็ซับซ้อน ขนาดเหล่าสหยาวยมาร์กซิสต์ยังคิดเห็นต่างกัน เพราะข้อเรียกร้องบางข้อยากจะประสบความสำเร็จ แม้โดยหลักการจะเห็นด้วยก็ตาม (อนุสรณ์

---

²⁰ ในงานชิ้นล่าสุดของกนกวรรณ มีข้อเสนอที่คล้ายกันว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ประท้วงในช่วงปี 2563 กับพรรคการเมืองอย่างอนาคตใหม่และก้าวไกลเป็นความสัมพันธ์แบบ “รัก ๆเกลียด ๆ” คือ ถ้าแนวทางใดคล้ายกันก็จะเข้าร่วม แต่ถ้าไม่คล้ายกันก็แยกทาง ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านตัวแกนนำ เช่นเดียวกับการตั้งข้อสังเกตที่ว่า ยุทธวิธีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในไทยสามารถระดมผู้คนเข้าไปกดดันฝ่ายรัฐได้บ้างเหมือนกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ปลอดภัยไม่ต้องปะทะอย่างการใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งพรรคก้าวไกลกวาดคะแนนนิยมจากสิ่งที่เรียกว่า “หวัคະแนนธรรมชาติ” อันมีความคล้าย ๆ กับการแสดงออกความเป็นพื้นที่ปลอดภัย

อุณโณ และคณะ, 2566, หน้า 401) การถูกตอบโต้จากฝ่ายรัฐจึงกระจุกอยู่เพียงบางกลุ่ม ลักษณะดังกล่าวถือเป็นการยอมรับว่า นิยามของความสำเร็จของขบวนการบนฐานการประเมินแบบดั้งเดิม ยังข้ามไม่พ้นการวิเคราะห์เกี่ยวกับการประเมินพลังของฝ่ายตรงข้ามและปัจจัยภายนอกที่เป็นเงื่อนไขให้ปัจเจกบุคคลลงเลว่าจะอยู่บนโลกออนไลน์หรือลงถนนดี

อย่างไรก็ตาม ในการเปรียบเทียบผ่านทฤษฎีโครงสร้างทางโอกาสทางการเมือง (Opportunity Political Structure Theory) ที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกขบวนการ ซึ่งถูกโต้แย้งถึงความไม่พอเพียงทางทฤษฎีในหลายประเด็น ตัวอย่างเช่น Koopmans ที่เสนอว่า แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับรัฐประชาธิปไตยแบบตั้งมั่น (Established Democracies) ที่สามารถระบุนการเปิด/ปิดของระบอบการปกครองได้ชัดเจน จึงไม่เหมาะกับการวิเคราะห์ประเทศโลกที่สาม (Koopmans, 1999) ดังที่ปรากฏให้เห็นว่า ระบอบการปกครองของอิตาลีเปิดกว้างต่อผู้ชุมนุมมากกว่าประเทศไทย เช่นเดียวกับคู่ต่อกรของขบวนการปลาทูที่แม้จะเป็นฝ่ายของกลุ่มผู้มีอำนาจรัฐ แต่ก็ยังเป็นเพียงกลุ่มพลังที่สมทาทานนโยบายแบบประชานิยมฝ่ายขวาเท่านั้น ต่างจากกลุ่มผู้ประท้วงในประเทศไทยที่ข้อเรียกร้องที่กระจัดกระจายที่แม้จะพอเห็นภาพรวมได้ว่า พวกเขาจะมีจุดร่วมเดียวกัน คือ มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง แต่ทว่าเมื่อความต้องการมีหลายระดับทำให้เกิดขบวนการต่อต้านในหลายระดับเช่นกัน เช่นนี้แล้วแม้พลขม็อบจะมีเครื่องมือในการระดมพลที่มีประสิทธิภาพเพียงใด แต่หากอยู่ในระบอบการเมืองที่ไม่ได้ให้ค่ากับการเมืองนอกระบบ โอกาสถูกตอบรับทางนโยบายจึงเป็นไปได้ยาก ด้วยเหตุนี้ แม้แนววิเคราะห์แบบใหม่จะปฏิเสธแนววิเคราะห์ดั้งเดิมในสำนักอเมริกันที่สามารถระบุจำนวนผู้เข้าร่วมในเชิงปริมาณได้อย่างแนวคิด “WUNC”^{21*} แต่ท้ายที่สุดการอธิบายกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างสองพื้นที่อย่างเข้มข้นของแนววิเคราะห์การกระทำแบบตรรกะเชื่อมโยง ก็มีอาณานิยมปัจจัยความสำเร็จของขบวนการในระยะสั้นโดยไม่สนใจเกี่ยวกับโครงสร้างของฝ่ายรัฐได้ อันแสดงให้เห็นถึงความล้นหวังจากข้อสรุปที่ว่า

“ถ้าถามว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เริ่มจากโลกออนไลน์สร้าง
ความเปลี่ยนแปลงได้ไหม หากความเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลง
ทางการเมืองไม่ว่าในระดับที่มากหรือน้อยก็ตาม คำตอบที่ได้จากเราอาจฟังดู

* แนวคิด “WUNC” เสนอโดย Charles Tilly เป็นกรอบวิเคราะห์ที่อธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมในแง่ของการแสดงออกถึงความน่าเชื่อถือ (Worthiness) ความเป็นเอกภาพ (Unity) จำนวนผู้สนับสนุน (Number) และความมุ่งมั่นของผู้เข้าร่วม (Commitment) เพื่อสร้างความชอบธรรมและได้รับการยอมรับจากสังคมหรือแรงกดดันต่อผู้มีอำนาจในเชิงสัญลักษณ์และการปฏิบัติ

สิ้นหวัง คือ ยังไม่มีขบวนการไหนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่าง
ยั่งยืนเลย”^{22*} (Sriya, 2020)

ความพยายามในการสร้างทฤษฎีในการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ ๆ ที่ให้
ความสำคัญกับพื้นที่โลกเสมือน ความพหุวัตรทางทฤษฎีจึงไม่ได้จำกัดอยู่ที่การสร้างแว่นการมอง
(Approach) เพื่อให้เท่าทันต่อยุทธวิธีการระดมทรัพยากรที่เปลี่ยนไป หากแต่ส่วนหนึ่งอาจพิจารณาได้จาก
ข้อค้นพบในงานศึกษานี้ โดยกลุ่มแพลตฟอร์มมักดำเนินการโดยอิงต่อแรงจูงใจส่วนบุคคลและเน้นเชื่อมต่อกัน
ผ่านโครงสร้างอย่างหลวม ๆ ไม่มีองค์กรหลักและผู้นำในการรับผิดชอบ ทำให้ยากต่อการรักษาลงใน
การเคลื่อนไหวระยะยาว และด้วยการพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไปทำให้ฝ่ายรัฐตื่นตัวจนเกิดการปิดกั้น
แพลตฟอร์มนั้น ๆ ได้ในเวลาต่อมา สอดคล้องกับข้อสรุปในลักษณะเดียวกันในหลายกรณี ทั้งในฮ่องกงที่
กลุ่มผู้ประท้วงเกี่ยวกับการคัดค้านกฎหมายส่งผู้ร้ายข้ามแดนในปี 2019 แต่เมื่อขบวนการขยายใหญ่ขึ้น
รัฐบาลจีนได้ตอบโต้โดยการบังคับใช้ด้วยกฎหมายความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Law) ที่จำกัด
เสรีภาพในการชุมนุม (กมลวรรณ ทับทิมทอง, 2566, หน้า 1-17) เช่นเดียวกับการประท้วง Occupy Wall
Street ในการต่อต้านความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและสิทธิพลของบรรษัทในระบบการเมือง ในช่วงแรก
การประท้วงได้รับอนุญาตให้ดำเนินไปตามกรอบเสรีภาพในการแสดงออกที่กฎหมายสหรัฐรับรอง
แต่เมื่อขบวนการขยายตัวในหลายเมือง รัฐบาลท้องถิ่นหลายแห่งเริ่มใช้กฎหมาย เช่น การปิดพื้นที่
สาธารณะ (Public Space Closure Orders) หรือการอ้างเหตุผลด้านความปลอดภัยสาธารณะ
เพื่อล้มล้างการตั้งค่ายประท้วงในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น การใช้กำลังตำรวจเพื่อรื้อถอนค่ายในสวนสาธารณะ
Zuccotti Park (Taylor, 2011, pp. 209-218)

การพิจารณาเปรียบเทียบขบวนการแพลตฟอร์มในสองบริบทพื้นที่ ช่วยเน้นให้เห็นข้อจำกัด
ทางทฤษฎีเพิ่มเติม โดยแพลตฟอร์มเป็นเพียงยุทธวิธีหนึ่งที่เกิดจากการปรับตัวของขบวนการทางสังคม
ภายใต้แรงกดดันของปัจจัยภายนอกเท่านั้น ความสำเร็จในการได้รับการตอบสนองเชิงนโยบายยังคง
เป็นไปในแนวทางเดิม กล่าวคือ มักเกิดขึ้นในบริบทของประเทศประชาธิปไตยแบบตั้งมั่น และแม้จะถือเป็น
ความสำเร็จในระยะสั้น แต่สิ่งที่ต้องตระหนักเพิ่มขึ้นคือการทำความเข้าใจว่า “แพลตฟอร์มสร้าง
ความได้เปรียบทางยุทธวิธีอย่างไร และเผยให้เห็นจุดอ่อนของรัฐในมิติใดบ้าง” เหตุเพราะฝ่ายรัฐเองก็
สามารถเรียนรู้บทเรียนจากการรับมือแพลตฟอร์มและปรับตัวเพื่อรับมือกับขบวนการดังกล่าวได้เช่นกัน
ฉะนั้นการสร้างแนววิเคราะห์ทางทฤษฎีที่สามารถผนวกรวมปัจจัยภายนอก (Political Opportunities

---

* ยกตัวอย่างเช่น ขบวนการ Arab Spring ปี 2011 ที่เป็นต้นแบบของการนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการเคลื่อนไหวเรียกร้อง
ประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีหลายประเทศที่ล้มผู้นำเผด็จการได้ แต่ท้ายที่สุดก็หวนคืนสู่ระบอบเผด็จการ ดูเพิ่มใน Sriyai, S.
(2020). Is it necessary to ‘go down the road’ in an era where society moves through social media? The Standard.
Retrieved from <https://thestandard.co/political-rally> [in Thai].

Structure) อย่างครอบคลุม และการให้ความสำคัญกับการจัดตั้งโครงสร้างภายในของขบวนการทางสังคม (SMO) ที่ไม่จำกัดเฉพาะหลักคิดของการเมืองแบบอัตลักษณ์ (Political Identity) ซึ่งมักถูกวิพากษ์ว่ามองการเมืองแบบแยกส่วนและให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงเฉพาะหน้าเพียงอย่างเดียว ในขณะที่เดียวกันก็ควรหลีกเลี่ยงการลดทอนคุณค่าของแนวทางขบวนการปฏิวัติแบบมาร์กซิสต์ที่ถูกฝ่ายแรกวิจารณ์ว่า เป็นเพียงอุดมคติและมุ่งรื้อถอนโครงสร้างทางการเมืองโดยละเลยกับปัญหาพื้นฐานก็ตาม ตลอดจนการเฝ้าติดตามปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวในระยะยาวผ่านแนวคิดผลสะท้อน (Impact)^{23*} ข้อค้นพบอาจเผยให้เห็นมิติของความเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ต่อการขบวนการเคลื่อนไหวในอนาคต

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า คุณสมบัติเด่นที่เป็นจุดแข็งของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ ก็คือ จุดอ่อนในแบบเดียวกัน ทั้งในมิติทางอัตลักษณ์ที่ประเด็นความหลากหลายของปัจเจก แต่กลับไม่มีเอกภาพ มีโครงสร้างองค์กรที่ยืดหยุ่น แต่กลับขาดวาระของแผนการ มียุทธวิธีที่เชื่อมต่อกับผู้คนได้มากมาย แต่กลับไม่สามารถนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงได้ในระยะยาว ดังนั้น ความขาดแคลนเครื่องมือทางทฤษฎีอาจยังวนเวียนอยู่กับปัญหาเก่าแก่ที่มีผู้เคยเสนอว่า “ทำอะไรเราจะจัดตั้งกลุ่มต่อต้านที่กระจัดกระจาย แยกแยกเป็นส่วนเสี้ยว ให้รวมตัวกันเป็นขบวนการต่อต้านที่มีความสมานฉันท์ มีความเป็นประชาธิปไตยเพื่อต่อสู้กับระบบทุนนิยมและรัฐ ทำอย่างไรให้การต่อสู้และการเรียกร้องที่เกิดขึ้นเป็นหย่อม ๆ จะมีความเชื่อมโยงกันจนได้รับความสนใจอย่างเป็นทางการ” (Bratsis, 2003, pp.123-131)

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีข้อจำกัดในด้านงบประมาณจึงไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลในเชิงปฐมภูมิได้อย่างครอบคลุม จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงเนื้อหาแทน ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบกรณีศึกษาผ่านแนววิเคราะห์ที่แตกต่างกันทั้งในแนวทางเก่าและใหม่ หากแต่ฐานการวิเคราะห์แบบเก่ามีแนวทางสำนักคิดที่หลากหลาย คงจะเป็นความท้าทายมากขึ้นหากมีการใช้แนวคิด “WUNC” ที่เป็นเครื่องมือสำคัญของสำนักอเมริกันในการทำความเข้าใจการวางกลยุทธ์ในขบวนการทางสังคม โดยเฉพาะแนวคิดดังกล่าวอาจเผยให้เห็นถึงข้อมูลเพิ่มเติมในเชิงปริมาณทั้งจากการสนับสนุนจากสาธารณชนและฝ่ายรัฐ โดยนำไปเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาขบวนการทางสังคมในยุคดิจิทัลในพื้นที่อื่น ๆ เช่นเดียวกับการทำความเข้าใจขบวนการทางสังคมอันหลากหลายในช่วงปี 2563 เป็นต้นมา อาจต้องขยายผลในการเก็บข้อมูล โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัดที่มีข้อสมมุติฐานเพิ่มเติมจากงานชิ้นนี้ว่า พวกเขาอาจมีระดับการเข้าถึงชุดข้อมูลที่ต่างจากนักกิจกรรมระดับหัวแถวในเขตเมือง ทำให้เกิดระดับข้อเรียกร้อง และจุดร่วม

* แนวทางการวิเคราะห์พลวัตของขบวนการทางสังคม ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายจากการเคลื่อนไหวในระยะยาว ต่างจากการประเมินผลสำเร็จของขบวนการทางสังคมในระยะสั้นที่มีตัวชี้วัดความสำเร็จจากการถูกตอบรับในทางนโยบายจากฝ่ายรัฐเท่านั้น

ทางอุดมการณ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ข้อค้นพบเหล่านี้ อาจเป็นการนำไปสู่การหลอมรวมและ
เป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวในครั้งต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2564). สงครามเย็น (ใน) ระหว่างโบว์ขาว. มติชน

กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2567). ผลกระทบ ผลสะท้อน และสิ่งที่ตามมา ขบวนการเคลื่อนไหวคนรุ่นใหม่ปี
2563-2564 ต่อการเมืองและสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 54
(2), 288-317

กมลวรรณ ทับทิมทอง. (2566). การเปรียบเทียบยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคม
ออนไลน์ของขบวนการเคลื่อนไหว “The Umbrella Movement” กับ “คณะประชาชนปลดแอก”
วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 11(1), 1-17.

จาตุรงค์ สุทวาทัน. (2567). ปราบปรามการเคลื่อนไหว: ขบวนการทางอุดมการณ์กับผลสะท้อนทางการเมือง
จากการได้กลับการครองอำนาจนำของระบอบตุลาการภิวัตน์. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ชนกพร พัวพัฒนกุล และภัทรพันธุ์ ไชยาคำ. (2563). ฮาตทุแฮชแท็กแบบเด็กมหาลัย. วันที่ค้นข้อมูล 10
กรกฎาคม 2567 , เข้าถึงได้จาก <https://waymagazine.org/how-to-hashtag/>

ณัฐพล ตันตระกูลทรัพย์. (2566). สื่อสังคมออนไลน์กับการประท้วง: กรณีศึกษาแฟลชม็อบนักเรียน
นักศึกษาไทย ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2563. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 19(1),
163-197.

บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2563). แฟลชม็อบ จุดเริ่มต้นของการต่อสู้. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2567 ,
เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipost.net/main/detail/59111>

วิทย์ สิทธิเวคิน. (2562). อิตาลีกับเบื้องหลังการสร้างเศรษฐกิจด้วย Emotional Value | Global
Economic Background Highlight. วันที่ค้นข้อมูล 10 กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก
https://www.youtube.com/watch?v=qAArim_vjgQ

ศูนย์ทนายความสิทธิมนุษยชน. (2565). สถิติมาตรา 112 ที่ศาลมีคำพิพากษา. วันที่ค้นข้อมูล 10
กรกฎาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://tlhr2014.com/archives/46268>

อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ. (2566). ขบวนการเยาวชนไทยในบริบทสังคมและการเมืองร่วมสมัย. แสงดาว.

เอกพลณัฐ ณัฐพันธ์นันท์. (2566). ขบวนการทางสังคม เดินข้ามพรมแดนบนเส้นทางวิชาการและงาน
เคลื่อนไหวในวาระ 60 ปี ประกาศ ปันตบแต่ง. เรือนแก้วการพิมพ์.

- Alexander, S. (2021) Sticky rice in the blood: Isan people's involvement in Thailand 's 2020 anti-government protest. *Critical Asian Studies* 53(2), 219-213
- Al Jazeera. (2019, December 15). *Italy-Sardines-pack-rome-anti-rally*. Retrieved July 10, 2024, <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/italy-sardines-pack-rome-anti-rally-191214182952698.html>
- Barberá, P., Jost, J. T., Nagler, J., Tucker, J. A., & Bonneau, R. (2015). Tweeting from left to right: Is online political communication more than an echo chamber? *Psychological Science*, 26(10), 1531–1542.
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661>
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. Cambridge University Press.
- Boom Som. (2020, February 24). *I want to know the opinions of students that he would like to have a speech rally "Reclaiming the future" of the University* [Poll] [Group post Facebook]. Retrieved July 10, 2024, from <https://bit.ly/3MC77eh> [in Thai]
- Bratsis, P. (2003) "Over, under, sideways, down: Globalization, spatial metaphors, and the question of state power," in Stanley Aronowitz and Heather Gautney (eds.), *Implicating Empire* (pp. 123-131). Basic Books.
- Castells, M. (2015). *Network of outrage and hope: Social movement in internet age* (2nd ed., enlarged and updated). Polity Press.
- Civics Monitor. (2020). *Grassroots movements in Finland: Silakkaliike - The herring movement*. Retrieved July 10, 2024, from <https://monitor.civics.org/explore/right-wing-finns-party-attacks-new-grassroots-movement-postal-workers-go-strike/>
- Colombo, F., Ferrara, A., Dinas, E., Vassou, F., & Bernardi, F. (2024). *From the streets to the voting booth: The electoral effect of grassroots mobilization against the far right*, Public Opinion Quarterly, <https://doi.org/10.1093/poq/nfae039>
- Diamond, L. (2010). Liberation technology. *Journal of Democracy*, 21(3), 69–83. <https://doi.org/10.1353/jod.0.0190>

- Porta, D. (2014). *Mobilizing for democracy comparing 1989 and 2011*. Oxford University Press.
- Ratta, D., & Valeriani, A. (2014). Remixing the spring! Connective leadership and read-write practices in the 2011 Arab uprisings. In C. Padovani & A. Calabrese (Eds.), *Communication rights and social justice* (pp. 288-304). Palgrave Macmillan.
- Donatella, S., & Emiliana, D. (2023). *Grassroots Mobilization against the Politics of Hate: The Case of Sardine in Italy/ Selva Donatella; De Blasio Emiliana*. - STAMPA. - (2023), pp. 39-62.
- Fominaya, C. (2020). *Democracy Reloaded: In-side Spain Political laboratory from 15-M to Podemos*. Oxford University Press.
- Gasston, P. (2017). *Individualism, the good and bad of tech, refugees and history. The Thoughtful Net*. Retrieved July 10, 2024, from <https://medium.com/the-thoughtful-net/individualism-the-good-and-bad-of-tech-refugees-and-history-2d905a74a036>
- Gillion, D. (2020). *The loud minority: Why protest matter in American democracy*. Princeton University Press.
- Goodwin, J., & Jasper, J. M. (1999). Caught in a winding, snarling vine: The structural bias of political process theory. *Sociological Forum*, 14(1), 27-54.
- Hamdaoui, S. (2022). A “stylistic anti-populism”: An analysis of the Sardine movement’s opposition to Matteo Salvini in Italy. *Social Movement Studies*, 21(4). 436–452.
- Jost, J. T., Barberá, P., Bonneau, R., Langer, M., Metzger, M., Nagler, J., & Tucker, J. A. (2018). *How social media facilitates political protest: Information, motivation, and social networks*. *Political Psychology*, 39(1), 85-118.
- Koopmans, R. (1999). Political. Opportunity. Structure. Some splitting to be done. *Sociological Forum*, 14(1), 93-105.
- Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Verso.
- McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2001). *Dynamics of contention*. Cambridge University Press.
- McCargo, D. (2021). “Disruptors’ dilemma ? Thailand’s 2020 gen Z protests” *Critical Asian Studies*. Critical Asian Studies.
- Seikkula. (2022). *A counterforce against hate”: A discursive analysis of affective practices in mobilization against the radical right in a context of white innocence*. Helsinki University.

- Morozov, E. (2009). *From slacktivism to activism*. Retrieved July 10, 2024, <https://foreignpolicy.com/2009/09/05/from-slacktivism-to-activism/>
- Moss, D. M. (2022). *The Arab spring abroad: diaspora activism against authoritarian regimes*. Cambridge University Press.
- Mouffe, C. (2018). *For a left populism*. Verso.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Noble, S. U. (2018). Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism. In *Algorithms of oppression*. New York university press.
- Pickerill, J., Krinski, J., Hayes, G., Gillan, K., & Doherty, B. (2015). *Occupy! A global movement*. Routledge.
- Santori, M., & Co-founders of the Sardine Movement. (2020). *The sardine movement: A peaceful, anti-populist mobilization in Italy*. Retrieved July 10, 2024, <https://www.sardinemovement.org>
- Sinpeng, A. (2021). Hashtag activism: social media and the #Freeyouth protests in Thailand. *Critical Asian Studies*, 53(2), 192-205.
- Sriyai, S. (2020). Is it necessary to 'go down the road' in an era where society moves through social media? *The Standard*. Retrieved July 10, 2024, from <https://thestandard.co/political-rally> [in Thai].
- Suarez, N. (2021). *From Lega Nord to Lega: Matteo Salvini and the rise of far-right nativist Lega (Master's thesis)*. Boston University. Retrieved July 10, 2024, from <https://hdl.handle.net/2144/42460>
- Swann, T. (2020). *Anarchist: Cybernetics control and communication in radical politics*. Bristol University Press.
- Taylor, A. (2011). Occupy wall street and the limits of liberal democracy. *Social Movement Studies*, 10(2), 209-218.
- Zappavigna, M. (2015). *Searchable talk: Hashtags and social media meta discourse*. Bloomsbury.

แนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกในหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ Neoclassical Economics Concept in The Undercover Economist

ตะวัน วรณรัตน์ (Tawan Wannarat)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์, อาจารย์ประจำ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Assistant Professor, Lecturer, Faculty of Arts, Silpakorn University

E-mail: wa_tawan@hotmail.com

Received: 3 March 2025

Revised: 5 May 2025

Accepted: 13 May 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง นักสืบเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเขียนโดย ทิม ฮาร์ฟอร์ด แปลโดย อนุช อนุศักดิ์เสถียร โดยที่บทความนี้ใช้การศึกษาแบบการวิจัยเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดสำคัญของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกในส่วนที่เป็นเศรษฐศาสตร์จุลภาคที่ปรากฏในหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์สามารถแบ่งออกได้เป็นสองส่วน

ส่วนแรกกล่าวถึงข้อสมมติพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก ได้แก่ ข้อสมมติที่ว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผลจึงสามารถพิจารณาเลือกทางเลือกต่าง ๆ ที่จะทำให้ตนเองได้รับความพอใจสูงสุด ข้อสมมติที่ว่าปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในโลกล้วนแล้วแต่สามารถลดทอนความซับซ้อนให้เหลือเพียงหลักเหตุผลเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และข้อสมมติที่มีนัยว่าตลาดเสรีเป็นโลกแห่งความเป็นจริง ส่วนที่สองเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกในส่วนที่เป็นเศรษฐศาสตร์จุลภาค ได้แก่ แนวคิดเรื่องส่วนเพิ่ม แนวคิดเรื่องประสิทธิภาพของตลาด แนวคิดเรื่องความล้มเหลวของตลาด

ข้อวิพากษ์จากการศึกษาพบว่า สถานการณ์ต่าง ๆ ที่ฮาร์ฟอร์ดกล่าวว่า เป็น “โลกที่เป็นอยู่” หรือ “โลกแห่งความเป็นจริง” แท้จริงแล้วเป็นเพียงโลกแห่งความจริงแบบหนึ่งเท่านั้น

คำสำคัญ: ทิม ฮาร์ฟอร์ด, นักสืบเศรษฐศาสตร์, เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก, ประสิทธิภาพของตลาด

Abstract

This article aims to study the concepts of neoclassical economics as presented in the book *The Undercover Economist*, written by Tim Harford and translated by Oranuch Anusaksethien. The study is conducted using a documentary research method.

The findings reveal that the key ideas of neoclassical economics, particularly in the realm of microeconomics, as presented in *The Undercover Economist*, can be divided into two parts:

The first part discusses the fundamental assumptions of neoclassical economics. These include the assumption that humans are rational beings capable of making choices that maximize their own satisfaction; the assumption that complex phenomena in the world can be simplified into rational principles to facilitate understanding; and the implicit assumption that the free market represents the real world.

The second part presents the core concepts of neoclassical microeconomics, which include the concept of marginal analysis, the concept of market efficiency, and the concept of market failure.

A critique arising from the study is that the situations Harford refers to as "the real world" are, in fact, merely one version of reality.

Keywords: Tim Harford, *The Undercover Economist*, Neoclassical economics, market efficiency

บทนำ

ในช่วงประมาณเกือบสองทศวรรษที่ผ่านมาสำนักพิมพ์แห่งหนึ่งในประเทศไทยได้มีการตีพิมพ์หนังสือที่แปลจากผลงานของนักเศรษฐศาสตร์นาม ทิม ฮาร์ดฟอร์ด ออกมาอย่างต่อเนื่องถึง 4 เล่ม โดยเล่มที่ขายดีที่สุดมีชื่อว่า *นักสืบเศรษฐศาสตร์* หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาไทยในปี พ.ศ. 2551 และในปี พ.ศ. 2555 หนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์มีการตีพิมพ์ซ้ำเป็นครั้งที่ 10

นักวิจารณ์ทั่วโลกต่างให้ความเห็นไปในทางเดียวกันถึงความตื่นเต้นและชื่นชมหนังสือเล่มนี้ เช่นเดียวกับความเห็นของสำนักพิมพ์ผู้พิมพ์หนังสือในภาคภาษาไทยที่กล่าวยกย่องฮาร์ดฟอร์ดและหนังสือเล่มนี้ไว้ในคำนำสำนักพิมพ์ของการพิมพ์ครั้งที่ 1 ความว่า

“ขอเพียงช่างสังเกต ตั้งคำถาม แสวงหาคำตอบ และมีวิธีคิดที่มีเหตุมีผลเป็นระบบ เราก็จะสามารถเข้าใจได้ทะลุปรุโปร่งและนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน นั่นคือสิ่งที่ ทิม ฮาร์ดฟอร์ด ตั้งใจให้เกิดขึ้นจากการอ่านหนังสือเล่มนี้ ด้วยการสอนหลักเศรษฐศาสตร์เหมือนนั่งคุยเล่นกับเพื่อนในร้านกาแฟ”

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคำชื่นชมจากทุกทิศทางจะมีใจความตรงกันว่าฮาร์ฟอร์ดสามารถทำให้ทุกคนสามารถเข้าใจเศรษฐศาสตร์ได้อย่างไม่ยากเย็น แต่ทว่าการพยายามจะอธิบาย “เศรษฐศาสตร์” แบบที่กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้เป็นการพยายามอธิบายจากมุมมองของสำนักคิด (School) ทางเศรษฐศาสตร์เพียงแค่แบบหนึ่งเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้วทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นั้นมีมากมายหลายสำนักคิด ซึ่งแต่ละสำนักคิดก็มองโลกความเป็นจริงอันซับซ้อนด้วยมุมมองที่แตกต่างกันอย่างมาก สำนักคิดต่าง ๆ มีจุดเน้นคนละจุด มีการตัดสินคุณค่าเชิงการเมืองและศีลธรรมคนละแบบ และแน่นอนว่าในท้ายที่สุดก็ย่อมจะนำไปสู่ข้อสรุปและข้อเสนอที่แตกต่างกัน จนบางครั้งอาจขัดแย้งตรงกันข้ามเลยก็มี

เมื่อเศรษฐศาสตร์มีได้มีเพียงวิธีคิดและคำตอบที่ถูกต้องตายตัวเพียงหนึ่งเดียว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิได้มีเพียงสำนักคิดเดียวด้วย เราจึงไม่ควรปล่อยให้ความคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบใดแบบหนึ่งครอบงำผู้คนและสังคมอย่างสิ้นเชิงผ่านวิธีการที่ทำให้ผู้คนหลงเข้าใจผิดว่าการคิดแบบเศรษฐศาสตร์หมายถึงว่าจะต้องเห็นด้วยกับประสิทธิภาพของระบบตลาดและเชื่อในแรงจูงใจอย่างไม่มีเงื่อนไข

การศึกษานี้จึงต้องการแสดงให้เห็นว่า หนังสือเรื่อง นักสืบเศรษฐศาสตร์ เป็นหนังสือเศรษฐศาสตร์ ที่ต้องการกล่าวถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชีวิตประจำวันของผู้คนในปัจจุบันจากพื้นฐานแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิก ซึ่งมีข้อสมมุติพื้นฐานเป็นนัยว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนผ่านตลาดไม่เพียงแต่มีความเสรีและเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ยังเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพและความเป็นธรรม

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกในส่วนที่เป็นเศรษฐศาสตร์จุลภาคที่ปรากฏในหนังสือ นักสืบเศรษฐศาสตร์ ที่เขียนโดย ทิม ฮาร์ฟอร์ด ฉบับแปลโดย อรุณ อนุศักดิ์เสถียร จัดพิมพ์เป็นภาษาไทยครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์มติชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษานี้กำหนดกรอบการวิจัยด้วยการทำเริ่มต้นค้นหาคำนิยามและพัฒนาการของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก จากนั้นจึงทำความเข้าใจกับหลักการกว้าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานสำคัญของแนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก แล้วจึงทำการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าเนื้อหาในหนังสือเล่มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก ซึ่งเป็นแนวคิดหลักที่ผู้เขียนคือ ทิม ฮาร์ฟอร์ด ต้องการบอกเล่ากับผู้อ่านของเขา

---

* แต่ต้องเน้นย้ำด้วยว่าหนังสือเล่มนี้ได้ตำราเรียนเศรษฐศาสตร์แบบมาตรฐาน

กำเนิดและการพัฒนาการของคำว่า “เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก”

หากจะย้อนกลับไปเพื่อค้นหาช่วงเวลา “เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก” เริ่มปรากฏตัวขึ้นก็จะพบว่าช่วงทศวรรษ 1870 เป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของกระแสดความคิดอย่างสำคัญขึ้นในแวดวงวิชาเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ แนวคิดเกี่ยวกับอรรถประโยชน์ (Utilitarianism) และแนวคิดเรื่องส่วนเพิ่ม (Marginalism) ได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้น จนกลายเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับทั่วไปแทนที่แนวคิดเรื่องมูลค่าแรงงาน (Labour Theory of Value) และค่าการผลิต (Cost of Production) ที่ครอบงำวงการเศรษฐศาสตร์มาอย่างยาวนาน

ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นนักเศรษฐศาสตร์ 3 คนต่างตีพิมพ์หนังสือของตนออกมาในเวลาไล่เลี่ยกัน กล่าวคือ วิลเลียม สแตนลีย์ เจวอน ตีพิมพ์หนังสือชื่อ Theory of Political Economy ในปี ค.ศ. 1871 คาร์ล เมงเยอร์ ตีพิมพ์หนังสือชื่อ Principles of Economics ออกมาในปี ค.ศ. 1871 และเลออน วอลลาสตีพิมพ์หนังสือชื่อ Elementary of Pure Economics ในปี ค.ศ. 1874 โดยหนังสือทั้งสามเล่มมีเนื้อหาสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน

แม้ว่าหนังสือทั้งสามเล่มจะมีเนื้อหาที่สอดคล้องกัน แต่ผู้เขียนทั้งสามคนต่างก็มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เจวอน เน้นเรื่องความพอใจ โดยเน้นว่าความพอใจหน่วยสุดท้ายจะมีค่าลดลงเรื่อย ๆ หากผู้บริโภคได้รับสินค้าชนิดเดิมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่เมงเยอร์แม้จะอธิบายถึงสิ่งที่เรียกว่าหน่วยสุดท้ายเหมือนกันกับเจวอน แต่เมงเยอร์เน้นอธิบายเรื่องการลดลงของหน่วยสุดท้ายในแง่ที่ใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของผู้บริโภค ซึ่งเขาเห็นว่าผู้บริโภคเป็นผู้ที่มีเหตุผลและสามารถที่จะชั่งน้ำหนักในการพิจารณาว่าจะตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าใดบ้างเพื่อให้ตนเองได้รับความพอใจสูงสุด ในขณะที่วอลลาสซึ่งให้ความสนใจเป็นพิเศษกับปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนในตลาดมากกว่าที่จะอธิบายถึงการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลในฐานะผู้บริโภค (ดาเนียล พัสเฟลด์, 2527)

อย่างไรก็ตาม คำว่า นีโอคลาสสิก ปรากฏขึ้นในแวดวงเศรษฐศาสตร์เป็นครั้งแรกหลังจากนั้นนานมาก กล่าวคือ ในปี 1900 คำว่านีโอคลาสสิกปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในเอกสารเรื่อง Preconceptions of Economic Science ของธอร์สไตน์ เวเปเบลน ซึ่งเวเปเบลนตั้งใจให้หมายถึงเศรษฐศาสตร์ตามแนวคิดของมาร์แชล ในช่วงต่อมามีนักเศรษฐศาสตร์หลายคน เช่น David Colander (2000) Tony Lawson (2013) Nuno Martins (2015) ให้ความเห็นไว้ว่า ความหมายของคำว่า นีโอคลาสสิก ที่เวเปเบลนใช้เป็นครั้งแรก กับความหมายของคำว่า นีโอคลาสสิก ที่ถูกใช้ในเวลาต่อมา รวมถึงที่ถูกเข้าใจในปัจจุบันนั้นมีความหมายที่แตกต่างกันอยู่พอสมควร กล่าวคือ เวเปเบลน ใช้คำว่านีโอคลาสสิกเพื่ออธิบายแนวความคิดของอัลเฟรด มาร์แชลอย่างเจาะจง แต่คำว่านีโอคลาสสิกที่ถูกใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบันนั้นหมายถึง สกิลความคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่เน้นเรื่องส่วนเพิ่ม รวมไปถึงวิธีการศึกษาที่เน้นการใช้วิธีการและ

แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ในการทำความเข้าใจกับเศรษฐกิจ ซึ่งหมายรวมไปถึงตั้งแต่งานศึกษาของ สแตนลีย์ เจวอน ลีออน วอลลาส และคาร์ล เมงเกอร์ ในช่วงทศวรรษ 1870 bซึ่งมักถูกเรียกว่าเป็นพวก นิโคลาสสิคยุคต้น

ในปัจจุบันเราอาจกล่าวอย่างไม่เคร่งครัดได้ว่า นักเศรษฐศาสตร์ที่เชื่อมั่นในประสิทธิภาพของ ตลาดและใช้แนวทางวิเคราะห์แบบหน่วยสุดท้ายเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่จัดอยู่ในกลุ่มเศรษฐศาสตร์ นิโคลาสสิค แม้ว่าในความจริงแล้วในกลุ่มของนักเศรษฐศาสตร์ที่นิยมใช้วิธีวิเคราะห์แบบหน่วยสุดท้าย ก็ยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไปอีกหลากหลาย

ทบทวนแนวคิดเศรษฐศาสตร์นิโคลาสสิค

เพื่อให้สามารถเข้าใจเนื้อหาของงานศึกษานี้ จำเป็นที่จะต้องเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของ เศรษฐศาสตร์สำนักนิโคลาสสิคเสียก่อน เนื้อหาในส่วนนี้จึงจะเป็นการทำความรู้จักกับแนวคิดพื้นฐานของ เศรษฐศาสตร์สำนักนิโคลาสสิคผ่านคำอธิบายของนักเศรษฐศาสตร์ที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องปรัชญา เศรษฐศาสตร์และประวัติแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ของไทย 4 คน คือ ไกรยุทธ ธีรตยาคินันท์ (2532) จัตรทิพย์ นาถสุภา (2557) ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538) และนรชิต จิรสิทธิ์ธรรม (2563)

โดยเนื้อหาในส่วนนี้ต้องการเน้นให้เห็นว่าเศรษฐศาสตร์นิโคลาสสิคเป็นศาสตร์ที่มองว่า คำอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจของตนเองนั้นมีความเป็นวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงเป็นศาสตร์ที่ ปราศจากคุณค่า (Value Free) และเป็นศาสตร์แห่งความเป็นจริง รวมถึงเป็นศาสตร์ที่ให้ความสำคัญ อย่างยิ่งกับการอธิบายว่าตลาดเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากร

เศรษฐศาสตร์นิโคลาสสิคผ่านคำอธิบายของไกรยุทธ ธีรตยาคินันท์^{*}

ไกรยุทธเรียกสำนักคิดแบบนิโคลาสสิคว่านิโคลาสสิคพาราไดม์ และสรุปว่าสำนักคิดนี้มีลักษณะเด่น 4 ประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก คือ การพิจารณาว่ามนุษย์มีพื้นฐานเป็นผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Self Interest) และเป็นผู้ที่มีเหตุผล (Rational) มนุษย์จึงสามารถเลือกวิธีการ (Means) ที่ดีที่สุด เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ คือ การหาให้ได้มากที่สุดโดยสูญเสียให้น้อยที่สุด

ประการที่สอง ระบบตลาดเป็นกลไกการจัดสรรทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพและตลาดมีแนวโน้ม จะปรับตัวเข้าหาจุดสมดุล คือ จุดที่อุปสงค์เท่ากับอุปทาน

ประการที่สาม คือ รัฐมีบทบาทในการช่วยสนับสนุนให้ตลาดสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ และมีหน้าที่ช่วยแก้ปัญหาบางประการในกรณีที่ตลาดไม่อาจทำหน้าที่ในการจัดสรรทรัพยากรได้

ประการที่สี่ การค้าเสรีและการแข่งขันเป็นสิ่งที่ต้องสนับสนุนให้เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจ

^{*} ซึ่งผู้เขียนหนังสือคือทิม ฮาร์ฟอร์ดใช้คำว่า “โลกแห่งสัจจะ”

^{**} เนื้อหาส่วนนี้สรุปและเรียบเรียงจากหัวข้อนิโคลาสสิคพาราไดม์ ในงานวิจัยเรื่อง แก่นสารของเศรษฐศาสตร์ หน้า 136-

ไกรยุทธอธิบายว่า นิโคลาสสิคพาราไดม์ปรากฏชัดในเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์จุลภาค และมหภาคที่มุ่งพิจารณาระบบเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันในตลาด วิเคราะห์ว่า “เงื่อนไขหน่วยสุดท้าย” เป็นกุญแจที่จะทำให้เกิดดุลยภาพของตลาดต่าง ๆ และในที่สุดก็จะทำให้ระบบทั้งหมดมีความสมดุล

เศรษฐศาสตร์นิโคลาสสิคผ่านคำอธิบายของฉัตรทิพย์ นาถสุภา^{*}

ฉัตรทิพย์ อธิบายว่า ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นิโคลาสสิคเริ่มต้นด้วยการปรับปรุงทฤษฎีคลาสสิก กล่าวคือ สำนักคลาสสิกเห็นว่า ค่าการผลิตเป็นปัจจัยที่กำหนดมูลค่า ในขณะที่สำนักนิโคลาสสิคให้ความสำคัญให้แก่ “ประโยชน์ (Utility)” ในฐานะตัวกำหนดมูลค่าด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกนิโคลาสสิคในยุคต้นเช่น เจวอนและเมงเกอร์ ถึงกับเสนอว่า “ประโยชน์หน่วยสุดท้าย (Marginal Utility)” เท่านั้นที่เป็นตัวกำหนดมูลค่า จนกระทั่ง อัลเฟรด มาร์แชล นักทฤษฎีนิโคลาสสิคในยุคต่อมาเสนอว่า ทั้งค่าการผลิต และประโยชน์ต่างก็มีส่วนในการกำหนดมูลค่า ฉัตรทิพย์ยังเน้นให้เห็นว่า การที่ทฤษฎีนิโคลาสสิคอธิบายว่า ผลผลิตภาพของปัจจัยหน่วยสุดท้าย (Marginal Productivity) เป็นตัวกำหนดมูลค่าของปัจจัยการผลิต อันได้แก่ ที่ดิน หุ่น และแรงงานนั้น เป็นการเสนอทฤษฎีว่า ด้วยการวิภาคที่สำคัญยิ่ง ซึ่งผู้ที่ได้ศึกษาเศรษฐศาสตร์มาในระดับหนึ่งก็มักจะเห็นด้วยกับฉัตรทิพย์อย่างไม่มีข้อโต้แย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ถูกเรียกว่า ผลผลิตภาพแรงงาน (ต่ำ) นั้นจะถูกนำมาใช้อธิบายถึงความชอบธรรมในการไม่ขึ้นค่าจ้างให้กับคนงานอยู่เสมอ

เศรษฐศาสตร์นิโคลาสสิคผ่านคำอธิบายของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์^{**}

ปรีชา อธิบายว่า เศรษฐศาสตร์สำนักนิโคลาสสิคมีหลักการเด่นชัดอยู่ 3 ข้อ ดังนี้

ข้อแรก คือ เศรษฐศาสตร์สำนักนิโคลาสสิคยอมรับการดำรงอยู่ของระบบทุนนิยมและสถาบันทุกอย่างที่สนับสนุนระบบนี้ เช่น ระบบกรรมสิทธิ์เอกชน

ข้อสอง คือ ให้ความสำคัญอย่างสูงกับการวิเคราะห์พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เน้นเรื่อง การแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุด

ข้อสาม คือ ปกป้องอุดมการณ์หลักของทุนนิยม 3 ประการ ได้แก่ อุดมการณ์ว่าด้วยตลาดเสรี จะช่วยจัดสรรทรัพยากรและประสานประโยชน์ระหว่างประชาชนทุกกลุ่มในสังคม อุดมการณ์ว่าด้วยตลาดเสรีมีพลังสูงพอที่จะทำให้เกิดการปรับตัวสู่สมดุลได้เองอยู่ตลอดเวลา และอุดมการณ์ว่าด้วยตลาดเสรีสามารถก่อให้เกิดการแบ่งรายได้ตามประสิทธิภาพ ทุกคนได้รับส่วนแบ่งตามหลักเกณฑ์ของผลผลิตภาพของปัจจัยหน่วยสุดท้าย ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำจึงเป็นเรื่องธรรมชาติ เพราะแต่ละคนมีความสามารถไม่เท่ากัน

^{*} เนื้อหาส่วนนี้ สรุปและเรียบเรียงจากหัวข้อทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นิโคลาสสิคในหนังสือลัทธิเศรษฐกิจการเมือง หน้า 111-125 ซึ่งในเอกสารดังกล่าว ฉัตรทิพย์ ใช้คำว่า “ประโยชน์” และ “ประโยชน์หน่วยสุดท้าย”

^{**} เนื้อหาส่วนนี้ สรุปและเรียบเรียงจากหนังสือเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมือง โลกทัศน์กับการวิเคราะห์ระบบ และการเปลี่ยนแปลง หน้า 11-16

เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกผ่านคำอธิบายของนรชิต จิรส์ทธรรม^{*}

นรชิต เห็นว่า เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกใช้แบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์เป็นภาพตัวแทนที่สำคัญเพื่อใช้เป็นเครื่องมืออุปมาพฤติกรรมของปัจเจกชนและการทำงานของระบบเศรษฐกิจ แบบจำลองดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือสูง เพราะแบบจำลองดังกล่าวเป็นการแสดงกลไกการทำงานหรือแสดงข้อเท็จจริงโดยปราศจากอคติและการให้คุณค่าใด ๆ แบบจำลองจึงเป็นเครื่องมือสื่อสารที่ทรงพลังมากของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก อย่างไรก็ตามนรชิตเห็นว่า ปรัชญาสำคัญที่อยู่เบื้องหลังวิธีการสร้างภาพตัวแทนเศรษฐศาสตร์ คือ “ปรัชญาประจักษ์นิยม” และ “ปรัชญาเหตุผลนิยม”

ปรัชญาประจักษ์นิยมอธิบายว่า ความรู้ใด ๆ ในโลกนี้ล้วนมาจากผัสสะและประสบการณ์ ดังนั้นการสร้างความรู้ขึ้นมาต้องอาศัยการสังเกตการณ์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกจึงมีวิธีการแสวงหาคำตอบที่ตนสนใจด้วยการรวบรวมข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องและใช้เครื่องมือที่เรียกว่าเศรษฐมิติในประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรที่สนใจ และทดสอบทางสถิติว่าตัวแปรนั้นมีนัยทางสถิติที่ยอมรับได้หรือไม่

ในขณะที่ปรัชญาเหตุผลนิยม อธิบายว่า ความรู้เกี่ยวกับโลกนี้สามารถได้มาด้วยพลังแห่งตรรกะหรือเหตุผล ดังนั้น เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก จึงใช้วิธีการนิรนัยด้วยการสร้างทฤษฎีขึ้นมาจากข้อสันนิษฐานเชิงตรรกะ แล้วจึงไปสู่หลักการทั่วไป นักเศรษฐศาสตร์ได้ใช้กระบวนการนามธรรมทางคณิตศาสตร์เพื่อสกัดหากฎทั่วไปของระบบ

อย่างไรก็ตามนรชิตเสนอด้วยว่า ในที่สุดแล้วเราสามารถสรุปปรัชญาเบื้องหลังเศรษฐศาสตร์ว่าเป็น “ปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะ” ซึ่งหมายถึงแนวคิดที่พยายามประสานความเป็นปรัชญาประจักษ์นิยมและเหตุผลนิยมเข้าไว้ด้วยกัน สุดท้ายแล้วนรชิตจึงสรุปว่า วิธีการสร้างแบบจำลองทางคณิตศาสตร์โดยวิธีการนิรนัยด้วยการสืบสาว “ความจริงนามธรรม” กับแบบจำลองเน้นไปที่การอุปนัย โดยใช้วิธีการทางเศรษฐมิติล้วนถือว่าเป็นการสร้างทฤษฎีขึ้นสูงทั้งคู่ ทฤษฎีที่น่าเสนอในรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ทฤษฎีมีคุณค่าสูงกว่านำเสนอในรูปแบบการบรรยาย หรืออธิบายแบบอื่น ๆ ทำให้นรชิต จึงสรุปว่า เครื่องมือทั้งสองถือเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมที่สำคัญในการสร้างความจริงของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก

วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษานี้เป็นงานศึกษาในเชิงคุณภาพและใช้วิธีการศึกษาแบบการวิจัยเอกสาร ซึ่งสามารถแบ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษาได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

^{*} เนื้อหาในส่วนนี้สรุปและเรียบเรียงจากบทความเรื่องญาณวิทยาเศรษฐศาสตร์กับการวิพากษ์ด้วยหลังสมัยใหม่

ส่วนแรก คือ เอกสารที่ใช้ในการสร้างกรอบแนวคิด ได้แก่ เอกสารเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก

ส่วนที่สอง คือ เอกสารที่ต้องการจะวิเคราะห์เนื้อหา ได้แก่ หนังสือเรื่องนักสืบเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเขียนโดย ทิม ฮาร์ฟอร์ด แปลโดย อรุณ อนุศักดิ์เสถียร พิมพ์ครั้งที่ 1 โดยสำนักพิมพ์มติชน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาสามารถแบ่งเป็นหัวข้อย่อย ๆ ได้ดังนี้

นำเข้าสู่โลกของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกจากหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์

ทิม ฮาร์ฟอร์ด กล่าวถึงเจตนาในการเขียนหนังสือเล่มนี้ของตนไว้อย่างชัดเจนในหน้าที่ 15 ในบทนำของหนังสือ ความเป็นหนังสือที่สะท้อนวิธีการมองโลกแบบนักเศรษฐศาสตร์ที่แท้จริง” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 15) ข้อความนี้จึงเป็นการย้ำให้เห็นว่า ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้คือ ทิม ฮาร์ฟอร์ด กำลังบอกกับผู้อ่านของเขาว่า เนื้อหาและการวิเคราะห์ใด ๆ ในหนังสือเล่มนี้คือ เนื้อหาและการวิเคราะห์ที่ใช้หลัก “เศรษฐศาสตร์” ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เขียนบทความนี้ต้องการจะได้แย้งและแสดงให้เห็นต่อไปว่า “เศรษฐศาสตร์” ที่ทิม ฮาร์ฟอร์ดกล่าวถึงนั้น หมายถึง เศรษฐศาสตร์ที่ใช้แนวคิดแบบโอคลาสสิกเท่านั้น

ฮาร์ฟอร์ด แบ่งเนื้อหาของหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ออกเป็น 10 บท แต่ละบทจะสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดต่าง ๆ ของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกในแต่ละเรื่อง ซึ่งอาจแบ่งเนื้อหาอย่างง่าย ๆ ได้เป็นเนื้อหาส่วนที่เป็นเศรษฐศาสตร์จุลภาคและเนื้อหาส่วนที่เป็นเศรษฐศาสตร์มหภาค กล่าวคือ ตั้งแต่บทที่ 1-7 เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์จุลภาค ในขณะที่บทที่ 8-10 เป็นเนื้อหาที่กล่าวถึงการค้าระหว่างประเทศและบทบาทของรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาในการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ในการนำเสนอ ในบทความนี้จะกล่าวถึงเนื้อหาในหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์จุลภาคเท่านั้น โดยไม่กล่าวถึงประเด็นเรื่องการค้าระหว่างประเทศและบทบาทของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเป็นเนื้อหาในบทที่ 8-10 ของหนังสือ

ฮาร์ฟอร์ดเปิดบทนำในหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ด้วยการเสนอถึงสิ่งที่พื้นฐานและเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกนั่นก็คือ ประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรของตลาดเสรี

“นักเศรษฐศาสตร์ทราบดีว่า คาปูชินเป็นผลพวงของการทำงานเป็นทีมที่สอดประสานกันอย่างเหลือเชื่อ ยิ่งไปกว่านั้นไม่มีใครเป็นคณานัทิม พอล ซีไบร์ต นักเศรษฐศาสตร์เล่าถึงเจ้าหน้าที่โซเวียตซึ่งเดินทางไปลอนดอน เขาชมกระบวนการผลิตของโลกตะวันตกด้วยความสนใจและร้องถามเสียงหลง “ช่วยบอกผมหน่อยว่า ใครเป็นผู้รับผิดชอบจัดหาขนมปังให้คนลอนดอนทั้งเมือง” คำถามตลกดี แต่คำตอบว่า ไม่มีใครคุม ยิ่งฮาใหญ่” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 16)

สำหรับผู้ที่ไม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศสังคมนิยมอย่างสหภาพโซเวียตอาจตามไม่ทัน อารมณ์ขันของฮาร์ฟอร์ด หรือแม้แต่นักเศรษฐศาสตร์ทั่วไปก็ยังอาจตามไม่ทันมุกนี้ด้วยเช่นกัน เพราะ นักเศรษฐศาสตร์เน้นศึกษาเรื่องประสิทธิภาพของตลาดผ่านการศึกษาเส้นกราฟและสมการทางคณิตศาสตร์ แต่ไม่ค่อยได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องลัทธิเศรษฐกิจหรือประวัติแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ แต่หากจะมีใครเข้าถึงใจถึงสิ่งที่ฮาร์ฟอร์ดนำเสนอ ก็จะได้ว่าฮาร์ฟอร์ดกำลังชื่นชมประสิทธิภาพของตลาด ด้วยการกระแนะกระเหนและจิกกัดนโยบายเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางอย่างเจ็บแสบ กล่าวคือนโยบายเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางของสหภาพโซเวียตเชื่อมั่นว่า ระบบเศรษฐกิจจะต้องถูกควบคุมและบริหารจัดการโดยการวางแผนของรัฐ ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกเชื่อมั่นว่า กลไกราคาหรือ “มือที่มองไม่เห็น” จะสามารถบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจได้ดีกว่า “มือ” ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือคณะใดคณะหนึ่งมาคอยควบคุมหรือสั่งการ

จากที่กล่าวมานี้ จึงสามารถบอกได้ว่า ฮาร์ฟอร์ดนำผู้อ่านของเขาเข้าสู่โลกแห่งเศรษฐศาสตร์ ด้วยการสดุดีประสิทธิภาพของกลไกตลาด

หลักการพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกจากหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์

เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นการกล่าวถึงเนื้อหาในบทที่หนึ่งของหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ ซึ่งในบทนี้ฮาร์ฟอร์ดเริ่มปูพื้นฐานความรู้ทั่วไปของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก โดยเริ่มจากข้อสมมุติพื้นฐานที่ว่า มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผลสามารถเลือกทางเลือกที่จะทำให้ตนเองได้รับความพอใจสูงสุด และอธิบายว่า ในท่ามกลางปรากฏการณ์และความซับซ้อนมากมายในโลกจริงนั้น มีรูปแบบความสัมพันธ์พื้นฐานง่าย ๆ ซ่อนอยู่ เราจึงสามารถตัดทอนความซับซ้อนทั้งหลายเหล่านั้นออกเพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาต่าง ๆ ได้โดยไม่ทำให้ผลการวิเคราะห์คลาดเคลื่อน

ความจริงที่เป็นพื้นฐาน - การลดทอนความซับซ้อน - การเป็นศาสตร์ที่ปราศจากคุณค่า

ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของสำนักคิดนีโอคลาสสิก คือ การเชื่อว่าการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำใด ๆ ของปัจเจกชน โดยเฉพาะในเรื่องของการซื้อขายแลกเปลี่ยนผ่านตลาด ล้วนแล้วแต่สามารถคาดคะเนได้ด้วยหลักบางประการ ซึ่งหลักการที่ว่านั้นวางอยู่บนข้อสมมุติว่า มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผลสามารถเลือกตัดสินใจไปในทางเลือกที่จะทำให้ตนเองได้รับความพอใจสูงสุด ดังนั้น สำนักนีโอคลาสสิกจึงมักมีคำอธิบายพื้นฐานสำหรับผู้เพิ่งเริ่มทำความรู้จักกับวิชาเศรษฐศาสตร์ว่า ในโลกจริงที่แสนสลับซับซ้อนนั้น มีปัจจัยและความสัมพันธ์ในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายนั้น แท้ที่จริงแล้ว หากเราค่อย ๆ ตัดทอนประเด็นปลีกย่อยออกไป เราก็จะพบความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานที่สุดของมนุษย์ ดังที่ฮาร์ฟอร์ดอธิบายไว้ในหนังสือเล่มนี้ ความว่า

---

* สำนักคิดนีโอคลาสสิกยืนยันว่า ความมีเหตุมีผลนี้คือ ธรรมชาติที่เป็นอยู่โดยปกติของมนุษย์ จึงไม่ใช่สมมุติฐาน อย่างไรก็ตาม มีสมมุติฐานบางข้อที่สำนักนีโอคลาสสิกยอมรับว่า ไม่ได้เป็นธรรมชาติที่เป็นอยู่โดยปกติของโลกคือ เรื่องการไหลเวียนอย่างสมบูรณ์ของข้อมูลข่าวสาร

“เวลาที่นักเศรษฐศาสตร์มองความเป็นไปในโลก พวกเขาจะมองเห็นรูปแบบทางสังคมบางอย่างที่ซ่อนอยู่ ความสัมพันธ์ทางสังคมจะปรากฏชัดเจนขึ้นก็ต่อเมื่อเราสามารถมองทะลุเข้าไปถึงกระบวนการพื้นฐานอันเป็นหัวใจของความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 32) และ “ความจริงก็คือว่า เราจะทำความเข้าใจเรื่องซับซ้อนได้ เราต้องหาทางทำให้เรื่องนั้นมีความซับซ้อนน้อยลงเสียก่อน” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 33)

ข้อความทั้งสองตอนนี้ช่วยยืนยันให้เห็นว่า หนังสือเล่มนี้ถูกเขียนขึ้น โดยมีแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกเป็นพื้นฐาน ซึ่งเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกมั่นใจในความถูกต้องของคำอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทางสังคม และเน้นย้ำว่า ศาสตร์ของตนนั้นใกล้เคียงหรือเหมือนกับวิทยาศาสตร์ในแง่ที่สามารถให้คำพยากรณ์หรือคำทำนายที่ถูกต้องแน่นอนได้ ดังที่ฮาร์ฟอร์ดกล่าวไว้ในบทแรกของหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ ความว่า

“เศรษฐศาสตร์คล้ายคลึงกับวิชาวิศวกรรมตรงที่บอกได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ทำงานอย่างไร และจะเกิดอะไรขึ้นถ้าหากคุณเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้น นักเศรษฐศาสตร์แสดงให้เห็นชัดเจนว่า การอนุญาตให้แรงงานต่างชาติที่มีทักษะฝีมือเข้ามาทำงานจำนวนมากจะช่วยควบคุมไม่ให้ค่าจ้างของแรงงานที่มีฝีมือกับแรงงานไร้ฝีมือเหลื่อมล้ำกันมากเกินไป ในขณะที่ถ้าอนุญาตให้แรงงานที่ไม่มีฝีมือทักษะเข้ามาจำนวนมาก จะให้ผลในทางตรงกันข้าม ส่วนประเด็นว่าสังคมและผู้คนจะใช้ข้อมูลที่ได้ไปทำอะไรหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 52)

จากข้อความเหล่านี้จึงเห็นได้ว่า เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกมีลักษณะคำอธิบายที่มีความชัดเจนแน่นอน มีลักษณะเป็นกลไกสามารถคาดคะเนได้ว่า หากกระทำการแบบหนึ่งก็จะเกิดผลลัพธ์ที่แน่นอนแบบหนึ่งขึ้น ส่วนผลลัพธ์นั้นจะเป็นคุณหรือเป็นโทษกับใครบ้างนั้นเป็นสิ่งที่อยู่นอกพ้นไปจากความสนใจ

อุปสงค์ คือ สิ่งที่กำหนดมูลค่าของสินค้า

ฮาร์ฟอร์ด เริ่มต้นกล่าวถึงอำนาจและความได้เปรียบอันเกิดจากการครอบครองทรัพยากรที่มีจำกัด จากข้อหัวข้อในบทที่หนึ่งหน้า 25 ที่ว่า “ความได้เปรียบเนื่องจากการมีอยู่อย่างจำกัด” ซึ่งหากพิจารณาเพียงผิวเผินอาจเข้าใจว่า ฮาร์ฟอร์ดกำลังบอกว่า อุปทาน ซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดเป็นตัวกำหนดมูลค่าของสินค้า ซึ่งเป็นคำอธิบายแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองคลาสสิก แต่หากพิจารณาบริบทที่ฮาร์ฟอร์ดยกตัวอย่างไว้ในหนังสือแล้ว ก็จะพบว่า การมีอยู่อย่างจำกัดของอุปทานจะสามารถนำไปสู่ความได้เปรียบของผู้ครอบครองอุปทานนั้นได้ก็จะต้องเป็นความจำกัดเมื่อเทียบกับปริมาณของอุปสงค์ด้วย หรืออีกนัยหนึ่ง คือ แม้ว่าอุปทานนั้นจะหาได้ยากหรือมีจำกัดเพียงใด แต่หากไม่มีอุปสงค์เสียแล้ว ผู้ที่ครอบครองทรัพยากรหรืออุปทานนั้น ก็จะไม่สามารถสร้างความได้เปรียบใด ๆ ได้เลย เพราะอุปทานนั้นจะไม่มีมูลค่า ฮาร์ฟอร์ดยกตัวอย่างไว้ ความว่า

“การรถไฟอังกฤษถือไฟเหนือกว่า สามารถเรียกเก็บค่าเช่าได้สูง เพราะมีทำเลแค่แห่งเดียว ในขณะที่ร้านค้าที่อยากเข้าไปขายกาแฟมีจำนวนมาก” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 24)

จากข้อความนี้จึงเห็นได้ชัดว่า ฮาร์ฟอร์ดเน้นย้ำถึงบทบาทของอุปสงค์ ซึ่งในที่นี้หมายถึงจำนวนร้านค้าที่ต้องการเข้าไปขายกาแฟในสถานีรถไฟมีจำนวนมากกว่าอุปทานหรือที่ว่างในสถานีรถไฟ รวมถึงอีกหนึ่งคำอธิบายของฮาร์ฟอร์ด ซึ่งยิ่งชัดเจนขึ้นอีก ความเป็น

“ลูกค้าที่ซื้อกาแฟในเวลาเร่งด่วนเป็นพวกเข้าตาจน เพราะกำลังต้องการกาแฟเป็นอย่างหนัก พวกเขาเร่งรีบจนไม่อินซังชงชากับราคา ความพอใจที่จะเสียเงินซื้อความสะดวกเป็นตัวกำหนดค่าเช่าให้อยู่ในอัตราสูง ไม่ใช่กลับกัน” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 30)

คำอธิบายของฮาร์ฟอร์ดย้ำชัดว่า อุปสงค์ของผู้บริโภคมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดราคาของสินค้าต่าง ๆ ซึ่งคำอธิบายเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่มองว่า อุปสงค์มีบทบาทในการกำหนดมูลค่ามากกว่าอุปทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกนีโอคลาสสิกยุคต้นที่มองว่าอุปสงค์เท่านั้นที่เป็นตัวกำหนดมูลค่า

ส่วนเพิ่ม คือ หัวใจ

ฮาร์ฟอร์ด กล่าวถึง ความสำคัญของ “ส่วนเพิ่ม” ซึ่งมาจากภาษาอังกฤษว่า Marginal อย่างตรงไปตรงมาในบทที่ 1 หน้า 29 ของหนังสือ ความเป็น “คุณจะได้เห็นต่อไปว่านักเศรษฐศาสตร์หมกมุ่นอยู่กับการตัดสินใจเกี่ยวกับส่วนเพิ่มมากที่สุด” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 29)

คอนเซ็ปต์เรื่องส่วนเพิ่มดังกล่าวนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก เพราะเป็นหลักสำคัญที่ทำให้เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกแตกต่างจากเศรษฐศาสตร์การเมืองคลาสสิก ก็คือเรื่องการวิเคราะห์ส่วนเพิ่ม ดังนั้น จึงเป็นที่แน่ชัดว่า “นักเศรษฐศาสตร์” ที่ฮาร์ฟอร์ดกล่าวถึงในข้อความข้างต้นนี้น่าจะหมายถึงนักเศรษฐศาสตร์ที่มีแนวคิดตามแบบสำนักนีโอคลาสสิกอย่างแน่นอน

ตัวอย่างในกรณีของการอธิบายส่วนเพิ่มที่ฮาร์ฟอร์ดยกขึ้นมากล่าวกับผู้อ่านของเขา คือ เรื่องของชาวนาบกับที่ดิน โดยที่ฮาร์ฟอร์ดยกตัวอย่างดังนี้

“ถ้าหากมีชาวนาหน้าใหม่ ๆ เดินทางเข้ามาบุกเบิกที่ทำกินไม่หยุดหย่อน พวกเขาคงไม่เพาะปลูกแต่เฉพาะบนทุ่งนาเท่านั้น แต่จะรุกเข้าไปปลูกพืชบนที่ดินที่ไม่พุ่มขึ้นระเกะระกะจนเต็มพื้นที่ ครั้นผู้ตั้งถิ่นฐานรายใหม่ซื้อคอร์นเลียสเดินทางมาถึงเมือง ปรากฏว่าที่ดินประเภทเดียวที่ยังไม่มีผู้จับจอง คือ ทุ่งแล้งกันดารยิ่งกว่าทุ่งที่มีพุ่มไม้ขึ้นเป็นหย่อม เราเดาได้เลยว่า จะต้องมีการเจรจาต่อรองค่าเช่ากันอีกระลอกแน่... ค่าเช่าทุ่งนาจะเท่ากับมูลค่าผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จากทุ่งนาลบด้วยผลผลิตจากที่ดินประเภทอื่นที่ชาวนาใหม่เข้าใช้สอย โดยไม่ต้องเสียค่าเช่าเสมอ นักเศรษฐศาสตร์เรียกที่ดินประเภทอื่นว่าที่ดินส่วนเพิ่ม” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 28-29)

จากกรณีตัวอย่างดังกล่าว ฮาร์ฟอร์ดเน้นให้เห็นว่า ค่าเช่าของทุ่งนา ซึ่งเป็นที่ดินอุดมสมบูรณ์ จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ หากที่ดินส่วนเพิ่ม ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์น้อยกว่าขยายตัวออกเรื่อย ๆ อันเนื่องจาก

อุปสงค์ที่มีต่อที่ดินเพิ่มขึ้น ยิ่งความต้องการใช้ที่ดินขยายออกไปยังที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์น้อยลง ก็หมายความว่า ที่ดินส่วนเพิ่มกำลังขยายตัวออกไปมากขึ้น และนั่นเองที่ทำให้ทุ่งนา ซึ่งเป็นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในเมืองมีค่าเช่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามไปด้วย เมื่อกล่าวมาถึงตรงจุดนี้จึงแสดงให้เห็นว่า นอกจากเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิกจะให้ความสำคัญกับอุปสงค์ว่าเป็นสิ่งที่กำหนดราคาแล้ว เศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิกยังอธิบายเพิ่มเติมด้วยว่า “ส่วนเพิ่ม” จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์ว่าราคานั้นจะเพิ่มสูงขึ้นหรือลดลงในปริมาณมากหรือน้อยขนาดไหน

ความงดงามของตลาดแข่งขันสมบูรณ์

พื้นฐานสำคัญที่นักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกมองว่า ตลาดเสรีนั้นงดงามก็เนื่องมาจากคำอธิบายที่ว่าราคาที่ปรากฏในตลาดแข่งขันสมบูรณ์นั้นสะท้อนให้เห็นถึงต้นทุนในการผลิตสินค้า ซึ่งแม้ว่าแนวคิดดังกล่าวนี้จะมีลักษณะเดียวกับการอธิบายเรื่องค่าการผลิตของเศรษฐศาสตร์คลาสสิก แต่สิ่งสำคัญที่นักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก เช่น ทิม ฮาร์ฟอร์ด เน้นย้ำเพิ่มเติม ก็คือ กลไกตลาดจะอนุญาตให้ผู้บริโภคมีอิสระที่จะตัดสินใจได้อย่างเต็มที่ว่าจะซื้อหรือไม่ซื้อสินค้า ณ ระดับราคาที่ปรากฏในตลาด

ฮาร์ฟอร์ด จึงอุทิศเนื้อหาทั้งหมดในบทที่สามของหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อว่า “ตลาดสมบูรณ์และโลกแห่งสัจจะ” เพื่ออธิบายถึงประสิทธิภาพของตลาดแข่งขันสมบูรณ์ ซึ่งในบทความนี้ จะหยิบยกขึ้นมาอธิบายใน 3 หัวข้อ ดังนี้

ข้อแรก: ตอบโจทย์ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจด้วยตลาดแข่งขันสมบูรณ์

ผู้ที่เคยเรียนเศรษฐศาสตร์ในระดับชั้นต้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือตอนปลาย หรือแม้แต่ผู้ที่ศึกษาเศรษฐศาสตร์ในระดับมหาวิทยาลัยก็มักจะต้องเคยพบว่า ในหนังสือแบบเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะในบทที่หนึ่งนั้นมักจะมีหัวข้อที่กล่าวถึง “ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ” ที่ระบุไว้ว่าคือ ปัญหาที่ว่าด้วยคำถามว่าจะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร และผลิตเพื่อใคร หรือที่เรียกกันว่า What How and to Whom ซึ่งเครื่องมือสำหรับหาคำตอบต่อปัญหาดังกล่าว ก็คือ ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ ซึ่งในหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ ฮาร์ฟอร์ดก็ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ด้วยเช่นเดียวกันในบทที่สาม หน้า 99 - 100 ความว่า

“อะไร คือ ผลจากการเชื่อมโยงกันภายในตลาดที่มีการแข่งขันสมบูรณ์เช่นนี้

บริษัทจะผลิตสินค้าได้อย่างถูกต้อง... สินค้าทุกชิ้นจะได้รับการผลิตด้วยวิธีการที่มีประสิทธิภาพที่สุด

บริษัทจะผลิตสินค้าที่ถูกต้อง... ราคาจะเป็นตัวส่งผ่านข้อมูลระหว่างต้นทุนของสินค้ากับความต้องการของลูกค้า เราสามารถตรวจสอบกลับไปกลับมาได้

สินค้าจะถูกผลิตในปริมาณที่ถูกต้อง... ทั้งการผลิตและราคาจะถูกปรับไปเอง โดยอัตโนมัติในตลาดที่มีการแข่งขัน ราคาจะเท่ากับต้นทุน...

สินค้าจะตกถึงมือคนที่ถูกต้อง คนที่จะซื้อสินค้า คือ คนที่พร้อมจะจ่ายในราคาที่เหมาะสม... ขอให้สังเกตนะครับว่าผมใช้คำว่า “ถูกต้อง” ในความหมายเดียวกับประสิทธิภาพ” (หน้า 99-100)

ฮาร์ฟอร์ด ยังเน้นย้ำอย่างชัดเจนว่า “ไม่มีอะไรที่มีประสิทธิภาพมากไปกว่าตลาดที่มีการแข่งขันสมบูรณ์” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 100) ด้วยการอธิบายว่า เป็นเพราะราคาของสินค้าขึ้นไต่ ๆ ที่ปรากฏในตลาดแข่งขันสมบูรณ์นั้นเป็นการสะท้อนถึงต้นทุนของการผลิตสินค้าชิ้นนั้น ๆ และเป็น “ความจริง” ที่ต้องยอมรับดังที่ฮาร์ฟอร์ดเรียกว่า ตลาดสมบูรณ์เป็นโลกแห่งสัจจะ และ “ความจริง” ที่เกิดขึ้นจากตลาดแข่งขันสมบูรณ์นั้นสามารถตอบโจทย์ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจได้อย่างสมบูรณ์แบบ

ข้อที่สอง: คุณเลือกได้เพราะราคาบอกต้นทุน

ความงดงามประการต่อมาของตลาดแข่งขันสมบูรณ์มาจากความสามารถในการสร้างทางเลือกให้กับผู้คน ฮาร์ฟอร์ดเริ่มต้นอธิบายความงดงามประการที่สองของตลาดด้วยกล่าวว่า เป็นเรื่องยากมากที่จินตนาการถึงโลกที่ไม่มีตลาด แต่ในขณะเดียวกันฮาร์ฟอร์ดก็ยอมรับว่า สังคมสมัยใหม่มีการผลิตที่อยู่นอกระบบตลาดด้วยเช่นกัน

การผลิตนอกระบบตลาดที่ฮาร์ฟอร์ดยกตัวอย่างคือ การให้บริการของตำรวจและโรงเรียนมัธยมของรัฐ ซึ่งเป็นบริการที่รัฐจัดให้สำหรับประชาชนทุกคน โดยไม่มีค่าใช้จ่ายทางตรง (แม้จะมีค่าใช้จ่ายโดยอ้อมผ่านการเก็บภาษี) ซึ่งฮาร์ฟอร์ดเองก็พูดอย่างเป็นกลางว่านี่เป็นข้อดี แต่ฮาร์ฟอร์ดก็กล่าวถึงข้อเสียอันสำคัญยิ่งของระบบดังกล่าวก็คือ ประชาชนจะไม่มีอิสระในการเลือกใช้บริการ ดังที่ฮาร์ฟอร์ดกล่าวว่า

“...ถ้าตำรวจพูดจาไม่สุภาพหรือไม่ปฏิบัติหน้าที่ คุณจะออกไปเลือกซื้อตำรวจชุดใหม่ก็ไม่ได้... นอกจากนี้คุณจะใช้เงินซื้อบริการเพิ่มก็ไม่ได้เช่นกัน แม้ว่า คุณจะอยากได้แค่ไหน ก็ไม่มีทาง...” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 101)

ฮาร์ฟอร์ด กล่าวถึงเรื่องทางเลือกอยู่หลายครั้งว่า ในระบบตลาดทุกคนจะมีทางเลือก และทุกคนสามารถเลือกสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตนเองได้ เพราะราคาที่ปรากฏในตลาด คือ ต้นทุนการผลิต ซึ่งเป็นความจริง ผู้ผลิตและผู้บริโภคไม่ได้ถูกบังคับให้ต้องซื้อขายสินค้าหากไม่พอใจที่จะซื้อขาย ผู้ผลิตและผู้บริโภคที่รับทราบข้อมูลของต้นทุนการผลิตสินค้า ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของราคาสามารถตัดสินใจได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลว่า ตนเองควรจะซื้อหรือขายสินค้านั้น ๆ หรือไม่ ความว่า

“ถ้าคุณเต็มใจจะจ่ายค่ากาแฟแค่แก้วละ 50 เพนซ์ ไม่มีใครบังคับให้คุณจ่ายเพิ่มหรือบังคับบาร์ิสตาสาวให้ลดราคาให้คุณ ถ้าทั้งสองฝ่ายไม่ยินยอมพร้อมใจ การซื้อขายก็ไม่เกิดขึ้น มันก็เท่านั้นเอง” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 93) และ “ถ้าหากเขาเลือกซื้อกาแฟ ก็แปลว่า เขาเห็นว่าเมื่อเทียบกาแฟกับของทุกอย่างที่มีต้นทุนเท่ากับกาแฟแล้ว เขาต้องการให้ผลิตกาแฟมากกว่าอย่างอื่น” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 97)

ฮาร์ฟอร์ด ย้ำถึงความสำคัญอย่างยิ่งของข้อมูลซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลว่า ข้อมูลเรื่องต้นทุนการผลิตจะปรากฏอย่างชัดเจนผ่านราคาที่ปรากฏอย่างชัดเจนในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ ในขณะที่ในระบบอื่นที่ไม่ใช่ตลาด ข้อมูลจะถูกทำให้สูญหายไป ความว่า

“ระบบไม่ใช่ตลาดก็มีข้อดี แต่ข้อเสียของมันคือ ทำให้เราขาดสิ่งสำคัญไป นั่นก็คือ ข้อมูลไม่จำเป็น ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการ ความจำเป็น หรือความปรารถนาหรือข้อมูลเกี่ยวกับความไม่สะดวกสบายและต้นทุน” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 103)

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงแก่นของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่เชื่อมั่นว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและสังเกตได้นั้นคือ ความจริงแท้และผู้คนสามารถตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดให้กับตนเองได้

ข้อสาม: โอกาสที่เท่าเทียมและความเป็นธรรมจากตลาด

แม้ว่าหัวใจสำคัญของความมั่งคั่งของตลาดแข่งขันสมบูรณ์จะอยู่ที่ประสิทธิภาพ แต่ฮาร์ฟอร์ดก็อธิบายว่า ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ไม่ใช่ทำได้เพียงแค่การสร้างประสิทธิภาพในการจัดสรรทรัพยากรเท่านั้น แต่ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ยังสามารถสร้างความเป็นธรรมได้ด้วย ในบทที่สามของหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ ฮาร์ฟอร์ดจึงพาผู้อ่านของเขาไปขยายความว่า เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกสามารถสร้างความยุติธรรมได้อย่างไร

ฮาร์ฟอร์ด กล่าวถึงแนวความคิดของเคนเนธ อาร์โรว์ (Kenneth Arrow) และเรียกแนวความคิดดังกล่าวว่า “ทฤษฎีแต้มต่อ” ซึ่งฮาร์ฟอร์ดอธิบายทฤษฎีแต้มต่อให้เข้าใจง่าย ๆ ด้วยการเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจกับการแข่งขันวิ่ง 100 เมตร ฮาร์ฟอร์ดกล่าวว่า หากต้องการให้ผู้เข้าแข่งขันเข้าเส้นชัยพร้อมกัน หรือต้องการให้ผู้เข้าแข่งขันที่วิ่งช้าสามารถวิ่งเข้าเส้นชัยได้เป็นคนแรกก็สามารถทำได้สองวิธี โดยวิธีแรกคือ การสั่งให้ผู้เข้าแข่งขันที่วิ่งเร็วที่สุดวิ่งให้ช้าลง ซึ่งวิธีการนี้ฮาร์ฟอร์ดอธิบายว่า เป็นวิธีการที่ไม่มีประสิทธิภาพ ส่วนวิธีการที่สอง คือ การปรับเปลี่ยนจุดออกสตาร์ท โดยกำหนดให้ผู้เล่นที่วิ่งเร็วที่สุดออกสตาร์ทจากจุดที่ไกลที่สุดหรือกล่าวอีกอย่างได้ว่า กำหนดให้ผู้เข้าแข่งขันที่วิ่งช้าที่สุดออกสตาร์ทจากจุดที่ใกล้เส้นชัยที่สุด ส่วนผู้เข้าแข่งขันคนอื่น ๆ ให้ให้ออกสตาร์ทจากจุดที่ลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ ฮาร์ฟอร์ดกล่าวว่า วิธีการเช่นนี้จะไม่เป็นการลดประสิทธิภาพของการแข่งขัน เพราะผู้ชมการแข่งขันยังสามารถดูนักวิ่งที่วิ่งเร็วที่สุดได้ตามเดิม ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยสร้างความเป็นธรรม เพราะจะทำให้นักวิ่งทุกคนมีโอกาสวิ่งเข้าเส้นชัยเป็นคนแรกได้

ใจความสำคัญที่ก็ คือ ฮาร์ฟอร์ดเสนอว่า “การแทรกแซง” จากรัฐหรือจากผู้ใดก็ตามไม่ควรจะไปกระทบกระเทือนพฤติกรรมของปัจเจกชนในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งในที่นี้หมายถึง พฤติกรรมในการวิ่งของนักวิ่ง การสั่งให้นักวิ่งที่วิ่งเร็วที่สุดวิ่งช้าลงเป็นการแทรกแซงที่กระทบกับเงื่อนไขพฤติกรรมของปัจเจกชน ฮาร์ฟอร์ดจึงกล่าวว่า วิธีการเช่นนี้ไม่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่การเปลี่ยนจุดปล่อยตัวจะไม่กระทบกระเทือน

พฤติกรรมของนักวิ่ง เพราะนักวิ่งทุกคนจะยังคงตั้งหน้าตั้งตารอวิ่งให้เร็วที่สุดเพื่อเข้าเส้นชัยเป็นคนแรกอยู่เหมือนเดิม

ในทัศนะของฮาร์ฟอร์ตตลาดแข่งขันสมบูรณ์งดงาม ก็เพราะราคาที่ปรากฏในตลาดแข่งขันสมบูรณ์ คือ ข้อมูลที่แท้จริง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงต้นทุนในการผลิตสินค้านั้น ๆ ผู้บริโภคและผู้ผลิตจึงสามารถใช้ “ความมีเหตุผล” ของตนเองได้อย่างเต็มที่ในการตัดสินใจว่าจะซื้อหรือจะขายสินค้านั้นที่ราคานี้หรือไม่ ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วสถานการณ์ดังนี้นี้จะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่าประสิทธิภาพ ดังนั้นในทัศนะของฮาร์ฟอร์ตการแทรกแซงตลาดเพื่อช่วยเพิ่มหรือช่วยสร้างความเป็นธรรมจะต้องไม่ไปกระทบกระเทือนประสิทธิภาพของตลาดดังกล่าวนี้

ผลกระทบภายนอก: ข้อจำกัดของตลาดที่สามารถแก้ไขได้

ที่จริงแล้วนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกก็ไม่ได้เห็นว่า ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ คือ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เป็นปกติในโลก หากแต่พวกเขาตระหนักว่า แท้จริงแล้วการซื้อขายแลกเปลี่ยนในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นห่างไกลจากนิยามของตลาดแข่งขันสมบูรณ์อยู่พอสมควร และพวกเขาอธิบายสิ่งที่เรียกว่าความล้มเหลวของตลาดว่า หมายถึง การที่ตลาดไม่สามารถทำหน้าที่จัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งฮาร์ฟอร์ตก็ได้กล่าวถึงสาเหตุของความล้มเหลวของตลาดไว้ในหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ด้วย โดยที่ปัญหาเรื่องอำนาจผูกขาดถูกกล่าวถึงในบทที่ 2 ที่มีชื่อว่า ชุบเปอร์มาร์เก็ตไม่ยอมให้คุณรู้อะไร ปัญหาเรื่องการเกิดผลกระทบภายนอกถูกกล่าวถึงในบทที่ 4 ชื่อว่า การขับรถเข้าเมือง และปัญหาความสมมาตรของข้อมูลข่าวสารถูกกล่าวถึงในบทที่ 5 ที่มีชื่อว่า ข้อมูลภายใน อย่างไรก็ดีตาม ในบทความนี้จะนำมากล่าวถึงเพียงหนึ่งประเด็น คือ เรื่องการแก้ไขปัญหามลกระทบภายนอก

การแก้ไขปัญหามลกระทบภายนอก

ฮาร์ฟอร์ต เริ่มต้นบทที่ 4 ที่มีชื่อว่า “การขับรถเข้าเมือง” ด้วยการตั้งข้อสงสัยว่า เหตุใดตลาดแข่งขันสมบูรณ์จึงไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหามลภาวะจราจรติดขัดได้ และเริ่มอธิบายให้อ่านของเขาเห็นว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้คนทั้งหลายในโลกต้องประสบอย่างปัญหารถติดเป็นปัญหาที่สะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของตลาด อันมีสาเหตุมาจากอำนาจผูกขาด การเกิดผลกระทบภายนอก และความไม่สมมาตรของข้อมูลข่าวสาร ความว่า

“...ทั้งหมดที่ผมพูดมาเป็นปัญหาที่ประสบกันทั่วไปและสะท้อนถึงความล้มเหลวของตลาดทั้งสิ้น เราพูดกันไปแล้วในบทที่ 3 ว่าตลาดสมบูรณ์ดีเลิศแค่ไหน แต่ในบทที่ 2 เราก็เห็นว่า ตลาดมีข้อบกพร่องทำงานไม่ได้หากมีบริษัทใดบริษัทหนึ่งกุมอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เนื่องจากเป็นเจ้าของทรัพยากรหายาก... ประการที่สอง ตลาดทำงานล้มเหลวเพราะผู้ซื้อขาดข้อมูลในการตัดสินใจ... ประการสุดท้าย ตลาดทำงานได้ไม่เต็มที่ ถ้าหากการตัดสินใจของเราไปกระทบบุคคลอื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรง... ปัญหาสำคัญทั้งสามถือว่าเป็นความล้มเหลวของตลาด” (ทิม ฮาร์ฟอร์ต, 2551, หน้า 115-116)

ฮาร์ฟอร์ด หยิบยกเอาปัญหาประการที่สาม คือ เรื่องผลกระทบภายนอกมาเป็นประเด็นของการเล่าเรื่องในบทที่สี่ของหนังสือด้วยเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงข้อสมมติพื้นฐานประการหนึ่งของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกที่ว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผล^{*} ความเป็น

“คนเราไม่โง่เขลาเบาปัญญา คนใช้รถเกือบร้อยละร้อยเห็นว่า ขับรถแล้วดี แต่พวกเขาได้ประโยชน์ฝ่ายเดียว ขณะที่คนรอบข้างต้องเดือดร้อน” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 117)

ตัวอย่างของผลกระทบภายนอกที่ฮาร์ฟอร์ดยกขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญเพื่ออธิบายกับผู้อ่านของเขา คือ เรื่องของการขับรถ ฮาร์ฟอร์ดอธิบายว่า การขับรถนั้นถือเป็นพฤติกรรมที่สร้างผลกระทบภายนอกขึ้น กล่าวคือ การตัดสินใจขับรถของปัจเจกบุคคลไปสร้างผลกระทบกับบุคคลอื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการซื้อขาย ความเป็น

“เวลาคนขับเติมน้ำมันจากสถานีบริการ ทุกคนขับและสถานีบริการได้ประโยชน์ทั้งคู่ แต่คนเดินถนนและคนขับรถคันอื่น ๆ กลับต้องเดือดร้อน ทนสูดควันพิษ ซึ่งเต็มไปด้วยก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 116) และ

“แต่คนขับรถไม่ใช่อย่างนั้น พวกเขาไม่ต้องรับผิดชอบความเดือดร้อนที่คนอื่นได้รับเลย เวลาผมซื้อกางเกงใน เงินที่ผมจ่าย คือ เงินชดเชยต้นทุนทั้งหมดในการผลิตและการขาย เวลาผมถอยรถใหม่ออกจากตู้ ผมไม่จำเป็นต้องคิดถึงต้นทุนที่สังคมจ่ายแม้แต่หน่วยเดียว ในขณะที่ผมขับรถบนท้องถนนได้ฟรี ๆ” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 118)

อย่างไรก็ตาม ฮาร์ฟอร์ด นำเสนอเรื่องผลกระทบภายนอกไม่ใช่เพื่อชี้ให้เห็นว่า ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ไม่มีจริง แต่ฮาร์ฟอร์ด เสนอเรื่องความล้มเหลวของตลาดก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า นักเศรษฐศาสตร์สามารถค้นพบเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาได้ เครื่องมือสำคัญชิ้นนี้เรียกว่า “ส่วนเพิ่ม” ฮาร์ฟอร์ดอธิบายเรื่องราคาเฉลี่ยและราคาส่วนเพิ่มไว้ในหน้าที่ 118-119 ผ่านการยกตัวอย่างกรณีของการขับรถ ความเป็น

“ราคาที่เราพูดถึงกันอยู่ในที่นี้มีอยู่สองราคา แต่ละราคามี้นัยสำคัญแตกต่างกัน ราคาเฉลี่ยที่คนขับรถในเมืองจ่ายนั้นสูงมากทีเดียว โดยเฉพาะถ้าเขาต้องจ่ายค่าใบอนุญาตรายปี แต่ค่าใช้จ่ายที่คนขับต้องเสียเพิ่มต่อการเดินทางแต่ละเที่ยวกลับไม่มากนัก เพราะขับรถไป-กลับในเมืองใช้น้ำมันไม่เท่าไร” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 118-119)

ฮาร์ฟอร์ด ชี้ว่าการที่สถานการณ์ของการขับรถไม่ได้อยู่ในโลกแห่งสัจจะเป็นเพราะราคาที่คนขับรถต้องจ่ายไม่ได้สะท้อนต้นทุนที่แท้จริงของการขับรถ เนื่องจากต้นทุนที่แท้จริงจะต้องบวกค่าของ

---

^{*} ข้อสมมุตินี้มีใจความว่า มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผลในแง่ที่ว่า สามารถพิจารณาตัดสินใจทางเลือกที่ตนเองจะได้รับความพอใจสูงสุด (โดยไม่ได้นึกถึงว่าบุคคลอื่นจะเดือดร้อนหรือไม่) อย่างไรก็ตาม ได้กล่าวไปแล้วในบทที่สองว่า นักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกส่วนหนึ่งไม่ยอมรับว่าสิ่งนี้คือข้อสมมุติ (Assumption) กล่าวคือ นักเศรษฐศาสตร์ส่วนนี้มองว่า สิ่งนี้คือ ธรรมชาติของมนุษย์ ดังนั้น จึงเป็นข้อเท็จจริง

ผลกระทบภายนอกหรือผลข้างเคียงที่กระทบถึงบุคคลอื่น ๆ เข้าไปด้วย ดังนั้น ฮาร์ฟอร์ด จึงลงเสนอหนทางในการแก้ไขปัญหาจากร ด้วยการให้เก็บค่าธรรมเนียมการขั้บรตต่อเทียวแทนการเพิ่มค่าธรรมเนียมการใช้รตแบบรายปี ซึ่งหนทางนี้ชี้ให้เห็นว่า “ส่วนเพิ่ม” หรือสิ่งที่คนขั้บรตจะต้องจ่ายเพิ่มสำหรับการขั้บรตในแต่ละเทียวนั้น คือ เครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาผลกระทบภายนอก เพื่อให้ตลาดสามารถกลับมาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในท้ายที่สุดฮาร์ฟอร์ดยังคงยืนยันว่า ตลาด คือ เครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรที่ดีที่สุดด้วยการกล่าวสรุปเพื่อปิดท้ายเนื้อหาในส่วนความล้มเหลวของตลาดว่า ถึงแม้ว่าตลาดจะมีความล้มเหลวหรือไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในบางกรณี แต่ก็ไม่ควรให้รัฐบาลเป็นผู้เข้ามาทำหน้าที่จัดสรรทรัพยากร สิ่งที่รัฐควรทำ คือ การพยายามเข้าใจว่าตลาดมีปัญหาเพราะอะไร และควรเข้ามาทำหน้าที่ช่วยแก้ไขปัญหานั้น ความว่า

“รัฐบาลทำหน้าที่แทนตลาดก็ได้ แต่จะดีกว่าถ้ารัฐบาลเพียงแต่เข้าไปแก้ไขข้อบกพร่องของตลาดเท่านั้น รัฐบาลจะทำได้ก็ต่อเมื่อรัฐบาลต้องเข้าใจให้ถ่องแท้เสียก่อนว่าปัญหาคืออะไร” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 184)

สรุปผลการวิจัย

ในปัจจุบันอาจกล่าวอย่างไม่เคร่งครัดได้ว่า เศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกมีวิธีการศึกษาและการอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ โดยแนวการวิเคราะห์แบบหน่วยสุดท้าย แม้ว่าในความจริงแล้วในกลุ่มของนักเศรษฐศาสตร์ที่นิยมใช้วิธีวิเคราะห์แบบหน่วยสุดท้ายก็ยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไปอีกหลากหลาย อย่างไรก็ตามนักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้น ล้วนแล้วแต่เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุมีผลและศรัทธาในประสิทธิภาพของกลไกตลาด ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของหนังสือเรื่องนักสืบเศรษฐศาสตร์

หากกล่าวอย่างถึงที่สุด ทิม ฮาร์ฟอร์ด เขียนหนังสือเรื่อง นักสืบเศรษฐศาสตร์ ด้วยจุดประสงค์ที่จะอธิบายว่า โลกมนุษย์สามารถอธิบายและทำความเข้าใจได้ด้วยหลักเหตุผล ซึ่งฮาร์ฟอร์ดยืนยันว่าหลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักความจริงพื้นฐานที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์และโลกไม่ใช่เป็นหลักการที่ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการใด ๆ ของมนุษย์ นักเศรษฐศาสตร์เพียงแต่ค้นพบหลักการนี้และนำสิ่งดังกล่าวมาอธิบายความเป็นไปของโลก และพฤติกรรมของมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าค้นพบอริยสัจ 4 และนำมาเผยแผ่

คำอธิบายดังกล่าวตรงกับแนวคิดของเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิกที่เชื่อว่า ศาสตร์ของตนสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ได้อย่างเที่ยงตรงดุจวิศวกรอธิบายการทำงานของเครื่องจักร นอกจากอธิบายได้อย่างเที่ยงตรงแล้วยังสามารถทำนายผลที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำใด ๆ ทางเศรษฐกิจได้ด้วย

แนวคิดต่าง ๆ ที่ฮาร์ฟอร์ดใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจในหนังสือ นักสืบ เศรษฐศาสตร์ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นแนวคิดของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก เช่น ประสิทธิภาพของตลาด ความล้มเหลวของตลาด และการวิเคราะห์ส่วนเพิ่ม รวมถึงบทบาทของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่าหนังสือทั้งเล่มของ ทิม ฮาร์ฟอร์ด มิได้เป็นตำราทางเศรษฐศาสตร์ตามแบบมาตรฐาน แต่เป็นหนังสือที่ผู้เขียนตั้งใจเขียนขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านทั่วไปที่ไม่มีพื้นฐานเศรษฐศาสตร์สามารถอ่านและทำความเข้าใจได้โดยง่าย จึงอาจไม่เป็นธรรมเนียมที่จะกล่าวว่าคำอธิบายต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือตรงกัน โดยมีได้ผุดเพี้ยนไปจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกเลย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ทิม ฮาร์ฟอร์ด ได้ทำการ “Generalize” ความพยายามในการ “Generalize” พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ของเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกอีกชั้นหนึ่งด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

เมื่ออ่านหนังสือเรื่องนักสืบเศรษฐศาสตร์จนจบแล้ว จะเข้าใจได้ไม่ยากว่า ฮาร์ฟอร์ด พยายามทำให้วิชาเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ง่ายและอ่านสนุกสำหรับทุกคนทั่วไปที่ไม่ใช่นักเศรษฐศาสตร์ ฮาร์ฟอร์ดไม่ได้กล่าวถึงสมการทางคณิตศาสตร์ใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นสมการที่ซับซ้อนหรือสมการขั้นพื้นฐาน ฮาร์ฟอร์ดไม่ได้อธิบายถึงเส้นกราฟแบบใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นกราฟเส้นตรงหรือกราฟเส้นโค้ง เพราะฮาร์ฟอร์ดต้องการชี้ให้เห็นว่า เศรษฐศาสตร์ไม่ได้เป็นศาสตร์ที่เน้นเรื่องราวเหล่านี้ หากแต่เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่กล่าวถึงผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องคุณภาพชีวิตของคน ฮาร์ฟอร์ดกล่าวเน้นถึงประเด็นนี้ไว้ในหน้า 328 ซึ่งเป็นส่วนท้ายของหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ ความว่า

“ที่สุดแล้วเศรษฐศาสตร์เป็นเรื่องของคน ต้องโทษนักเศรษฐศาสตร์เองที่อธิบายให้คนทั่วไปเข้าใจไม่ได้ การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น คนมีทางเลือกมากขึ้น ไม่ต้องอยู่อย่างหวาดกลัว ทำงานหนักหรือทนความยากลำบาก” (ทิม ฮาร์ฟอร์ด, 2551, หน้า 328)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจุดประสงค์หลักของบทความนี้จะไม่ได้เป็นไปเพื่อสร้างข้อเถียงกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก แต่ก็ขอกล่าวถึงข้อสังเกตรวมถึงข้อวิพากษ์บางประการจากเนื้อหาของหนังสือ เนื่องจากฮาร์ฟอร์ดเน้นย้ำว่า เศรษฐศาสตร์เป็นเรื่องของคน การทำความเข้าใจกับพฤติกรรมของคนจึงเป็นหัวใจสำคัญของเรื่องราวของการวิพากษ์ เนื้อหาในส่วนของทฤษฎีการอภิปรายผลนี้จึงต้องการมุ่งเน้นไปที่การวิพากษ์ว่าโลกของเศรษฐศาสตร์ ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของคนไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นโลกของการซื้อขายแลกเปลี่ยนและไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ตลาดเป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรเสมอไปได้

การที่ฮาร์ฟอรัอธิบายว่า “โลกที่เป็นอยู่” คือ “โลกแห่งความเป็นจริง” อาจทำให้ผู้คนหลงเข้าใจไปว่า การซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ตนเองพบเห็นและประสบพบเจออยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เช่น การซื้อกาแฟ การซื้อรถมือสอง และการซื้อประกันสุขภาพ ล้วนแล้วเป็นความจริงเพียงแบบเดียวที่มนุษย์จะสามารถก่อให้เกิดขึ้นได้ ทั้ง ๆ ที่โลกมนุษย์สามารถมีระบบเศรษฐกิจได้มากกว่าแบบเดียว เช่นในระบบเศรษฐกิจที่รัฐสามารถจัดสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลที่ดีให้กับสมาชิกได้ก็ไม่จำเป็นที่ประชาชนจะต้อง “ซื้อ” ประกันสุขภาพจากเอกชน ผู้อ่านหนังสือนักสืบเศรษฐศาสตร์ จึงต้องระมัดระวังว่า สถานการณ์ต่าง ๆ ที่ฮาร์ฟอรักล่าวว่าเป็น “โลกที่เป็นอยู่” หรือ “โลกแห่งความเป็นจริงนั้น” แท้จริงแล้วเป็นเพียงโลกแห่งความจริงแบบหนึ่งเท่านั้น

อีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุต่อเนื่องกันก็คือ ฮาร์ฟอรั กล่าวว่าเศรษฐศาสตร์คล้ายคลึงกับวิชาวิศวกรรมตรงที่บอกได้ว่าสิ่งต่าง ๆ ทำงานอย่างไร และจะเกิดอะไรขึ้นถ้าหากมีเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้น ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่า วิชาวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์นั้นเน้นย้ำกับผู้ศึกษาเสมอว่า กลไกการทำงานต่าง ๆ ที่วิศวกรกำลังอธิบายนั้นตั้งอยู่บนบริบทบางประการเสมอ เช่น บริบทของแรงโน้มถ่วงที่มีค่าความเร่งเท่ากับค่า g หรือบริบทของอุณหภูมิและความกดอากาศแบบหนึ่ง เป็นต้น ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกอย่างฮาร์ฟอรัมักจะแก้งัดลืมนั่นจะบอกว่าระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้นทำงานได้ก็ต่อเมื่อวางอยู่บนบริบทบางประการด้วย ซึ่งบริบทนั้นหมายถึง การมีสถาบันทางเศรษฐกิจและสถาบันทางการเมืองที่เหมาะสมเป็นฐานรองรับ เช่น ต้องมีระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเป็นฐานรองรับ ผู้คนในสังคมนั้นจึงจะสามารถทำการผลิตเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันได้ ซึ่งหากพิจารณาให้ถ่องแท้ก็จะพบว่าระบบกรรมสิทธิ์นั้นหาใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หากแต่เป็นประดิษฐ์กรรมแบบหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์กับวิศวกรรมศาสตร์ จึงดูเหมือนจะเป็นการเปรียบเทียบที่ผิดฝาผิดตัวอยู่น้อย และดังนั้นจึงสามารถย้อนกลับไปพิจารณาได้ว่า การที่ฮาร์ฟอรัเรียกโลกที่เป็นอยู่ ซึ่งเต็มไปด้วยการซื้อขายแลกเปลี่ยนผ่านตลาดว่า เป็นโลกแห่งสัจจะ หรือ โลกแห่งความเป็นจริง ก็เป็นสิ่งที่ไม่ตรงกับความจริงด้วยเช่นกัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ไกรยุทธ์ ชีวตยาคีนันท์. (2532). *แก่นสารของเศรษฐศาสตร์*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2557). *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นรชิต จิรสังวรธรรม. (2563). ญาณวิทยาเศรษฐศาสตร์กับการวิพากษ์ด้วยหลังสมัยใหม่. *วารสารปรัชญาและศาสนา*, 5(1), 34-61.

ดาเนียล พัสเฟลดต์. (2527). *The Age of Economist* [ยุคทองของนักเศรษฐศาสตร์]. (ภาวดี ทองอุไทย และคณะ, ผู้แปล). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2538). *เศรษฐศาสตร์การเมือง โลกทัศน์กับการวิเคราะห์ระบบและการเปลี่ยนแปลง*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิม ฮาร์ฟอร์ด. (2551). *The Undercover Economist* [นักสืบเศรษฐศาสตร์]. (อรนุช อนุศักดิ์เสถียร, ผู้แปล). มติชน.

ภาษาอังกฤษ

Colander, D. (2000). The death of neoclassical economics. *Journal of the History of Economic Thought*, 22(2), 127-143.

Lawson, T. (2013). What is this 'school' called neoclassical economics?. *Cambridge Journal of Economics*, 37(5), 947-983.

Martins, N. (2015). Why is this 'school' called neoclassical economics? *Classicism and neoclassicism in historical context*. no 01, Working papers de economia (Economics working papers), Católica Porto Business School, Universidade Católica Portuguesa.

การก่อตัว บทบาท และพัฒนาการ ของ We Volunteer
และผลกระทบที่มีต่อขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชนไทย ปี 2563

The Formation, Roles, and Development of We Volunteer
and Its Impacts on the 2020 Thai Youth Movement

รัฐภูมิ เลิศไพจิตร (Rattapoom Lertpaijit)

นิสิตปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Master's student in Political science, Chulalongkorn University

Email: rattapoomlertpaijit@gmail.com

Received: 10 March 2025

Revised: 2 May 2025

Accepted: 13 May 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาการก่อตัว บทบาท และพัฒนาการของ We Volunteer และผลกระทบที่มีต่อขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชนไทยปี 2563 สารตั้งต้นของงานวิจัยนี้เกิดขึ้นจากความพยายามหาคำตอบว่าทำไมการ์ดหรือผู้ดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม จึงปรากฏบ่อยครั้งในขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในไทย โดยเฉพาะในประเด็นด้านการเมือง จะพบว่า การชุมนุมส่วนใหญ่มีโครงสร้างส่วนงานที่ชื่อว่า การ์ด อยู่ภายในเสมอ โดยแต่ละขบวนการเคลื่อนไหว การ์ดอาจมีบทบาทแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด แต่ภารกิจที่มักพบเห็นเหมือนกัน คือ การ์ดจะทำหน้าที่รักษาความปลอดภัยให้กับผู้ชุมนุมบุคคลสำคัญ และอำนวยความสะดวกให้กับการชุมนุมในด้านต่าง ๆ

จากการค้นคว้าข้อมูลทั้งเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในไทยเกิดกระบวนการก่อตัวส่วนงานที่ชื่อว่าการ์ด เพราะ (1) ความไม่ไว้วางใจระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐ อันหมายถึง เจ้าหน้าที่รัฐภายใต้หลักการประชาธิปไตยแบบไทย ๆ มักละเมิดสิทธิและเสรีขั้นพื้นฐานของประชาชนในการแสดงออกผ่านการชุมนุม (2) เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้กับผู้ชุมนุมได้ตามหลักประชาธิปไตย โดยสองปัจจัยนี้ส่งผลทำให้กลุ่มการชุมนุมจำเป็นต้องสร้างส่วนงานของการ์ดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้กลุ่มชุมนุมสามารถใช้สิทธิได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ รวมถึงดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับผู้ชุมนุม เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐมักมีอคติต่อกลุ่มผู้ชุมนุมจนนำมาสู่การละเมิดสิทธิเสรีภาพและความรุนแรงทางกายภาพ

นอกจากการแสวงหาคำตอบว่า ทำไมการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในไทยจึงจำเป็นต้องมีการ์ดผู้คุ้มกันที่ได้ศึกษาการก่อตัว บทบาท และพัฒนาการของกลุ่ม We Volunteer ในฐานะการ์ดผู้ซึ่งดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับการชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 พบว่า บทบาทของกลุ่ม We Volunteer มีพลวัตมากกว่าการเป็นผู้รักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม แต่เป็นส่วนงานที่สนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชน 2563 ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ส่วนงานการ์ดมีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์สันติวิธี ซึ่งมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหว

คำสำคัญ: การ์ด, We Volunteer, เยาวชนคนรุ่นใหม่ 2563, รักษาความปลอดภัย, ขบวนการเคลื่อนไหว

Abstract

This research article examines the formation, role, and development of We Volunteer and its impact on the Thai youth movement of 2020. The foundation of this study arises from the attempt to answer why “guards” or security personnel are frequently seen in protest movements, particularly within the Thai civil society movements, especially in political contexts. It is found that most protests include a section called “the guard” as part of their organizational structure. While the role of the guards may differ in various movements, their primary mission remains consistent: to ensure the safety of protesters, protect key individuals, and facilitate the smooth running of the demonstration.

Through both documentary research and interviews, it was discovered that the factors leading to the establishment of the guard section in Thai civil society movements are: (1) a lack of trust between protesters and state authorities. This refers to the fact that state officials, under the Thai democratic system, often violate the fundamental rights and freedoms of citizens in expressing themselves through protests; and (2) the inability of state authorities to facilitate protests according to democratic principles. These two factors led to the creation of a “guard” section by protest groups to ensure the effective exercise of their rights, as well as to protect the protesters, since state officials often harbor biases against protest groups, resulting in rights violations and physical violence.

In addition to exploring why civil society movements in Thailand require guards, the researcher also studied the formation, role, and development of the We Volunteer group, which acts as security for Thai youth movement in 2020. The study found that the role of We Volunteer is more dynamic than just providing security at protest sites; they also play a crucial role in supporting the

effectiveness of Thai youth movement in 2020. Furthermore, the guard section plays an important role in the strategy of nonviolence, which directly affects the success or failure of the movement.

Keywords: security personnel, We Volunteer, Thai Youth Movement 2020, security, social movement

บทนำ

ในช่วงปี พ.ศ. 2563 - 2564 ได้เกิดปรากฏการณ์การชุมนุมของกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ในช่วงแรกเป็นการชุมนุมแบบแฟลชม็อบตามสถานศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัด ก่อนที่การเคลื่อนไหวจะขยายมาสู่การเคลื่อนไหวบนท้องถนน ซึ่งมีประชาชนเข้าร่วมการชุมนุมเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่มีการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในปี พ.ศ. 2557 นอกจากความน่าสนใจในประเด็นข้อเรียกร้องทางการเมืองของเยาวชนคนรุ่นใหม่ต่อรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา อาทิ การเรียกร้องให้รัฐบาลหยุดคุกคามประชาชน การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่มาจากเสียงของประชาชน และการยุบสภา รวมถึงประเด็นด้านการปฏิรูป อาทิ การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม และการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ คือ การก่อตัว พัฒนาการ และพลวัตของส่วนงานที่ชื่อการ์ด ซึ่งเป็นหนึ่งในพลังและกลไกที่สำคัญในการสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชน 2563 ซึ่งนอกเหนือจากบทบาทหลักในการรักษาความปลอดภัย การ์ดภายใต้การนำของกลุ่ม We Volunteer กลับทำหน้าที่หลากหลายอย่างที่มีพลวัตแตกต่างจากการ์ดในอดีตที่มีหน้าที่รับผิดชอบเพียงดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับผู้ชุมนุมหรือแกนนำเพียงเท่านั้น

การก่อตัวของกลุ่มการ์ด We Volunteer ซึ่งมีบทบาทหลักในการรักษาความปลอดภัยให้กับกลุ่มเยาวชน 2563 กำเนิดขึ้นภายใต้บริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นต่อขบวนการเคลื่อนไหว จากการศึกษพบว่า การก่อตัวของกลุ่มการ์ดเกิดขึ้นพร้อมกับข้อกังวลหลายประการ อาทิ ความรุนแรงที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อขบวนการเคลื่อนไหว และข้อจำกัดในการดูแลผู้ชุมนุม

ขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชน 2563 มาพร้อมกับข้อเรียกร้องที่อ่อนไหว ซึ่งยังเป็นข้อถกเถียงในสังคม โดยเฉพาะประเด็นในการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ หลังข้อเรียกร้องดังกล่าวได้เผยแพร่ไปสู่สาธารณชนได้เกิดกระแสความไม่พอใจและได้มีการสื่อสารจากฝ่ายผู้ไม่เห็นด้วยในเชิงที่อาจก่อให้เกิดความรุนแรงทางกายภาพ ด้วยเหตุผลในข้างต้น กลุ่มการ์ดจึงก่อตัวขึ้นเพื่อลดทอนหรือยับยั้งความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

นอกจากภารกิจในการยับยั้งหรือลดทอนความรุนแรง ซึ่งเป็นบทบาทหลักของการ์ดแล้วนั้น ภารกิจในการดูแลผู้ชุมนุมยังเป็นอีกหนึ่งภารกิจของกลุ่มการ์ด ในตอนแรกขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชน 2563 มีผู้ให้ความสนใจไม่มากนัก ผู้จัดการชุมนุมหรือแกนนำยังสามารถที่จะดูแลหรือให้คำแนะนำผู้ชุมนุมได้

รัฐภูมิ เลิศไพจิตร

ด้วยทรัพยากรของทางกลุ่มเอง แต่เมื่อการชุมนุมจุดติดและมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ด้วยทรัพยากรเดิมของทางกลุ่มผู้จัดการชุมนุมไม่สามารถที่จะดูแลผู้ชุมนุมได้อย่างทั่วถึง จึงทำให้กลุ่มการ์ดต้องเข้ามามีบทบาทหลักในการดูแล รวมถึงให้คำแนะนำต่อกลุ่มผู้ชุมนุม

ดังนั้น บทบาทที่ขึ้นนี้จึงสนใจศึกษาการก่อตัว บทบาท และพัฒนาการของ We Volunteer ในฐานะกลุ่มที่ปฏิบัติหน้าที่รักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมว่า มีผลกระทบต่อขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชน 2563 อย่างไร รวมถึงศึกษาโครงสร้างองค์กร การระดมทรัพยากร และการแบ่งบทบาทหน้าที่ของส่วนงานภายใน

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการก่อตัวขึ้นของ We Volunteer
2. เพื่อศึกษา บทบาท พัฒนาการของกลุ่ม We Volunteer ในฐานะการ์ดผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมที่ส่งผลกระทบต่อขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชน 2563
3. เพื่อศึกษาบทบาทของการการ์ดที่ส่งผลกระทบต่อแนวทางการเคลื่อนไหวแบบสันติวิธี

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมงานที่เกี่ยวข้องกับการก่อตัว บทบาท พัฒนาการของกลุ่มดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม (การ์ด) พบว่า ในประเทศไทยมีการศึกษาในประเด็นดังกล่าวอยู่อย่างจำกัด โดยส่วนใหญ่จะศึกษาไปในบทบาทของการเคลื่อนไหวหลัก และที่สำคัญไม่ได้ศึกษาในบทบาทของการการ์ด ซึ่งมีส่วนต่อการประสบความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหว ดังนั้น งานชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อเป็นการเติมเต็มช่องว่างของงานศึกษาที่มีอยู่ โดยศึกษาการก่อตัว บทบาท และพัฒนาการของ We Volunteer ซึ่งทำหน้าที่ดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมให้กับขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชน 2563

นอกจากนี้งานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวในต่างประเทศ พบว่า มีการศึกษาบทบาทของการการ์ดน้อยมาก โดยเฉพาะประเทศที่มีระดับของความเป็นประชาธิปไตยสูง แต่ในบางประเทศที่มีระดับความเป็นประชาธิปไตยต่ำ การ์ดมักถูกนิยามว่า เป็นกลุ่มติดอาวุธ (Armed-force) หรือกลุ่มปกป้องตัวเอง (Self-defense) โดยจะใช้วิธีการจับอาวุธต่อสู้กับรัฐและไม่ได้มีหน้าที่ในการดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม (Mulloy, 2005)

ในขณะที่บทบาทการ์ดของกลุ่ม We Volunteer มีความแตกต่างจากกลุ่มติดอาวุธ (Armed-force) ที่มีงานศึกษามาก่อนหน้านี้ ทั้งในด้านยุทธวิธีและแนวทางในการเคลื่อนไหว เพื่อที่จะทำความเข้าใจในเรื่องของการก่อตัว บทบาท พัฒนาการ และผลกระทบของ We Volunteer ต่อขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชน 2563

ในงานชิ้นนี้ผู้เขียนเลือกใช้กรอบทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory - RMT) ในการวิเคราะห์การสะสมทรัพยากร

ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory)

โดยทั่วไป คำว่า ทรัพยากร (Resource) ได้ถูกให้คำนิยามว่า เป็นสรรพสิ่งที่มาจากทรัพยากรทางวัตถุ หรือสสาร (Material Resources) เช่น งาน รายได้ การออม และสิทธิพิเศษที่มีต่อสินค้าและบริการ รวมถึงทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ (Non-tangible Resource) เช่น อำนาจหน้าที่ การเป็นผู้นำ การเคารพในคุณธรรม ความเชื่อถือ ความชำนาญ และแบบแผนของอุตสาหกรรม (Klandermans et al., 2014)

สำหรับทฤษฎีการระดมทรัพยากรในมุมมองของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม มีการให้นิยามและความหมายที่แตกต่างกันออกไปตามฐานคิดและทฤษฎี ดังความเห็นของ Tilly มองว่า ลักษณะพื้นฐานที่เห็นร่วมกัน คือ ขบวนการทางสังคมเป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืนระหว่างผู้มีอำนาจในสถาบันทางสังคมกับผู้ที่ท้าทาย ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมือง เพราะขบวนการทางสังคมเป็นเรื่องราวของการระดมมวลชน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

หากยึดตามแนวคิดของ Tilly ที่กล่าวว่า ขบวนการทางสังคมเป็นเรื่องราวของการระดมมวลชน จึงมีความหมายว่า จำนวนของมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการทางสังคม และกลุ่ม We Volunteer ในฐานะผู้ดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม ต่างมีส่วนสำคัญในการระดมมวลชนทั้งในช่องทางออนไลน์และออนไลน์ สำหรับช่องทางออนไลน์กลุ่ม We Volunteer มีผู้ติดตามในเฟซบุ๊กจำนวน 1.1 แสนคน และช่องทางทวิตเตอร์จำนวน 8,000 คน โดยหากมีการชุมนุม กลุ่ม We Volunteer จะใช้ช่องทางออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์กิจกรรม ให้ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงเชิญชวนประชาชนให้เข้าร่วมการชุมนุม

สำหรับช่องทางออนไลน์ กลุ่ม We Volunteer เป็นกลุ่มสำคัญในการระดมมวลชนผ่านการรับสมัครสมาชิกในช่องทางสื่อสารต่าง ๆ และจากข้อมูลทางกลุ่มได้มีการจัดเก็บ พบว่า ปัจจุบัน We Volunteer มีสมาชิกอยู่ประมาณ 700 คนทั่วประเทศ โดยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมถึงพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาทิ จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดกาฬสินธุ์

กรอบการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมของสำนักทฤษฎีการระดมทรัพยากรมีความสำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องขององค์การการเคลื่อนไหว มิติด้านทรัพยากร ผู้นำและยุทธวิธีการเคลื่อนไหว รวมทั้งการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการกระทำของขบวนการทางสังคม ซึ่งมีความแตกต่างจากทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory) ที่มุ่งตอบคำถามว่า เหตุใดจึงเกิดการกระทำร่วม (Collective Action) โดยให้ความสนใจต่อบัณฑิตเชิงโครงสร้าง อาทิ ความตึงเครียดทางสังคม การถูกกลั่นแกล้ง สิทธิและเสรีภาพ และอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความแตกต่างในโครงสร้างระดับสังคม ดังนั้น ทฤษฎีการระดมทรัพยากรจึงมีส่วนในการพัฒนากรอบการวิเคราะห์ของทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective

Behavior Theory) และเติมเต็มเพื่ออุดช่องโหว่ของแนวการวิเคราะห์การเมืองแบบกลุ่มผลักดัน (The Politics of Pressure Group) (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

ทฤษฎีการระดมทรัพยากร เป็นทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์การเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่ได้รับการพัฒนาโดยนักสังคมศาสตร์ชาวสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ 1970 โดยงานบุกเบิกชิ้นสำคัญ คือ Resource Mobilization and Social Movement (McCarthy & Zald, 1977) เนื่องจากช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา สังคมตะวันตกและในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมอย่างกว้างขวาง อาทิ ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของสตรี ขบวนการเรียกร้องสิทธิความเป็นพลเมืองของคนผิวสี ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิความเป็นพลเมืองในสหรัฐอเมริกา และขบวนการต่อสู้เพื่อสันติภาพ เพื่อทำความเข้าใจและวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม นักสังคมศาสตร์และนักเคลื่อนไหวทางสังคมพยายามสร้างทฤษฎีเพื่ออธิบายปฏิบัติการทางสังคมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นโดยให้ความสนใจกับปัญหาในการระดมมวลชน การเลือกใช้ยุทธวิธี ในการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่มีประสิทธิภาพและเงื่อนไขปัจจัยด้านที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการทางสังคม

นอกจากนี้การวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านการระดมทรัพยากรปรากฏครั้งแรกในงานเขียนของ Lipsky ที่ตีพิมพ์ในปี 1968 ชื่อ Protest as a Political Resource โดย Lipsky ไม่เห็นด้วยว่าระบบการเมืองของสหรัฐอเมริกาเปิดโอกาสให้คนทุกกลุ่มในสังคมเข้าถึงอำนาจได้โดยผ่านการต่อรองกันอย่างเท่าเทียม และการประท้วงเป็นปัจจัยเดียวที่จะทำให้มีโอกาสเข้าไปสู่ระบบการเมือง โดยการประท้วงจะนำไปสู่ผลสำเร็จได้จำเป็นต้องระดมพลังของบุคคลที่สามมาสนับสนุน การสนับสนุนอย่างเข้มแข็งของสาธารณชนได้กลายเป็นแรงกดดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง

โดย Lipsky พบว่า ปัจจัยที่จะนำไปสู่การประสบความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จำเป็นต้องมี 1) ผู้นำที่มีความสามารถ 2) ผู้เข้าร่วมที่มั่นคงเด็ดเดี่ยว และ 3) การสนับสนุนทางการเงิน (สมชัย ภัทรนันทน์, 2559)

จากเนื้อหาของงานทั้งสองที่ได้กล่าวมาในข้างต้น ไม่ว่าจะเป็น Tilly และ Lipsky ต่างให้ความสำคัญต่อการระดมมวลชน และเห็นตรงกันว่า การระดมบุคคลที่สามเข้ามาสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการระดมมวลชนให้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวหรือการระดมทรัพยากรด้านการเงิน จะทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนทางการเงินที่เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหว

ตลอดการชุมนุมของเยาวชนคนรุ่นใหม่ 2563 กลุ่ม We Volunteer ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากประชาชนเสมอมา ไม่ว่าจะเป็นผ่านการรับบริจาค หรือการจัดจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกต่าง ๆ โดยการสนับสนุนทางการเงินจากประชาชน กลุ่ม We Volunteer ได้นำไปใช้เพื่อประโยชน์ของขบวน

การเคลื่อนไหว และบางส่วนได้นำมาใช้เพื่อพัฒนาองค์กรในด้านต่าง ๆ อาทิ การจัดอบรม การจัดซื้ออุปกรณ์ เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการชุมนุม และการสนับสนุนด้านสวัสดิการให้กับสมาชิก

องค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคม จำเป็นต้องมีทรัพยากรสนับสนุนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมายได้ โดยผู้ที่เป็นเจ้าของและครอบครองทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับองค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคม คือ ปัจเจกบุคคลและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ในหลายมิติ ดังนี้ (McCarthy & Zald, 1977 อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

1. สมาชิกผู้ร่วมจุดหมายเดียวกัน (Adherent) คือ ปัจเจกบุคคลและกลุ่มองค์กรที่เชื่อมั่นในเป้าหมายร่วมของขบวนการทางสังคม
2. สมาชิกผู้สนับสนุน (Constituent) คือ ปัจเจกบุคคลที่อุดหนุนทรัพยากรแก่องค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคม
3. สาธารณชนผู้เฝ้ามอง (Bystander Public) คือ ผู้ที่ไม่ได้เข้ามาเป็นสมาชิกผู้ร่วมจุดหมายเดียวกัน แต่รับรู้ในจุดหมายและกระทำการของขบวนการทางสังคม ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้มีลักษณะเป็นฝ่ายตรงข้าม (Opponent) หรือฝ่ายต่อต้านขบวนการทางสังคม (Counter Movement)
4. ฝ่ายตรงกันข้าม (Opponent) คือ ผู้ที่ทั้งไม่เห็นด้วยกับจุดหมายและการกระทำเพื่อนำไปสู่การบรรลุจุดหมายของขบวนการทางสังคม โดยอาจแบ่งออกเป็นฝ่ายต่อต้านที่เป็นชนชั้นนำ (Elite Opponent) ที่เป็นบุคคล องค์กร สถาบันทางการเมือง และอื่น ๆ ซึ่งสามารถครอบครองทรัพยากรขนาดใหญ่ และฝ่ายต่อต้านที่เป็นมวลชน (Mass Opponent) ซึ่งหมายถึงปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรที่มีการครอบครองทรัพยากรอย่างจำกัด

ในงานของ Mancur Olson ที่มีชื่อว่า The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups (1965) ที่ปรากฏในงานกรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552) เป็นงานที่มีรากฐานจากเศรษฐศาสตร์ว่า ด้วยการคำนวณผลได้ผลเสียของการที่จะตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของปัจเจกบุคคลแต่ละคน ทฤษฎีดังกล่าวปฏิเสธคำอธิบายที่มีความสมมติฐานของทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ที่ว่า “ความเดือดร้อน” เป็นเงื่อนไขเดียวที่ทำให้ปัจเจกบุคคลออกมาเข้าร่วมจนเกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และได้เสนอว่า การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่รวมตัวกันโดยธรรมชาติ คนที่ไปร่วมขบวนการทุกคนไม่ได้อยู่นอกวงของของสังคมปกติและไร้เหตุไร้ผล แต่ปัจเจกชนที่เข้าร่วมใช้เหตุผลในการตัดสินใจคิดคำนวณผลได้ผลเสียแล้วทุกครั้งในการเข้าร่วม โดยคำนวณถึงผลได้ผลเสียในการเข้าร่วมเพื่อให้ได้มาซึ่ง “ผลประโยชน์” โดยมีเงื่อนไขว่าต้นทุนของการเข้าไปมีส่วนร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของปัจเจกบุคคลไม่มากไปกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล โดยผลประโยชน์สามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ผลประโยชน์ทางวัตถุ คือ รางวัลตอบแทนที่ได้จากการเข้าร่วมในรูปแบบรายได้หรือบริการที่ประเมินค่าเป็นมูลค่าได้

2. ผลประโยชน์ทางด้านสถานะทางสังคม เป็นสิ่งที่ได้รับในมิติด้านสังคม เป็นผลตอบแทนที่ได้จากการเข้าร่วม เช่น ความเป็นมิตรภาพ สถานภาพ ความเคารพนับถือ

3. ผลประโยชน์ด้านการบรรลุทางอุดมการณ์ ความเชื่อ

คำถามที่สำคัญของทฤษฎีนี้ก็คือ เหตุใดปัจเจกบุคคลถึงเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในบางสถานการณ์ ทฤษฎีดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นว่า ปัจเจกชนจะเข้าร่วมหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เข้าไปกระตุ้น อาจจะเป็นการบังคับ ลงโทษ จูงใจ จึงสามารถแบ่งเหตุกระตุ้นออกได้เป็น 2 ประการนั่นคือ เหตุกระตุ้นร่วมและเหตุกระตุ้นสำหรับปัจเจก กล่าวคือ เหตุกระตุ้นร่วมจะมีลักษณะที่เป็นเงื่อนไขร่วมกันของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม แต่เหตุกระตุ้นร่วมก็ไม่ใช่ว่าจะทำให้ก่อเกิดการรวมตัวเสียทั้งหมด นอกเสียจากว่าจะมีเหตุกระตุ้นสำหรับปัจเจกกระตุ้นให้เกิดการอยากเข้าไปมีส่วนร่วม

เนื่องจากทฤษฎีการระดมทรัพยากรได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมอยู่บ่อยครั้ง จึงมีการพัฒนาทฤษฎีเพื่อที่จะใช้เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมให้ชัดเจนมากขึ้น ดังปรากฏในงาน Resource Mobilization and Social Movements : A Partial Theory ของ McCarthy and Zald (1977) ที่ได้พัฒนาทฤษฎีการระดมทรัพยากรจากฐานคิดของ Olson ที่กล่าวว่า การกระทำร่วมต้องการแรงกระตุ้นส่วนบุคคลและโครงสร้างกลไกที่จะทำให้เกิดการลดต้นทุนการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมจึงเกี่ยวข้องกับองค์การการเคลื่อนไหว (Social Movement Organization - SMO) เพราะองค์การการเคลื่อนไหวจะทำหน้าที่ในการรวบรวมทรัพยากร ได้แก่ เงิน แรงงาน ความสมานฉันท์ รวมทั้งสร้างกิจกรรมในการระดมทรัพยากร ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของขบวนการทางสังคม ดังนั้น ความสำเร็จและความล้มเหลว หรือการสร้างผลสะท้อนโดยการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการทางสังคมจึงขึ้นอยู่กับผู้คนองค์กรที่อยู่ภายนอกและการคิดค้นนวัตกรรมด้านวิธีการต่อสู้ อาทิ ยุทธวิธีการระดมผู้สนับสนุน ยุทธวิธีดึงสาธารณชนและชนชั้นนำเพื่อให้เปลี่ยนมาเป็นผู้เห็นอกเห็นใจ หรือทำให้ผู้ที่ขัดขวางต่อต้านกลายเป็นผู้ที่เป็นกลาง เมื่อขบวนการทางสังคมกระทำภายใต้บริบททางสังคม ทฤษฎีการระดมทรัพยากรจึงมองว่าขบวนการทางสังคมสามารถสร้างและใช้ประโยชน์จากบริบทหรือสภาพแวดล้อมดังกล่าวนี้ได้ เช่น พื้นที่สื่อหรือเครือข่ายทางสังคมที่ดำรงอยู่ สถาบันทางสังคมบางอย่าง (Olson, 1965 อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552)

เนื้อหาสำคัญของทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการเคลื่อนไหวขององค์กรภายนอกที่มีผลต่อการระดมทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม อาทิ ทรัพยากรทางการเงิน ทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีส่วนต่อการขับเคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

We Volunteer นอกจากจะมีส่วนสำคัญในการระดมทรัพยากรบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านโลกออนไลน์ หรือการมีสมาชิกในกลุ่มทั่วประเทศกว่า 700 คน ซึ่งเป็น

ส่วนสำคัญในการทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชนคนรุ่นใหม่ 2563 มีการขยายตัวใหญ่ขึ้น นอกจากนี้ภารกิจหลักของ We Volunteer คือ การดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมและทำให้พื้นที่การชุมนุมมีความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

ความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจของประชาชนต่อการเข้าร่วมชุมนุม จากการศึกษาพบว่า หากการชุมนุมปราศจากความรุนแรงหรือมีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่น่าเชื่อถือ จะทำให้ผู้เข้าร่วมการชุมนุมมีความสบายใจ และจะส่งผลให้จำนวนผู้เข้าร่วมชุมนุมเพิ่มมากขึ้น (Snow et al., 2004)

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษา วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอในรูปแบบพรรณนาด้วยรูปแบบเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) งานวิจัยชิ้นนี้เลือกใช้เครื่องมือในการทำวิจัยอยู่ 2 ชนิด ส่วนที่หนึ่ง การวิจัยด้านเอกสาร (Document Research) โดยผู้วิจัยให้ความสำคัญกับงานเขียนที่เคยผลิตมา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ นิตยสาร บทความทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ และข้อมูลการเคลื่อนไหวของกลุ่ม We Volunteer ที่เผยแพร่ทางช่องทางออนไลน์ อาทิ Facebook Page หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับเอกสารหรืองานเขียนที่บันทึกโดยบุคลากรภายนอกขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อสะท้อนความคิดและมุมมองที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ส่วนที่สอง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้เขียนได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลทั้งสิ้น 3 กลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ สมาชิกของกลุ่ม We Volunteer แกนนำกลุ่มเยาวชน 2563 และบุคคลที่เคยเข้าร่วมการชุมนุมกับกลุ่มเยาวชน 2563 โดยได้ทำการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่ม We Volunteer เป็นรายบุคคล (Personal Interview) เพื่อทำความเข้าใจการกำเนิด บทบาท และพัฒนาการของ We Volunteer ในฐานะกลุ่มการ์ดที่คอยสนับสนุนการเคลื่อนไหวของเยาวชน 2563 ทำการสัมภาษณ์แกนนำของกลุ่มเยาวชน 2563 เพื่อศึกษาบทบาทของการ์ดที่ว่าส่งผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวในภาพรวมในทิศทางใด และทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เคยเข้าร่วมการชุมนุมกับกลุ่มเยาวชน 2563 เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงว่าเหตุใดการชุมนุมในประเทศไทยจึงต้องมีการ์ด รวมถึงพื้นที่ปลอดภัยในการชุมนุมมีความสำคัญต่อความรู้สึกในการเข้าร่วมการชุมนุมหรือไม่โดยรูปแบบของการสัมภาษณ์จะใช้การสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้างปานกลาง (Semi-structured Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับโจทย์คำถามการวิจัยและได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 สมาชิกกลุ่ม We Volunteer มีจำนวนทั้งหมด 9 ข้อ ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 2 ข้อ

รัฐภูมิ เลิศไพจิตร

ส่วนที่ 2 ทำไมการชุมนุมภาคประชาสังคมไทยถึงต้องมีการ์ด และหน้าที่หลักของการ์ดคืออะไร จำนวน 2 ข้อ

ส่วนที่ 3 การสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการชุมนุมสำคัญอย่างไร และมีแนวทางการปฏิบัติเมื่อพบเจอกับความรุนแรงในพื้นที่การชุมนุมอย่างไร จำนวน 3 ข้อ

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 2 แกนนำกลุ่มเยาวชน 2563 มีจำนวนทั้งสิ้น 6 ข้อ ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 2 ข้อ

ส่วนที่ 2 ทำไมการชุมนุมภาคประชาสังคมไทยถึงต้องมีการ์ด และหน้าที่หลักของการ์ดคืออะไร จำนวน 2 ข้อ

ส่วนที่ 3 การสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการชุมนุมสำคัญอย่างไร และทำไมกลุ่มชุมนุมในประเทศไทยถึงมักชูธงแนวทางการเคลื่อนไหวแบบสันติวิธี จำนวน 2 ข้อ

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 3 ผู้เคยเข้าร่วมการชุมนุมกลุ่มเยาวชน 2563 มีจำนวนทั้งสิ้น 6 ข้อ ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน 2 ข้อ

ส่วนที่ 2 ทำไมการชุมนุมภาคประชาสังคมไทยถึงต้องมีการ์ด และหน้าที่หลักของการ์ดคืออะไร จำนวน 2 ข้อ

ส่วนที่ 3 ความรุนแรงมีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุมหรือไม่ จำนวน 2 ข้อ

เกณฑ์ในการคัดบุคคลเข้าร่วมวิจัย เป็นบุคคลที่มีอายุ 18 ปี ขึ้นไป โดยเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแรก สมาชิกกลุ่ม We Volunteer เป็นบุคคลที่มีสมาชิกภาพภายในองค์กรเกิน 1 ปี เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สอง ผู้เคยเข้าร่วมการชุมนุม ต้องเป็นบุคคลที่เคยเข้าร่วมการชุมนุมไม่ต่ำกว่า 10 ครั้ง และเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สาม แกนนำกลุ่มเยาวชน 2563 ต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในระดับนำ สามารถตัดสินใจหรือกำหนดยุทธศาสตร์ของขบวนการเคลื่อนไหว

ผลการวิจัย

การชุมนุมของกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ 2563 ไม่ใช่กลุ่มเคลื่อนไหวแรกที่ปรากฏบทบาทของการ์ด แต่การชุมนุมภาคประชาสังคมในไทยปรากฏบทบาทของการ์ดมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการชุมนุมของนิสิต นักศึกษา จากเหตุการณ์ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2519 ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่ม นปช. ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตร ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่ม กปปส. หรือกลุ่มสมัชชาคนจน ล้วนแต่ปรากฏบทบาทของการ์ดทั้งสิ้น จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นอย่างมีนัยสำคัญว่าขบวนการเคลื่อนไหว

ภาคประชาสังคมไทยและการจัดเป็นของคู่กัน แต่ในด้านของโครงสร้าง สายการบังคับบัญชา จะมีความแตกต่างกันในรายละเอียด

การวัดหรือผู้ดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม ปรากฏบ่อยครั้งในขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม โดยเฉพาะในประเด็นข้อเรียกร้องทางการเมือง จะพบว่า การชุมนุมส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างหน่วยงานที่เชื่อว่าการจัดอยู่ภายในเสมอ โดยแต่ละการชุมนุมการวัดอาจมีบทบาทแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด แต่ภาพใหญ่จะพบว่า การวัดจะทำหน้าที่รักษาความปลอดภัยให้กับผู้ชุมนุม บุคคลสำคัญ และอำนวยความสะดวกให้กับการชุมนุมในด้านต่าง ๆ

จุดเริ่มต้นของการวัดในขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมไทย ไม่มีการบันทึกแน่ชัดว่าเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใด หากแต่ย้อนกลับไปศึกษาจากแหล่งอ้างอิงต่าง ๆ ได้มีการปรากฏบทบาทของการวัดในขบวนการเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่กลุ่มนิสิต นักศึกษา ประชาชน ออกมาเคลื่อนไหวขับไล่รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลถนอม กิตติขจร

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในไทยจำเป็นต้องมีการวัด เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงลบและความไม่ไว้วางใจของกลุ่มชุมนุมภาคประชาสังคมต่อเจ้าหน้าที่รัฐ เนื่องจากบ่อยครั้งที่การชุมนุมในประเทศไทยไม่ได้รับการสนับสนุนหรือดูแลโดยรัฐ โดยตามหลักสิทธิมนุษยชน ประชาชนมีสิทธิโดยสมบูรณ์ในการแสดงความคิดเห็นและการชุมนุมถือเป็นเรื่องปกติในประเทศที่เป็นประชาธิปไตย รัฐมีหน้าที่สนับสนุนให้ประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนพึงมีได้อย่างสมบูรณ์ (101 world, 2564)

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตต่อขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในไทย อาทิ การชุมนุมของนิสิต นักศึกษา และประชาชนในเหตุการณ์ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ พ.ศ. 2519 หรือการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดง นอกจากเจ้าหน้าที่รัฐจะไม่ได้สนับสนุนให้เกิดการใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ยังปรากฏภาพการใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มผู้ชุมนุมโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเป็นการสะท้อนทัศนคติเชิงลบของเจ้าหน้าที่รัฐต่อกลุ่มผู้ชุมนุม

แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่เป็นประชาธิปไตยที่ไม่สมบูรณ์ หากดูจากการจัดอันดับดัชนีประชาธิปไตย (Democracy Index) ในปี พ.ศ. 2565 ได้มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยใน 167 ประเทศจากทั่วโลกพบว่า โดยพิจารณาจาก 5 มิติที่ส่งผลต่อความเป็นประชาธิปไตย 1) กระบวนการเลือกตั้ง 2) การทำงานของรัฐบาล 3) การมีส่วนร่วมทางการเมือง 4) วัฒนธรรมทางการเมือง และ 5) เสรีภาพพลเมือง

ผลการพิจารณาประเทศไทยถูกจัดอันดับอยู่ในลำดับที่ 55 ของโลก มีดัชนีความเป็นประชาธิปไตยอยู่ในสถานะประเทศที่ประชาธิปไตยยังคงมีข้อบกพร่อง (ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ, 2566) โดยมีคะแนนในส่วน of วัฒนธรรมการเมืองและเสรีภาพพลเมือง อยู่ที่ 5.63 และ 5.88 ตามลำดับ

จากเหตุผลในข้างต้น ทำให้การชุมนุมภาคประชาสังคมส่วนใหญ่ จำเป็นจะต้องมีส่วนงานการดำเนินงานเนื่องจากปัจจัยสำคัญอย่างเจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถสร้างความไว้วางใจให้กับกลุ่มชุมนุม รวมถึงไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มชุมนุมใช้สิทธิได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ดังนั้น ภารกิจหลักของกลุ่มดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม คือ การทดแทนหรือสนับสนุนส่วนงานที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถทำได้ หรือทำได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ อาทิ การดูแลระบบงานจราจร การสื่อสารและบรรเทาสถานการณ์ในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินหรืออุบัติเหตุที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่การชุมนุม

นอกจากการรณรงค์จะทำหน้าที่สนับสนุนส่วนงานที่เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถกระทำได้หรือทำได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ จากการศึกษาคพบว่า การ์ดยังมีบทบาทสำคัญอีกหลายประการ โดยมีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหว ดังต่อไปนี้

1. รักษาความปลอดภัยของผู้ชุมนุม

เพราะการชุมนุมในประเทศไทยส่วนใหญ่ มักจะชุมนุมบนท้องถนน ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดและมีความเสี่ยงสูง ดังนั้น กลุ่มดูแลรักษาความปลอดภัยจึงมีหน้าที่ในการดูแลและป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้ชุมนุมและแกนนำ หรือทำหน้าที่ในการจัดการกับอันตรายที่อาจเกิดกับการชุมนุมในภาพรวม เช่น การป้องกันอันตรายจากมือที่สาม การใช้ความรุนแรงของเจ้าหน้าที่รัฐ

2. สนับสนุนการชุมนุม

การมีกลุ่มดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม เป็นการเพิ่มความมั่นใจในด้านความปลอดภัยให้กับผู้เข้าร่วมการชุมนุม เพราะหากการชุมนุมดำเนินไปด้วยความปลอดภัยและสันติวิธี จะทำให้มีโอกาสในการขยายแนวร่วมเพิ่มมากขึ้น นอกจากการรณรงค์จะทำหน้าที่สร้างพื้นที่ปลอดภัยให้กับผู้เข้าร่วมการชุมนุมแล้ว การอำนวยความสะดวกให้กับผู้ชุมนุม อาทิ อำนวยความสะดวกด้านการจราจร การจัดสัดส่วนพื้นที่การชุมนุมให้เหมาะสมต่อเงื่อนไขของแต่ละบุคคล จะยิ่งทำให้มีผู้เข้าร่วมการชุมนุมมากขึ้น และเป็นผลดีต่อขบวนการเคลื่อนไหวในภาพรวม

3. ป้องกันอันตรายจากปัจจัยภายนอก

ขบวนการเคลื่อนไหวมีทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้าน ฝ่ายสนับสนุนมีหน้าที่ผลักดันให้ขบวนการเคลื่อนไหวบรรลุตามเป้าหมายและฝ่ายต่อต้านมีหน้าที่ยับยั้งเพื่อไม่ให้ขบวนการเคลื่อนไหวบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยการก่อความวุ่นวายให้กับการชุมนุม หรือสร้างสถานการณ์ความรุนแรงมักเป็นสิ่งที่ฝ่ายต่อต้านนำมาใช้เพื่อให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีความชอบธรรมลดลง รวมถึงสร้างความหวาดกลัวให้กับผู้ที่ตัดสินใจจะเข้าร่วมชุมนุมในอนาคต

ดังนั้น เพื่อให้การเคลื่อนไหวหรือการชุมนุมดำเนินไปด้วยความปลอดภัย การ์ดยังมีบทบาทสำคัญในการยับยั้งเหตุการณ์ความรุนแรงที่อาจเกิดจากทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก รวมถึง

หลักเสียงสถานการณ์ที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงที่กระทบต่อกลุ่มผู้เข้าร่วมการชุมนุมและกระทบต่อภาพลักษณ์ของขบวนการเคลื่อนไหว

4. ช่วยเหลือแนะนำ ให้ข้อมูลกับผู้ชุมนุม

การติดนอกจากมีบทบาทหลักในการดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม การติดยังมีหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำข้อมูลให้กับผู้ชุมนุมในเรื่องต่าง ๆ อาทิ พื้นที่ปฐมนิเทศ จดบริการสาธารณะ และเพื่อให้ผู้ชุมนุมรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการชุมนุม บ่อยครั้งที่การติดต้องทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการรับเรื่องร้องเรียนจากกลุ่มผู้ชุมนุม และนำไปสื่อสารกับผู้จัดการชุมนุมเพื่อแก้ไขปัญหา อาทิ จดบริการห้องน้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ชุมนุม

เมื่อได้ทำการศึกษาจนพบปัจจัยสำคัญที่ทำให้การชุมนุมในประเทศไทยเหตุใดถึงต้องมีการติดคำถามที่วนกลับมาคือ แล้วทำไมประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูงถึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีการติด โดยการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญ มีดังต่อไปนี้

1. ระบบความปลอดภัยเชิงรูปธรรม

ประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตย อาจมีระบบรักษาความปลอดภัยที่น่าเชื่อถือ และมีเครื่องมือที่เพียงพอในการรักษาความปลอดภัย อาทิ กล้องวงจรปิดบริเวณพื้นที่การชุมนุม

2. ความไว้วางใจระหว่างผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ

ประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตย เจ้าหน้าที่รัฐจะมีทัศนคติในการช่วยเหลือการชุมนุมมากกว่าในประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตย มีระบบและความน่าเชื่อถือในการรักษาความปลอดภัย ซึ่งทำให้ผู้ชุมนุมเกิดความไว้วางใจต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ

3. บรรยากาศการชุมนุมที่ไม่เอื้อให้เกิดความรุนแรง

ในการชุมนุมสำหรับประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง อาจมีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงต่ำ และการชุมนุมดำเนินไปด้วยความสงบเสียส่วนใหญ่ จึงไม่จำเป็นต้องมีกลุ่มดูแลรักษาความปลอดภัย

บ่อยครั้งที่การชุมนุมของประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เกิดความขัดแย้งทางการเมืองจนนำมาสู่การชุมนุมบนท้องถนนหลายต่อหลายครั้ง และปลายทางของการชุมนุมมักเกิดความสูญเสียต่อทั้งกลุ่มผู้ชุมนุมและกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ

กำเนิดการ์ดในการชุมนุมกลุ่มเยาวชน 2563

ปรากฏการณ์การชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 เกิดขึ้นหลังจากศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่ ในคดีเงินกู้ยืมธนบัตร จึงรุ่งเรืองกิจ จำนวน 191 ล้านบาท และมีคำสั่งเพิกถอนสิทธิลงรับสมัครเลือกตั้งของกรรมการบริหารพรรคเป็นเวลา 10 ปี ส่งผลทำให้พรรคอนาคตใหม่ต้องยุติบทบาทลงหลังจากก่อตั้งพรรคได้เพียง 1 ปี 4 เดือน หลังจาก กกต. ประกาศรับรองสถานะพรรคการเมือง เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2561

หลังจากศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยยุบพรรคอนาคตใหม่ เกิดกระแสความไม่พอใจในหมู่ประชาชน และนิติตามมหาวิทยาลัย ได้นำมาสู่การชุมนุมรูปแบบแฟลชม็อบที่จัดโดยนิติตามร่วมมหาวิทยาลัยใน กรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัด การชุมนุมดำเนินขึ้นเกือบทุกสัปดาห์ก่อนที่จะยุติลงหลังเกิดการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019

การชุมนุมกลับมาเริ่มต้นอีกครั้ง โดยมีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรและรูปแบบการชุมนุมที่เข้มข้นมากขึ้น ในวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2563 ณ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ได้มีการชุมนุมภายใต้การประสานงานร่วมกันของนิติตามแต่ละร่วมมหาวิทยาลัย ภายใต้ชื่อกลุ่มเยาวชนปลดแอก แม้จะเป็นการชุมนุมภายใต้การบังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉิน แต่ประชาชนจำนวนมากเดินทางมาเข้าร่วมชุมนุม โดยได้มีการประกาศข้อเรียกร้องจำนวน 3 ข้อ ได้แก่ 1) การยุบสภาผู้แทนราษฎร 2) การหยุดคุกคามประชาชน และ 3) ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (รุ่งฤทธิ์ เพ็ชรรัตน์, 2564)

ในช่วงแรกของการชุมนุมประเด็นข้อเรียกร้องจะเป็นวิพากษ์ถึงการบริหารงานภายใต้การนำของ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ก่อนที่ประเด็นข้อเรียกร้องจะขยายตัวจากประเด็นการเมืองไปสู่ประเด็นทางสังคม อาทิ สิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศ สิทธิในร่างกายของนักเรียนระดับมัธยม และสิทธิแรงงาน เป็นต้น ก่อนที่ประเด็นข้อเรียกร้องจะขยายเพดานไปถึงการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีการขยายตัวมากขึ้นจนนำมาสู่การเปลี่ยนชื่อจาก ‘เยาวชนปลดแอก’ เป็น ‘ประชาชนปลดแอก’ ซึ่งเป็นการแสดงสัญลักษณ์ทางการเมืองว่าการเคลื่อนไหวได้ขยายไปสู่ประเด็นที่เป็นวาระร่วมของสังคม

เมื่อการชุมนุมขยายใหญ่ขึ้น จึงเริ่มมีบุคคลและกลุ่มบุคคล ก่อตั้งกลุ่มในการสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชน 2563 อาทิ กลุ่มแม่ยกที่สนับสนุนด้านทรัพยากร กลุ่มสื่อสารทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์นัดหมายการชุมนุม และกลุ่มการ์ดที่คอยทำหน้าที่รักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม

การกำเนิดขึ้นของกลุ่มการ์ด เกิดขึ้นตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยในช่วงแรกของการชุมนุมไม่ปรากฏโครงสร้างของการ์ด เนื่องจากจำนวนผู้เข้าร่วมชุมนุมยังอยู่ภายใต้ความสามารถในการดูแลของผู้จัดการชุมนุมและทีมงาน แต่เมื่อการชุมนุมขยายตัวขึ้น รวมถึงได้รับการตอบรับจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ทำให้แกนนำต้องปรึกษาหารือถึงความจำเป็นที่ต้องมีการ์ดเข้ามาเพื่อรักษาความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกให้ประชาชนผู้เข้าร่วมชุมนุม

นอกเหนือจากปัจจัยด้านจำนวนผู้เข้าร่วมการชุมนุมที่มากขึ้นกว่าขีดความสามารถของผู้จัดการชุมนุมและทีมงานสามารถรับมือได้แล้วนั้น ปัจจัยทางด้านความปลอดภัยเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดโครงสร้างของการ์ด เนื่องจากการชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 มีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงทั้งจากฝ่ายต่อต้านและฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ เนื่องมาจากข้อเรียกร้องในการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นข้อเรียกร้องที่สุุดโต่งหรืออาจกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ จึงอาจเลือกใช้ความรุนแรงในการปราบปรามมากกว่าใช้

วิธีการเจรจา เนื่องมาจากทัศนคติที่ถูกปลูกฝังผ่านกาลเวลาร่วมกันที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นหัวใจที่ต้องปกป้อง จึงมีความเป็นไปได้ที่ต้องใช้มาตรการรุนแรงและเด็ดขาดในการปราบปราม ฝ่ายชุมนุม

บทบาทของการ์ดในการชุมนุม

หน้าที่หลักของการ์ด คือ การดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม ดูแลความปลอดภัย แกนนำ และสนับสนุนการเคลื่อนไหวของการชุมนุมในมิติต่าง ๆ ความปลอดภัยที่นอกเหนือจากดูแลบุคคล การทำให้พื้นที่การชุมนุมเป็นพื้นที่ปลอดภัย ปราศจากความรุนแรงทั้งภายในและภายนอก เป็นส่วนสำคัญ ที่การ์ดมีหน้าที่ในการดูแล เพราะหากการชุมนุมประสบแต่ความรุนแรง การที่จะขยายแนวร่วมเพื่อสร้าง การชุมนุมที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การชุมนุมประสบผลสำเร็จในอนาคต จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้การชุมนุมสามารถประสบความสำเร็จ คือ การระดมผู้เข้าร่วมชุมนุมให้ได้มากที่สุด การรวมกลุ่มขนาดใหญ่ จะสร้างความสนใจให้กับผู้คนในสังคมและด้วยจำนวนผู้เข้าร่วมชุมนุมที่มาก จะส่งผลโดยตรงต่อต้นทุนในการปราบปรามของฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ (อุเชนทร์ เชียงเสน, 2564)

การชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 มีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงสูง เนื่องจากมีประเด็น ข้อเรียกร้องในการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่นับว่า เป็นข้อเรียกร้องที่คนในสังคมบางส่วนไม่เห็นด้วย นอกเหนือจากนั้นกลุ่มเยาวชน 2563 ได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับกลุ่มการเมืองที่ถูกข้อครหาว่า มีแนวความคิดในการล้มล้างการปกครอง ด้วยปัจจัยที่กล่าวมาจะทำให้โอกาสที่กลุ่มเยาวชน 2563 จะถูกใช้ความรุนแรง โดยกลุ่มบุคคลที่เห็นต่างหรือความรุนแรงจากเจ้าหน้าที่รัฐ

จากการศึกษาของ รศ.ดร.ประจักษ์ ก้องกีรติ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ศึกษา หลักการใช้ความรุนแรงของรัฐ โดยได้อธิบายการศึกษาในขั้นต้นว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความรุนแรง ทางการเมืองสูง โดยเฉพาะความรุนแรงที่ใช้ในการปราบปรามกลุ่มผู้ชุมนุม ซึ่งเป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้น ซ้ำ ๆ เนื่องมาจากไม่มีการถดถอยหรือผ่อนปรนอย่างจริงจัง (กัญมณท์ แต่มวิโรจน์, 2566) ดังนั้น เพื่อลดโอกาสเกิด ความรุนแรง การ์ดจึงมีบทบาทสำคัญในการควบคุมสถานการณ์โดยปราศจากการใช้ความรุนแรง

การชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 ปรากฏการ์ดอยู่หลายกลุ่ม แต่จะมีกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีบทบาท สำคัญในการสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชน 2563 คือกลุ่ม We Volunteer หรือกลุ่มมวอลชน อาสา ซึ่งมีบทบาท พลวัต และผลกระทบต่อกรชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563

ปัจจัยและสาเหตุในการก่อตั้งกลุ่ม We Volunteer

We Volunteer ก่อตั้งกลุ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2563 ซึ่งตรงกับวันที่ กลุ่มประชาชนปลดแอก (Free People) ได้มีการจัดชุมนุมบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ในช่วงแรกกลุ่ม We Volunteer มีสมาชิกเพียง 30-40 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาชิกที่เคยร่วมเคลื่อนไหวในนามกลุ่ม ‘ลูกพระจอมปกป้องประชาธิปไตย’ เป็นกลุ่มที่นิสิตจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าทั้งสามสถาบันได้ ก่อตั้งขึ้น โดยมีบทบาทในประเด็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพของนักศึกษาต่อต้านระบอบอำนาจนิยมใน

มหาวิทยาลัย (Anti Sotus) โดยมีนายปิยรัฐ จงเทพ เป็นกำลังหลัก ภายหลังในปี พ.ศ. 2563 นายปิยรัฐ จงเทพ เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้อำนวยการกลุ่ม We Volunteer ซึ่งในปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาชน

นายปิยรัฐ จงเทพ หรือที่รู้จักในชื่อโตโต้ เริ่มต้นบทบาทนักเคลื่อนไหวจากการทำกิจกรรมประเด็น ด้านการศึกษาในนามกลุ่มลูกพระจอมปกป้องประชาธิปไตย ก่อนที่จะผันตัวเป็นนักศึกษาที่เคลื่อนไหวใน ประเด็นการเมืองร่วมกับคนอื่น ๆ อาทิ รังสิมันต์ โรม และชลธิชา แจ้งเร็ว (ลูกเกด) ในนามกลุ่มคนอยาก เลือกรัฐ ที่จัดการชุมนุมต่อต้านคณะรัฐประหารในช่วงปี พ.ศ. 2557 (ณพัทธ์ นรงค์ิยา, 2561)

กลุ่มคนอยากเลือกตั้งมีบทบาทอย่างมากในช่วงสถานการณ์การชุมนุมปลายปี พ.ศ. 2556 จนถึงปี 2557 โดยเป็นอีกหนึ่งกลุ่มที่ต่อต้านการชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ที่นำโดยนายสุเทพ เทือกสุบรรณ และสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ โดยทางกลุ่ม กปปส. เรียกร้องให้รัฐบาลภายใต้การนำของนางสาว ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ถอนร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรม แต่เมื่อทางรัฐบาลยอมทำตามข้อเรียกร้องดังกล่าว กลุ่ม กปปส. ได้ยกระดับข้อเรียกร้องให้รัฐบาลยุบสภา และจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557

การเวลาผ่านไปแต่การเมืองไทยยังคงวนอยู่ในอ่าง รัฐบาล คสช. ที่นำโดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ต้องการครองอำนาจต่อถอดชุดทหารมาใส่ชุดผูกไทด์ลงรับสมัครเลือกตั้งภายใต้กติกาที่ตัวเอง เป็นคนกำหนดขึ้นมา โดยมีกลไกสำคัญ คือ สมาชิกวุฒิสภาจำนวน 250 คน ที่มาจากการแต่งตั้งโดยกลุ่ม คสช. ที่สามารถโหวตเลือกนายกรัฐมนตรีได้ไม่ต่างจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งของ ประชาชน

การเมืองไทยเดินหน้าเข้าสู่สภาวะกึ่งประชาธิปไตย (Semi-democracy) ที่มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง แต่สิทธิและเสรีภาพหลายอย่างถูกจำกัด ประกอบกับสถานการณ์รัฐบาลเสียงปริ่มน้ำ ทำให้ เกิดกระบวนการนิติสงครามยุบพรรคการเมืองโดยใช้มือขององค์กรอิสระ และดูสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากฝั่งฝ่ายค้านมาสู่ฝั่งรัฐบาล เพื่อเพิ่มเสถียรภาพให้กับตัวเองและพรรคอนาคตใหม่ ซึ่งเป็นพรรคการเมือง ใหม่นำใหม่ ม้ามืดทางการเมืองที่คว้าเก้าอี้ในสภามาถึง 80 ที่นั่ง พรรคการเมืองใหม่นี้มาพร้อมอุดมการณ์ ที่ต้องการรื้อโครงสร้างประเทศ คือ พรรคการเมืองที่ถูกทำลายหลังตั้งขึ้นมาได้เพียง 1 ปี 4 เดือนเท่านั้น

สถานการณ์การเมืองทั้งภายในและภายนอกสภาที่ไม่มีความเป็นประชาธิปไตย ประกอบกับ ความไม่พอใจของประชาชนที่มีต่อการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นำมาสู่ การชุมนุมของกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ภายในพื้นที่มหาวิทยาลัย ก่อนจะขยายตัวกลายเป็นการชุมนุมที่มี ประชาชนออกมาชุมนุมเป็นจำนวนมาก รวมถึงการก่อตัวขององค์กรต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่สนับสนุนขบวนการ เคลื่อนไหว และการดักเป็นอีกองค์กรที่เกิดขึ้นและเข้ามามีบทบาทในการรักษาความปลอดภัยให้กับ พื้นที่การชุมนุม

การกำเนิดขึ้นของกลุ่ม We Volunteer เกิดจากการระดมทรัพยากรบุคคลที่เคยร่วมการเคลื่อนไหวจากกลุ่มคนอยากเลือกตั้งและลูกพระจอมปกป้องประชาธิปไตย โดยมีนายปิยรัฐ จงเทพ หรือโตโต้ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาชน เป็นหัวเรือหลักในการก่อตั้งกลุ่ม We Volunteer สืบเนื่องจากการที่การชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 ขยายตัวขึ้นประกอบกับข้อเรียกร้องที่มุ่งเน้นไปที่ปัญหาเชิงโครงสร้างและการปฏิรูปในมิติต่าง ๆ ส่งผลทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชน 2563 ตกเป็นเป้าที่อาจถูกใช้ความรุนแรงทั้งจากฝ่ายผู้เห็นต่างและฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ จึงนำมาสู่ข้อสรุปของเหล่าแกนนำในการก่อเกิดโครงสร้างการรื้อ โดยมีนายปิยรัฐ เป็นแกนนำในการระดมทรัพยากรบุคคลเข้ามาทำหน้าที่รักษาความปลอดภัย

เนื่องจากในสมัยการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนอยากเลือกตั้ง นายปิยรัฐ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านความปลอดภัยให้กับทางกลุ่ม รวมถึงประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐเพื่ออำนวยความสะดวก ซึ่งทำให้นายปิยรัฐมีทรัพยากรและมีประสบการณ์ทางด้านนี้ จึงทำให้เหล่าแกนนำมอบหมายให้นายปิยรัฐเป็นหัวเรือในด้านการรักษาความปลอดภัย

ในช่วงเริ่มต้นกลุ่ม We Volunteer ประกอบด้วยสมาชิกเพียง 30-40 คน ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลจากเครือข่ายส่วนตัวที่เคยทำกิจกรรมร่วมกันมาก่อน แต่ด้วยสมาชิกเพียงเท่านั้นไม่เพียงพอต่อการบริหารงานด้านการรักษาความปลอดภัย เนื่องจากมีผู้เข้าร่วมการชุมนุมเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องมีการสรรหาทรัพยากรบุคคลเพิ่มเติมด้วยวิธีการที่เร็วที่สุดและได้บุคคลากรมากที่สุดโดยการเปิดรับสมัครสมาชิกผ่านระบบออนไลน์ พร้อมทั้งมีการอบรมสมาชิกใหม่ให้เข้าใจถึงพันธกิจ ภารกิจ ของกลุ่ม We Volunteer ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชน 2563

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยและสาเหตุในการก่อตั้งกลุ่ม We Volunteer เกิดมาจากสองปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1. จำนวนผู้เข้าร่วมการชุมนุมที่มากกว่าศักยภาพของแกนนำหรือผู้จัดการชุมนุมจะบริหารจัดการไหว เนื่องมาจากการชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 ได้รับการตอบรับจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นกลุ่ม We Volunteer ได้ก่อตัวขึ้นเพื่อให้คำแนะนำและอำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มผู้ชุมนุม และ 2. เพื่อรักษาความปลอดภัยให้กับผู้ชุมนุม เนื่องมาจากการชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 มีโอกาสที่จะถูกฝ่ายตรงข้ามใช้ความรุนแรงเพื่อทำให้การชุมนุมอ่อนแอลง กลุ่ม We Volunteer จึงเข้ามาทำหน้าที่ในการรักษาความปลอดภัยรวมถึงระงับเหตุการณ์ที่อาจนำไปสู่ความรุนแรง

การระดมทรัพยากรของกลุ่ม We Volunteer และโครงสร้างภายใน

1. ด้านบุคลากร

กลุ่ม We Volunteer เป็นองค์กรที่มีการเปิดรับสมัครสมาชิกอยู่เสมอ เนื่องจากเห็นว่า การชุมนุมมีทิศทางในการขยายตัวมากขึ้น รวมถึงจำนวนผู้เข้าร่วมการชุมนุมที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังนั้นการรับสมัครสมาชิกจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสรรหาบุคคลเข้ามาช่วยในเรื่องการรักษาความปลอดภัย และสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชน 2563 ในด้านอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รัฐภูมิ เลิศไพจิตร

ในช่วงแรกกลุ่ม We Volunteer ใช้วิธีการสรรหาบุคคลแบบปากต่อปาก (Word of Mouth) แต่ได้เปลี่ยนวิธีการเป็นการเปิดรับสมัครสมาชิกผ่านช่องทางสื่อสารออนไลน์ อาทิ เฟซบุ๊ก และทวิตเตอร์ เนื่องจากมีความสะดวกและได้จำนวนสมาชิกที่มากกว่าการใช้วิธีสื่อสารแบบปากต่อปาก

กลุ่ม We Volunteer มีระบบในการคัดกรองบุคคลหลายขั้นตอน เพื่อคัดเลือกบุคคลที่มีความเห็นและทัศนคติทางการเมืองที่สอดคล้องกับพันธกิจของกลุ่ม โดยระบบการคัดกรองเน้นไปที่การดูความเคลื่อนไหวของบุคคลผ่านโลกออนไลน์ รวมถึงให้ทีมงานสอบถามทัศนคติทางการเมืองผ่านการสัมภาษณ์ หลังจากได้สมาชิกเรียบร้อยแล้วทางกลุ่มจะมีการอบรมสมาชิก เพื่อแบ่งบทบาท หน้าที่ รวมถึงอธิบายพันธกิจขององค์กรให้รับทราบโดยทั่วกัน โดยแบ่งการอบรม ดังนี้

กลุ่มที่ 1: อบรมสมาชิกรุ่นที่ 1 - รุ่นที่ 3 (ช่วงวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2563 - 13 ตุลาคม พ.ศ. 2563)

กลุ่มที่ 2: อบรมสมาชิกรุ่นที่ 4 และรุ่นที่ 5 (ช่วงวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2563 - 31 ตุลาคม พ.ศ. 2563)

กลุ่มที่ 3: อบรมสมาชิกรุ่นที่ 6 - รุ่นที่ 8 (วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563)

กลุ่มที่ 4: อบรมสมาชิกรุ่นที่ 9 - รุ่นที่ 13

2. ด้านการเงิน

กลุ่ม We Volunteer เป็นกลุ่มอิสระ ไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลขององค์กรหรือพรรคการเมืองใด และไม่มีการเก็บค่าสมาชิกใด ๆ ดังนั้น การระดมทรัพยากรด้านการเงินของกลุ่ม We Volunteer เกิดจากการขายสินค้าที่ทางกลุ่มผลิตออกมาขายและเงินบริจาคจากประชาชนเป็นหลัก

โครงสร้างภายในกลุ่ม We Volunteer

กลุ่ม We Volunteer เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างภายในองค์กรที่ชัดเจน มีการแบ่งหน้าที่ของส่วนงานต่าง ๆ ภายในเพื่อให้สามารถดำเนินภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยโครงสร้างของกลุ่ม We Volunteer มีดังต่อไปนี้

1. ทีมบริหาร (Captain)

ทีมบริหารจะทำหน้าที่บริหารจัดการและกำหนดยุทธศาสตร์ภายในองค์กร ทีมบริหารเปรียบเสมือนพ่อบ้านที่ทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยให้องค์กรสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทีมบริหารจะแบ่งบทบาท และหน้าที่ให้แตกต่างกันเพื่อให้ครอบคลุมส่วนงานต่าง ๆ ภายในองค์กร อาทิ ฝ่ายสวัสดิการ ฝ่ายสื่อสารมวลชน และฝ่ายกลยุทธ์ เป็นต้น

นอกจากหน้าที่การบริหารภายในองค์กรแล้วนั้น ทีมบริหารจะทำหน้าที่เหมือนสะพานในการพูดคุยกับองค์กรภายนอก และนำประเด็นหรือภารกิจที่ได้พูดคุยจากภายนอก มาสื่อสารกับสมาชิกภายในเพื่อวางแผนและวางกลยุทธ์ในด้านการดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม

2. ทีมกำลังพล (Centre)

ทีมกำลังพลมีหน้าที่บริหารจัดการทรัพยากรบุคคล เป็นส่วนงานที่ลงไปสัมผัสพื้นที่การชุมนุม และมีบทบาทต่อการตัดสินใจหากเกิดปัญหาขึ้นภายในพื้นที่การชุมนุม ดังนั้น ทีมกำลังพลต้องมีวิสัยทัศน์และเข้าใจภาพรวมของการชุมนุมเป็นอย่างดี โดยทีมกำลังพลจะถูกแบ่งบทบาทออกเป็นส่วนๆ และมีหน้าที่รับผิดชอบที่แตกต่างกัน เพื่ออำนวยความสะดวกให้การชุมนุมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยส่วนงานที่อยู่ภายใต้ทีมกำลัง มีดังต่อไปนี้

2.1 ทีมจราจร: ทำหน้าที่ดูแล สนับสนุนส่วนงานด้านการจราจรภายในบริเวณพื้นที่การชุมนุม

2.2 ทีมลาดตระเวน: ทำหน้าที่ลาดตระเวนพื้นที่รอบ ๆ การชุมนุม

2.3 ทีมฉุกเฉิน: ทำหน้าที่ระงับเหตุการณ์ฉุกเฉินในพื้นที่การชุมนุม

2.4 ทีมเวที (Stage): ทำหน้าที่ดูแลรักษาความปลอดภัยด้านหลังเวทีการชุมนุม รวมถึงประสานงานร่วมกับทีมผู้จัดการชุมนุมในการให้ข้อมูลที่จำเป็นต่อการปราศรัย

อิทธิพลของกลุ่ม We Volunteer ยุทธศาสตร์สันติวิธีในขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชน 2563

กลุ่ม We Volunteer มีบทบาทสำคัญต่อขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชน 2563 ในฐานะผู้ทำหน้าที่รักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม มีภารกิจหลัก คือ การสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้กับผู้เข้าร่วมชุมนุม โดยความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหว จากงานศึกษาของเอริกา เซโนเวธ และมาเรีย สเตฟาน ชี้ว่าการต่อสู้โดยปราศจากความรุนแรง (Nonviolent Resistance) นำไปสู่ชัยชนะมากถึง 53% ขณะที่กลยุทธ์ใช้ความรุนแรงสามารถนำขบวนการเคลื่อนไหวไปสู่ชัยชนะเพียง 26% (Chenoweth & Stephan, 2011)

ดังนั้น เพื่อให้การชุมนุมสามารถดำเนินไปด้วยความสงบ ปราศจากความรุนแรงทั้งจากภายในและภายนอก บทบาทการ์ดที่ทางกลุ่ม We Volunteer รับผิดชอบจึงเป็นส่วนงานสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวเป็นที่ยอมรับจากสังคม นอกจากนี้มาตรการการรักษาความปลอดภัยที่ชัดเจนเป็นกุญแจที่นำไปสู่การเพิ่มแนวร่วมทั้งในมิติของผู้เข้าร่วมชุมนุมและการระดมทรัพยากรที่เข้ามาสนับสนุน

บทบาทของกลุ่ม We Volunteer ต่อการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการชุมนุม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติถึงเรื่องเสรีภาพในการชุมนุม มาตรา 44 วรรคแรกว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ และในวรรคสองบัญญัติว่า

รัฐภูมิ เลิศไพจิตร

การจำกัดเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้น เพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยสาธารณะ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อคุ้มครองสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น (เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม 2564)

แม้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยจะเป็นประเทศสมาชิกว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) แต่เสรีภาพในการชุมนุมของภาคประชาสังคมถูกจำกัดด้วยกฎหมายหลายประการ รวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐภายใต้หลักมาตรฐานสากลระหว่างประเทศจะต้องไม่สร้างอุปสรรคต่อการใช้สิทธิและเสรีภาพในการชุมนุม แต่ในทางปฏิบัติพบว่า บ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่รัฐได้กลายเป็นคู่ขัดแย้งกับกลุ่มผู้ชุมนุม และใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อละเมิดสิทธิการชุมนุม โดยเหตุผลหลักที่หยิบยกขึ้นมากล่าวอ้าง คือ การชุมนุมไม่ได้ดำเนินไปด้วยความสงบเรียบร้อยและการชุมนุมอาจนำไปสู่ความรุนแรง

การชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 ประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทั้งในด้านอายุ เพศสภาพ และทัศนคติทางการเมือง ดังนั้น เพื่อให้การชุมนุมดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและอยู่ภายใต้กติกาสากล ทางผู้จัดการชุมนุมจำเป็นต้องมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยและสื่อสารกับผู้เข้าร่วมชุมนุมด้วยความชัดเจน และการดำเนินการในส่วนงานหลักที่ต้องพบเจอกับผู้เข้าร่วมชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ การ์ดจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการชุมนุมว่าจะดำเนินไปด้วยความสงบตามหลักสันติวิธีหรือนำการชุมนุมไปสู่ความรุนแรง

นิยามหลักการสันติวิธีหรือวิธีการปฏิบัติแบบอหิงสา ไม่ใช่การนิ่งเฉยหรือยอมตกอยู่ใต้อำนาจเพียงอย่างเดียว แต่เป็นปฏิบัติการใช้ความรุนแรง ซึ่งหมายถึงการกระทำ (Action) ที่แสดงออกถึงความไม่ยอมจำนน อาทิ การต่อต้าน การปฏิเสธให้ความร่วมมือ หรือแสดงออกถึงการเป็นปรปักษ์ต่อการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม แต่หลักการสันติวิธีหรือความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมจะไม่สามารถเกิดได้หากการ์ดซึ่งเปรียบเสมือนด่านหน้าของการชุมนุม เลือกวิธีการปฏิบัติโดยใช้ความรุนแรงอันมักเป็นข้ออ้างหลักที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้เป็นเหตุผลในการสลายการชุมนุม

จากการศึกษาพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวในสังคมไทยเกือบทั้งหมดต่างมีแนวทางการเคลื่อนไหวแบบไม่ใช้ความรุนแรง น้อยครั้งที่พบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวในสังคมไทยประกาศที่จะใช้อาวุธในการต่อสู้กับคู่ขัดแย้ง ส่วนใหญ่จะพบว่า เป็นขบวนการเคลื่อนไหวแบบใต้ดินหรือเป็นการเคลื่อนไหวผ่านภารกิจลับ ไม่ได้เปิดเผยตัวตนหรือกลุ่มองค์กรที่ชัดเจน แต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในอดีตพบว่า แม้การชุมนุมหลักจะประกาศต่อสาธารณชนว่าเป็นการเคลื่อนไหวแบบไม่ใช้ความรุนแรง แต่สิ่งที่ปรากฏพบว่า ทุกกลุ่มต่างมีกลุ่มติดอาวุธแทรกแซงอยู่ในขบวนการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบั่นทอนศักยภาพและทำลายคู่ขัดแย้งด้วยความรุนแรง โดยมักมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นการ์ดและพัฒนาเป็นกลุ่มติดอาวุธ

นอกจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการชุมนุมจะส่งผลทำให้โอกาสที่กลุ่มชุมนุมจะประสบผลสำเร็จลดลง ยังส่งผลกระทบต่อคุณค่าด้านประชาธิปไตยในหลายมิติ ดังนี้

1. ส่งผลต่อเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นขั้นพื้นฐาน: ความรุนแรงส่งผลกระทบต่อความรู้สึกกลัวของประชาชน ทำให้ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้อย่างเสรี นอกจากนี้ยังส่งผลทำให้ประชาชนไม่กล้าเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหว

2. ก่อเกิดความแบ่งแยกและความขัดแย้งรุนแรงในสังคม: ความรุนแรงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ขยายความขัดแย้งและแตกแยกในสังคมเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ส่งผลทำให้กระบวนการสร้างฉันทามติในสังคมยากมากขึ้น

3. ลดทอนการประนีประนอมในกระบวนการประชาธิปไตย: เมื่อเกิดความรุนแรง จะทำให้โอกาสในการประนีประนอมเพื่อหาทางออกร่วมกันลดลง

4. เพิ่มโอกาสการให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้ความรุนแรงสลายการชุมนุม: ในสถานการณ์ที่การชุมนุมมีความรุนแรง เจ้าหน้าที่รัฐหรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มักใช้ความรุนแรงในการตอบโต้หรือเพื่อยุติการชุมนุม

5. ลดทอนภาพลักษณ์ของประชาธิปไตย: ประเทศที่มีความรุนแรงเกิดขึ้นจากขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง อาจถูกมองว่า เป็นปัญหาด้านประชาธิปไตย ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ด้านประชาธิปไตยในสายตาประชาคมโลก

สาเหตุที่ทำให้การเคลื่อนไหวแบบไม่ใช้ความรุนแรงมีประสิทธิภาพมากกว่าการเคลื่อนไหวแบบใช้ความรุนแรงประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ 1) การปราบปรามยุทธวิธีการเคลื่อนไหวแบบไม่ใช้ความรุนแรงมีต้นทุนที่ต้องจ่าย และส่งผลกระทบในเชิงลบ (Backfire) เพราะการกระทำที่ไม่ยุติธรรมอย่างการใช้ความรุนแรงจะทำให้เกิดผลกระทบกลับในเชิงลบ ต่อผู้ใช้ความรุนแรงเอง เช่น เกิดความไม่พอใจของผู้คนในสังคม การแปรพักตร์ของผู้ปฏิบัติงานหรือเจ้าหน้าที่รัฐ และ 2) ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวแบบไม่ใช้ความรุนแรง เปิดช่องในการเจรจาและต่อรองได้มากกว่า เพราะไม่ได้ข่มขู่หรือคุกคามชีวิตและความเป็นอยู่ของบุคคลอื่น (ยอเดียม ยิงยีนยง, 2566)

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการชุมนุม นอกจากจะเป็นการลดโอกาสที่ข้อเรียกร้องจะประสบผลสำเร็จและลดทอนคุณค่าทางประชาธิปไตย ยังเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้เป็นข้ออ้างในการสลายการชุมนุม และเพื่อให้อำนาจการชุมนุมในภาพรวมของกลุ่มเยาวชน 2563 ยืนระยะได้นานที่สุด กลุ่ม We Volunteer ในฐานะกลุ่มดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม จึงดำเนินและปฏิบัติการกิจด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง เนื่องจากการมีอิทธิพลในการกำหนดทิศทางของขบวนการเคลื่อนไหว หากการ์ดไม่ยึดถือแนวทางการเคลื่อนไหวแบบไม่ใช้ความรุนแรงจะทำให้ภาพรวมของขบวนการเคลื่อนไหวได้รับผลกระทบ ในทางตรงกันข้ามหากยึดกรอบแนวทางไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธี จะส่งผลในทิศทางบวกต่อภาพรวมของขบวนการเคลื่อนไหว ดังต่อไปนี้

รัฐภูมิ เลิศไพจิตร

1. ลดความตึงเครียด: การที่ผู้รักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมเลือกปฏิบัติโดยไม่ใช้ความรุนแรง จะช่วยลดความตึงเครียดของสถานการณ์การชุมนุม และเป็นการลดความกังวลให้ผู้เข้าร่วมการชุมนุม ซึ่งจะทำให้การสื่อสารและความเข้าใจระหว่างผู้ชุมนุมและการ์ดอยู่ในระดับสมดุล
2. สร้างบรรยากาศการเจรจา: การ์ดเปรียบเสมือนด่านหน้าที่จะต้องเจรจา ทำความเข้าใจทั้งฝ่ายผู้ชุมนุมและฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ การไม่ใช้ความรุนแรงช่วยสร้างโอกาสและพื้นที่ในการต่อรองเพื่อหาทางออกร่วมกันได้มากขึ้น
3. ลดต้นทุนในการตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุม: การไม่ใช้ความรุนแรงเป็นอีกปัจจัยที่ช่วยลดต้นทุนในการตัดสินใจเข้าร่วมการชุมนุม เพราะจะเป็นการลดโอกาสในการบาดเจ็บหรือเสียชีวิตของผู้ชุมนุม

สรุปผลการวิจัย

การศึกษา “การก่อตัว บทบาท และพัฒนาการของ We Volunteer และผลกระทบที่มีต่อขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชนไทย ปี 2563” เกิดขึ้นจากความพยายามหาคำตอบว่า ทำไมการ์ดหรือผู้ดูแลรักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุมจึงปรากฏบ่อยครั้งในขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในไทย โดยเฉพาะในประเด็นด้านการเมือง จะพบว่า การชุมนุมส่วนใหญ่มีโครงสร้างส่วนงานที่ชื่อว่าการ์ดอยู่ภายในเสมอ โดยแต่ละขบวนการเคลื่อนไหวการ์ดอาจมีบทบาทแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด แต่ภารกิจที่มักพบเห็นเหมือนกัน คือ การ์ดจะทำหน้าที่รักษาความปลอดภัยให้กับผู้ชุมนุม บุคคลสำคัญและอำนวยความสะดวกให้กับการชุมนุมในด้านต่าง ๆ โดยจากการค้นคว้าข้อมูลทั้งเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในไทยเกิดกระบวนการก่อตัวส่วนงานที่ชื่อว่าการ์ด เพราะ 1) ความไม่ไว้วางใจระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐ อันหมายถึง เจ้าหน้าที่รัฐภายใต้หลักการประชาธิปไตยแบบไทย ๆ มักละเมิดสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนในการแสดงออกผ่านการชุมนุม และ 2) เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้กับผู้ชุมนุมได้ตามหลักประชาธิปไตย โดยสองปัจจัยนี้ส่งผลทำให้กลุ่มการชุมนุมจำเป็นต้องสร้างส่วนงานของการ์ดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้กลุ่มชุมนุมสามารถใช้สิทธิได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ รวมถึงดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับผู้ชุมนุม เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐมักมีอคติต่อกลุ่มผู้ชุมนุมจนนำมาสู่การละเมิดสิทธิเสรีภาพและความรุนแรงทางกายภาพ

นอกจากการแสวงหาคำตอบว่า ทำไมการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในไทยจึงจำเป็นต้องมีการ์ด ผู้ค้นคว้าได้ศึกษาการก่อตัว บทบาท และพัฒนาการของกลุ่ม We Volunteer ในฐานะการ์ดผู้ซึ่งดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับการชุมนุมของกลุ่มเยาวชน 2563 พบว่า บทบาทของกลุ่ม We Volunteer มีพลวัตมากกว่าการเป็นผู้รักษาความปลอดภัยในพื้นที่การชุมนุม แต่เป็นส่วนงานที่สนับสนุนขบวนการ

การเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชน 2563 ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ส่วนงานการรณรงค์มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์สันติวิธี ซึ่งมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหว

จากการศึกษา พบว่า บทบาทของการรณรงค์กลุ่ม We Volunteer มีลักษณะแตกต่างจากบทบาทการรณรงค์ในอดีตที่เคยปรากฏขึ้นในการเมืองไทย เนื่องจากการรณรงค์กลุ่ม We Volunteer สามารถพลวัตบทบาทและภารกิจของตัวเองเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) มากกว่าเป็นเพียงแค่การรณรงค์ซึ่งมีลักษณะหน้าที่ทั่วไป เนื่องมาจากกลุ่ม We Volunteer มีสมาชิกที่มีความหลากหลายทั้งด้านเพศสภาพ อายุ และความสามารถ ประกอบกับวิสัยทัศน์ขององค์กร การจัดวางความถนัดของบุคคลให้ตรงกับสายงาน (Put the Right Man to The Right Job) ทำให้กลุ่ม We Volunteer สามารถดำเนินภารกิจได้หลากหลายมากกว่าการทำหน้าที่รักษาความปลอดภัย

นอกจากนี้กลุ่ม We Volunteer มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวแบบสันติวิธี ซึ่งเป็นกรอบแนวทางการเคลื่อนไหวที่กลุ่มเยาวชน 2563 นำมาใช้ในการเคลื่อนไหว สาเหตุที่การรณรงค์มีบทบาทสำคัญเนื่องมาจากการรณรงค์เป็นส่วนงานส่วนหน้าที่ต้องพบกับทั้งผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งการตัดสินใจของสมาชิกการรณรงค์ย่อมเป็นการชี้ชะตาสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หากสมาชิกเลือกปฏิบัติการแบบใช้ความรุนแรงอาจทำให้สถานการณ์บานปลายจนกระทบต่อขบวนการเคลื่อนไหวใหญ่ ดังนั้น การรณรงค์จึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากที่จะทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวประสบผลสำเร็จหรือประสบผลล้มเหลว

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป หลังจากการศึกษา การก่อตัว บทบาท และพัฒนาการของ We Volunteer และผลกระทบที่มีต่อขบวนการเคลื่อนไหวเยาวชนไทย ปี 2563 ผู้วิจัยเห็นว่า งานศึกษาด้านการรณรงค์ที่อยู่ร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวมีการศึกษาอย่างจำกัด โดยผู้วิจัยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการศึกษาบทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวในภาพรวม เพราะอาจจะมองข้ามความสำคัญของส่วนงานการรณรงค์ แต่จากการที่ผู้วิจัยศึกษาได้พบว่า การที่ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมที่ขับเคลื่อนประเด็นทางการเมืองเป็นหลัก การมีส่วนงานการรณรงค์เป็นเพราะความสัมพันธ์เชิงลบระหว่างกลุ่มชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ ประวัติศาสตร์และบาดแผลของขบวนการเคลื่อนไหวในอดีตสะท้อนให้เห็นว่าการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากไม่เอื้อให้กลุ่มชุมนุมสามารถแสดงออกได้อย่างเสรี ยังเป็นตัวแปรสำคัญในการยับยั้งการชุมนุมด้วยปฏิบัติการใช้ความรุนแรง ดังนั้น เพื่อให้การชุมนุมในอนาคตเป็นพื้นที่ปลอดภัย ปราศจากอันตราย จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่ต้องหามาตรการทั้งในทางนิติบัญญัติและการปลูกฝังจิตสำนึกต่อเจ้าหน้าที่รัฐไม่ให้มองกลุ่มชุมนุมว่า เป็นศัตรูหรือผู้สร้างความวุ่นวาย อย่างไรก็ตามเพื่อสร้างประเทศให้มีความเป็นประชาธิปไตย ประเทศที่อนุญาตให้ความคิดเห็นที่แตกต่างสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ งานวิจัยนี้จะเป็พื้นฐานอันดีที่ทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัญมณต์ แต่มวิโรจน์. (2566). *ประจักษ์ ก้องกีรติ: ความรุนแรงอันชอบธรรมในมือรัฐ กล้าปราบ กล้าสลาย กล้ายิง ต้องกล้ากัมน้ำรับผิดชอบ*. วันที่ค้นข้อมูล 27 เมษายน 2567, เข้าถึงได้จาก <https://plus.thairath.co.th/topic/politics&society/103935>
- ณพัทธ์ นังคิยา. (2561). *จากนักกิจกรรมนักศึกษา สู่นักการเมือง: การเมืองของการก่อตัวของ “การตอบโต้ในสาธารณะ” พ.ศ. 2556 - 2562*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ. (2566). *ดัชนีประชาธิปไตย 2022: นอร์เวย์ครองแชมป์ ขณะที่ไทยอยู่อันดับ 55 ของโลก*. วันที่ค้นข้อมูล 6 สิงหาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://thestandard.co/world-democracy-index-2022/>
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2552). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม. โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- ยอดเยี่ยม ยิ่งยืนยง. (2023). *สันติวิธีในทางปฏิบัติ กับความเป็นไปได้ในการบรรลุเป้าหมาย ถอดรหัสความรุนแรงในสังคม*. วันที่ค้นข้อมูล 25 สิงหาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://waymagazine.org/decoding-violence-civil-resistance/>
- รุ่งฤทธิ์ เพ็ชรรัตน์. (2564). *เส้นทางการชุมนุม 2565 - 2564 ปราบปรามการปลดแอกของประชาชนในนามราษฎร*. วันที่ค้นข้อมูล 5 พฤษภาคม 2567, เข้าถึงได้จาก <https://plus.thairath.co.th/topic/politics&society/100117>
- เศรษฐวัฒน์ ไชยวรกุล และวิกานดา ชัยรัตน์. (2564). *หลักเสรีภาพการชุมนุมสาธารณะในบริบทประเทศไทย. สถาบันพระปกเกล้า*.
- สมชัย ภัทรนันทน์. (2559). *ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และการประท้วงทางการเมือง. สำนักพิมพ์อินทนิล*.
- อุเชนทร์ เชียงเสน. (2021). *เมื่อรัฐปราบหนัก : การเคลื่อนไหวแบบไม่ใช้ความรุนแรงจะเอาชนะได้อย่างไร*. วันที่ค้นข้อมูล 28 เมษายน 2567, เข้าถึงได้จาก <https://www.the101.world/nine-proposals-non-violent-action/>
- 101 world. (2564). *อำนาจรัฐ ความรุนแรง บนความเคลื่อนไหวของมือปราบประชาชน กับ เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว*. วันที่ค้นข้อมูล 11 กุมภาพันธ์ 2567, เข้าถึงได้จาก <https://www.the101.world/bencharat-saechua-interview-2/>

ภาษาอังกฤษ

- Chenoweth, E., & Stephan, M. J. (2011). *Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict*. Columbia University Press.
- Klandermans, K., Stekelenburg, J. V., & Walgrave, S. (2014). *Comparing street demonstrations*. SAGE Journals.
- Lipsky, M. (1968). Protest as a political resource. *American Political Science Review*, 62(4), 1144-1158
- Mulloy, D. J. (2005). *American extremism: History, politics and the militia movement*. Routledge.
- McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Journal of Sociology*, 82(6), 1212-1241
- Olson, M. (1965). *The Logic of Collective Action*. Schocken.
- Snow, D. V., Soule, S. A., & Kriesi, H. (2004). *The blackwell companion to social movements*. Blackwell Publishing.

Wasan Pounpunwong

Contract Farming: States, Capitalists, and Farmers on the Mae Sot, Thailand-Myawaddy Myanmar Border*

Wasan Pounpunwong

Associate Professor, Lecturer, Faculty of Social Sciences and Local Development,

Pibulsongkram Rajabhat University

E-mail: wasan.po@psru.ac.th

Received: 28 March 2025

Revised: 1 May 2025

Accepted: 14 May 2025

Abstract

This article examines contract farming in the Mae Sot–Myawaddy border region by analyzing the interdependent roles of the state, capitalists, and farmers within regional economic frameworks such as ACMECS and the ASEAN Integration System of Preferences (AISP). Rather than viewing contract farming solely as a development strategy, the article presents it as a mechanism that reshapes agrarian relations, power structures, and social dynamics in border areas. The study is based on an extensive review of relevant literature and empirical research, drawing from both theoretical analyses and field-based studies. The author critiques overly optimistic portrayals of contract farming, arguing that despite its potential to offer market access and production support, it can also deepen inequality, environmental harm, and economic dependency particularly for smallholders. By classifying contract farming into formal and informal systems, the article emphasizes how its impacts vary according to farmers' socio-economic status. Using the Mae Sot–Myawaddy region as a case study, the article contextualizes broader patterns of transnational agrarian capitalism. It contributes to existing scholarship by calling for fairer governance mechanisms, stronger

---

* This article has been amended and augmented from the scholarly work entitled "Contract farming: The state, capitalists, and farmers along the Mae Sot–Myawaddy border" delivered at the 10th National Conference on Phayao Research, Phayao University, Thailand. The author expresses gratitude to The Tokyo Foundation for Policy Research for their support in the development of this work.

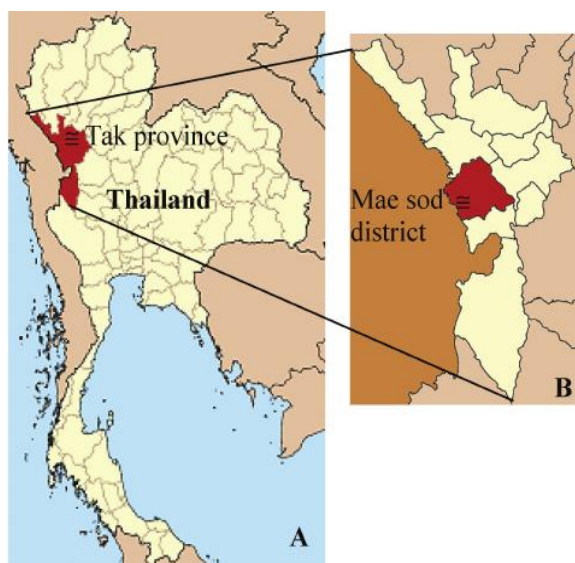
protections for farmers, and a reevaluation of contract farming as both an economic and political process shaping borderland development.

Keywords: contract farming, sub-regional cooperation, agriculture, capitalists, border

Introduction

This article seeks to elucidate contract farming in the Mae Sot–Myawaddy border region, concentrating on the participants engaged in the operational relationships namely the state, capitalists, and farmers. The article emerges from the growing need to interrogate the structural transformations that contract farming induces in transboundary agricultural zones, particularly under the influence of capitalist economic systems and globalization processes. The author argues that while contract farming is widely promoted as a tool for agricultural modernization and regional development, it remains a contested practice, marked by unequal power relations, diverse farmer responses, and environmental concerns. Therefore, the article aims to offer a balanced analysis that not only presents the operational structure of contract farming but also critically assesses its implications, particularly in border regions like Mae Sot–Myawaddy. (Puanpunwong, 2021).

The central proposition of the article is that contract farming, especially in border areas, functions as a mechanism through which state policies, capitalist interests, and agrarian livelihoods converge, often producing uneven outcomes. While it may offer income stability and production security to some farmers, it can also deepen dependence, trigger environmental degradation, and reinforce corporate control over agricultural production. (Pounpunwong, 2018).

Figure 1 Mae Sot border, Tak Province, Thailand (Phaenark et al, 2009)

Figure 2 Myawaddy border, Kayin State, Myanmar (Kaji et al, 2015)

Thongpan (1993) provided early insights into the rise of contract farming in the United States, identifying it as a networked business model characterized by formal agreements on quantity, quality, price, and production inputs. This perspective frames contract farming as a collaborative economic model, a notion reinforced by Pounpunwong (2018), who emphasizes that such arrangements reshape traditional agricultural practices through formalized buyer-producer relationships. Wiwatthanadech (2007) further elaborates that contract farming enables firms often owners of processing facilities to manage production indirectly by providing inputs, technical support, and price guarantees, while farmers retain formal ownership of production units. Roth (2002) and Shrimali and Shrimali (2021a) describe contract farming as a form of employer-employee dynamic, where firms dictate production and marketing conditions through binding or verbal contracts.

However, the practice is far from universally accepted by farmers. The responses of farmers vary based on geographic location, scale of production, access to land, and familiarity with the market. Some farmers particularly medium- to large-scale producers with access to resources view contract farming as an opportunity for income stability and market integration (Shrimali & Shrimali, 2021b; Wiboonpoongse et al., 1997). In contrast, many smallholders' express skepticism or rejection of contract farming, citing concerns over exploitative pricing, lack of bargaining power, and dependency on company-provided inputs. Butkhod (2012) points out that environmental scholars and NGOs perceive contract farming as damaging to food systems and ecosystems, citing issues

such as soil degradation, water contamination, and genetic modification. Conversely, organizations involved in contract farming view it as stabilizing and supportive for rural economies (Pinphet, 2012).

The Mae Sot–Myawaddy border area has emerged as a crucial region for international contract farming investment. This area, positioned advantageously along a significant trade route, links Thailand's Tak Province with Myanmar's Kayin State on the East-West Economic Corridor (EWEC). According to Glassman (2010), such zones are not merely logistical conduits but also geoeconomic spaces shaped by state planning and capital investment. This initiative falls within the larger regional integration project under the Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy (ACMECS) and benefits from customs privileges through the ASEAN Integration System of Preferences (AISP), targeting support for newer ASEAN member states (Woods, 2013).

Figure 3 The East-West Economic Corridor (EWEC) (Myanmar Business Today, 2014)

Figure 4 The area of Mae Sot and Myawaddy

This collaborative model encourages Thai private sector actors to invest in the agricultural development of neighboring countries, particularly Cambodia, Myanmar, and Laos, leveraging resources such as land and labor. As noted by Pounpunwong (2018), the Mae Sot–Myawaddy region serves as a spatially integrated pilot zone that demonstrates how regional policies and geography converge to enable agricultural capital expansion. The roles of the state, capitalists, and farmers in

Wasan Pounpunwong

this system are distinct yet interdependent. The state promotes investment through policy incentives, infrastructure development, and regulatory frameworks that lower barriers for capital. As Shrimali and Shrimali (2021b) observe, this includes reducing tariffs and expanding large-scale cultivation areas. Private investors focus on maximizing returns by offering contracts that provide inputs like fertilizer and seeds while retaining control over market access and pricing. Farmers, in turn, engage with the system to access capital and markets, but often find themselves in precarious positions, subject to debt and contractual obligations that limit their autonomy (Wiboonpoongse et al., 1997).

Figure 5 The area of Mae Sot and Myawaddy (Pounpunwong, 2015)

In conclusion, the article contends that contract farming in border regions such as Mae Sot–Myawaddy cannot be viewed solely as a development tool. It must also be understood as a socio-political arrangement shaped by power asymmetries, policy agendas, and capitalist imperatives. While contract farming offers potential benefits to some farmers and serves national economic goals, its implementation raises significant questions about equity, sustainability, and farmer agency. The author thus advocates for a critical reappraisal of contract farming policies, one that accounts for farmer heterogeneity, prioritizes environmental integrity, and ensures just governance within transboundary agricultural systems.

Contract farming: The varied interpretations within the collaborative dynamics between capitalists and farmers

The author seeks to emphasize the multiple interpretations of "contract farming" by exploring its fundamental meanings and diverse operational approaches. This topic has attracted scholarly attention because contract farming is a dynamic and evolving practice that increasingly extends beyond the purview of individual states. Particularly in border regions, contract farming has become a focal point of international investment, revealing the shifting power dynamics embedded within the capitalist economic system.

The primary participants influencing the dynamics of contract farming are capitalists and farmers. The relationship between these groups, especially in collaborative contexts, has been analyzed from multiple perspectives, highlighting various issues surrounding contract farming (Meemken & Bellemare, 2020). The meaning and presentation of the contract farming process vary based on the socio-economic and political context.

Previous studies show that the principal actors involved typically include governments, investors, and agricultural producers. As Roth (2002) indicates, contract farming highlights the asymmetrical power dynamics between capitalists and farmers, often leading to imbalances in the distribution of benefits. Contract farming is characterized as an agricultural production system based on pre-established agreements that outline the conditions for production, including product quality, quantity, price, and scheduling (Liang et al., 2023). Eaton and Shepherd (2001) further explain that such agreements usually involve buyers providing a specified level of support, such as production inputs and technical advice.

Building on these understandings, two distinct approaches to contract farming emerge: formal contract farming and informal contract farming.

Formal contract farming is characterized by structured, institutionalized agreements typically involving large agribusiness corporations or multinational firms. These contracts are detailed, legally binding, and include precise clauses regarding inputs, outputs, quality standards, pricing mechanisms, and delivery schedules. Substantial investments and risk-sharing mechanisms are formalized, ensuring clear legal obligations for both parties. (Eaton & Shepherd, 2001; Liang et al., 2023)

In contrast, informal contract farming operates through less rigid and often unwritten agreements. It is typically practiced among small-scale operators and local traders, relying heavily on

Wasan Pounpunwong

trust-based relationships and personal networks rather than formalized, enforceable contracts. In such cases, agreements are often verbal, flexible, and adaptive, offering a degree of autonomy but simultaneously exposing farmers to heightened risks of exploitation and disputes due to the absence of formal legal protection (Eaton & Shepherd, 2001; Bijman, 2008).

The author asserts that the key difference between formal and informal contract farming lies in the degree of institutionalization and risk allocation. Formal systems provide clearer terms, enforceable obligations, and standardized processes, which may benefit farmers through structured support but also reinforce corporate dominance. Informal systems offer relational flexibility but expose farmers to uncertainties and unequal power dynamics without formal recourse. Despite these differences, both forms commonly involve the monopolization of production inputs fertilizers, seeds, capital and output markets by contracting companies.

Moreover, Ouyyanont and Wanaset (n.d.) emphasize that state involvement in contract farming can exacerbate inequalities, facilitating conditions that favor capital over farmers. Research by Setthabut and Na Lampang (2008) within the ACMECS framework reveals that personal relationships and trust often underpin informal contracting systems, especially in cross-border economic zones like Tak Province. Jittaladakorn et al. (2008) and Otsuka, Nakano, and Takahashi (2016) categorize contract farming into five models: centralized, nucleus estate, multipartite, intermediary, and informal, each employing different operational methods contingent on geographic factors, market demand, and farmer readiness.

Consequently, contract farming as a phenomenon is multifaceted, shaped by contextual variables and interpreted differently depending on ideological and operational standpoints. As Bellemare and Novak (2017) argue, contract farming facilitates the transition of traditional agricultural systems into regulated frameworks aligned with capitalist market dynamics, systematically linking farmers to entrepreneurs and integrating them into global supply chains.

The author's critical observation, supported by Minot and Sawyer (2016), suggests that much of the prior literature has predominantly focused on theoretical and conceptual elaboration, often overlooking empirical realities and lived experiences of contract farmers. This gap limits a comprehensive understanding of the true impacts of contract farming on different stakeholders.

Importantly, while the article outlines the dynamic relationship between capitalists and farmers, the role of capitalists remains underdeveloped and abstract. To strengthen this point, it is

crucial to identify who these capitalists are and how they have actively promoted contract farming in border regions such as Mae Sot–Myawaddy. Since the 1980s, contract farming has evolved into a central strategy for agribusiness conglomerates, facilitated by state policies that support industrial development through cheap agricultural inputs, food for urban labor, and the expansion of value-added agro-industrial production (White, 1997). This process coincided with a transformation in the forces and relations of production among major capitalist groups, reflecting a broader shift to a new accumulation regime (Akira, 1996). In the Mae Sot–Myawaddy border region, contract farming is promoted by Thai agribusiness investors in conjunction with the Thai government, taking advantage of economic policies under regional frameworks such as ACMECS and customs privileges through AISP (Pounpunwong, 2018; Glassman, 2010; Woods, 2013). These actors exploit favorable land and labor conditions across the border to expand agricultural production with minimal overhead, revealing a transnational logic of capital accumulation and border exploitation.

In summary, the varied interpretations of contract farming reveal that the relationship between the state, capitalists, and farmers is central to its meaning. Whether formal or informal, the arrangements often entail an interdependence that simultaneously provides opportunities for income generation while imposing risks and perpetuating cycles of debt (Gole & Sharma, 2019). The interdependence between these two parties often results in agreements that encompass binding contracts, exploitation, and extortion, with farmers frequently shouldering the associated risks. To elaborate this further, Marks et al. (2024) highlight several exploitative characteristics commonly embedded in contractual relationships, including asymmetrical risk allocation, coercive pricing structures, limitations on input choices, and penalty clauses for non-compliance. These mechanisms frequently operate in favor of the contractor while placing financial and operational burdens on smallholder farmers. In the border context, where state regulation may be weaker, such exploitation may be even more pronounced and institutionalized.

Crucially, the analysis of contract farming must not lose sight of the specific regional setting in which it unfolds. Although the article provides a robust review of relevant literature, the Mae Sot–Myawaddy border region tends to fade into the background. This is problematic because the regional context is vital to understanding how contract farming operates in practice. The Mae Sot–Myawaddy area is a critical site for transnational contract farming initiatives promoted under Thailand's regional economic strategy. Drawing on the reviewed literature, it is possible to hypothesize that contract farming in this area is driven by Thai agri-capital expansion, leveraging Myanmar's land and labor

Wasan Pounpunwong

while circumventing domestic regulations. Key concerns in this context include the role of informal agreements that lack legal protection for farmers, the use of land without secure tenure, the cross-border movement of unregulated labor, and the environmental consequences of intensive monoculture practices. These issues demand empirical attention. In the absence of field data, a theoretical projection of how capital and the state interact to restructure agrarian relations at this border can still be made. This projection points toward a model of accumulation that reinforces spatial inequalities and labor precarity in service of export-oriented production (Wongsatjachock & Sattayavinit, 2020).

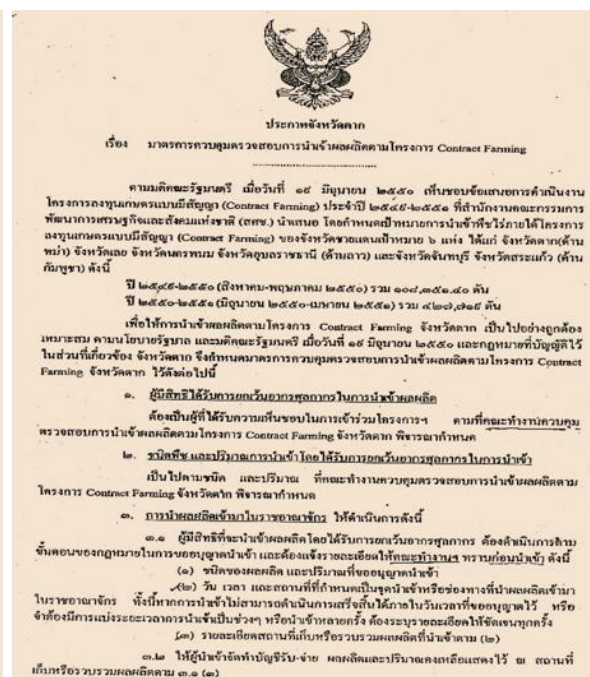
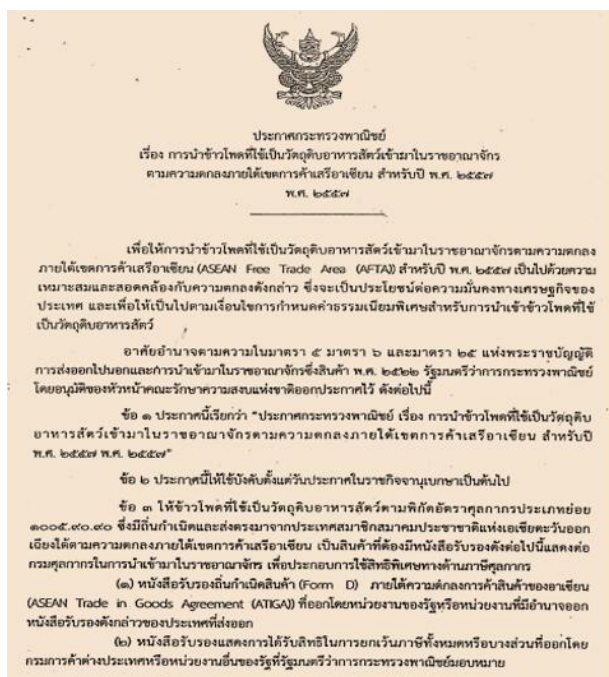
The Role of the State: Analyzing the Relationship between Contract Farming and Border Areas

At present, the significance of border areas has transformed, moving beyond the perception of being merely remote and underdeveloped regions. Recent research on borders seeks to comprehend border regions as significant economic zones within the state. (Luangaramsri, 2011) These areas facilitate the capitalist market system through production, trade, transportation, and the movement of goods and labor. This has resulted in the pursuit of collaboration among different levels of government to establish economic networks. (Yeung, 1998) The author highlights in earlier research on contract farming that, despite criticisms labeling it as an inequitable agricultural practice that imposes difficulties on farmers (Panichkul & Tassanakunpan, 2012), contract farming has managed to develop and proliferate, particularly in border regions.

The literature review on the relationship between contract farming and border areas reveals a diversity in the issues examined. The research conducted by Manorom, et al. (2011) analyzed the northeastern border and its neighboring countries, emphasizing academic findings and policy implications in the context of Cambodia's perspective on Thailand, stateless individuals, and sister cities. The research indicated that there has been an increase in contract farming in border areas of the northeastern region. The initiative stems from the implementation of the ACMECS cooperation framework aimed at fostering trade collaboration through the twin cities concept. This approach seeks to enhance opportunities and develop the potential of border trade, establish partnerships between Thai and Lao PDR entrepreneurs, mitigate issues related to illegal immigration, and reduce expenditures associated with managing illegal immigrants. The focus remains on border trade, which

is driven by production capacity and product demand. Facilitating investment in agriculture is a primary objective, encouraging Thai investors to participate in contract farming along the Thai-Lao border.

A study has been conducted on contract farming in the border areas of Thailand and the Republic of the Union of Myanmar, highlighting the growth of contract farming in these regions. Rungkawat, et al. (2008) conducted a study on the impacts of the contract farming project in Tak Province, which is part of the Irrawaddy-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy, as well as the application of multimedia to enhance knowledge among entrepreneurs. The findings of the study encompass the characteristics of contract farming operations. This is consistent with the research conducted by Manorum, et al. (2011), which indicates that the growth of contract farming depends on collaboration among states to establish a presence in border regions, in line with various agreements pertaining to the market system and inter-state benefit exchanges

The figure displays two documents related to contract farming in the ACMECS framework. The left document is a Thai official document titled 'สัญญาจ้างทำของ' (Contract for Work) regarding agricultural cooperation. It includes details about the parties involved, the scope of work, and the terms of the agreement. The right document is a form titled 'ใบสมัครผู้เข้าร่วมโครงการ Contract Farming ภายใต้กรอบ ACMECS ปี 2556' (Application Form for Participants in the Contract Farming Project under the ACMECS Framework, 2013). This form contains sections for personal information, contact details, and a declaration of interest in participating in the project.

Figure 6 Example documents related to contract farming in ACMECS

Nevertheless, the previously mentioned research examples serve as illustrations of studies undertaken by the researchers to explore the interconnectedness between border areas and contract farming. The author asserts that a key factor driving the growth of contract farming in border regions is the transformation of these areas into economic zones. One of the development projects focuses on agricultural cooperation as a primary objective, aiming to source resources from neighboring countries to lower production costs. Research has been conducted that provides insights into the development of capitalism through contract farming in border regions. For instance, the research conducted by Chiengthong (2011) titled "Development in the Economic Quadrangle: From Marxism to Neoliberalism and the Construction of Modern Lao Rural Areas" and the study by Luangaramsri (2011) titled "Border Capitalism, Rubber Plantation Agricultural Settlements, and the Collapse of Agricultural Society in Southern Laos"

The state has assumed responsibility for the development of the Mae Sot-Myawaddy area to facilitate the growth of contract farming. This framework relies on collaboration among sub-regions to convert agricultural products into cross-border goods through contract farming agreements. Within the framework of the Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy (ACMECS) (Pounpunwong, 2018), a significant aspect is the border regions, which exhibit potential and

preparedness from neighboring countries, as well as the readiness of investors in both central and border areas identified as targets. The target crops are categorized into economic field crops, including soybeans, peanuts, sweet corn, potatoes, and cashews, as well as energy crops such as palm oil, cassava, and sugarcane. (Faculty of Agriculture, Chiang Mai University, 2007) The production model of the contract farming system involves investors establishing the investment plan, which includes specifying crop areas and target groups. This model encompasses the entire process from production to market integration, along with a commitment to provide comprehensive support, including seeds, capital, and production technology. The contract farming model is delineated between Thailand and its neighboring countries, such as the Tak-Myawaddy border area (Thailand-Myanmar), Chanthaburi- Battambang (Thailand-Cambodia), and Loei-Sainyabuli (Thailand-Laos), among others. (Setthabut & Na Lampang, 2008)

The Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy (ACMECS) plays a crucial role in the sub-regional economic development project associated with the contracted agriculture investment scheme. The Mae Sot-Myawaddy area is recognized for its potential as a border economic zone, particularly for investment in contract farming (Faculty of Agriculture, Chiang Mai University, 2007). Additionally, Mae Sot District functions as a significant link with neighboring countries, notably Myanmar, particularly the border area near Myawaddy. Consequently, Tak Province has emerged as a significant trade gateway for the nation. Furthermore, Mae Sot District features several entry and exit points, utilizing the Moei River as a boundary and for the transportation of goods. Additionally, the importance of Mae Sot District is recognized as a border economic zone that has undergone continuous development over time. Buadang (2012) noted that Mae Sot District and its surrounding areas in Tak Province have traditionally served as trade hubs along the border, resulting in the establishment of diverse ethnic and religious communities. The significance of Mae Sot as an economic center in the border region is on the rise. Thailand has a limited number of official international border checkpoints, yet the annual value of cross-border trade reaches tens of billions of baht. Furthermore, this region has been recognized as a special economic zone since 2004, with an emphasis on fostering investment. This initiative has led to a swift rise in the number of factories and has drawn over two hundred thousand migrant workers from Myanmar, who are engaged in sectors such as manufacturing, agriculture, and general services.

Overview, Concerning the state's role in the context of contract farming and border areas, it is evident that contract farming extends beyond the interaction between capitalists and farmers. The

Wasan Pounpunwong

state's initiative to promote and establish power for contract farming is essential in generating investment opportunities, particularly through the framework of sub-regional cooperation. Contract farming has evolved into a mechanism for the state to establish assurances of reciprocal advantages through collaboration among states by implementing laws and regulations governing project involvement and product importation. State agencies are responsible for overseeing, evaluating, and managing these activities in a thorough and authoritative manner. Consequently, contract farming in the Mae Sot-Myawaddy region is not simply a theoretical investment by capitalists or a source of employment for farmers without taking into account the profits generated. These activities are closely regulated by state authority, which enforces compliance through stringent regulations. The author concludes that the state continues to play a crucial role in facilitating contract farming activities in the Mae Sot-Myawaddy border area.

Contract farming and the transformations within the farming community in border regions

The author seeks to emphasize that the issue of contract farming in border areas leads to significant transformations within the agricultural community, particularly in terms of land use patterns, labor relations, and economic dependency. The spread of contract farming often restructures traditional farming practices, shifts local control over production toward external investors, and redefines the socioeconomic roles of farmers, who increasingly operate within market-driven systems governed by corporate contracts rather than community-based subsistence models. Previous studies on contract farming have not only focused on elucidating the mechanisms of capital within the capitalist framework of contract farming but have also explored the changes and impacts experienced by farmers engaged in this practice. This article presents a review of literature focused on the social changes experienced by farmers as a result of contract farming, highlighting various studies that elucidate these transformations. The research conducted by Ariyasunthon (2012) on contract farming and the social and economic adaptation of farmers and communities, specifically in the context of broiler chicken farming in Thaytalad Subdistrict, Mueang District, Lopburi Province, reveals that the motivations for participating in contract farming are multifaceted and necessitate considerable time and focus. Consequently, farmers lack the opportunity to engage in community social activities. Participation in community activities may limit their availability to manage contract farming effectively.

To sustain relationships with individuals in the community, farmers are required to modify their schedules or lessen their leisure time.

The research discussed is consistent with Siripon (2013) study on "rubber plantations" and the impact on the lifestyle of local communities in the upper northern region. The introduction of contract farming through rubber plantations has resulted in social changes among farmers, including modifications in housing patterns and adjustments in their work schedules to accommodate rubber plantation activities. Furthermore, the researcher identified studies on contract farming that demonstrate its substantial impact on fostering social changes among farmers. This process starts with enhancing the economic conditions of households, subsequently influencing farmers' perspectives and lifestyles within society, in accordance with the principles of a capitalist system that evolves from traditional ways of living. (Nawakitbumrung, 2013) The study conducted by Setboonsamg (2008), titled "Global Partnership in Poverty Reduction: Contract Farming and Regional Cooperation," reveals that contract farming has a substantial impact on the living conditions of farmers. The collaborative aspect of contract farming enhances agricultural productivity for disadvantaged farmers by facilitating knowledge transfer through the provision of production inputs, transportation, service expansion, and, crucially, access to markets. Setboonsamg (2008) noted that the outcomes of international collaboration in contract farming contribute to a decrease in the poverty rate among farmers by fostering contract farming, which facilitates income distribution. The study conducted by Kanokwan Manorom and colleagues on Cross-Border Contract Farming Arrangement: Variations and Implications in the Lao People's Democratic Republic highlights the evolving social dynamics of farmers involved in contract farming (Manorom, Hall, Katima, Lu, Medialdia, Siharath, and Srisuphan, 2011) This is consistent with the perspective of Setboonsamg (2008), who advocates for contract farming, asserting that international contract farming is advantageous for small-scale farmers and should be encouraged due to its role in income distribution.

Upon reviewing the author's previous research, it becomes evident that multiple studies indicate the characteristics of contract farming yield not only positive impacts but also negative effects on farmers. For instance, Panichkul & Tassanakunpan (2012) examined the agricultural crisis within the framework of secure land tenure, asserting that agricultural production necessitates a range of production factors as a fundamental basis for production. It is essential that these production factors remain accessible to farmers, regardless of issues such as land availability, access to seeds, seedlings, food, or the prohibitive costs of fertilizers. Consequently, it is essential to reform the land

Wasan Pounpunwong

tenure system to safeguard and advance the rights of farmers. Chiengthong (2011) examined the evolution of the economic quadrangle, tracing the transition from Marxism to neoliberalism, as well as the development of rural Laos in the contemporary context. This research report reveals the substantial growth of trade and contract farming systems in northern Laos, driven by the implementation of a liberal market policy in the region. This development has brought about significant transformations in the rural structure of Laos, leading to critical challenges such as labor migration

The research conducted by Luangaramsri (2011) on border capitalism, rubber plantation agriculture, and the decline of agricultural society in southern Laos reveals a significant transformation in the farmers' way of life, which has been supplanted by a complex commercial agricultural system imposing binding conditions on the farmers. Baker (2011) conducted a study on the topic "Lesson for the Potential Use of Contract Farming with Small Land Holding Farmers in Myanmar," focusing on contract farming practices involving small landholding farmers in the Republic of the Union of Myanmar. The research indicates that farmers face the risk of exploitation by corporations, resulting in debt accumulation and the potential loss of their agricultural land.

Summary; Regarding contract farming and the transformations occurring within the farming community in border regions. The author seeks to emphasize the context of the transformations within the farming community resulting from contract farming in border regions. The research comprehensively outlines both the beneficial and adverse effects. In the author's perspective, these two outcomes are interdependent. The implementation of contract farming in border areas designated as economic zones leads to the emergence of both beneficial and detrimental effects occurring concurrently. The extent to which the structure among the state, capitalists, and farmers can leverage advantages or benefits in contract farming activities is a determining factor.

Conclusion

The author conducts an analysis of contract farming by exploring the interconnected roles of the state, capitalists, and farmers across three distinct dimensions. The interactions among these stakeholders demonstrate the establishment of contract farming in border areas through sub-regional cooperation frameworks, where interests and power dynamics are fundamentally influenced by structural inequalities. This dynamic results in intricate challenges related to social transformations within farming communities, as authority and control are redefined through contract farming activities.

An examination of the structural interactions between the state, capitalists, and farmers indicates that the advancement of border regions via contract farming is often defended by assertions that it offers farmers income-generating opportunities and fosters trade and investment for export-oriented production, thus aiding national development within border cooperation frameworks. Nonetheless, the implementation of contract farming presents challenges, as it is linked to concealed interests and imbalanced power dynamics among the participating parties. The state is instrumental in providing investors with access to borderlands, which allows capitalists to create wealth by utilizing local land, resources, and labor through contract farming systems. This article seeks to provide a thorough and impartial analysis of contract farming. The author recognizes the model's potential to enhance agricultural development but underscores the importance of critically addressing the inherent challenges, especially in contexts where dominant agribusiness firms shape the contractual environment.

In Thailand, the association of contract farming with large corporations frequently results in considerable adverse outcomes. The concerns encompass the exploitation of farmers via unfair contract terms, the monopolization of essential production inputs like seeds, fertilizers, and capital, as well as the gradual diminishment of farmers' bargaining power. Farmers often find themselves ensnared in cycles of debt, contend with fluctuating incomes influenced by prices set by contracting firms, and encounter reduced autonomy regarding production decisions. In light of these considerations, the author contends that a thorough analysis of contract farming should meticulously explore the interrelated functions of the state, capitalists, and farmers. Government intervention is crucial for creating regulatory frameworks that safeguard farmers' rights, guarantee fair contract terms, and enhance transparency in contractual processes. Furthermore, empowering farmers through cooperatives, improving education on contractual literacy, and ensuring access to independent advisory mechanisms can alleviate the negative effects of corporate-dominated contract farming and promote a more equitable agricultural economy.

This article aims to deliver a comprehensive analysis of the risks and opportunities linked to contract farming. The statement underscores the critical necessity for structural safeguards and policy interventions to promote fairness and sustainability, steering clear of both excessive negative demonization and unwarranted optimistic romanticization of the contract farming model.

References

- Akira, S. (1996). *Capital accumulation in Thailand, 1855–1985*. Silkworm Books.
- Ariyasunthon, C. (2012). Contract farming and the socio-economic adaptation of farmers and communities: A case study of Broiler chicken farming in Thaytalad subdistrict, Mueang district, Lopburi province. *Journal of Academic Services*, 23(2), 124.
- Baker, T. A. (2011). *Lessons for the potential use of contract farming with small land holding farmers in Myanmar*. Retrieved April 30, 2025, from http://ns.pol.cmu.ac.th/www/gms/files/seminar/revised-article/CMU_GMS_Baker_Contract%20Farming_final_for%20GMS%20presenation_2011.pdf
- Bellemare, M. F., & Novak, L. (2017). Contract farming and food security. *American Journal of Agricultural Economics*, 99(2), 357-378.
- Bijman, J. (2008). *Contract farming in developing countries: An overview*. Department of Business Administration, Wageningen University.
- Buadang, K. (2012). The boundaries of state power. *Journal of Social Sciences: Academic. Journal of the Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University*, 19(1), 7.
- Butkhod, C. (2012). *Call for mechanisms to address contract farming issues after millions of farmers' lives collapse – Highlighting environmental and supply chain impacts*. Retrieved April 30, 2025, from <http://www.tcijthai.com/tcijthai/view.php?ids=787>
- Chiengthong, J. (2011). *From Marxism to Neoliberalism: The making of rural Laos in the modern world and 'Development' in the economic quadrangle*. Center for Research and Academic Services, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Eaton, C., & Shepherd, A. W. (2001). *Contract farming: Partnerships for growth (No. 145)*. Food and Agriculture Organization (FAO).
- Faculty of Agriculture, Chiang Mai University. (2007). *Feasibility study on the establishment of industrial estates, Environmental impact, and agricultural production restructuring in Tak province: A case study on agricultural development and agricultural restructuring guidelines*. (Research report). Faculty of Agriculture, Chiang Mai University.
- Glassman, J. (2010). *Bounding The Mekong: The Asian Development Bank, China, and Thailand*. University of Hawaii Press.

- Gole, I., & Sharma, N. (2019). Agricultural risk management through contract farming ventures: An exploration of cross-country evidences. In *maintaining financial stability in times of risk and uncertainty* (pp. 261-281). IGI Global.
- Jittaladakorn, A., et al. (2008). *Study on models and success factors of contract farming in Thailand*. (Research report). Thailand Research Fund (TRF).
- Kaji, A., Thi, S. S., Smith, T., Charunwatthana, P., & Nosten, F. H. (2015). Challenges in tackling tuberculosis on the Thai-Myanmar border: Findings from a qualitative study with health professionals. *BMC health services research*, 15, 1-9.
- Liang, Y., Bi, W., & Zhang, Y. (2023). Can contract farming improve farmers' technical efficiency and income? Evidence from beef cattle farmers in China. *Frontiers in sustainable food systems*, 7. Retrieved April 30, 2025, from <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.1179423>
- Luangaramsri, P. (2011). *Border capitalism: Rubber plantation settlements and agricultural societal changes in Southern Laos*. Center for Research and Academic Services, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Manorom, K., et al. (2011). *Isan border and neighboring countries: Academic findings and policy implications – A case study of Cambodia's perspective on Thailand, Stateless people, and twin cities*. Mekong Sub-region Social Research Center, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University.
- Manorom, K., Hall, D., Katima, Lu, X., Medialdia, S. M., Siharath, T. S., & Srisuphan, P. (2011). *Cross-border contract farming arrangement: Variations and implications in the Lao people's democratic republic*. Retrieved April 30, 2025, from <http://www.mssrc.la.ubu.ac.th/2006/admin/Projects/18/cross-border-contract-farming.pdf>
- Marks, D., Baird, I. G., & Jirasatthumb, N. (2024). Thailand's contract farming act at a crossroads: Impacts, shortfalls, and the need to better protect smallholders. *Critical Asian Studies*, 56(3), 350–370.
- Meemken, E. M., & Bellemare, M. F. (2020). Smallholder farmers and contract farming in developing countries. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(1), 259-264.

Wasan Pounpunwong

- Minot, N., & Sawyer, B. (2016). Contract farming in developing countries: Theory, practice, and policy implications. *Innovation for inclusive value chain development: Successes and challenges*, 127-155.
- Myanmar Business Today. (2014). *A missing element in Myanmar's development plan: Deep Sea port*. Retrieved April 30, 2025, from <https://mmbiztoday.com/a-missing-element-in-myanmars-development-plan-deep-sea-port/>
- Nawakitbumrung, P. (2013). Highland farmers in the commercial seed market and maize Production. Peasants under capitalist pressure: Academic. *Journal of the Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University*, 25(1), 55.
- Otsuka, K., Nakano, Y., & Takahashi, K. (2016). Contract farming in developed and developing countries. *Annual Review of Resource Economics*, 8(1), 353-376.
- Ouyyanont, P. & Wanaset, A. (n.d.). *Contract farming: A mechanism for creating inequality and injustice*. (Research report). Retrieved April 30, 2025, from <http://social-agenda.org/wp-content/uploads/2013/06/%E>
- Panichkul, P. & Tassanakunpan, T. (2012). *The contract farming trap*. (Research report). Faculty of Law, Chiang Mai University.
- Phaenark, C., Pokethitiyook, P., Kruatrachue, M., & Ngernsarsaruay, C. (2009). Cd and Zn accumulation in plants from the Padaeng zinc mine area. *International Journal of Phytoremediation*, 11(5), 479-495.
- Pinphet, Y. (2012). Legal measures for implementing contract farming to promote agricultural products of the ASEAN economic community. *Phetchabun Rajabhat Journal*, 14(1), 80-87.
- Pounpunwong, W. (2015). *Social change of farmers in contract farming agriculture under ACMECS in Myawaddy province, Republic of the Union of Myanmar* [Master's thesis, Chiang Mai University]. Chiang Mai University Digital Collection. Retrieved April 30, 2025, from <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:121431>
- Pounpunwong, W. (2018). Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong economic cooperation strategy: Social change of farmers in contract farming agriculture in Thailand-Myanmar boundary. *Sukhothai Thammathirat Open University Journal*, 31(2), 44-64.

- Puanpunwong, W. (2021). Contract farming: The state, capitalists, and farmers along the Mae Sot-Myawaddy border. In *Proceedings of the 10th National Phayao Research Conference* (pp. 4219–4230). University of Phayao.
- Roth, R. (2002). Contract farming breeds big problems for growers. *Famers' legal action report*.
- Rungkawat, N., et al. (2008). *The Impact of contract farming projects in Tak province under the Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong economic cooperation strategy and the use of multimedia to promote knowledge for entrepreneurs*. (Research report). Maejo University.
- Setboonsarng, S. (2008). *Global partnership in poverty reduction: Contract farming and regional cooperation* (No. 89). Asian Development Bank Institute (ADB Institute) Discussion Papers.
- Setthabut, S. & Na Lampang, D. (2008). *Investment planning and the process of implementing the contract farming system in 2006/07 under the ACMECS economic cooperation strategy in the Mae Sot-Myawaddy border area, Tak province*. Faculty of Agriculture, Chiang Mai University.
- Shrimali, R., & Shrimali, R. (2021a). Stating the (not so) obvious: The 'Interventionist Neoliberal State' in India. *Contract farming, capital and state: Corporatisation of Indian agriculture*, 65-99.
- Shrimali, R., & Shrimali, R. (2021b). Understanding the social relations of contract farming. *contract farming, Capital and state: Corporatisation of Indian agriculture*, 39-63.
- Siripon, A. (2013). Rubber plantations and the transformation of local community lifestyles in Northern Thailand: Peasants under capitalist pressure. *Academic Journal of the Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University*, 25(1), 139.
- Thongpan, S. (1993). *Thai agricultural policy*. Department of Agricultural and Resource Economics, Faculty of Economics, Kasetsart University.
- White, B. (1997). Agroindustry and contract farmers in upland West Java. *The Journal of Peasant Studies*, 24(3), 100-136. Retrieved April 30, 2025, from https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03066159708438644?casa_token=plc3WQG8ZI4AAAAA:r6CM_I7KCvAXBFGcoEiGcnE5z8xYCR_w4Ygn8Zwch_sbUydvbtmBD4e sOIPZd5baV7w188HWE_mk

Wasan Pounpunwong

- Wiboonpoongse, A., Sriboonchitta, S., Gypmantasiri, P., & Thong-ngam, K. (1997). *The roles of contract farming in agricultural transition in Thailand*. Multiple Cropping Centre, Faculty of Agriculture, Chiang Mai University.
- Wiwatthanadech, P. (2007). *Informal agriculture workers: Rights and welfare of contract-farming and employed farmers*. Thai Health Promotion Foundation (THPF).
- Wongsatjachock, W., & Sattayavinit, T. (2020). Is agricultural labour precariat? : A comparison of social wellbeing between Thai and Vietnamese peasants. *Journal of Social Sciences, Chiang Mai University*, 32(1), 88-119. Retrieved April 30, 2025, from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jss/article/view/241174>
- Woods, K. (2013). *Agribusiness investments in Myanmar: Opportunities and challenges for poverty reduction*. Oxfam Hong Kong.
- Yeung, H. W. (1998). Capital, state, and space: Contesting the borderless world. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 23(3), 289-291.

ความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย การเป็นประชาธิปไตย
และบททดลองเสนอวิกฤติเศรษฐกิจ 2540 ในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ
Political Thoughts of Thai Middle Class, Democratization,
and the Proposition of 1997 Economic Crisis as a Critical Juncture

ธารินทร์ ตั้งสิทธิสมบุญ (Tarin Tangsittisomboon)¹

นรชิต จิรสิทธิ์ธรรม (Norachit Jirasatthum)²

¹นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Graduate Student, Master of Arts in Political Economy Program, Chulalongkorn University

²ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

Corresponding Author, Associate Professor, Ph.D., Lecturer, Faculty of Economics,
Chulalongkorn University

E-mail: Norachit.j@chula.ac.th

Received: 18 March 2025

Revised: 29 May 2025

Accepted: 5 June 2025

บทคัดย่อ

ทฤษฎีประชาธิปไตยกระแสหลักเสนอว่า ชนชั้นกลางเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันสังคมสู่ประชาธิปไตย แต่กรณีของประเทศไทยกลับไม่เป็นเช่นนั้น บทความนี้ต้องการทำความเข้าใจว่า ทำไมระบอบการเมืองไทยไม่ได้พัฒนาเป็นประชาธิปไตยตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนและบทบาทของชนชั้นกลาง กรอบคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองเรื่องโครงสร้างส่วนบนและล่างถูกนำมาใช้จัดระเบียบวรรณกรรม และวิเคราะห์ความคิดและบทบาททางการเมืองที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยของชนชั้นกลาง ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างส่วนบนได้ยึดโยงกับการครองอำนาจนำเรื่องวาทกรรมคนดีของกลุ่มอนุรักษ์นิยม ซึ่งเป็นอุดมการณ์ที่ไม่สนับสนุนอำนาจแบบประชาธิปไตย และการวิเคราะห์โครงสร้างส่วนล่างพบว่า การเคลื่อนไหวต่อต้านประชาธิปไตยมีความสำเร็จระดับหนึ่ง เพราะสามารถผูกโยงผลประโยชน์ของกลุ่มทางการเมืองย่อยเข้าไว้ด้วยกัน บทความนี้วิจารณ์ว่า การศึกษาความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางยังประเมินต่ำไปถึงพลังของวิกฤติเศรษฐกิจ 2540 ที่อาจสันนิษฐานว่าเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ชนชั้นกลางถอยห่างจากการเป็นประชาธิปไตย

คำสำคัญ: การเป็นประชาธิปไตย, ชนชั้นกลาง, จุดเปลี่ยนสำคัญ, วิฤทธิเศรษฐกิจ 2540

Abstract

Mainstream democratic theories argue that the middle class is a significant force influencing democratic society. But this is not the case for Thailand. This paper aims to make understanding the reason that Thai political regime has not developed into democracy despite the increasing number and role of the middle class. The political economy framework of superstructure and substructure was employed to organize the literature and analyze political thoughts and roles of the Thai middle class. The results revealed that the superstructure was linked to the hegemony of the “good-man” discourse promoted by conservative group, which did not support democratic power. Additionally, the analysis of the substructure showed that undemocratic movements achieved some success because they were able to align different interests among various sub-political groups. This paper critiques previous studies on middle-class political thoughts for underestimating the significance of the 1997 economic crisis, which may have been hypothesized as a critical juncture shifting the middle class away from democratization.

Keywords: democratization, middle class, critical juncture, 1997 economic crisis

บทนำ

ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ผู้คนในสังคมร่วมสมัยให้ความสำคัญ ประวัติศาสตร์ของประชาธิปไตยย้อนไปได้ถึงยุคนครรัฐของกรีกโบราณในช่วง 5 ศตวรรษก่อนคริสตกาล ด้วยพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยเกิดในหลายสังคมและต่างเวลา มโนทัศน์เกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยจึงมีความผันแปร ทำให้เผชิญกับปัญหาในเชิงความหมาย เช่น การกล่าวอ้างความเป็นประชาธิปไตยในสังคมเผด็จการ ตั้งแต่ประชาธิปไตยแบบไม่เสรี สู่ประชาธิปไตยแบบปรีชาหาหรือ หรือประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ตลอดจนไปถึงประชาธิปไตยแบบอำนาจนิยม อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยได้กลายเป็นเป้าหมายที่หลายคนต้องการจะไปให้ถึง ซึ่งมีเพียง 12 ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย แต่พอสิ้นสุดสงครามเย็น จำนวนของประเทศที่เป็นประชาธิปไตยได้เพิ่มขึ้นจนถึงหลักร้อย (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558, หน้า 35) จนกระทั่งฟรานซิส ฟูกูยามา นักรัฐศาสตร์ชื่อดังของ

ยุคสมัย ได้ออกมาประกาศว่า ประวัติศาสตร์ได้ดำเนินมาถึงจุดจบแล้ว เสรีนิยมประชาธิปไตยเป็นเพียงการปกครองแบบเดียวที่หลงเหลืออยู่ (Fukuyama, 2012) การต่อสู้เพื่อสิทธิและเสรีภาพที่เริ่มขึ้นช่วงทศวรรษที่ 1950 ได้มาถึงชัยชนะในช่วงเปลี่ยนผ่านศตวรรษ คำกล่าวอ้างของเขาได้กลายหนึ่งในประกาศสำคัญในระดับโลกอย่างไม่ต้องสงสัย

เมื่อระบอบการปกครองไม่ได้แยกขาดจากระบบเศรษฐกิจ ดังนั้น คำอธิบายเรื่องความเป็นประชาธิปไตยจึงไม่ได้ผูกขาดเฉพาะนักรัฐศาสตร์เท่านั้น นักเศรษฐศาสตร์มักอธิบายสาเหตุการได้มาซึ่งสังคมประชาธิปไตยด้วยความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางเศรษฐกิจและการเมือง นักเศรษฐศาสตร์จำนวนหนึ่งสนใจผลลัพธ์ของประชาธิปไตยต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เพราะคิดว่าประเทศที่เป็นประชาธิปไตยย่อมมีธรรมาภิบาลที่ดี ส่งผลต่อเสถียรภาพในการลงทุน ในงานของ Barro (1996) ใช้แบบจำลองการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (Growth Model) ทำการวิเคราะห์ Panel Data จากข้อมูลกว่า 100 ประเทศ โดยใช้ตัวแปรต้นเป็นเสรีภาพทางการเมือง เพื่อดูผลกระทบต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจระหว่างปี ค.ศ. 1960 - 1990 พบว่าประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์เป็นบวกกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจเมื่อควบคุมตัวแปรอื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในช่วงต่อมาของ Plümpner and Martin (2003) ที่ได้ศึกษาในลักษณะเดียวกันจากข้อมูล 87 ประเทศ ช่วงปี ค.ศ. 1975 - 1997 โดยพบว่า ความสัมพันธ์ของระดับความเป็นประชาธิปไตยกับการขยายตัวของรายได้ต่อหัวมีความสัมพันธ์เป็นรูปตัวยูแบบกลับหัว (inverted U-shape) และพวกเขาพบอีกว่า การใช้จ่ายของรัฐบาลมีผลต่อการขยายตัวเศรษฐกิจสูงกว่าประเทศที่มีระดับประชาธิปไตยต่ำ นอกจากนี้ งานวิจัยล่าสุดของนักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบล Acemoglu et al. (2019) ได้ยืนยันข้อถกเถียงดังกล่าวด้วยการศึกษาข้อมูล 184 ประเทศระหว่างปี ค.ศ. 1960 - 2010 โดยเน้นกลุ่มประเทศที่มี การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองระหว่างประชาธิปไตยและเผด็จการเพื่อตอบใจที่สำคัญว่า เศรษฐกิจของประเทศเหล่านั้นจะเป็นอย่างไร หากอยู่ในระบอบประชาธิปไตยเปรียบเทียบกับระบอบเผด็จการ? พวกเขาได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นประเทศสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่กำลังเปลี่ยนผ่านบนเส้นทางประชาธิปไตย และกลุ่มที่เดินถอยหลังกลับสู่ระบอบเผด็จการ โดยติดตามเส้นทางการเติบโตทางเศรษฐกิจของสองกลุ่มนี้อย่างใกล้ชิด ข้อค้นพบหนึ่งที่สำคัญของงานนี้คือการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยไม่ได้เกิดขึ้นแบบสุ่ม เนื่องจากเกิดเมื่อประเทศเผชิญภาวะวิกฤติเศรษฐกิจอย่างรุนแรง จึงไม่น่าแปลกใจที่หลังเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตย การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเหล่านั้นจึงค่อนข้างช้า โดย 5 หรือ 6 ปีแรกประเทศที่เปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยจะมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่ต่างจากประเทศภายใต้ระบอบเผด็จการ แต่หากผ่านไป 10 ถึง 15 ปี ประเทศเหล่านั้นจะร่ำรวยกว่าประเทศภายใต้ระบอบเผด็จการเล็กน้อย แต่หากผ่านไป 25 ปี ประเทศประชาธิปไตยจะร่ำรวยกว่าประเทศที่อยู่ใต้เงื้อมมือของผู้เผด็จการถึง 20 เปอร์เซ็นต์ ข้อสรุปนี้ชี้ให้เห็นถึงการให้คุณค่าแก่การเมืองแบบประชาธิปไตยที่ทุกคนอยากจะไปให้ถึง

ในทางกลับกัน การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเองก็สามารถบ่มเพาะหน่อเนื้อของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้ ในงานของ Lipset (1960) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ดังกล่าวในลักษณะของสังคม

วิทยาการเมือง โดยมีข้อถกเถียงว่า การเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัวส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลาง และ จะส่งผลต่อการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ประชาธิปไตย เพราะชนชั้นกลางเกิดมาพร้อมกับการที่เศรษฐกิจขยายตัว พวกเขาได้รับการอบรมทางการเมืองในระบบการศึกษา พวกเขารู้สึกถึงผลประโยชน์ทางชนชั้นที่แนบมากับ อำนาจอรัฐ พวกเขาต้องระบอบราชการที่มีประสิทธิภาพ พวกเขาต้องการนโยบายที่คุ้มครองผลประโยชน์และ ลดความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ กระบวนการคิดแบบเป็นเหตุเป็นผลและเป็นวิทยาศาสตร์ผ่านการศึกษาของ ชนชั้นกลางจึงได้ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาประชาธิปไตย นอกจากนี้ชนชั้นกลางยังทำหน้าที่เป็นกั้นชน ระหว่างชนชั้นล่างและชนชั้นสูง โดยการให้ความหวังแก่ชนชั้นล่างว่า สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและ รายได้ได้ผ่านการงานหนัก การทำงานสอดคล้องประสานกันระหว่างประชาธิปไตยในระบบทุนนิยมจะเป็น ทางเลือกอื่นที่ทำให้ชีวิตดีขึ้นได้ โดยไม่ต้องจับอาวุธขึ้นสู้ ยึดอำนาจอรัฐ ก่อการปฏิวัติทางชนชั้นและเปลี่ยนแปลง ประเทศเข้าสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ เห็นได้ว่า บทบาทของชนชั้นจึงมองข้ามไม่ได้ในการเปลี่ยนผ่านสู่ ประชาธิปไตย Moore (1966) เป็นอีกผลงานที่แสดงถึงเงื่อนไขความสัมพันธ์ทางสังคมของชนชั้นที่กำหนด รูปร่างของระบบการปกครอง การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยได้วางอยู่บนเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ เจ้าที่ดินต้องมี บทบาทลดลง (หรือถูกรื้อถอนทำลาย) ชนชั้นกระฎุมพีการพัฒนาต่อเนื่องและเป็นอิสระจากการครอบงำของ ชนชั้นปกครอง และมีชนชั้นกรรมาชีพจำนวนมากที่พร้อมเป็นกำลังแรงงาน หากการปฏิวัติอุตสาหกรรมของ สังคมเกิดขึ้นโดยพ้องกับเงื่อนไขทั้งสามย่อมไปสู่สังคมประชาธิปไตยที่มีชนชั้นกลางจัดตั้งระบบการปกครอง แต่ถ้ามามีการบิดพลิ้วในบางเงื่อนไขก็จะทำให้การเข้าสู่สมัยใหม่ของสังคมอยู่บนเส้นทางอื่น เช่น การปฏิวัติโดย ชนชั้นไปสู่ระบบฟาสซิสต์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่กล่าวมายังไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยได้ หมด โดยเฉพาะในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ละตินอเมริกา และจีน ในช่วงทศวรรษที่ 1990 ประเทศเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงระบบอำนาจนิยมที่มาพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น ในกรณีของจีน ชนชั้น กลางได้เติบโตมาพร้อมกับการช่วยเหลือของรัฐในการพัฒนาบริษัทและกิจการอุตสาหกรรมภายใน ชนชั้นกลางจีนจึงสนับสนุนเผด็จการมากกว่าจะเข้าข้างประชาธิปไตยที่ทำให้เกิดการกระจายรายได้ (So & Xianjia, 2012) ในส่วนของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับตั้งแต่การผนวกตัวเองเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก ในช่วงการล่าอาณานิคมจนถึงปัจจุบัน ทุกชาติเปลี่ยนผ่านจากยุคสมัยอาณานิคมเข้าสู่เส้นทาง ประชาธิปไตยเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่มีทีใดเลยที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เพราะทุกประเทศล้วนปรับแต่ง และผสมระบอบประชาธิปไตยให้เข้ากับเผด็จการอำนาจนิยมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง สิงคโปร์หากหน้าที่มีสถาบัน ทางการเมืองและบริษัทต่าง ๆ จากผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ แต่แท้จริงแล้วมีรัฐบาลแบบพรรคการเมืองเดี่ยว กุมอำนาจเบ็ดเสร็จ มาเลเซียก็มีพรรคใหญ่ที่ผูกขาดและแบ่งแยกชาวจีนกับชาวมาเลย์ออกจากกัน บรูไน ใช้ระบอบกษัตริย์และมีชนชั้นกลางที่ไม่เข้มแข็ง ฟิลิปปินส์เปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่ขับเคลื่อน โดยประชานิยม และลงเอยด้วยการเกิดเผด็จการท้ายที่สุด (Sidel, 2008) อาจมีกรณียกเว้นแค่อินโดนีเซียที่

ตัดสินใจให้ระบบประชาธิปไตยในฐานะกลไกที่ใช้ในการจัดการกับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ได้ดีที่สุด เนื่องด้วยลักษณะจำเพาะของประเทศอินโดนีเซียเองที่ความหลากหลายของกลุ่มชนค่อนข้างมาก

เมื่อหันกลับมามองประเทศไทย พบว่า การเปลี่ยนไปสู่ประชาธิปไตยมีความไม่ต่อเนื่อง ซึ่งไม่สอดคล้องกับการขยายตัวของชนชั้นกลางที่เชื่อว่า เป็นพลังแห่งประชาธิปไตย ประเทศไทยตั้งแต่จัดตั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติในปี พ.ศ. 2504 ได้เกิดการส่งเสริมการลงทุนและลดบทบาทของรัฐวิสาหกิจที่ชัดเจน ทำให้ภาคเอกชนเติบโต แรงงานรับเงินเดือนเพิ่มจำนวนจาก 1.63 ล้านคนในปี พ.ศ. 2503 เป็น 2.6 ล้านคนในปี พ.ศ. 2513 อ้างอิงจาก ฌองส์ เพชรประเสริฐ (2548) โครงสร้างทางชนชั้นและอาชีพได้มีการเปลี่ยนแปลง ข้อมูลในตารางที่ 1 แสดงว่า อาชีพของชนชั้นกลาง ได้แก่ ผู้บริหารและพนักงานประเภทต่าง ๆ มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก ซึ่งการเพิ่มขึ้นนี้สอดคล้องกับการขยายตัวของสถาบันการศึกษาเพื่อรองรับตลาดแรงงานที่ใหญ่ขึ้นและหลากหลายตามการพัฒนาเศรษฐกิจ

ตารางที่ 1 จำนวนการจ้างงานในอาชีพต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2510 และ 2513 (หน่วย: คน)

อาชีพ	พ.ศ. 2503	พ.ศ. 2513
ผู้บริหารและผู้จัดการ	13,600	232,300
พนักงานขาย	52,100	107,000
พนักงานบริหาร	166,900	297,000
ลูกจ้างวิชาชีพต่าง ๆ	158,200	262,000

ต่อมาในช่วง พุทธศักราชที่ 2530 การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดได้ก่อให้เกิดชนชั้นกลางจำนวนหนึ่งในบริเวณเขตกรุงเทพมหานครและตัวเมืองในต่างจังหวัด การบริหารประเทศในยุคของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สืบต่อมาในยุคของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ อยู่ในยุคที่เศรษฐกิจเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยในรัฐบาลพลเอกเปรมได้ดำเนินนโยบายการเงินที่เอื้อต่อยุทธศาสตร์พัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกอันเป็นการเปลี่ยนจุดหมายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 รวมถึงข้อตกลงพลาซ่า (Plaza Accord) ที่ทำให้ประเทศไทยได้กลายเป็นฐานการลงทุนของกลุ่มบริษัทจากญี่ปุ่น (ภุริ พวงศ์เจริญ, 2563, หน้า 479-485) นอกจากนี้ยังมีการขยายฐานทางการเมืองของภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในด้านนโยบายสาธารณะผ่านคณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชน (กรอ.) ทั้งในระดับส่วนกลางและภูมิภาค อันเป็นอีกหนึ่งสัญญาณการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นกลางที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่รัฐบาลของพลเอกชาติชายได้ดำเนินนโยบายสำคัญ เช่น การเปลี่ยนสนามการรบให้เป็นสนามการค้า การปฏิรูประบบประกันสังคม ขยายโครงการอีสเทิร์นซีบอร์ด หรือการดึงภาคเอกชนที่มีศักยภาพในการแข่งขันเข้ามาเป็นหนึ่งในโครงสร้างฐานคมนาคมเพื่อรองรับการมายุคคอมพิวเตอร์และ

ดาวเทียม (ภุริ พวงศ์เจริญ, 2563, หน้า 500-501) ผลคือ เศรษฐกิจได้เติบโตอย่างต่อเนื่องในอัตราร้อยละ 10 ต่อปีในช่วง พ.ศ. 2531 - 2536 ในขณะที่ตัวเลขชนชั้นกลางของไทยในปี พ.ศ. 2523 - 2524 นั้นประเทศไทยเป็นอันดับ 4 ของอาเซียน เป็นรองแค่สิงคโปร์ มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ซึ่งพอล่วงเข้าปี พ.ศ. 2529 ประเทศไทยก็ได้แซงหน้าฟิลิปปินส์ไป โดยเราสามารถสังเกตจากตัวเลขของผู้ถือครองมือถือ รถยนต์ และโทรทัศน์ที่เพิ่มขึ้น

ชนชั้นกลางในประเทศมีจำนวนมากขึ้น และได้เข้าไปมีบทบาทด้านการเมืองด้วย พลังของชนชั้นกลางปะทุออกมาเป็นความหวังสำหรับการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทยในช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี พ.ศ. 2535 อันชนานนามกันว่าเป็นมือบมือถือ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2536, หน้า 61-19) จากการสำรวจของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยสุ่มตัวอย่างผู้ที่มาชุมนุมประท้วงที่สนามหลวงในคืนวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 จำนวน 2,000 คน พบว่า ผู้มาชุมนุมส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาจากชนชั้นกลาง ประกอบด้วยผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี 52% และสูงกว่าปริญญาตรี 14.5% นอกจากนี้จำนวน 4 ใน 5 ของ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยลูกจ้างในภาคเอกชน ข้าราชการ และเจ้าของธุรกิจ ส่วนที่เหลือเป็นคณานและชาวสลัม 10.2% เป็นนักศึกษา 8.4% ในส่วนของรายได้ 14.1% มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาทต่อเดือน 28.5% มีรายได้ 5,000 - 9,000 บาทต่อเดือน 45.5% เป็นผู้ที่มีรายได้ 10,000 - 50,000 บาทต่อเดือน และ 6.2% มีรายได้มากกว่า 50,000 บาทต่อเดือน กล่าวได้ว่า ผู้ร่วมชุมนุมเป็นกลุ่มคณานคอบกขาวที่มีการศึกษาและฐานะดี (สังคิด พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2536)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของชนชั้นกลางที่กล่าวมาอาจพิสูจน์ทฤษฎีที่ว่า ชนชั้นกลางเป็นเงื่อนไขในการพัฒนาประชาธิปไตย นับแต่นั้นมา นักรัฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์การเมืองได้เข้าใจว่าการรัฐประหารในสังคมไทยได้สิ้นสุดลงแล้ว ทฤษฎีการพัฒนาประชาธิปไตยโดยการมีส่วนร่วมของชนชั้นกลางได้รับการทดสอบ สอดคล้องกับคำพยากรณ์ของฟรานซิส ฟูกยามา เรื่องจุดจบของประวัติศาสตร์ โดยมีประเทศไทยเป็นอีกกรณีศึกษา ณ เวลานั้นราวกับว่า การเมืองไทยเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ที่ชนชั้นกลางสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย และจะไม่มีการรัฐประหารโดยสถาบันทหารอีก

อย่างไรก็ตาม การเกิดรัฐประหารอีกครั้งในนามของคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเมื่อปี พ.ศ. 2549 และตามด้วยการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. 2557 ทำให้ความหวังด้านการพัฒนาประชาธิปไตยริบหรี่ เพราะนอกจากเป็นการหักล้างทฤษฎีการพัฒนาประชาธิปไตยโดยชนชั้นกลางแล้ว มวลชนผู้เป็นพลังในการสนับสนุนการทำรัฐประหารกลับเป็นกลุ่มคนเดียวกันกับผู้เคยได้มีส่วนร่วมในการเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์มือบมือถือ และบางส่วนอาจกระทั่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์เดือนตุลาเสียด้วยซ้ำ ดังที่ พิทยา ว่องสกุล (2551) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของการจัดตั้งพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย คือ การรวมตัวกันของพลังชนชั้นกลางและคนกรุงที่ตื่นตัวทางการเมืองมากกว่า

ประชาชนที่มาจากต่างจังหวัด ซึ่งชนชั้นกลางที่พิทยากล่าวถึงนี้เป็นกลุ่มคนที่เป็นมันสมองของประเทศในด้านต่าง ๆ อันได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำภาคประชาชนฝ่ายก้าวหน้า นอกจากนี้ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2550) ยังได้วิเคราะห์ว่า ชนชั้นกลางที่ประกอบเข้าด้วยกันระหว่างกลุ่มศักดินา กองทัพ และชนชั้นกลางในเมือง ได้แก่ นักวิชาการ ผู้นำสังคม คนทำงานสื่อ และในองค์กรพัฒนาเอกชน มีบทบาทสำคัญในการกำหนดเนื้อหาหลักของการอภิปรายทางการเมืองในการขับไล่ พ.ต.ท. ทักษิณ ซึ่งนำมาสู่การรัฐประหารและวิกฤติทางการเมือง

ในขณะที่การรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ กลุ่มต่อต้านทักษิณได้มีการยกระดับการชุมนุมจากกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยมาเป็นกลุ่มคณะกรรมกรประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทย ให้เป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) โดยหากพิจารณาจากลักษณะอาชีพและที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้เข้าร่วมชุมนุมที่เป็นพนักงานเอกชนและข้าราชการที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานครมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ มีลักษณะการดำเนินชีวิตแบบคนชั้นกลางระดับบนและมีลักษณะที่เติบโตและถูกหล่อหลอมด้วยอัตลักษณ์ภายใต้ระบบที่ไม่ใช่ประชาธิปไตย ที่สำคัญคือระบบดังกล่าวมีความเชื่อมโยงอย่างมากกับสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือมองตนเองว่าเป็น “มวชนใต้ร่มพระบารมี” ที่คุ้นเคยกับพระมหากษัตริย์อันเป็นเสาหลักของบ้านเมืองมากกว่ากระบวนการตามระบอบประชาธิปไตย

คงปฏิเสธมิได้ว่า ช่วง พ.ศ. 2549 - 2557 เป็นทศวรรษที่สูญหายของประชาธิปไตยในประเทศไทย เพราะทหารและกองทัพได้ทำการรัฐประหารอีกหลังจากช่วงที่ผู้คนคิดว่า จะไม่มีอีกแล้วในช่วงพฤษภาทมิฬ การกลับมาอีกครั้งของอุปสรรคแห่งประชาธิปไตยนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า มาจากการที่ชนชั้นกลางรุ่นเก่าที่เติบโตมาในช่วงของรัฐบาลพลเอกชาติชาย มีความหวาดเกรงชนชั้นกลางใหม่ในยุคของทักษิณ ที่จะทำให้ระบอบการปกครองถูกพัฒนาไม่เป็นไปตามอุดมคติที่ตนต้องการ จึงเรียกร้องกองทัพให้ออกมาแทรกแซงผลของการเลือกตั้ง ในขณะที่เดียวกันความหมายของประชาธิปไตยเองก็ได้แตกออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือทางฝั่งของคนเสื้อเหลืองนิยามประชาธิปไตยผ่านการตรวจสอบและถ่วงดุล ซึ่งถูกจัดได้ว่าเป็นพวกเสรีนิยมไม่ประชาธิปไตย (Undemocratic Liberalism) ในขณะที่ทางฝั่งเสื้อแดงมองประชาธิปไตยผ่านการเมืองในระบบผู้แทน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นประชาธิปไตยไม่เสรีนิยม (Illiberal Democracy) (Norton, 2012)

การแบ่งขั้วระหว่างชนชั้นกลางต่างสีที่เกิดขึ้นในไทย กล่าวได้ว่า สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาประชาธิปไตยกระแสรองเรื่อง “Contingent Democrats” ของ Bellin (2000) ที่เสนอว่า ชนชั้นกลางในประเทศกำลังพัฒนาไม่ได้สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยเสมอไป แรงผลักดันไปสู่ประชาธิปไตยเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อการพัฒนานั้นส่งผลดีต่อผลประโยชน์ทางธุรกิจของตน หรืออีกนัยหนึ่งคือ นายทุนในประเทศกำลังพัฒนาอาจสามารถเป็นผู้สนับสนุนประชาธิปไตยตามแนวทางของ “เงื่อนไข” (Contingent Approach) เพราะพวกเขาต้องการปกป้องผลประโยชน์ส่วนตนอย่างถาวร เห็นได้ว่า คำอธิบายนี้ดูมีเหตุมีผลเมื่อพิจารณาการเมืองไทย นั่นเพราะว่า ชนชั้นกลางเก่าที่เป็นฐานเสียงกลุ่มคนเสื้อเหลืองได้รับอานิสงส์จากการพัฒนา

เศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดในช่วงก่อนวิกฤติ พ.ศ. 2540 แต่พวกเขาเสียประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและพื้นที่ทางการเมืองหลังจากนั้น (ธรรมาพิชิต และชานนทร์ เตชะสวณัฏฐ์, 2560)^{*} ฉะนั้น การสำรวจแนวคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทยว่า มีแรงสนับสนุน หรือสวนทางกับประชาธิปไตยภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมที่ผ่านมาจึงเป็นศูนย์กลางความสนใจของบทความนี้ โดยมุ่งหวังว่าอาจนำไปสู่การค้นหาคำตอบเป็นไปได้อื่น ๆ ในการอธิบายความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทย

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อจัดระเบียบและประมวลความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในบริบทที่มีความผันผวนในการจัดตั้งประชาธิปไตย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

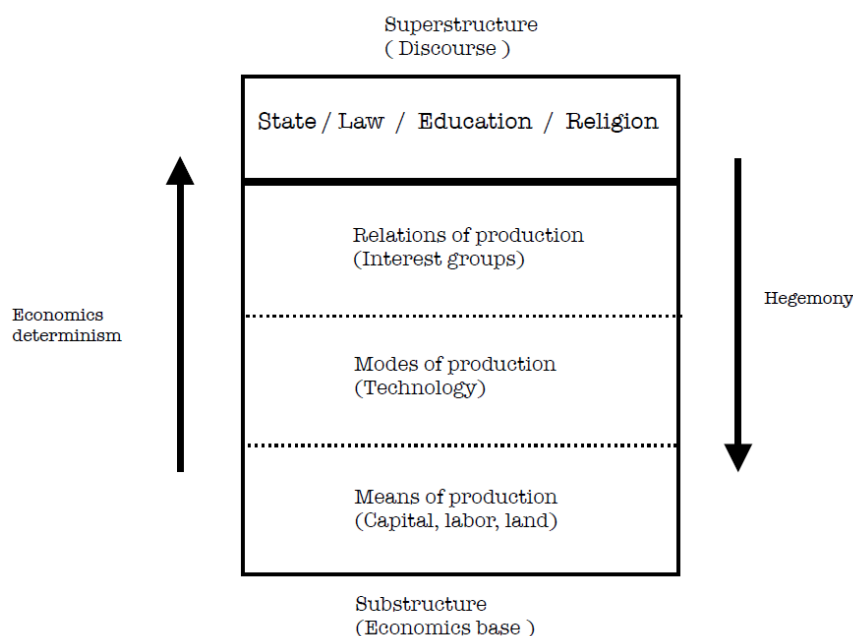
เนื่องจากแกนหลักในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องชนชั้น โดยเจาะจงไปที่ความคิดและบทบาทของชนชั้นกลางที่มีต่อพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย บทความนี้จะได้ประยุกต์กรอบคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองเรื่องรูปแบบทางสังคม (Social Formation) แบบมาร์กซ์มาใช้ รูปแบบทางสังคมประกอบด้วยความสัมพันธ์ของชนชั้นในวิธีการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ได้แก่ ความคิดของสังคม อุดมการณ์ การปกครอง ฯลฯ หรือเป็นไปตามแนวคิดเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด (Economic Determinism) และในทางกลับกัน โครงสร้างส่วนบนมีความสามารถคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ทางการผลิตในโครงสร้างส่วนล่าง (Substructure) อยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ความคิดแบบมาร์กซิสต์ต้นฉบับมีแนวโน้มมองชนชั้นแยกขาดด้วยการถือครองปัจจัยการผลิต อย่างไรก็ตาม บทความนี้ได้ปรับกรอบแนวคิดให้เข้ากับมุมมองวิจัย เนื่องจากมีจุดเน้นที่ชนชั้นกลางที่มีคุณลักษณะหลากหลาย ชนชั้นกลางประกอบด้วยว่านายทุนขนาดเล็ก และ/หรือ คนทำงานคอปกขาวในอาชีพต่าง ๆ ดังนั้น บทบาทของชนชั้นกลางในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสังคม จึงเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างส่วนฐานเศรษฐกิจและโครงสร้างส่วนบน กล่าวคือ อาจมีทั้งกลุ่มที่ความคิดเอนเอียงสนับสนุนระบบเข้าใกล้ นายทุนและชนชั้นนำไปเพื่อผลิตซ้ำอุดมการณ์ของโครงสร้างส่วนบน ซึ่งอาจเป็นผลพวงจากการเห็นความดีงามของอุดมการณ์รัฐ หรือการถูกครอบงำโดยวาทกรรมที่ผลิตโดยรัฐและชนชั้นนำทางการเมือง

---

^{*} คณะผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนไทย (SES) มาทำมานิยามชนชั้นกลางด้วยแนวทางแบบประจักษ์นิยม (Empiricism) โดยการตัดสัดส่วนคนจนและคนรวยออก จากนั้นจึงใช้เทคนิคทางสถิติที่เรียกว่า K-mean Clustering ในการคัดแยกชนชั้นกลางตอนบนออกจากชนชั้นกลางตอนล่าง ซึ่งพบว่า อัตราการเพิ่มขึ้นของรายได้ของชนชั้นกลางตอนบนลดลงในช่วงวิกฤตการณ์ 2540

แต่อีกส่วนอาจเอนเอียงไปทางจิตสำนึกของชนชั้นแรงงานที่เข้าใกล้ฐานเศรษฐกิจหรือโครงสร้างส่วนล่างที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดในเชิงปฏิบัติ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดเรื่องรูปแบบทางสังคม
(ปรับจาก กาญจนา แก้วเทพ, 2551, หน้า 6)

ดังนั้น บทความนี้จึงวางกรอบการศึกษาไปที่องค์ประกอบสำคัญ คือ โครงสร้างส่วนบนและล่าง และการที่โครงสร้างทั้งสองมีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นกลางทั้งเรื่องความคิดและการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยการศึกษาโครงสร้างส่วนบนเกี่ยวกับการกระบวนกรครอบงำชนชั้นกลางด้วยอุดมการณ์ของฝ่ายปกครองและการต่อสู้เพื่อช่วงชิงความหมายของประชาธิปไตยและวาทกรรมที่เกี่ยวข้องของชนชั้นกลางต่อกลุ่มอำนาจนำ ส่วนด้านการศึกษาโครงสร้างส่วนล่าง เน้นที่การวิเคราะห์สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่เอื้อต่อการเกิดสำนึกทางการเมืองและประชาธิปไตยในแบบต่าง ๆ ของชนชั้นกลาง กล่าวได้ว่าแนวคิดโครงสร้างส่วนบนและล่างเป็นเครื่องมือช่วยจัดระเบียบ ทำให้การสำรวจความคิดชนชั้นกลางเป็นระบบและสามารถประมวลผลหาข้อวางที่อาจนำไปสู่การทำความเข้าใจความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในแบบอื่น ๆ ได้

ผู้วิจัยยอมรับว่า การปรับใช้แนวคิดรูปแบบทางสังคมย่อมเกิดข้อถกเถียงได้ เพราะดูเหมือนว่าเป็นการปรับใช้แนวคิดโครงสร้างส่วนบนและล่างที่แยกขาดออกจากกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ไม่มีเจตนาดังกล่าว ผู้วิจัยตระหนักถึงบทบาทของโครงสร้างส่วนบนและล่างที่ล้วนมีส่วนในการธำรงรูปแบบ

ทางสังคมหลัก (ณ ช่วงเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์ หากวิถีการผลิตไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป) นอกจากนี้ ผู้วิจัยก็รับรู้ถึงการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างส่วนบนและล่างที่ต่อยอดจากแนวทางมาร์กซิสต์ต้นฉบับเพื่ออธิบายปรากฏการณ์หลังจากช่วงเวลาของมาร์กซ์ ดังเช่นการวิเคราะห์โครงสร้างส่วนบนเรื่องกลไกการทำงานของอุดมการณ์และการผลิตซ้ำระบบของใน Ideology and Ideological State Apparatuses ของ Althusser (2014 [1995]) หรือการศึกษาอำนาจนำ (Hegemony) ตามแนวทางของ Gramsci (Schwarzmantel, 2015) และการวิเคราะห์โครงสร้างส่วนล่างที่มองบทบาท จำนวน และจิตสำนึกของชนชั้นกลางในงานของ Moore (1966) และ Lipset (1960)¹ ที่ได้อ้างอิงไปแล้ว ทั้งหมดที่กล่าวมาเพื่อต้องการชี้แจงว่า การนำแนวคิดโครงสร้างส่วนบนและล่างไปใช้ในแบบของการจัดหมวดคำทางวิชาการแยกกัน (Separated Terminology) ก็เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นสามารถจัดระเบียบการศึกษาวรรณกรรมให้มีความชัดเจน และช่วยลดความซับซ้อนในการทำความเข้าใจ โดยไม่เทน้ำหนักไปทางโครงสร้างส่วนบนหรือล่างเกินไป เหมือนกับทฤษฎีหลังมาร์กซ์ที่มีการต่อยอดบางส่วนเพิ่มขึ้น และไม่ได้มีเจตนาแปลงความหมายเรื่องโครงสร้างทางสังคมตามทฤษฎีมาร์กซิสต์ให้เปลี่ยนไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หนังสือ บทความในวารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย การคัดเลือกเอกสารประกอบไปด้วยเกณฑ์ ได้แก่ (1) ความตรงของหัวข้อ โดยผู้วิจัยค้นหา (Browse) เอกสารโดยใช้คำสำคัญ (ชนชั้นกลาง ประชาธิปไตย ความคิดทางการเมือง ฯลฯ) และพิจารณาบทคัดย่อและเนื้อหาของเอกสารว่า ตรงตามประเด็นการวิจัยหรือไม่ หากมีความตรงก็คัดเลือกเก็บไว้ (2) ความเชี่ยวชาญของผู้เขียนเอกสาร ผู้วิจัยค้นคว้าโดยไล่ชื่อผู้เชี่ยวชาญและมีชื่อเสียงในระดับชาติหรือนานาชาติในเรื่องการวิเคราะห์ประชาธิปไตยและชนชั้นกลาง จากนั้นพิจารณาบทคัดย่อและเนื้อหา หากตรงกับประเด็นการวิจัย ก็ทำการคัดเลือกเก็บไว้ (3) ความน่าเชื่อถือทางวิชาการ ผู้วิจัยตรวจสอบเอกสารที่คัดเลือกมาว่ามีมาตรฐานหรือไม่ โดยพิจารณาว่าเอกสารดังกล่าว ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารชั้นนำหรือไม่ (หากเป็นบทความในวารสารวิชาการ) ตีพิมพ์กับสำนักพิมพ์มีชื่อเสียงหรือไม่ (หากเป็นหนังสือ) วิทยานิพนธ์มีกรรมการตรวจสอบที่เป็นทรงคุณวุฒิและเชี่ยวชาญในหัวข้อหรือไม่ และงานวิจัยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันที่มีความน่าเชื่อถือหรือไม่

---

¹ แม้ว่า Lipset ไม่ได้อ้างอิง Marx โดยตรง แต่รูปแบบการวิเคราะห์จิตสำนึกทางชนชั้นและมุมมองเกี่ยวกับเศรษฐกิจตัวกำหนดเห็นได้ว่า รับอิทธิพลมาจากแนวทางของ Marx แต่เนื่องด้วยบริบทของสงครามเย็นอาจเป็นเหตุที่ทำให้เขาไม่สามารถอ้างอิง Marx อย่างตรงไปตรงมาได้ การศึกษาบางชิ้นได้ตีความข้อเสนอของเขาในกรอบของ Marxist เช่น Grabb (1980) เป็นต้น

เอกสารที่เข้าเกณฑ์ทั้งสามข้อได้ถูกคัดเลือกเพื่อนำไปอ่านอย่างละเอียด สรุปความ และนำมาจัดระเบียบและจัดย่อข้อวิจารณ์ที่มีต่อแต่ละเอกสารโดยบันทึกในรูปแบบตาราง จากนั้น นำมาเขียนตีความ และทบทวน จนเกิดเป็นข้อเสนอทางวิชาการ และนำมาเรียบเรียงตามกรอบทฤษฎีที่ได้กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

1. การทบทวนและวิจารณ์งานศึกษาด้านโครงสร้างส่วนบน

การวิเคราะห์โครงสร้างส่วนบน ที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองปรากฏในงานของกาญจนาพร เชยอักษร (2565) ที่ศึกษาแนวคิด “คนดี” และ “ความดี” ในการเมืองไทยผ่านขบวนการต่อต้านทักษิณ โดยใช้กรอบคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยสะท้อนหลักคิดเบื้องหลังวาทกรรมดังกล่าวงานชิ้นอาศัยหลักฐานชั้นรองจากแถลงการณ์การชุมนุม บทความสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมชุมนุมและแกนนำหนังสือบันทึกการชุมนุมของผู้เข้าร่วม รวมถึงหนังสือพิมพ์และสื่อโซเชียลที่ได้มาจากวิดีโอออนไลน์ ผลการศึกษาพบว่า ขบวนการต่อต้านทักษิณมีการให้ความหมาย “คนดี” และ “ความดี” อย่างหลากหลาย โดยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธผสมผสานกับลัทธิขงจื้อ หลักการศาสนาจึงทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ขบวนการฯ ข้อเสนอของขบวนการต่อต้านทักษิณ คือ การขับไล่รัฐบาลและต้องการรูปแบบการปกครองแบบที่ให้ความสำคัญกับหลักคุณธรรมมากกว่าวิถีทางตามหลักประชาธิปไตยแบบสากล ความคิดดังกล่าวยังคงถูกใช้ในขบวนการที่พัฒนาและก่อตัวหลังจากนั้น ทั้งกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยฯ และกลุ่ม กปปส. ที่ก่อตัวในภายหลัง กลุ่มทางการเมืองที่กล่าวถึงนี้ล้วนยังคงต่อต้านทักษิณด้วยการอาศัยวาทกรรม “คนดี” และ “ความดี” เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง เนื่องจากพวกเขาต้องอาศัยการสร้างความชอบธรรมจากสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ “ความถูกต้องตามกฎหมาย” พวกเขาต้องการเงื่อนไขพิเศษในการเข้าสู่อำนาจโดยปฏิเสธหลักการ ประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งเป็นการเปิดช่องให้การทำรัฐประหารโดยกองทัพและนิยามการปกครองของคนดีขึ้นมาใหม่แทนที่การปกครองในระบอบประชาธิปไตย

การศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานของ ประจักษ์ ก้องกีรติ (2560) เรื่อง ธรรมชาติระบอบเผด็จการ ความรุนแรงเชิงศีลธรรม และอนารยะชัดขึ้น: การเมืองอัตลักษณ์ของ “คนดี” ในวิกฤตการเมืองไทย (2556 - 2557) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ของการเคลื่อนไหวของ กปปส. กับมิติของความรุนแรงผ่านมุมมองของการวิเคราะห์วาทกรรม อย่างไรก็ตาม การศึกษาของประจักษ์เน้นประเด็นเรื่องการอ้างคุณงามความดีเพื่อเป็นเหตุผลและความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงทางการเมืองของกลุ่ม กปปส. ประจักษ์อธิบายว่า กลุ่ม กปปส. ได้นิยามอัตลักษณ์ด้วยความดีแบบอนุรักษนิยมที่การยึดถือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ส่วนคนไม่ดีและความเลว คือ การไม่ยึดถือสามสถาบันหลักที่กล่าวมา เห็นได้ว่า ความคิดเป็นการจัดระเบียบอำนาจแบบคู่ตรงข้าม อีกทั้งสร้างเงื่อนไขให้เกิดความรุนแรงโดยอ้างศีลธรรมได้ ซึ่งความรุนแรงจากการยึดถือความคิดนี้แปลงรูปให้เห็นเป็น “การปฏิวัติคนหิว” ที่เข้าช่วยการเคลื่อนไหวแบบอนารยะ

ขัดขึ้น (Uncivil Disobedience) โดยมีการใช้ความรุนแรงเพื่อขัดขึ้นกฎหมาย และความต้องการล้มล้างระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน

การศึกษาของ ธัญญ์ณวัชร เจริญพานิช (2566) เรื่อง “มหาบุรุษแห่งชุมชนศีลธรรม” ก็ได้อาศัยกรอบทฤษฎีแบบเดียวกัน แต่ไม่ได้อธิบายแค่ในฝั่งของ กปปส. โดยพยายามมองอารมณ์และความรู้สึกที่เป็นรากฐานความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างคนสองกลุ่ม (เสื้อเหลือง (เสื้อหากลี) vs เสื้อแดง) กล่าวคือแต่ละกลุ่มอาศัยอยู่ในชุมชนทางศีลธรรมที่ต่างกัน จึงถูกหล่อหลอมเป็นอุดมคติและความเกลียดชังซึ่งกันและกัน ฝ่ายเสื้อเหลือง มีชุดของชุมชนทางศีลธรรมที่มีรัฐเป็นผู้กำหนด โดยอิงอยู่กับสถานะที่ละเมิดมิได้ของพระมหากษัตริย์ และอำนาจบารมีในทางพุทธศาสนา ชุดศีลธรรมนี้สามารถเข้ามาทดแทนการเมืองแบบเลือกตั้งได้ในยามประเทศบ้านเมืองประสบวิกฤต ในอีกด้านหนึ่ง ฝ่ายเสื้อแดงได้มีศีลธรรมทางการเมืองในลักษณะของประชาธิปไตยแบบผู้แทน พวกเขาโกรธเคืองที่สถานะทางสังคมของการเป็นพลเมืองกลับไม่ได้รับการยอมรับ และการที่ผู้แทนของพวกเขากลับถูกปฏิเสธโดยอำนาจที่ไม่ชอบธรรมซึ่งตอกย้ำสถานะที่ด้อยต่ำของตน ตลอดไปจนถึงการเมืองของประชาชนที่มีอยู่บนหลักการของนิติรัฐไม่ได้รับการตอบสนอง เมื่อชุดของศีลธรรมเกิดขัดกัน จึงปะทุออกมาเป็นความขัดแย้งทางการเมืองไทยในตลอด 2 ทศวรรษ

ฉะนั้น กลไกอุดมการณ์ต่าง ๆ ไม่อาจขับเคลื่อนโดยปราศจากสถาบัน และ/หรือ ผู้กระทำการศึกษาของ นฤมล นิมนวล (2559) ได้เผยให้เห็นถึงการที่สถาบันการศึกษาเป็นหนึ่งในเครื่องมืออุดมการณ์ของรัฐ โดยวิจัยแบบเรียนของนักศึกษาโดยแบ่งช่วงเวลาเป็น 3 ยุค ได้แก่ แบบเรียนยุคเผด็จการ พ.ศ. 2503 - 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แบบเรียนหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ถึงการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ 2540 และแบบเรียนหลัง ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ถึง หลักสูตร พ.ศ. 2551 การศึกษาพบว่าแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นหนึ่งในกลไกการกล่อมเกลากลายทางการเมืองของรัฐมีเนื้อหาสอดคล้องกับระบอบการเมืองการปกครองในแต่ละช่วงเวลา แต่เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นบทบาทหน้าที่ของรัฐ มากกว่าการเชื่อมั่นในศักยภาพของพลเมืองที่จะมีต่อการแก้ไขปัญหากับความขัดแย้งในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังที่ปรากฏไว้ในส่วนของการอบรมให้สำนึกเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองตลอดไปจนถึงเอกภาพของการเมืองการปกครอง ดังนั้น แบบเรียนและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบกรนำเสนอแบบเรียนจึงเป็นหนึ่งในเครื่องมือเพื่อการครองอำนาจนำของรัฐ (Hegemony) ด้วยการที่มีกลุ่มปัญญาชน (Intellectuals) ทำหน้าที่ส่งต่อความคิดและคำอธิบายที่สร้างความเข้าใจให้เกิดความชอบธรรมแก่ระบอบการเมืองการปกครองในแต่ละยุคสมัย ให้ผู้ถูกกล่อมเกลามากกว่ากระด้างกระเดื่องต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่รัฐกระทำต่อประชาชน กระบวนการของแบบเรียนจึงเป็นการกล่อมเกลากลายทางการเมืองแบบอำนาจยินยอม (Consent Power) ที่ผู้ถูกกระทำ (นักเรียน) ก็ไม่รู้สึกรู้ว่าโดนกดขี่นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป งานในที่ศึกษาความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางโดยวิเคราะห์โครงสร้างส่วนบนแบ่งออกเป็นด้านการศึกษาวาทกรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางที่มีรากฐานเรื่องศีลธรรมแบบคนดีที่นำไปสู่การแบ่งฝ่าย และอีกด้านเป็นการศึกษาการครอบงำทางความคิดของรัฐและปัญญาชนผ่านกระบวนการทางศึกษา ข้อสังเกตหนึ่งจากการทบทวนงานที่ศึกษาด้านนี้คือ การปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ของรัฐในประชาชนผ่านกระบวนการ เช่น แบบเรียนที่มีเนื้อหาเป็นปฏิปักษ์กับประชาธิปไตย อาจเป็นเหตุผลที่เอื้อให้ชนชั้นกลางส่วนหนึ่งมีความคิดทางการเมืองแบบอิงวาทกรรมคนดี และช่วยผลิตซ้ำความนิยมในระบอบอำนาจที่ไม่เป็นประชาธิปไตยในความสากล

2. การทบทวนและวิจารณ์งานศึกษาด้านโครงสร้างส่วนล่าง

การศึกษาโครงสร้างส่วนล่างเน้นการวิเคราะห์สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดสำนึกและความเปลี่ยนแปลงทางความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลาง อันหมายรวมไปถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางผลิตที่มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ ดังที่สังเกตได้ในงานของ กนกรัตน์ เลิศชูสกุล (2560) ที่ได้แบ่งอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้เข้าร่วมขบวนการต่อต้านทักษิณ ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอนุรักษนิยมเหนียวแน่น (Unswerving Conservatives) กลุ่มเสรีนิยมผู้ยอมประนีประนอม (Compromised Liberal) และกลุ่มเสรีนิยมผู้ถูกทำให้เป็นชายขอบ (Marginalized Liberals) ซึ่งภายในกลุ่มอุดมการณ์ต่าง ๆ ก็จะประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยภายในอีกหลากหลาย อาทิ เช่น กลุ่มสันติอโศก กลุ่มคนไทยหัวใจรักชาติ เครือข่าย NGO กลุ่มศิลปิน กลุ่มนักวิชาการ กระนั้น ความสำเร็จของกลุ่มต่อต้านทักษิณเคลื่อนไหวได้สำเร็จ เพราะสามารถเชื่อมผลประโยชน์ที่หลากหลายของแต่ละกลุ่มย่อยได้ กลุ่มอนุรักษนิยม ชนชั้นสูง ราชินิกุล ทหาร ตำรวจ ฯลฯ ร่วมเคลื่อนไหวเพราะพวกเขาถูกขับจากศูนย์กลางอำนาจการเมือง กลุ่มนักการเมืองสายอนุรักษนิยม เช่น พรรคประชาธิปัตย์เคลื่อนไหว เพราะสูญเสียเสียงเลือกตั้งของชนรากหญ้าที่เคยมีให้ตนมาก่อน ชนชั้นกลางเห็นว่า การเคลื่อนไหวแสดงความชาตินิยมแบบก้าวหน้า เป็นการปกป้องผลประโยชน์ของชาติ กลุ่มศาสนา เช่น สันติอโศก มองการเคลื่อนไหวเป็นกิจกรรมทางศาสนาเพื่อต่อต้านการคดโกง

ซึ่งในส่วนของกลุ่มอนุรักษนิยมเหนียวแน่น ได้รับการพัฒนาเป็นวิทยานิพนธ์ของ วสุชน รัชประภาไท (2563) เรื่อง พัฒนาการกลุ่มอนุรักษนิยมสุดขั้วในขบวนการต่อต้านทักษิณ โดยพบว่า กลุ่มอนุรักษนิยมสุดขั้วในขบวนการต่อต้านทักษิณมีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและปฏิบัติการเคลื่อนไหวในลักษณะที่เป็นพลวัต พวกเขาเติบโตในช่วงเวลาที่อยู่ภายใต้ขบวนการพันธมิตรฯ ต่อมาได้แยกออกจากขบวนการใหญ่เพื่อขยายฐานมวลชนและกำหนดประเด็นการต่อสู้ใหม่ที่เน้นการปกป้องชาติ ศาสน์ กษัตริย์จนทำให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มพลังอื่น ๆ ในขบวนการ อย่างไรก็ตามกลุ่มอนุรักษนิยมสุดขั้วได้สมานความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ในช่วงก่อนเกิดขบวนการ กปปส. และเข้าร่วมกับขบวนการต่อต้านทักษิณ ขบวนการใหญ่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2556 - 2557 โดยตลอดระยะเวลาการเคลื่อนไหว กลุ่มอนุรักษนิยมสุดขั้วมีบทบาทเป็นผู้ปลุกกระแสต่อต้านทักษิณและจัดตั้งมวลชนให้พร้อมสำหรับการชุมนุม ซึ่งส่งผลให้

ขบวนการต่อต้านทักษิณในภาพรวมเกิดความต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ทหารมีพื้นที่ในการเมืองไทยและมวลชนที่เข้าร่วมเคลื่อนไหวเริ่มปฏิเสธกระบวนการแก้ไขปัญหตามระบอบประชาธิปไตย

ส่วนงานของอัสมา หวังกุลหล้า (2553) เรื่อง “บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยภายใต้ระบอบทักษิณ” ได้ศึกษาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลทักษิณกับขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ในช่วงปี พ.ศ. 2548 - 2549 โดยมีคำถามหลักคือ (1) ภายใต้การบริหารงานของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยก่อเกิดขึ้นมาได้อย่างไร และ (2) เหตุใดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยถูกตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการเคลื่อนไหวของชนชั้นกลาง ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรอบคิดเกี่ยวกับชนชั้นในแนวทางมาร์กซิสต์ โดยเฉพาะกรอบคิดเกี่ยวกับชนชั้นกลางของเอริก โอลิน ไรท์ (Erik Olin Wright) มาวิเคราะห์และมีข้อค้นพบสองประการ ได้แก่ (1) ความขัดแย้งในเรื่อง “ผลประโยชน์” ของกลุ่มคนผู้ซึ่งไม่ได้รับผลประโยชน์จากการบริหารงานของรัฐบาลทักษิณ เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คนกลุ่มนี้รวมตัวกันเป็นขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (2) การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย มีแนวโน้มเป็นการเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางเนื่องจาก “อำนาจนำ” ในการเคลื่อนไหวโน้มเอียงไปทางแกนนำของชนชั้นกลาง และ “แนวทางการเคลื่อนไหว” โน้มเอียงไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อชนชั้นกลาง

นอกจากนี้ งานของ เอนก ธรรมทัศน์ (2536) เรื่อง สอนคราประชาธิปไตย ที่ศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยภายใต้ธนาภิบาลเมือง (Money Politics) ที่ต่างกันทั้งสองระดับในช่วงทศวรรษที่ 2530 กล่าวคือ ชาวเมืองที่มีลักษณะเป็นชนชั้นกลางทำงานในภาคธุรกิจ มีหัวทันสมัย มีระดับรายได้และสถานะทางสังคมสูงกว่าคนชนบทจะเป็นแกนหลักในการสนับสนุนการเมืองแบบเลือกตั้งและประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม เพราะอยู่ในความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบสมัยใหม่ ต้องการกฎระเบียบที่ชัดเจนที่จะเอื้อการสะสมทุนของตน ขณะที่คนชนบทประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมที่มีลักษณะยากจนข้นแค้น มีความไม่แน่นอนในรายได้สูง จึงต้องผนวกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบดั้งเดิม หรือก็คือ ระบอบอุปถัมภ์ที่มีผู้นำในชนบทเป็นหัวขบวน และเมื่อคนชนบทมีมากกว่า ที่นั่งในสภาจึงเป็นของนักการเมืองที่เป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่ด้อยคุณภาพ ซึ่งนำไปสู่การคอร์รัปชัน และจบลงที่รัฐประหารโดยกองทัพ

สังเกตได้ว่า งานที่กล่าวถึงข้างต้นมีจุดร่วม คือ การได้เปิดเผยถึงบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ที่ตัวแสดงเป็นชนชั้นกลางที่เคลื่อนไหวทางการเมืองในแบบที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ต่อจากตรงนี้จะเป็นการอธิบายในอีกระดับ คือ พยายามอธิบายความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางด้วยแนวคิดเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด

การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดสามารถพบได้ในกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้อถกเถียงเกี่ยวกับนิยามและบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทย ปรากฏใน การรวมเล่มของงานสมมนาปี พ.ศ. 2536 เรื่อง “ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย: The Middle Class and Thai Democracy” จัดโดยศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมูลนิธิฟรีดริช เอแบรท ซึ่งมี ผาสุก พงษ์ไพจิตร และสังศิต พิริยะรังสรรค์ เป็นบรรณาธิการ นอกจากนี้วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาฯ ในปี พ.ศ. 2548 ได้ตีพิมพ์เล่มพิเศษ เรื่อง “ชนชั้นกลางบนกระแสทุนนิยม” ซึ่งก็เป็นการเพิ่มเติมข้อถกเถียงเรื่องความหมายและบทบาทของชน ชั้นกลางที่มีมาก่อนหน้า อย่างไรก็ตามต้องเข้าใจว่า คำอธิบายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเอกสารเป็นการอธิบายชน ชั้นกลางในยุคก่อน พ.ศ. 2540 หรือก่อนที่จะมีความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างชนชั้นกลางจะเกิดขึ้น แต่คำอธิบายเหล่านี้อาจเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดความคิดของกลุ่มชนชั้นกลางในเวลาต่อมาได้

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2536) อธิบายการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางไทยว่า มีจุดกำเนิดที่แตกต่างจาก ชนชั้นกลางในตะวันตก กรณีของไทยคล้ายคลึงกับประเทศอุตสาหกรรมใหม่อย่างเกาหลีใต้และไต้หวัน มากกว่า การผงาดขึ้นของชนชั้นกลางในโลกตะวันตกเป็นไปตามลำดับขั้นของการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เริ่ม จากการพัฒนาภาคการเกษตร อุตสาหกรรม และจบที่ภาคบริการ ซึ่งภาคบริการกลายเป็นกลไกดูดซับ ส่วนเกินจากภาคอุตสาหกรรม ในตอนแรกพลังทางสังคมของกลุ่มแรงงานมีแนวโน้มฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่เมื่อเศรษฐกิจพัฒนาการเข้าไปอีกระดับแรงกดดันทางการเมืองจะลดลง เพราะแรงงานในภาคบริการ จำนวนมากเป็นชนชั้นกลาง ซึ่งสนับสนุนประชาธิปไตยในระดับที่สูงกว่าชนชั้นแรงงาน แต่กรณีของประเทศไทยมีวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจไม่เป็นตามขั้นตอนดังกล่าว เพราะภาคบริการจะขยายตัวคู่ขนานไปกับภาค อุตสาหกรรม เนื่องด้วยการเปิดให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนและเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจด้วย การลอกเลียนแบบเทคโนโลยีขั้นสูงจากประเทศแม่ ภาคบริการที่เติบโตอย่างรวดเร็วนี้เองได้บ่มเพาะชน ชั้นกลางที่หัวทันสมัย และกลายเป็นพลังทางสังคมที่ผลักดันและเรียกร้องประชาธิปไตยในท้ายที่สุด อย่างในกรณีเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมเมื่อปี พ.ศ. 2535 ของไทยและเหตุการณ์ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1987 ของเกาหลีใต้ เพราะสำหรับชนชั้นกลางแล้ว ประชาธิปไตยจะเป็นเงื่อนไขการสะสมทุนและบ่มเพาะ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2536) และ วรวิทย์ เจริญเลิศ (2536) มีแนวคิดเรื่องการเกิดขึ้นของ ชนชั้นกลางสอดคล้องกับผาสุก กล่าวคือ ชนชั้นกลางไทยเป็นผลผลิตของกระบวนการต่อสู้ทาง ประวัติศาสตร์จากพัฒนาการของระบบทุนนิยมไทย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชนชั้นกลางในมุมมองของ ผาสุก ปรีชา และวรวิทย์นั้นหมายถึง แรงงานคอปกขาวและผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัว ได้แก่ ข้าราชการ นักบริหาร ผู้จัดการ นักวิชาการ ครู อาจารย์ ปัญญาชน สื่อสารมวลชน พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัทห้างร้าน ผู้ประกอบการรายย่อย พ่อค้า และผู้ประกอบการอาชีพอิสระ เห็นได้ว่า การนิยามชนชั้นกลางแบบนี้สอดคล้อง

กับแนวคิดของเวเบอร์ (Weber) ที่เปิดโอกาสให้ความหลากหลายของอาชีพและสถานะทางสังคมมากำกับชนชั้นทางเศรษฐกิจ และมีความยืดหยุ่นสูงกว่าแนวคิดแบบมาร์กซ์ที่แบ่งชนชั้นออกเป็นแค่สองส่วน

อย่างไรก็ดี การมีส่วนร่วมในข้อถกเถียงเกี่ยวกับชนชั้นกลางนี้ ได้เป็นแกนกลางของการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองของสำนักจุฬาฯ มาโดยตลอด โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยว่า ทำไมถึงประสบกับปัญหาการล่าช้าของพัฒนาความทันสมัย ในขณะที่คำตอบ คือ การขาดหายไปของชนชั้นกลางที่นอกจากจะเป็นต้องเป็นหัวหอกในการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว ยังต้องเป็นเสาหลักของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่ชนชั้นกลางของไทยกลับขาดความเป็นอิสระ เพราะพื้นเพเป็นคนต่างต่างถิ่นอาศัยแผ่นดินไทยในการทำมาค้าขายและสะสมทุนผ่านการแบ่งส่วนเกินทางเศรษฐกิจให้กับหมู่ชนชั้นนำทางการเมือง เมื่อชนชั้นกลางไม่สามารถเป็นที่พึ่งในการสถาปนาอำนาจทางการเมืองได้ ทางออกจึงไปลงที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นหมุดหมายปลายทางของการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจการเมืองไทยในอุดมคติ

ในเวลาถัดมา ได้มีการศึกษาของ ธร ปิตติดี และชานนทร์ เตชะสฤษฎะวัฒน์ (2560) ที่วิเคราะห์ความคิดทางการเมืองของ กปปส. ในฐานะชนชั้นกลางระดับบน โดยพยายามเชื่อมโยงเส้นทางการเติบโตของกลุ่มชนชั้นกลางระดับบนโดยเฉพาะที่อยู่ในกรุงเทพฯ กับสาเหตุที่พวกเขาหันหลังให้กับประชาธิปไตย ผลการศึกษาพบว่า ชนชั้นกลางระดับบนมีพื้นเพมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วง พ.ศ. 2524 - 2535 ในขณะที่หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ชนชั้นกลางตอนล่างจะเติบโตขึ้นมาอย่างไ่่กวด ซึ่งความหดแคบกันระหว่างสองช่วงชนชั้นนี้เองที่เป็นมูลเหตุให้ชนชั้นกลางตอนบนออกมาปฏิเสธประชาธิปไตย เนื่องด้วยพวกเขารู้สึกมีความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจมากขึ้นในสมัยของรัฐบาลประชาธิปไตย คำอธิบายนี้ดูเหมือนว่า สอดคล้องกับคำอธิบาย เรื่อง Contingent Approach ที่กล่าวถึงก่อนหน้าโดยชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจที่ไม่เอื้อให้ชนชั้นกลางไทยสนับสนุนประชาธิปไตย

การศึกษาของ อภิชาติ สถิตินิรมัย และอนุสรณ์ อุณโณ (2560) ได้ขยับประเด็นไปที่ชนชั้นกลางระดับล่าง ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มเสื้อแดง โดยให้ข้อถกเถียงว่า การพัฒนาเศรษฐกิจไทยในช่วง พ.ศ. 2529 - 2552 ได้ก่อให้เกิดชนชั้นกลางใหม่ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างจากชนชั้นกลางเก่าที่มักจะทำมาค้าขายอยู่ในเขตเมือง ชนชั้นกลางใหม่เหล่านี้ได้อาศัยอยู่เขตชนบทเป็นหลัก และหลุดพ้นออกจากความยากจนผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ในระบบตลาดที่เข้ามาแทนที่ความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ ชนชั้นกลางใหม่ดังกล่าวเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นชน “ชั้นกลางระดับล่าง” ที่มีคุณลักษณะและผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มที่แตกต่างไปจาก “ชนชั้นกลางเก่า” (ชนชั้นกลางระดับกลางขึ้นไป) กล่าวคือ พวกเขามีใช้กลุ่มคนที่ยากจนที่สุดของสังคมไทยหากใช้ระดับรายได้ 5,000 - 10,000 บาทต่อคนต่อเดือนเป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม ชนชั้นใหม่นี้จะมีประมาณ 40% ของครัวเรือนไทยในปี 2552 ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีสิทธิออกเสียงกลุ่มใหญ่ที่สุดของสังคม อย่างไรก็ตาม คนกลุ่มนี้ก็ยังมียกระดับรายได้และทรัพย์สิน รวมถึงฐานะทางสังคมต่ำกว่าชนชั้นกลางเก่าโดยเปรียบเทียบเป็นอย่างมาก กลุ่มชนชั้นกลางใหม่นี้ได้กลายมาเป็นฐานเสียงที่สำคัญของพรรคการเมืองที่

ต้องการชนะเลือกตั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา คนกลุ่มนี้มีความคาดหวังประโยชน์จากนโยบายของรัฐบาล ดังนั้น พวกเขาจึงออกมาต่อสู้และทวงคืนประชาธิปไตยเมื่อเกิดรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 เนื่องจากระบอบเผด็จการย้อมมีแนวโน้มไม่ฟังเสียงส่วนใหญ่ ซึ่งคือ พวกตนนั่นเอง

ส่วนงานที่ศึกษาบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางในเชิงเปรียบเทียบนั้น ได้ปรากฏอยู่ในงานวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาโทของมูนิเระฮ์ ยีดำ (2565) ที่เสนอต่อคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง “ชนชั้นกลางและประชาธิปไตย: มุมมองเชิงเปรียบเทียบประเทศไทยและฟิลิปปินส์” งานวิจัยนี้ได้พยายามพิสูจน์แนวคิดเรื่องการขยายตัวของชนชั้นกลางกับบทบาทในการช่วยผลักดันประชาธิปไตย โดยมีคำถามในการศึกษา คือ ชนชั้นกลางของไทยและฟิลิปปินส์แสดงบทบาทในการผลักดันให้เกิดพัฒนาการในกระบวนการประชาธิปไตยหรือไม่? โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยและฟิลิปปินส์ในช่วงเวลาภายหลังจากเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ของไทย และปี ค.ศ. 1946 ของฟิลิปปินส์ ผลการศึกษาพบว่า ชนชั้นกลางในประเทศไทยและฟิลิปปินส์มีการแสดงบทบาทที่หลากหลายทั้งสนับสนุนผลักดันการพัฒนาระบวนการประชาธิปไตยของประเทศ ในแง่ของการต่อต้านระบอบเผด็จการ แต่ในบางเหตุการณ์ถูกมองว่า ทวนกระแสประชาธิปไตย โดยการหันไปสนับสนุนการใช้การแทรกแซงทางการเมืองจากองค์กรอื่น เช่น เหตุการณ์ช่วงก่อนรัฐประหาร พ.ศ. 2549 ของไทย และเหตุการณ์ช่วงการต่อต้านประธานาธิบดีโจเซฟ เอสตราด้า (Joseph Estrada) ในช่วงปี ค.ศ. 2001 ของฟิลิปปินส์เป็นต้นมา

นอกจากงานในสายรัฐศาสตร์ที่ปรากฏข้างต้นแล้ว ยังมีคำอธิบายด้านเศรษฐศาสตร์พัฒนาแบบจำลอง เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลางโดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจดังปรากฏอยู่ในวิทยานิพนธ์ของ กฤษณา ทองใบใหญ่ (2563) เรื่อง “ชนชั้นกลาง นโยบายประชานิยมและการกลายเป็นประชาธิปไตย: แบบจำลองทางทฤษฎี” วิทยานิพนธ์นี้ได้พัฒนาแบบจำลองทางทฤษฎีต่อจาก Acemoglu & Robinson (2006) ในการอธิบายบทบาทของกลุ่มชนชั้นกลางทั้งระดับบนและระดับล่างภายใต้การดำเนินนโยบายประชานิยมของรัฐบาล ผลการศึกษาพบว่า หากรายได้ของกลุ่มชนชั้นกลางอยู่ในระดับล่างใกล้เคียงกับคนจน พวกเขาจะสนับสนุนนโยบายประชานิยมเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ กลับกันหากชนชั้นมีรายได้ระดับบนใกล้เคียงคนรวย สัดส่วนรายได้เพื่อนโยบายประชานิยมทำให้พวกเขาสูญเสียประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงอาจมีแนวโน้มจับมือกันทำรัฐประหารได้ นอกจากนี้ การศึกษาผลของนโยบายภาษีแสดงว่า การดำเนินนโยบายประชานิยมสร้างภาระภาษีแก่ชนชั้นกลางรายได้ระดับบนมากกว่าระดับล่าง ดังนั้น ยิ่งช่องว่างของรายได้ระหว่างสองชนชั้นนี้มาก ภาระยิ่งตกอยู่กับชนชั้นกลางบนมากขึ้น และยิ่งเป็นการเพิ่มความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนชั้นกลางด้วยกัน ทางออกที่ถูกเสนอไว้คือ ต้องกำหนดนโยบายที่ไม่จำเพาะเพียงประชานิยม แต่ควรเป็นนโยบายที่ให้ประโยชน์แก่ชนชั้นด้านบนด้วย เพื่อลดโอกาสรัฐประหารและคงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตย

สังเกตได้ว่า ทั้งงานของ มูนีเราะฮ์ ยีดำ (2565) และกฤษณา ทองใบใหญ่ (2563) แม้มีระเบียบวิธีวิจัยต่างกัน แต่ได้ข้อสรุปเดียวกันในแง่ของการทวนกระแสประชาธิปไตยของชนชั้นกลางไทย

3. การประมวลผล

การประมวลผลพบว่า การศึกษาความคิดทางการเมืองของชนชั้นกลางพบข้อที่ขัดแย้งกัน กล่าวคือ มีการศึกษาที่มองชนชั้นกลางเป็นพลังเสริมสำหรับการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย และในอีกด้านหนึ่งก็พบการวิจารณ์ชนชั้นกลางว่า เป็นปฏิปักษ์กับประชาธิปไตย ความแตกต่างนี้ถูกจำแนกได้ด้วยช่วงเวลา กล่าวคือ การศึกษาก่อนวิกฤติเศรษฐกิจ 2540 โดยเฉพาะงานของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองจุฬาฯ ได้เสนอมุมมองที่เป็นบวกต่อบทบาทของชนชั้นกลางในการพัฒนาประชาธิปไตย ดังปรากฏในงานของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2536) ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2536) และวรวิทย์ เจริญเลิศ (2536) ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าสอดคล้องกับทฤษฎีประชาธิปไตยกระแสหลัก แต่ต่อมาในช่วงหลังวิกฤติเศรษฐกิจ 2540 การศึกษาจำนวนหนึ่งได้โต้แย้งว่าชนชั้นกลางไม่ได้เป็นพลังแห่งประชาธิปไตยอีกต่อไป ซึ่งตรงนี้ขยายความต่อได้อีกว่า การแสดงพลังคัดง้างกับประชาธิปไตยเห็นได้ทั้งในระดับอุดมการณ์ (โครงสร้างส่วนบน) เช่น การวิเคราะห์วาทกรรมการเมืองว่าด้วยคนดี ทำให้เกิดการยึดติดตัวบุคคลที่แสดงบารมีแห่งความดีมากกว่าผลการเลือกตั้ง ในอีกทางหนึ่ง การแสดงพลังคัดง้างกับประชาธิปไตยเห็นได้ในระดับของฐานเศรษฐกิจ (โครงสร้างส่วนล่าง) ที่ชนชั้นกลางมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองลดน้อยลงหลังช่วงวิกฤตินำมาสู่มุมมองที่ตรงข้ามกับประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าความคิดจะปรากฏในรูปแบบของโครงสร้างส่วนล่างหรือบน ก็ล้วนแสดงถึงองค์ประกอบทางความคิดและการเคลื่อนไหวที่มีภาวะคัดง้างการเข้าสู่ประชาธิปไตยเชิงเนื้อหา ซึ่งเป็นการยืนยันแนวทางแบบ Contingent Approach ไปโดยนัย กล่าวคือ ความสนใจในประชาธิปไตยของชนชั้นกลางมีธรรมชาติของเงื่อนไข (Contingent Nature) ที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งกำหนดให้การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ประชาธิปไตยไม่จำเป็นต้องเหมือนกับประเทศตะวันตกหรือประเทศอื่น ๆ ที่พัฒนาประชาธิปไตยอย่างเต็มรูปแบบ กรณีของประเทศไทย คือ ผู้มาทีหลัง (Late Country) จึงไม่เป็นไปตามสมมติฐานดั้งเดิมของทฤษฎีทันสมัยที่มองว่า ประชาธิปไตยเป็นผลลัพธ์จากการเรียกร้องของชนชั้นกลางที่สะสมทุนอยู่ร่วมกับประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ กรณีของประเทศไทยเห็นได้ว่า ชนชั้นกลางไม่ได้สนับสนุนประชาธิปไตยแบบถาวร กล่าวคือ ด้านหนึ่งมีการเคลื่อนไหวต่อต้านเผด็จการแต่อีกด้านหนึ่งก็พบการเคลื่อนไหวทวนกระแสประชาธิปไตย ด้วยการสนับสนุนการแทรกแซงทางการเมือง รวมถึงความคิดเชิงอุดมการณ์ก็เต็มไปด้วยการแบ่งฝ่ายที่ทั้งเห็นด้วยกับคุณค่าที่ไม่ส่งเสริมประชาธิปไตย และฝ่ายที่เห็นด้วยกับคุณค่าสากลของประชาธิปไตย แม้ว่าพลังการทวนกระแสประชาธิปไตยที่ปรากฏไม่ใช่กลุ่มคนทั้งหมด แต่ก็สร้างภาวะการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมประชาธิปไตยที่ยากลำบาก ปรากฏการณ์ในไทยอาจทำให้นึกถึงกรณีของประเทศจีน (แต่ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว) ที่ชนชั้นกลางไม่มีความสนใจในประชาธิปไตย เพราะว่า

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา ชนชั้นกลางได้พึ่งพิงภาครัฐในเรื่องนโยบายการส่งออก การลงทุนโครงสร้างพื้นฐานและสินทรัพย์ถาวรเพื่อช่วยธุรกิจ อีกทั้งยังมีตลาดภายในที่ใหญ่ ด้วยการพึ่งพิงนี้ทำให้ชนชั้นกลางไม่แน่ใจว่าการเมืองแบบที่ประชาชนมีส่วนร่วมจะนำมาซึ่งเสถียรภาพและการเติบโตทางเศรษฐกิจเหมือนที่ผ่านมา (Chen, 2013)

อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

เนื่องด้วยการพัฒนาประชาธิปไตยที่ได้สำรวจมามีลักษณะเป็น Contingent Approach หรือมีเงื่อนไขที่ทำให้เห็นว่า ชนชั้นกลางไม่ใช่ฐานเสียงของประชาธิปไตยโดยอัตโนมัติ แล้วสิ่งใดที่น่าจะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชนชั้นกลางมีความคิดและการเคลื่อนไหวที่คัดค้านกับประชาธิปไตย ผู้วิจัยเสนอว่า วิกฤติการณ์ พ.ศ. 2540 อาจเป็นหนึ่งในเงื่อนไขสำคัญ เพราะว่าในช่วง 2 ทศวรรษก่อนวิกฤตินั้น ดูเหมือนว่าชนชั้นกลางรุ่นเก่ามีการตอบรับกับกระแสประชาธิปไตยเป็นอย่างดี (กลุ่มที่กลายเป็นฐานของคนเสื้อเหลืองในเวลาต่อมา) พวกเขาได้ผลประโยชน์จากการเลื่อนเศรษฐกิจและตำแหน่งทางสังคมอย่างรวดเร็ว แต่หลังจากวิกฤติ พ.ศ. 2540 หลายอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป พวกเขาสูญเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ (แต่ก็ไม่ได้หมด เพราะยังมีกลุ่มผู้ทำงานวิชาชีพที่มีความมั่นคง และสถานะทางเศรษฐกิจไม่ได้สูญสลายไปกับวิกฤติทั้งหมด) แต่นั่นอาจไม่สำคัญเท่ากับการสูญเสียพื้นที่ทางการเมืองให้แก่ชนชั้นกลางกลุ่มใหม่ (ที่กลายเป็นฐานของคนเสื้อแดง) ซึ่งได้เติบโตอย่างก้าวกระโดดและรวบเสียงโหวตของมวลชนท้องถิ่นในภาคเหนือและอีสานแทบทั้งหมด ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า วิกฤติการณ์ พ.ศ. 2540 เปรียบเหมือนเป็น “จุดเปลี่ยนสำคัญ” (Critical Juncture) โดยนัยของจุดเปลี่ยนสำคัญ คือ เป็นตัว “ลั่นไก” (Trigger) ให้สังคมเกิดการจัดระเบียบการเมืองใหม่ (ซึ่งระเบียบการเมืองที่ว่าไม่จำเป็นต้องมีระเบียบวินัยก็ได้) ที่แตกต่างไปจากกรณีที่สังคมนั้นไม่พบพานกับ Critical Juncture

การวิเคราะห์ด้วย Critical Juncture เป็นเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสถาบันบนเส้นทางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี ทั้งเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง วงจรสะสมทุน หรืออุดมการณ์ทางการเมือง การวิเคราะห์ด้วย Critical Juncture ให้ความสำคัญกับผลของแรงกระทบจากภายนอก เช่น วิกฤติการณ์เศรษฐกิจ ที่มีผลต่อการปรับตัวของกลุ่มพลังทางสังคมต่าง ๆ ให้เกิดการประสานงาน และ/หรือ ขัดแย้งระหว่างกัน จนสุดท้ายได้พาการเมืองออกจากความเป็นไปได้เดิมสู่ความเป็นไปได้ใหม่ (ที่อาจจะดีหรือไม่ดีต่อประชาธิปไตยก็ได้) ตัวอย่างของการพิจารณาจุดเปลี่ยนสำคัญ เช่น การอ่านอภินิหาร สถิตินิรามัย (2556) ของผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงจากระบบทุนนิยมโดยรัฐเป็นทุนนิยมธนาคารในช่วง พ.ศ. 2500 มีขึ้นด้วยจุดเปลี่ยนสำคัญ คือ การแทรกแซงจากอเมริกาในช่วงรอยต่อระหว่างรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากเดิมที่แนวคิดเศรษฐกิจชาตินิยมของจอมพล ป. ได้ถูกชูนให้เกิดการจัดตั้งวิสาหกิจจำนวนมาก กระทั่งเกิดการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกาที่เข้าช่วยเหลือแผนปฏิรูปเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ จนทำให้วงจรการสะสม

ทุนเปลี่ยนแปลงกลายเป็นธนาคารพาณิชย์เป็นหัวขบวนจัดสรรเงินทุนที่หลังไหลไปยังโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจต่าง ๆ

การสำรวจเพื่อจัดระเบียบและวิจารณ์งานที่เกี่ยวกับความคิดของชนชั้นกลางครั้งนี้สามารถอธิบายประเด็นที่ยังคงเป็นช่องว่างสำคัญ คือ การศึกษาที่กล่าวถึงได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุของการเปลี่ยนชั่วคราวของการเมืองของชนชั้นกลางยังขาดบริบทการวิเคราะห์ในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 การวินิจฉัยเช่นนี้อาจมีข้อโต้แย้งได้ว่าผลงานศึกษาการเมืองไทยหลายชิ้นก็ไม่ได้ละเลยปัจจัยทางเศรษฐกิจ (เช่น ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ (2546) อภิชาติ สถิตินิรมัย และคณะ (2556) อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552) หรือ Walker (2012)) อย่างไรก็ตาม ผลงานเหล่านั้นเป็นการพิจารณาเศรษฐกิจเป็นองค์ประกอบของการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบต่าง ๆ แต่ก็ไม่ได้กระตุ้นถึง “วิกฤติเศรษฐกิจ” ในฐานะที่เป็น “จุดเปลี่ยน” ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงนอกจากประชาธิปไตย โดยในกรณีของชนชั้นกลางไทยอาจมองได้ว่า มีการเปลี่ยนชั่วคราวความคิดมาสู่พลังที่ไม่สนับสนุนประชาธิปไตย ในอดีตก่อนวิกฤติ พ.ศ. 2540 การเติบโตทางเศรษฐกิจในยุครัฐบาลชาติชายได้หล่อหลอมสำนึกของชนชั้นกลางให้เรียกร้องประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2535 แต่พอหลังวิกฤติ 2540 ประชาชนได้ประจักษ์ถึงการคอร์รัปชันโดยรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง (รัฐบาลทักษิณ) ทำให้ชนชั้นกลางบางส่วน (หรือชนชั้นกลาง “เก่า”) หันความคิดไปสู่ประชาธิปไตยในแบบที่ทำให้ความสำคัญกับคุณธรรมเฉพาะกลุ่มตนเอง ข้อสังเกตด้านพฤติกรรมของชนชั้นกลางยุคชาติชายและทักษิณ พบว่า มีส่วนคล้ายคลึง กล่าวคือ พวกเขาไม่พอใจในการคอร์รัปชันที่บิดเบือนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วยอำนาจทางการเมือง แต่ผลของความคับข้องใจที่แสดงออกผ่านอุดมการณ์ประชาธิปไตยไม่เหมือนกันไปตามช่วงเวลา

การวิจัยนี้ยังมีข้อจำกัดอยู่ (Limitation) เนื่องจากข้อสรุปจากการสำรวจนำไปสู่การทดลองเสนอว่า วิกฤติเศรษฐกิจก็สามารถถูกมองเป็นตัวแปรที่ทำให้ความทางการเมืองเปลี่ยนแปลงได้ การทำให้ประเด็นนี้ชัดเจนขึ้นจำเป็นต้องมีการศึกษาเชิงประจักษ์ต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งที่บทความนี้ยังไม่ถึงและยังไม่ได้มีการเก็บข้อมูลเอาไว้ ฉะนั้น ข้อเสนอแนะในการวิจัยโอกาสต่อไปจำเป็นต้องผนวกการวิเคราะห์ก่อนและหลังวิกฤติการณ์ 2540 เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง และ/หรือ จุดพลิกขั้วทางความคิดของชนชั้นกลางไทย โดยกำหนดให้มีการศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจและความคิดของชนชั้นกลางที่นำข้อมูลเชิงประจักษ์มาประกอบ โดยศึกษาช่วง พ.ศ. 2532 - 2539 เป็นระยะแรก เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่เศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก จนมาถึง “จุดเปลี่ยนสำคัญ” คือ วิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 จากนั้นทำการศึกษาพัฒนาการทางเศรษฐกิจและความคิดของชนชั้นกลางหลังจากวิกฤตินั้นจนถึง พ.ศ. 2557 ที่ผู้วิจัยมองว่า เป็นช่วงเวลาที่เป็นประชาธิปไตยไม่คงเส้นคงวา เนื่องด้วยการรัฐประหารหลายครั้ง และปฏิเสธไม่ได้ว่ามีชนชั้นกลางเกี่ยวกับกับความเปลี่ยนแปลงนอกจากประชาธิปไตยนั้นด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2560). พัฒนาการและพลวัตของขบวนการต่อต้านทักษิณ: จากขบวนการเสรีนิยมอันหลากหลายสู่ขบวนการอนุรักษ์นิยมเข้มข้น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กฤษณา ทองใบใหญ่ (2563). *ชนชั้นกลาง นโยบายประชานิยม และการกลายเป็นประชาธิปไตย: แบบจำลองทางทฤษฎี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2551). *สายธารนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการสื่อสารศึกษา*. ภาพพิมพ์.
- กาญจนาพร เขยอักษร. (2565). “คนดี” และ “ความดี” ในทางการเมืองไทย: การต่อสู้ทางความหมายทางการเมืองระหว่าง 2549 – 2557. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2548). *คนคอปขาวในระบบเศรษฐกิจการเมืองไทย*, ใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (บรรณาธิการ). *คนชั้นกลางในกระแสทุนนิยม*. เอดิชั่นเพรส.,.
- ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช. (2566). *มหาบุรุษแห่งชุมชนศีลธรรม : วัฒนธรรมอำนาจนิยมและอารมณ์เชิงวัฒนธรรมไทย*. สมมติ.
- ธร ปิตติล และชานนทร์ เตชะสนุทระวัฒน์. (2560). *การเติบโตและการหันหลังให้กลับประชาธิปไตยของคนชั้นกลางระดับบนในประเทศไทย*. รายงานวิจัยเสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นฤมล นิ่มนวล (2559). *การเมืองในแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาของไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2503-2551*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ (2560). *ธรรมาธรรมะสงคราม ความรุนแรงเชิงศีลธรรม และอนารยะชัดขึ้น: การเมืองอัตลักษณ์ของ “คนดี” ในวิกฤต การเมืองไทย (2556-2557): รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). *ประชาธิปไตยในยุคเปลี่ยนผ่าน*. ฟ้ายเดียวก้น.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2536). *ทฤษฎีชนชั้นกลาง*. ใน สังคีต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ), *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย*. ศูนย์ศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2550). *รัฐประหาร – ประชาธิปไตยกับเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยประชานิยม*. ใน ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (บรรณาธิการ), *ก้าว (ไม่) พันประชานิยม: แสวงหาประชาธิปไตย*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. ซิลค์เวอร์ม บุคส์.

ธารินทร์ ตั่งสิทธิ์สมบูรณ์ และ นรชิต จิรภัทรธรรม

- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2536). บทบาทชนชั้นกลางในเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศเอเซียตะวันออกเฉียงใต้: ข้อสังเกตเบื้องต้น. ใน สังคิต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ), *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย*. ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทยา ว่องสกุล. (2551). *หลักคิดและบทเรียนยุทธศาสตร์ประชาชน*. ชุมศิลป์ธรรมดา.
- ภูริ พวงศ์เจริญ. (2563). *การเมืองการปกครองไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (พ.ศ. 2475 - 2540)*. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภูนิเราะย์ ยี่ดำ. (2565). *ชนชั้นกลางและประชาธิปไตย: มุมมองเชิงเปรียบเทียบประเทศไทยและฟิลิปปินส์*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวิทย์ เจริญเลิศ. (2536). ชนชั้นกลางกับเหตุการณ์พฤษภาประชาคม : ฝ่ายประชาธิปไตยหรือรัฐปฏิการ? ใน สังคิต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (บรรณาธิการ), *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย*. ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วสุชน รักษ์ประชาไท (2563). *พัฒนาการกลุ่มอนุรักษ์นิยมสุดขั้วในขบวนการต่อต้านทักษิณ*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สังคิต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, บรรณาธิการ. (2536). *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มูลนิธิฟรีดริชเอแบรท.
- อภิชาติ สถิตนิรามัย (2556). *รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ*. ฟาเดียวกัน.
- อภิชาติ สถิตนิรามัย, ยุกติ มุกดาวิจิตร และ นิติ ภาวครพันธ์. (2556). *บททวนภูมิทัศน์การเมืองไทย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- อภิชาติ สถิตนิรามัย และ อนุสรณ์ อุณโณ (2560). “การเมืองคนดี”: ความคิด ปฏิบัติการ และอัตลักษณ์ทางการเมืองของผู้สนับสนุน “ขบวนการเปลี่ยนแปลงประเทศไทย”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อัสมา หวังกุลล่า. (2553). *บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยภายใต้ระบอบทักษิณ*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2536). *มือบมือถือ : ชนชั้นกลางและนักธุรกิจกับพัฒนาการประชาธิปไตย*. มติชน.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). *สองนคราประชาธิปไตย*. คบไฟ.

ภาษาอังกฤษ

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2006). *Economic origins of dictatorship and democracy*. Cambridge University Press.
- Acemoglu, D., Naidu, S., Restrepo, P., & Robinson, J. A. (2019). Democracy does cause growth. *Journal of Political Economy*, 127(1), 47-100.
- Althusser, L. (2014[1995]). *Ideology and ideological state apparatuses* (Goshgarian, G.M., Trans). Verso.
- Barro, R. J. (1996). *Determinants of economic growth: A cross-country empirical study*. NBER Working Paper No. w5698.
- Bellin, E. (2000). Contingent democrats: industrialists, labor, and democratization in late-developing countries. *World Politics*, 52(2), 175-205.
- Chen, J. (2013). *A middle class without democracy: Economic growth and the prospect for democratization in China*. Oxford University Press.
- Fukuyama, F. (2012). *The end of history and the last man*. Penguin Books.
- Grabb, E. G. (1980) Marxist categories and theories of class: The case of working-class authoritarianism. *The Pacific Sociological Review*, 23(4), 359-376
- Lipset, S. M. (1960). *Political man; the social bases of politics*. Doubleday.
- Moore, B., Jr. (1966). *Social origins of dictatorship and democracy: Lord and peasant in the making of the modern world*. Beacon Press.
- Norton, E. (2012). Illiberal democrats versus undemocratic liberals: The struggle over the future of Thailand's fragile democracy. *Asian Journal of Political Science*, 20(1), 46–69. <https://doi.org/10.1080/02185377.2012.673860>
- Plümper, T., & Martin, C. W. (2003). Democracy, government spending, and economic growth: A Political-Economic Explanation of the Barro-Effect, *Public Choice*, 117(1/2), 27-50.
- Schwarzmentel, J. (2015) *The routledge guidebook to Gramsci's prison notebook*. Routledge.
- Sidel, J. T. (2008). Social origins of dictatorship and democracy revisited: Colonial state and Chinese immigrant in the making of modern Southeast Asia. *Comparative Politics*, 40(2), 127–147.
- So, A.Y., & Xianjia, S. (2012). New middle class politics in China: The making of a quiet democratization? In Joseph Y.S. Cheng (ed.). *Whither China's democracy?*

Democratization in China since the Tiananmen incident. City University of Hong Kong Press.

Walker, A. (2012). *Thailand's political peasants: power in the modern rural economy.* University of Wisconsin Press.

พลวัตของโครงสร้างอำนาจและการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่น
ในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.)
และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

Dynamics of Power Structures and the Adaptation of Local Political Groups
in the Election of the Chonburi Provincial Administrative Organization Chief
Executive (PAO Chief) and Members of the Chonburi Provincial
Administrative Organization Council (PAO Councilors) in 2025

โอฬาร ถิ่นบางเตียว (Olarin Thinbangtiao)

รองศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา

Associate Professor, Ph.D., Lecturer, Department of Government, Faculty of Political Science
and Law, Burapha University

E-mail: olarn1977@gmail.com

Received: 27 April 2025

Revised: 2 June 2025

Accepted: 5 June 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของโครงสร้างอำนาจและการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรีและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2568 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า พลวัตโครงสร้างอำนาจทางการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีได้เปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างอำนาจชั่วคราวที่กลุ่มบ้านใหญ่บางแสนครอบงำ มาเป็นโครงสร้างอำนาจแบบ 3 ชั่ว ได้แก่ กลุ่มบ้านใหญ่ กลุ่มพลังใหม่ และพรรคประชาชน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่การปรับตัวของกลุ่มการเมืองในหลายมิติ ได้แก่ (1) การปรับตัวไปสู่การเมืองเชิงนโยบาย (2) การปรับตัวในเชิงกลยุทธ์การหาเสียง (3) การจัดการคณะทำงานในสนามเลือกตั้ง และ (4) การตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนในด้านธรรมาภิบาล การวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบของการเมืองสามชั่วในระดับท้องถิ่น และการปรับตัว

โอบาร ถิ่นบางเตียว

เชิงซ้อนของกลุ่มการเมืองภายใต้พลวัตทางอำนาจ อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงการขยายบทบาทของพรรคการเมืองระดับชาติเข้าสู่การเมืองท้องถิ่นในบริบทที่ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น

คำสำคัญ: พลวัตของโครงสร้างอำนาจ, การปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่น, การเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (อบจ.), สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.), การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2568, การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2568

Abstract

This study aims to examine the dynamics of power structures and the adaptation of local political groups in the 2025 election of the President and Members of the Chonburi Provincial Administrative Organization Council. Employing qualitative research methods, the study draws on in-depth interviews and documentary analysis. The findings reveal that the local political power structure in Chonburi has shifted from a single-pole structure dominated by the Bangsaen political dynasty to a three-pole configuration comprising the Bangsaen group, the New Power group, and the People's Party. This transformation has led to the adaptation of political groups in several dimensions: (1) a shift toward policy-oriented politics, (2) strategic adjustments in electoral campaigning, (3) management of campaign teams, and (4) responsiveness to public expectations regarding good governance. This research contributes new knowledge on the model of tripolar politics at the local level and the complex adaptations of political groups under shifting power dynamics. It also highlights the expanding role of national political parties in local politics within a context of heightened political awareness among the public.

Keywords: power structure dynamics, adaptation of local political groups, Chonburi PAO presidential election, Chonburi PAO council election, Provincial Administrative Organization (PAO) election 2025

บทนำ

องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ถือได้ว่าเป็นสนามอำนาจที่มีความสำคัญมากสำหรับกลุ่มการเมืองในจังหวัด ทุกกลุ่มอำนาจทางการเมืองในจังหวัดต่างต้องการเข้าไปยึดครองอำนาจในองค์การบริหารส่วนจังหวัด ทำให้การแข่งขันทางการเมืองในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดและสมาชิก

สภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด (ส.อบจ.) มีความเข้มข้นในทุกจังหวัด เนื่องจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นขนาดใหญ่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัด มีงบประมาณดำเนินการค่อนข้างมาก มีอำนาจหน้าที่ครอบคลุมหลายมิติในการจัดทำบริการสาธารณะให้แก่ประชาชน ทำให้กลุ่มการเมืองในระดับจังหวัดมองเห็นโอกาสในการอาศัยองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นฐานในการสร้างและขยายฐานอำนาจทางการเมืองให้ครอบคลุมทั้งจังหวัดและเป็นแหล่งในการระดมทุนทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมผ่านการจัดทำโครงการบริการสาธารณะต่าง ๆ ภายใต้กรอบอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด (โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2568)

การเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี 2568 ก็เป็นการต่อสู้แข่งขันกันระหว่าง 3 ขั้วอำนาจ ประกอบไปด้วย 1. นายวิทยา คุณปลื้ม จากทีมเรารักชลบุรี 2. น.ส.ชุตานัก วสุเนตรกุล จากพรรคประชาชน และ 3. นายประมวล เหมเปีย จากทีมชลบุรีแบบใหม่ แม้ว่านายก อบจ. คู่ต่อสู้หลักจะเป็นการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มบ้านใหญ่กับพรรคประชาชนในฐานะขั้วอำนาจใหม่ แต่เมื่อพิจารณาจากผู้สมัคร ส.อบจ. จะพบว่า มาจากตัวแทนของ 3 กลุ่มอำนาจการเมืองหลัก ประกอบด้วย 1. กลุ่มเรารักชลบุรี (บ้านใหญ่บางแสน) 2. กลุ่มพลังใหม่ (สุชาติ ชมกลิ่น) และ 3. พรรคประชาชน

จากทั้งหมดข้างต้นย่อมสะท้อนให้เห็นว่า การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) จะเป็นภาพสะท้อนพลวัตและความซับซ้อนของอำนาจการเมืองโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีได้อย่างดี รวมไปถึงการปรับตัวของกลุ่มการเมืองปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงสร้างสนใจให้ผู้วิจัยศึกษาถึงพลวัตของโครงสร้างอำนาจและการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

คำถามวิจัย

การเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568 มีผลสัมพันธ์กับพลวัตของโครงสร้างอำนาจการเมืองในจังหวัดชลบุรีและกลุ่มการเมืองภายใต้โครงสร้างอำนาจมีการปรับตัวอย่างไรในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.)

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาพลวัตของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

2. เพื่อศึกษาการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

ขอบเขตการศึกษา

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่จังหวัดชลบุรี** เนื่องจากจังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นในประเด็นการเมืองท้องถิ่น บ้านใหญ่ ตระกูลการเมือง และการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) เป็นการเลือกตั้งที่ถูกจับตามองสถานการณ์การเมืองของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ที่ต่อสู้แข่งขันในสนามการเมืองของการเลือกตั้ง

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหาการศึกษา** ผู้วิจัยได้วางขอบเขตด้านเนื้อหาการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ พลวัตของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568 และการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

3. **ขอบเขตด้านระยะเวลา** ระยะเวลาในการดำเนินการศึกษาแม้ว่าผู้วิจัยกำหนดไว้หลังรัฐประหาร 2557 ที่พลวัตโครงสร้างอำนาจการเมืองของจังหวัดชลบุรีมีลักษณะการเปลี่ยนผ่านจากโครงสร้างอำนาจการเมืองชั่วคราวกลายเป็นโครงสร้างอำนาจการเมืองแบบ 3 ขั้วอำนาจ เป็นจุดเริ่มต้นจนถึงการเลือกตั้งการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) ที่คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) กำหนดให้มีการเลือกตั้งในวันเสาร์ที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2568

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. คาดว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะสามารถทำให้เข้าใจสถานการณ์พลวัตโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

2. คาดว่าผลการศึกษาจะทำให้สามารถเข้าการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

3. คาดว่าผลการศึกษาจะได้องค์ความรู้ใหม่ในระดับพื้นที่เกี่ยวกับพลวัตของโครงสร้างอำนาจและการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวคิดการเมืองท้องถิ่น (Local Politics) โครงสร้างอำนาจท้องถิ่น (Local Power Structure) แนวคิดเครือข่ายอำนาจ (Power Network) และแนวคิดการเลือกตั้งท้องถิ่น (Local Election) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิเคราะห์ โดยการรวบรวมข้อมูลศึกษาวิจัยครั้งนี้จากเอกสาร งานวิจัย บทความ ข่าวสารเกี่ยวกับการเมืองและการเลือกตั้งนายก อบจ. และ ส.อบจ. ภายในจังหวัดชลบุรี และลงพื้นที่ภาคสนามโดยการสังเกตการณ์ (Observation) อย่างต่อเนื่อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างหลากหลายรอบด้านจนข้อมูลอิ่มตัว (Data Saturation) เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในงานวิจัยชิ้นนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (key Informant) อย่างเฉพาะเจาะจงเป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักของการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1. กลุ่มประชาชนในจังหวัดชลบุรีที่สนใจการเมืองและติดตามการเมืองในจังหวัดชลบุรีมาอย่างยาวนาน 2. กลุ่มนักการเมืองทั้งในระดับชาติและนักการเมืองในระดับท้องถิ่น จากหัวอำนาจต่าง ๆ ภายในจังหวัดชลบุรีทั้งกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน กลุ่มพลังใหม่ และกลุ่มพรรคประชชน และ 3. สื่อสารมวลชนท้องถิ่นที่เกาะติดการเมืองในจังหวัดชลบุรีมาอย่างยาวนาน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยยังมีการใช้แนวสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งกำหนดประเด็นสัมภาษณ์ยืดหยุ่นได้ตามบริบทระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ และผู้วิจัยใช้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมกลับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการสังเกตจากพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มุมมองเกี่ยวกับประเด็นการเมืองของการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยการจัดกลุ่มข้อมูลและการหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึกในภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบอุปนัย (Inductive Approach) การวิเคราะห์จะเป็นการตีความปรากฏการณ์ทางสังคมโดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1. การตีความเพื่อจัดกลุ่มข้อมูลจะสรุปสิ่งที่ได้สัมภาษณ์โดยจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ 2. การตีความในเชิงเหตุและผลในลักษณะแบบแผนตามโจทย์วิจัยอย่างเคร่งครัด 3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางอำนาจภายใต้โครงสร้างอำนาจ การปรับตัวของกลุ่มการเมืองในการการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

4. การตรวจสอบข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเ้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการ ดังนี้ 1. การตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนต่างกัน ในการวิจัยนี้จะให้ผู้ให้ข้อมูลที่มีจุดยืนหลากหลาย 2. การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ในการวิจัยนี้จะใช้แหล่งข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ มาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล 3. การตรวจสอบโดยการเก็บข้อมูลเดียวกันในช่วงเวลาที่ต่างกัน และ 4. การตรวจสอบโดยการเก็บข้อมูลเดียวกันในสถานที่ต่างกัน

ผลการวิจัย

การศึกษาพลวัตของโครงสร้างอำนาจกับการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

การศึกษานี้สามารถสรุปค้นพบได้ว่า กว่า 4 ทศวรรษที่โครงสร้างอำนาจการเมืองของจังหวัดชลบุรี มีลักษณะเป็นโครงสร้างอำนาจแบบหัวอำนาจเดียวรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่บ้านใหญ่บางแสน ภายใต้การมีทางการเมืองของสมชาย คุณปลื้ม (ก้านนเปี๊ยะ) จนสามารถสถาปนาโครงสร้างอำนาจการเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจการเมืองไว้ในหัวอำนาจเดียว หรือที่รู้จักกันอย่างกว้างในจังหวัดชลบุรีและภาคตะวันออก ในนาม “กลุ่มบ้านใหญ่บางแสน” (โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว, 2554)

กลุ่มบ้านใหญ่บางแสนมีเครือข่ายอำนาจครอบคลุมปริมาณพลสนามอำนาจการเมืองในจังหวัดชลบุรีทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เครือข่ายองค์ปกครองท้องถิ่นทุกระดับ (องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล) เครือข่ายการปกครองท้องถิ่น (ก้านน-ผู้ใหญ่บ้าน) เครือข่ายกลไกราชการในจังหวัด (ข้าราชการพลเรือน ตำรวจ ทหาร) รวมไปถึงภาคธุรกิจเอกชนและภาคสังคม (โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว, 2563) ภายใต้โครงสร้างอำนาจแบบหัวอำนาจเดียว ทำให้กลุ่มบ้านใหญ่บางแสนสามารถกุมความได้เปรียบในทุก ๆ ด้านทั้งเครือข่ายอำนาจ ทุนทางสังคม โครงข่ายระบบอุปถัมภ์ ทรัพยากรทางการเมือง รวมถึงประสบการณ์ทางการเมืองที่เหนือคู่แข่งทางการเมืองตลอดมา ส่งผลให้การแข่งขันทางการเมืองภายใต้โครงสร้างอำนาจหัวเดียวสามารถครองอำนาจในจังหวัดชลบุรีได้อย่างยาวนาน

ภาวะการสั่นคลอนโครงสร้างอำนาจการเมืองหัวอำนาจเดียวเกิดขึ้นหลังรัฐประหาร 2557 มีลักษณะการเปลี่ยนผ่านจากโครงสร้างอำนาจการเมืองหัวอำนาจเดียวกลายเป็นโครงสร้างอำนาจการเมืองแบบ 3 หัวอำนาจ หรือ การเมือง 3 เ้า ประกอบด้วย 1. เครือข่ายอำนาจกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน

(คุณปลื้ม) 2. เครือข่ายอำนาจกลุ่มพลังใหม่ (สุชาติ ชมกลิ่น) และ 3. เครือข่ายอำนาจแนวร่วมของพรรคประชาชน มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มบ้านใหญ่บางแสน (คุณปลื้ม) ยังเป็นกลุ่มอำนาจการเมืองหลักภายในจังหวัดชลบุรีที่มีแกนกลางของอำนาจอยู่ที่ตระกูลคุณปลื้ม โดยมีสนธยา คุณปลื้ม และวิทยา คุณปลื้ม เป็นแกนนำหลักของกลุ่ม และมีแกนนำคนสำคัญ เช่น สท.เหี่ยว (ภาสกร หอมหวล) กำนันนัย (วินัย พันภัยพาล) นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองอ่างศิลา และนายกบวร (ไพบุรณ พันธ์สนธิ) อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบ่อทอง ทั้งหมดเป็นกลุ่มคนใกล้ชิดกับกำนันเป๊าะที่มีความรักเคารพและจงรักภักดีกับตระกูลคุณปลื้มและยังให้ความเคารพต่อลูกของกำนันเป๊าะมาจนถึงปัจจุบัน แกนนำเหล่านี้เป็นกำลังหลักและมีบทบาทสูงในการสนับสนุนกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน ทำงานประสานกับสนธยา คุณปลื้มและวิทยา คุณปลื้ม อย่างต่อเนื่องเพื่อรักษาฐานอำนาจของกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน ทำให้กลุ่มบ้านใหญ่บางแสนยังเป็นศูนย์รวมบรรดานักการเมืองและผู้กว้างขวางทั้งจังหวัดชลบุรีที่ยังให้ความเคารพและศรัทธากำนันเป๊าะ รวมถึงสนธยา คุณปลื้ม และวิทยา คุณปลื้ม ถือว่าเป็นกลุ่มอำนาจหลักของจังหวัดชลบุรี (แกนนำกลุ่มบ้านใหญ่, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2568)

2. กลุ่มพลังใหม่ (สุชาติ ชมกลิ่น) เป็นกลุ่มอำนาจที่เกิดขึ้นใหม่หลังรัฐประหาร 2557 หลังจากสุชาติ ชมกลิ่น มีความขัดแย้งกับสนธยา คุณปลื้ม และแกนนำของกลุ่มบ้านใหญ่เรื่องการดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในโควตาของกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน ในการเลือกตั้ง ส.ส.จังหวัดชลบุรี เมื่อปี 2562 และการตอบโต้ในช่องทางการสื่อสารออนไลน์ แม้ไม่ได้ระบุชื่อแต่เป็นที่รับรู้และเข้าใจได้ว่า หมายถึงใครทำให้ความสัมพันธ์ขาดสะบั้น ไม่สามารถปะนีปะนามได้อีกต่อไป หลังจากสุชาติ ชมกลิ่น ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานในสมัยรัฐบาล พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา เขากลายเป็นนักการเมืองที่บทบาทสูงในรัฐบาลมี ส.ส. ในกลุ่มจำนวนมาก และสุชาติ ชมกลิ่น ยังมีความใกล้ชิดกับ พล.อ.ประวิตร วงษ์สุวรรณ และ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา บารมีทางการเมืองที่สูงขึ้นของสุชาติ ชมกลิ่น ทำให้เขามั่นใจในการสถาปนาหัวอำนาจการเมืองใหม่ในจังหวัดในนาม “กลุ่มพลังใหม่” มาต่อสู้แข่งขันกับกลุ่มบ้านใหญ่ โดนแกนนำหลักของกลุ่มพลังใหม่ส่วนใหญ่ คือ กลุ่มคนที่แตกตัวหรือมีความขัดแย้งกับกลุ่มบ้านใหญ่ทั้งสิ้น เช่น สุรพงศ์ นำชัยจุฬิงค์ (ส.จ.ต.) สมเจตน์ เกตุวัฒนา นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบางพระ (กำนันเผือก) วิชิต ชิตวิเศษ นายกเทศมนตรีตำบลบ้านสวน ส.ส.เป้า จิรวุฒิ สิงห์โตทอง รณเทพ อนุวัฒน์ อดีต ส.ส. ชลบุรี และมานพ ประกอบธรรม ฯลฯ (แกนนำกลุ่มพลังใหม่, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568)

3. คณะก้าวหน้าและพรรคประชาชน กลุ่มอำนาจใหม่ที่เติบโตมาจากกระแสพรรคอนาคตใหม่ ปรากฏการณ์ธนาธร-พิธาที่มีกระแสสูงมากในกลุ่มคนรุ่นใหม่และกลุ่มชนชั้นกลาง (Middle Class) ในจังหวัดชลบุรี คนรุ่นใหม่และกลุ่มชนชั้นกลางที่เป็นแนวร่วมสำคัญ เป็นกลุ่มประชากรกลุ่มใหม่ที่ไม่มีความผูกพันอันใดกับกลุ่มการเมืองใดถือว่าเป็น “กลุ่มคนนอก” ที่อยู่นอกโครงสร้างอำนาจการเมืองท้องถิ่น

โอบการ ถิ่นบางเตียว

พวกเขาจึงกลายเป็นประชากรที่มีอิสระในการตัดสินใจทางการเมืองอิทธิพลทางการเมืองของกลุ่มการเมืองไม่สามารถควบคุมการตัดสินใจทางการเมืองของประชากรกลุ่มนี้ได้

พรรคประชาชน ในปัจจุบันมีแกนนำหลักในจังหวัดอยู่ที่ ส.ส.พรรคประชาชน ประกอบด้วย นายวรท ศิริรักษ์ นางสาววรรณิดา นพสิทธิ์ นายชวาล พลเมืองดี นางสาวกฤษฏี ชีวะธรรมานนท์ นายสหัสวัต คุ่มคง นายจรัส คุ่มไข่น้ำ นายยอดชาย พึ่งพร และนางสาวเบญจา แสงจันทร์ หลังจากชนะเลือกตั้ง ส.ส. ในจังหวัดชลบุรี 2 ครั้ง 2562 - 2566 และการเพิ่มขึ้นของ ส.ส.เขต สร้างความมั่นใจในกระแสและเครือข่ายของพรรคตั้งแต่พรรคคอนาคติใหม่จนถึงพรรคประชาชน ในปัจจุบันเครือข่ายแนวร่วมของพรรคประชาชนได้ส่งคนลงสมัครรับเลือกตั้งในสนามท้องถิ่น อบจ. และเทศบาล ต่อสู้กับ 2 ชั่วโมง ทั้งบ้านใหญ่และพลังใหม่

การศึกษาพบว่า ภายใต้พลวัตของโครงสร้างอำนาจการเมืองในจังหวัดชลบุรีมีผลสัมพันธ์กับการเมืองของการเลือกตั้งนายก อบจ. และ ส.อบจ. 2568 ทำให้การเมืองของการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการต่อสู้กันระหว่าง 3 ชั่วโมง ประกอบด้วย 1. กลุ่มบ้านใหญ่ 2. กลุ่มพลังใหม่ และ 3. พรรคประชาชน การก่อรูปและตกผลึกเป็นกลุ่มอำนาจการเมือง 3 ชั่วโมงชัดเจน มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มบ้านใหญ่บางแสน (ตระกูลคุณปลื้ม) ในการเลือกตั้งนายก อบจ. และ ส.อบจ. ครั้งนี้กลุ่มบ้านใหญ่ ในฐานะกลุ่มการเมืองหลักได้ส่งวิทยา คุณปลื้ม อดีตนายก อบจ. 4 สมัย ในสมัครงาน “กลุ่มเรา รักชลบุรี” กับ ส.อบจ. ทั้งหมด 40 เขตเลือกตั้งจาก 42 เขตเลือกตั้ง โดยผู้สมัคร ส.อบจ. ของกลุ่มเรา รักชลบุรี มีผู้สมัครที่เป็นที่เป็นอดีต ส.อบจ. มากหลายสมัยและผู้สมัครหน้าใหม่ที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ สังเกตได้ว่ากลุ่มบ้านใหญ่บางแสน พยายามส่งสัญญาณการปรับตัวทางการเมืองเพื่อรองรับสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนแปลงในอนาคตภายใต้พลวัตของโครงสร้างอำนาจทางการเมืองใหม่ (นักข่าวท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 30 มีนาคม 2568) ในขณะเดียวกันบรรดาแกนนำหลักของกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน (ตระกูลคุณปลื้ม) อย่างสนธยา คุณปลื้ม สท.เหี่ยว (ภาสกร หอมหวล) กำนันชัย (วินัย พันภัยพาล) นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองอ่างศิลา และนายกบุญ (ไพบูรณ์ พันธุ์สนิท) อดีตนายกเทศมนตรีตำบลบ่อทอง ได้ทำหน้าที่ประสานเครือข่ายอำนาจของกลุ่มบ้านใหญ่ ทั้งที่เป็นกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และเครือข่ายกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงบรรดากลุ่มที่แตกตัวออกจากกลุ่มบ้านใหญ่ก่อนหน้านี้ให้กลับมาเนื้กำลังกระชับอำนาจสร้างเอกภาพในกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน (ตระกูลคุณปลื้ม) อีกครั้ง เพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือกับการเลือกตั้ง อบจ. 2568 และการเตรียมความพร้อมในการเลือกตั้ง ส.ส. 2570 (นักข่าวท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2568)

2. กลุ่มพลังใหม่ ในการเลือกตั้งนายก อบจ. 2568 ท่าทีของนายสุชาติ ชมกลิ่น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ แกนนำกลุ่มพลังใหม่มีความชัดเจนมากขึ้นในการแสดงบทบาทของพลังใหม่ในการเลือกตั้ง อบจ. ครั้งนี้ โดยนายสุชาติ ชมกลิ่น ประกาศอย่างชัดเจนให้การสนับสนุนเต็มที่หากผู้ลง

สมัครนายก อบจ.ชลบุรี เป็นสมเจตน์ เกตุวัฒนา อดีตนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบางพระ และอดีตผู้ลงสมัคร ส.ส.พรรครวมไทยสร้างชาติ เขต 6 ชลบุรี หรือพลอยลภัสร์ สิงห์โตทอง บุตรสาวของจิรวุฒิ สิงห์โตทอง (ส.ส.เป้า) ส.ส.ชลบุรี เขต 4 พรรครวมไทยสร้างชาติ อดีตผู้สมัคร นายก อบจ. 2564 ในนามกลุ่ม Change ชลบุรี ที่มีธนธร จีรุงเรืองกิจ และคณะก้าวหน้าให้การสนับสนุนอีกแรง แต่หากทั้ง 2 คนตัดสินใจไม่ลงสมัครรับเลือกตั้งนายก อบจ.ชลบุรี ก็จะไม่พิจารณาคนอื่นลงสมัครรับเลือกตั้ง แต่ปรากฏว่าทั้งสองท่านตัดสินใจไม่ลงสมัครนายก อบจ. ในนามกลุ่มพลังใหม่

หลังจากไม่มีใครประสงค์ลงสมัครนายก อบจ. ในนามกลุ่มพลังใหม่ แกนนำกลุ่มอย่างนายสุรพงศ์ นำชัยจุฬพงศ์ ได้ปรับแผนยุทธศาสตร์ทางการเมืองใหม่ หันมาสนับสนุนผู้สมัคร ส.อบจ. ในนามของกลุ่มพลังใหม่แทนและได้มีการคัดเลือกผู้ที่จะลงสมัคร ส.อบจ.ชลบุรี จากทั้งหมด 42 เขต ทางกลุ่มพิจารณาแล้วส่งผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งหมด 36 เขตเลือกตั้ง โดยส่วนใหญ่จะคัดเลือกคนรุ่นใหม่ มีรากเหง้าทางการเมือง (ลูกหลานเครือข่ายนักการเมืองในกลุ่มพลังใหม่) ในการแข่งขัน กลุ่มพลังใหม่ประกาศพร้อมสู้ศึกเลือกตั้งเต็มที่กับคู่แข่งไม่ว่าเป็น กลุ่มเรารักชลบุรี หรือพรรคประชาชน ที่หลายคนอาจมองว่าหากกลุ่มเรารักชลบุรี แข่งกับกลุ่มพลังใหม่ชลบุรี และพรรคประชาชนจะเป็นตาอยู่ (มติชนออนไลน์, 2567ก)

3. คณะก้าวหน้าและพรรคประชาชน หลังจากพ่ายแพ้ในการเลือกตั้ง นายก อบจ. 2564 คณะก้าวหน้ายังทำงานการเมืองในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าภายในขบวนคณะก้าวหน้าในจังหวัดชลบุรีจะมีความเห็นต่างในยุทธศาสตร์ทางการเมืองและวางแผนยุทธศาสตร์การเดินเกมทางการเมืองผิดพลาดหลายครั้ง แต่ข้อได้เปรียบของพรรคประชาชน คือ คะแนนนิยมในกลุ่มชนชั้นกลางและคนรุ่นใหม่ยังสูงอยู่มาก ยังรักษาระดับคะแนนนิยมได้ดี แม้ว่าจะแพ้การเลือกตั้ง นายก อบจ. 2564 แต่กลับมาคว้าชัยชนะในการเลือกตั้ง ส.ส. 2566 ในนามพรรคก้าวไกลได้ถึง 7 เขต สถานการณ์ดังกล่าวทำให้พรรคประชาชนเห็นโอกาสความหวังในการขยายพื้นที่การเมืองเข้าสู่สนามการเมืองท้องถิ่น (ผู้สนับสนุนพรรคประชาชน, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2568)

ในสนามการเมืองท้องถิ่นหลังจากพ่ายแพ้ในการเลือกตั้ง นายก อบจ. 2564 ของคณะก้าวหน้าหรือพรรคประชาชนในปัจจุบันได้วางยุทธศาสตร์ทางการเมืองเพื่อเตรียมความพร้อมในการเลือกตั้ง 2568 อย่างต่อเนื่อง แต่เป็นการเดินเกมการเมืองที่ผิดพลาดมากหลังจากธนธร จีรุงเรืองกิจ ประกาศจับมือกับตระกูลการเมืองก่อนหน้านี้ ทั้งที่เคยแสดงจุดยืนว่าต้องการทำงานการเมืองแบบใหม่ สร้างความไม่พอใจกับประชาชนที่สนับสนุนคณะก้าวหน้า มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางว่าไม่ตรงไปตรงมากับประชาชน ไม่รักษาจุดยืนทางการเมือง ทำงานการเมืองแบบฉวยโอกาสแบบนักธุรกิจที่หวังผลกำไรระยะสั้น (ผู้สนับสนุนพรรคประชาชน, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2568) อีกกรณีหนึ่งที่ตอกย้ำการเดินเกมวางยุทธศาสตร์การเมืองที่ผิดพลาด คือ กรณีการลาออกของรุจิภาส ทรัพย์ยา อดีต ส.อบจ.ชลบุรี เขต 5 จากคณะก้าวหน้า เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางว่า คณะก้าวหน้าหักหลังคนชลบุรี รอบ 2

ไม่เครพการตัดสินใจประชาชนเห็นแก่ประโยชน์ของกลุ่ม ทำให้เห็นว่า คณะก้าวหน้าทำการเมืองไม่แตกต่างจากนักการเมืองอื่นที่ตนเองเคยวิพากษ์วิจารณ์ สร้างมาตรฐานและบรรทัดฐานทางการเมืองต่ำ (แกนนำคณะก้าวหน้าจังหวัดชลบุรี, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568)

การลาออกของรุจิภาส ทรัพย์า เกิดคำถามจากคนในพื้นที่อย่างกว้างขวาง เนื่องด้วยเหลืออีกเพียง 2 เดือนจะเข้าเงื่อนไขครบ 180 วัน ตามกฎหมายไม่ต้องเลือกตั้งใหม่ อีกทั้งวาระของ สภา อบจ.ชลบุรี ชุดนี้จะหมดลงกลางเดือนธันวาคม 2567 สังคมยังตั้งคำถามว่า ในการจัดเลือกตั้ง ส.อบจ.ชลบุรี แทนตำแหน่งที่ลาออกนี้ มีนัยยะทางการเมืองหรือไม่ เนื่องจากการลาออกของ รุจิภาส ทรัพย์า คณะก้าวหน้า ในห้วงเวลานี้จะต้องจัดการเลือกตั้งใหม่และต้องใช้งบประมาณภาษีประชาชน 3 ล้านบาท คณะก้าวหน้าไม่ชี้แจงและไม่มีคำตอบให้กับประชาชนโดยตรงไปตรงมา (ประชาชนผู้สนใจการเมืองเขต 5 จังหวัดชลบุรี, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2568) หลังการลาออกของรุจิภาส ทรัพย์าก็มีการเปิดรับสมัครเลือกเป็น ส.อบจ.ชลบุรี ในเขต 5 ใหม่ ปรากฏว่า มีผู้สมัครที่น่าสนใจ คือ มন্ত্রী แสนเวียงจันทร์ ผู้สมัครในนาม คณะก้าวหน้าที่มีความใกล้ชิดกับแกนนำจิตวิญญาณของพรรคประชาชน ยิ่งสร้างความสับสนให้กับประชาชนว่า รุจิภาส ทรัพย์า ลาออกทำไม และในขณะที่มีการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งในพื้นที่ปรากฏว่า มีการขึ้นป้ายเป็นรูปคู่ของอดีต ส.อบจ. คือ รุจิภาส ทรัพย์า ที่เพิ่งลาออกไป

มีข้อวิพากษ์วิจารณ์ในกลุ่มผู้ติดตามสนใจการเมืองในจังหวัดชลบุรีว่า มন্ত্রী แสนเวียงจันทร์ ผู้สมัคร ส.อบจ. เขต 5 แทนนายรุจิภาส ทรัพย์า ในนามกลุ่มก้าวหน้าเป็นคนที่นายธนธร จีรุงเรืองกิจให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง เพื่อเตรียมการให้นายมนตรี แสนเวียงจันทร์ ลงสมัครนายก อบจ.ชลบุรี 2568 ลงแข่งขันกับกลุ่มบ้านใหญ่ โดยมีการร่วมมือกันอย่างลับ ๆ ระหว่างกลุ่มสิงห์โตทอง กลุ่มพลังใหม่ ในการโค่นกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน (ตระกูลคุณปลื้ม) ในช่วงของการหาเสียงเลือกตั้งซ่อมได้มีเครือข่ายกลุ่มสิงห์โตทองและกลุ่มพลังใหม่เดินสายหาเสียงช่วยนายมนตรี แสนเวียงจันทร์อย่างเต็มที่ (แกนนำคณะก้าวหน้าจังหวัดชลบุรี, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2568)

ภูมิหลังของมนตรี แสนเวียงจันทร์ มีอาชีพเป็นนักธุรกิจอสังหาริมทรัพย์รายใหญ่ของจังหวัด อาศัยอยู่ในเขตอำเภอบางพลีอีกฝากหนึ่งของพื้นที่ที่เขาลงสมัครรับเลือกตั้งซ่อม เหตุที่เขาลงสมัครรับเลือกตั้งซ่อม เพราะเขาขาดคุณสมบัติเรื่องวุฒิการศึกษาในการเตรียมลงสมัครนายก อบจ. 2568 ในนามคณะก้าวหน้า เนื่องจากมนตรี แสนเวียงจันทร์ มีวุฒิการศึกษาสูงสุด คือ มัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งคุณสมบัติผู้สมัครนายก อบจ. ตาม พรบ.องค์การบริหารส่วนจังหวัด 2540 กำหนดไว้ว่า ผู้สมัครต้องมีวุฒิขั้นต่ำต้องจบปริญญาตรี หรือจะต้องเคยเป็นสมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด ผู้บริหารท้องถิ่นหรือสมาชิกรัฐสภามาก่อน (ผู้จัดการออนไลน์, 2567) คณะก้าวหน้าจึงอาศัยช่องทางกฎหมายให้มนตรี แสนเวียงจันทร์ ลงสมัครรับเลือกตั้งซ่อม เพื่อให้อยู่ในเงื่อนไขเคยดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพื่อให้มีคุณสมบัติในการลงสมัครนายก อบจ.

หลังจากการลงสมัครของมนตรี แสนเวียงจันทร์ นายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ประธานคณะก้าวหน้า เปิดตัวประกาศสนับสนุนอย่างแข็งขัน ท่ามกลางกระแสวิพากษ์กันอย่างกว้างขวางในจังหวัดชลบุรี ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ประธานคณะก้าวหน้าและแกนนำคณะก้าวหน้าไม่ได้แยแสต่อความความรู้สึกผิดหวังของประชาชนที่คณะก้าวหน้าทำงานการเมืองไม่ตรงไปตรงมา ไม่มีวุฒิภาวะทางการเมืองที่ดี พวกเขาเดินสายรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งซ่อมอย่างเต็มที่ บรรดาแกนนำของพรรคก้าวไกลและคณะก้าวหน้าต่างลงพื้นที่ช่วยมนตรี แสนเวียงจันทร์ อย่างไม่รู้ร้อนหนาวอารมณ์ทางการเมืองของประชาชน

แต่ในมุมมองของประชาชนมองออกกว่า การเลือกตั้งซ่อมครั้งนี้ของคณะก้าวหน้าเป็นการเลือกตั้งที่แฝงไปด้วยนัยทางการเมืองของธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ประธานคณะก้าวหน้าเพื่อเตรียมผู้สมัครของคณะก้าวหน้าลงแข่งขันเผชิญศึกใหญ่หวังโค่น “บ้านใหญ่บางแสน” ที่มีวิทยา คุณปลื้ม นายก อบจ.ชลบุรี หลายสมัยในนามกลุ่มเรารักชลบุรีเป็นแม่ทัพใหญ่ (เนตรทิพย์ออนไลน์, 2568) ผลการเลือกตั้งซ่อม นายมนตรี แสนเวียงจันทร์ พ่ายแพ้การเลือกตั้ง เพราะความไม่ตรงไปตรงมาของคณะก้าวหน้า ผลการเลือกตั้งพิสิษฐ์ (ชำนาญ) ประเสริฐพงษ์ ผู้สมัครเบอร์ 2 กลุ่มเรารักชลบุรี ชนะการเลือกตั้งไปด้วยคะแนน 3,904 คะแนน ส่วนมนตรี แสนเวียงจันทร์ เบอร์ 1 คณะก้าวหน้า ได้คะแนน 2,962 คะแนน (มติชนออนไลน์, 2567ข) เป็นการลงโทษของประชาชนที่ไม่พอใจวุฒิภาวะทางการเมืองของคณะก้าวหน้าที่ทำงานการเมืองไม่ตรงไปตรงมา เป็นการทำงานการเมืองที่ทรยศเจตจำนงคนชลบุรี ครั้งที่ 2

หลังจากการวางยุทธศาสตร์การเมืองผิดพลาด ครั้งที่ 2 ของธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ประธานคณะก้าวหน้า ปฏิเสธการตอบคำถามสื่อมวลชนที่รัฐสภาที่ถามถึงกรณีคณะก้าวหน้าให้ ส.อบจ.ศรีราชา จ.ชลบุรี ลาออกจากตำแหน่งก่อนครบวาระ เพื่อเปิดทางให้มีการเลือกตั้งใหม่ โดยให้ว่าที่ผู้สมัครนายก อบจ.ชลบุรี ลงสมัครในตำแหน่งนี้ เพื่อให้ได้คุณสมบัติครบตามเกณฑ์จะลง โดยระบุเพียงว่า (มติชนออนไลน์, 2567ค)

“ผมไม่มีความเห็น...มันจบไปแล้ว....” (กรุงเทพธุรกิจ, 2567)

การวางยุทธศาสตร์การเมืองผิดพลาด ครั้งที่ 2 ของธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ประธานคณะก้าวหน้า กระทบยุทธการจับมือโค่นบ้านใหญ่ คุณปลื้ม ที่ผนึกกำลังกันอย่างลับ ๆ ระหว่างคณะก้าวหน้า และกลุ่มพลังใหม่ หาตัวผู้สมัครนายก อบจ. 2568 ไม่ได้ ในระยะเวลาการเปิดตัวของทั้ง 2 กลุ่ม นำไปสู่ความเห็นที่แตกต่างกันในคณะก้าวหน้าที่จะไม่ส่งผู้สมัครนายก อบจ. 2568 เพราะต้องการให้แกนนำคณะก้าวหน้ายอมรับความผิดพลาดและหันกลับมาทำงานการเมืองท้องถิ่นอย่างมีวุฒิภาวะที่ถูกต้องทางการเมือง ไม่อยากให้คณะก้าวหน้าเล่นเกมการเมืองหวังเพียงแค่ชัยชนะทางการเมือง โดยไม่แยแสกับความรู้สึกของประชาชนที่ให้การสนับสนุนคณะก้าวหน้าและพรรคก้าวไกลในเวลานั้น ซึ่งจะมีผลกระทบต่อคะแนนนิยมในระยะยาว ข้อเสนอของประชาชนที่สนับสนุนคณะก้าวหน้าและคณะทำงานคณะก้าวหน้าในจังหวัดไม่ได้มีความหมายแต่อย่างใด อำนาจการตัดสินใจที่แท้จริงของคณะก้าวหน้าอยู่ที่การตัดสินใจของแกนนำระดับสูงในส่วนกลางเท่านั้น (ผู้สนับสนุนพรรคประชาชน, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2568)

สุดท้ายมติของคณะก้าวหน้าที่ได้ตัดสินใจโดยแกนนำระดับสูงได้ตัดสินใจส่งนางสาวชุตากัด วสุเนตรกุล ในโค้งสุดท้ายของการเปิดตัวผู้สมัครนายก อบจ.ชลบุรี 2568 ในอดีตเธอเคยเป็นเจ้าหน้าที่ผู้สนับสนุนพรรคอนาคตใหม่ และทำหน้าที่ช่วย ส.ส.กฤษฎี ชีวะธรรมมานนท์ ส.ส.ชลบุรี เขต 6 เป็นบุตรสาวของนายธรรมากร วสุเนตรกุล นายกสมาคมโผเวเล้ง จ.ชลบุรี ทั้งนี้ ชุตากัด วสุเนตรกุลไม่ได้เตรียมความพร้อมใดใดสำหรับการเลือกตั้ง นายก อบจ. 2568 หวังเพียงใช้กระแสของพรรคประชาชนเป็นกระแสนำในการเลือกตั้งครั้งนี้ ในส่วนของ ส.อบจ. คณะก้าวหน้าได้วางยุทธศาสตร์ส่งผู้สมัคร ส.อบจ. ในเขตเมืองและเขตที่ ส.ส. ของพรรคก้าวไกลลงแข่งขันด้วยจำนวน 25 เขต โดยกลุ่มผู้สมัคร ส.อบจ.ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ (ผู้สนับสนุนพรรคประชาชน, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2568)

กล่าวโดยสรุป ข้อค้นพบของการศึกษาพบว่า พลวัตของโครงสร้างอำนาจการเมืองในจังหวัดชลบุรีมีผลสัมพันธ์กับการเมืองของการเลือกตั้งนายก อบจ. และ ส.อบจ. 2568 จากโครงสร้างอำนาจชั่วคราวและมีลักษณะการผูกขาดอำนาจเปลี่ยนมาเป็น 3 ชั่วอำนาจใหม่ภายใต้พลวัตของโครงสร้างอำนาจประกอบด้วย 1. กลุ่มบ้านใหญ่บางแสน (ตระกูลคุณปลื้ม) 2. กลุ่มพลังใหม่ (สุชาติ ชลกลิ่น) และ 3. พรรคประชาชน การเมืองการต่อสู้แข่งขันในการเลือกตั้งการเลือกตั้งนายก อบจ. และ ส.อบจ. 2568 เป็นการต่อสู้แข่งขันกันระหว่าง 3 กลุ่มอำนาจภายใต้พลวัตของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นส่งผลให้กลุ่มการเมืองทั้ง 3 ต้องการปรับตัวเพื่อให้กลุ่มของตนเองสามารถรักษาพื้นที่อำนาจทางการเมืองให้ได้มากที่สุดเพื่อวางฐานเครือข่ายอำนาจทางการเมืองในจังหวัดชลบุรีต่อไป

การปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (นายก อบจ.) และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (ส.อบจ.) พ.ศ. 2568

กลุ่มการเมืองทั้ง 3 มีการปรับตัวในการเลือกตั้ง นายก อบจ. และ ส.อบจ. ในครั้งนี้อย่างชัดเจนซึ่งเป็นผลสัมพันธ์กับพลวัตของโครงสร้างอำนาจที่เปลี่ยนไป กลุ่มการเมืองไม่สามารถทำงานการเมืองการบริหารการเลือกตั้งแบบเดิม เพื่อหวังชิงชัยชนะในสนามการเมืองของการเลือกตั้งแบบเดิมได้ เพราะมีกลุ่มการเมืองเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบภายใต้พลวัตของโครงสร้างอำนาจและกลุ่มการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่นั้นเป็นกลุ่มที่ฐานมวลชน มีทรัพยากร มีเครือข่ายนักการเมืองสนับสนุน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) ที่เข้ามามีบทบาทในการเมืองของการเลือกตั้งมากขึ้น ลักษณะมีการปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในการเลือกตั้ง นายก อบจ. และ ส.อบจ. 2568 สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การปรับตัวไปสู่การเมืองเชิงนโยบาย พบว่า กลุ่มการเมืองมีการปรับตัวไปสู่การเมืองเชิงนโยบายมากขึ้น จากในอดีตการบริหารการเมืองในการเลือกตั้งจะอาศัยรูปแบบเก่าที่เน้นความสัมพันธ์เครือข่าย คะแนนจัดตั้ง และกลไกอุปถัมภ์ ฯลฯ ปรับตัวมาสู่พัฒนาแนวคิดเชิงนโยบายที่ต้องการแก้ปัญหาให้กับประชาชนมากขึ้น มีการปรับตัวเชิงปฏิบัติการทางการเมืองอย่างต่อเนื่องในการเก็บข้อมูลเพื่อพัฒนานโยบาย แทนการหาเสียงเฉพาะช่วงเลือกตั้ง ผู้สมัครเริ่มจัดกิจกรรมลงพื้นที่ตลอด 2 - 3 ปีก่อนเลือกตั้ง

สร้างพื้นที่ฐานเสียงผ่านทำกิจกรรมอบรมอาชีพ กลุ่มกีฬา กลุ่มเยาวชนหรือเวทีชาวบ้านประจำเดือน สะสมความสัมพันธ์ระยะยาวและพัฒนาไปสู่การข้อเสนอเชิงนโยบาย (แกนนำกลุ่มเรารักชลบุรี, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2568) เช่น กลุ่มเรารักชลบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มการเมืองจากชั่วอำนาจหลัก คือ บ้านใหญ่บางแสน แม้ว่ากลุ่มนี้จะได้เปรียบจากต้นทุนทางสังคม เครือข่ายฐานคะแนนเสียง เครือข่ายกลไกทางการเมือง ฯลฯ แต่พบว่า การเมืองของการเลือกตั้งครั้งนี้ กลุ่มเรารักชลบุรี ได้พัฒนานโยบายสาธารณะที่การพัฒนาจากกลุ่มปัญหาต่าง ๆ และต่อยอดมานโยบายเดิมเมื่อการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา (แกนนำกลุ่มเรารักชลบุรี, สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2568)

ในการเลือกตั้งครั้งนี้กลุ่มเรารักชลบุรีเสนอ "ต่อยอด ต่อเนื่อง เพื่อเมืองชลบุรี" เสนอนโยบาย 7 ด้าน เพื่อชีวิตที่ดีของชาวชลบุรี ยกกระดับเมืองชลบุรีเป็นชลบุรีมหานครของคนทุกวัย ประกอบด้วย 1. ยกดับมหานครแห่งเศรษฐกิจดี 2. ยกดับมหานครแห่งสุขภาพดี 3. ยกดับมหานครแห่งการพัฒนาเมือง (Smart City) 4. ยกดับมหานครแห่งสิ่งแวดล้อมดี 5. มหานครแห่งการศึกษาดี 6. ยกดับมหานครแห่งการท่องเที่ยวและกีฬา และ 7. ยกดับมหานครแห่งสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย ส่วนผู้สมัครจากพรรคประชาชน นางสาวชุตานัก วสุเนตรกุล ได้เสนอ 18 นโยบาย เปลี่ยนชลบุรี ให้ดีกว่าเดิม สร้างบ้านชลบุรีให้มั่นคง ด้วยเสาหลัก 3 ด้าน คือ คุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และการบริหารเมือง เพื่อให้ชาวชลบุรีดีกว่าที่เป็นอยู่ ผ่านการบริหารงานอย่างโปร่งใส และเท่าทันโลก (แกนนำกลุ่มเรารักชลบุรี, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2568) ในขณะที่นายประมวล เหมเปีย ผู้สมัครนายก อบจ.ชลบุรี ทีมชลบุรีแบบใหม่ เสนอนโยบาย 4 ดี เพื่อชีวิตที่ดีของชาวชลบุรี มหานครแห่งเศรษฐกิจดี มหานครแห่งสิ่งแวดล้อมดี มหานครแห่งการศึกษาดี และมหานครแห่งสุขภาพดี (ผู้สมัคร ส.อบจ. คณะก้าวหน้าจังหวัดชลบุรี, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2568)

การปรับตัวของกลุ่มการเมืองในการเลือกตั้งนายก อบจ. และ ส.อบจ. ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการเมืองท้องถิ่นในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transition) ที่นักการเมืองหรือกลุ่มการเมืองท้องถิ่นที่ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเมืองท้องถิ่นในเชิงนโยบาย ด้วยการนำปัญหาของประชาชนในท้องถิ่นมากำหนดเป็นสัญญาประชาคมท้องถิ่น (Local Social Contract) สร้างข้อตกลงเป็นพันธสัญญาระหว่างนักการเมืองหรือกลุ่มการเมืองท้องถิ่นกับประชาชน โดยหลักการผู้วิจัยเห็นว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการยกระดับการเมืองท้องถิ่นและเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยตัวแทน (Representative Democracy) ในระดับท้องถิ่นที่สำคัญอันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาการเมืองและระบอบประชาธิปไตยในระยะยาว

2. การปรับตัวในเชิงกลยุทธ์การหาเสียง พบว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งในส่วนของนายก อบจ. และ ส.อบจ. มีการปรับตัวในเชิงกลยุทธ์การหาเสียงจากการพึ่งพาฐานเสียงเดิมที่เป็นต้นทุนทางสังคม (Social Capital) ของตนเองให้ความสำคัญหวัคคะแนนในพื้นที่ต่าง ๆ อาศัยเครือข่ายฐานคะแนนจัดตั้งการเดินพบประชาชนในเขตเลือกตั้ง บ้ายหาเสียง การใช้รถแห่ หรือเวทีปราศรัยเป็นหลัก มีการปรับตัวมาสู่

การใช้ช่องทางสื่อสารสมัยใหม่มากขึ้น การศึกษาพบว่า ผู้สมัครนายก อบจ. และ ส.อบจ. มีการปรับตัวในเชิงกลยุทธ์การหาเสียงมาช่องทางสื่อสารสมัยใหม่ เช่น Facebook, TikTok, YouTube, Instagram, Line เพื่อสร้างเนื้อหาทางการเมืองในรูปแบบใหม่ และเป็นการขยายฐานเสียงนอกเหนือจากเครือข่ายดั้งเดิม และเป็นสร้างการตลาดการเมืองเชิงเนื้อหา (Content-based Campaigning) การผลิตสื่อการเมืองแบบเล่าเรื่อง (Politics Storytelling) แทนการโฆษณา เช่น เนื้อหาการเล่าเรื่องชีวิตของผู้สมัครสร้างความเชื่อมโยงทางอารมณ์ร่วมกับชุมชน เช่น ปัญหาการใช้ชีวิต ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาผลกระทบจากการพัฒนา มีการสร้างคลิปวิดีโอสั้นในการพบชาวบ้าน การแนะนำตัว การแสดงวิสัยทัศน์สั้น ฯลฯ เพื่อสร้างตัวตนทางการเมืองของผู้สมัครและต้องการให้เกิดการสื่อสารการเมืองรูปแบบใหม่เข้าถึงกลุ่มประชาชนที่หลากหลาย เช่น กลุ่มคนรุ่นใหม่ กลุ่มชนชั้นกลาง กลุ่มเปราะบาง กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนทำงาน และกลุ่มหลากหลายทางเพศ (ผู้สมัคร นายก อบจ., สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2568)

นอกจากนี้การศึกษา พบว่า กลุ่มการเมืองและผู้สมัครมีความพยายามสร้างการสื่อสารการเมืองที่ต้องการให้ประชาชนเห็นการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ทางการเมือง (Political Rebranding) จากภาพจำในอดีตที่เป็นทายาทตระกูลการเมือง ผู้มีบารมีท้องถิ่น มาเป็นนักบริหารมืออาชีพ มีวิสัยทัศน์ เข้าใจปัญหาท้องถิ่น มีประสบการณ์ เป็นผู้นำในการสร้างนวัตกรรมสาธารณะ เป็นผู้นำในการสร้างสรรค์นโยบายที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของเมืองและเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ไม่เพียงมุ่งแก้ปัญหาเดิมแต่พยายามวางวิสัยทัศน์ระยะยาวในการพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี (แกนนำกลุ่มเร็กซ์ชลบุรี, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2568)

3. การปรับตัวของคณะทำงานในการวางแผนการเลือกตั้ง พบว่า ผู้สมัครนายก อบจ. และ ส.อบจ. ทั้ง 3 กลุ่ม มีการจัดวางระบบการคณะทำงานในการวางแผนการเลือกตั้งแบบมืออาชีพ (Professionalization of Campaign Team) มากขึ้น ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบคณะทำงานในการวางแผนการเลือกตั้งแบบเดิมค่อนข้างมาก โดยการบริหารการเลือกตั้งในอดีตจะอาศัยความเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม คณะทำงานการวางแผนการเลือกตั้งประกอบด้วยเครือข่าย กลุ่มคนใกล้ชิด เครือข่ายการเมือง อดีตข้าราชการ และกลุ่มผู้นำชุมชน เป็นต้น และอาศัยวิธีการบริหารการเลือกตั้งรูปแบบเดิมจากประสบการณ์ในอดีตเป็นวิธีการหลัก เช่น การประเมินสถานการณ์จากข่าวลือ การแผนจากประสบการณ์เดิมไม่มีข้อมูลเชิงประจักษ์ เลือกฟังข้อมูลเพียงด้านเดียวโดยเฉพาะกลุ่มคนใกล้ชิดที่แกนนำเชื่อถือ (ผู้สมัคร ส.อบจ.กลุ่มเร็กซ์ชลบุรี, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2568)

แต่การเลือกตั้งครั้งนี้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแกนนำกลุ่มการเมือง และผู้สมัครนายก อบจ. (ผู้สมัคร นายก อบจ., สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2568) ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยตรงกันว่า ในการเลือกตั้งครั้งนี้ได้มีการปรับรูปแบบคณะทำงานในการวางแผนการเลือกตั้งแตกต่างไปจากรูปแบบเดิมค่อนข้างมาก ความสำคัญกับคณะทำงานในการวางแผนการเลือกตั้งแบบมืออาชีพมากขึ้น มีการจัดรูปแบบคณะทำงาน

ที่เป็นระบบ มีการจัดองค์กร มีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจน มีการวางทีมงานด้านยุทธศาสตร์การสื่อสาร การเมือง ทีมงานที่ปรึกษาการวางนโยบาย ทีมงานผู้จัดการฝ่ายหาเสียงในพื้นที่ทุกเขตเลือกตั้ง ทีมกลุ่มผู้วางแผนยุทธศาสตร์การเมืองในภาพรวมในระดับแกนนำที่จะเป็นผู้ตัดสินใจ และมีทีมงานผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อ ด้านกฎหมายท้องถิ่น ด้านการเมืองท้องถิ่น และทีมงานการวางแผนการบริหารการเลือกตั้งในชุมชนทุกหน่วยเลือกตั้ง

โดยรูปแบบการทำงานของคณะทำงานวางแผนการเลือกตั้งครั้งนี้อาศัยหลักวิชาการมากขึ้น มีการบริหารจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Management) ที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อนำมาวางแผนการเลือกตั้งการวิเคราะห์ SWOT (SWOT Analysis) เพื่อประเมินสถานการณ์บนฐานข้อมูลที่เชื่อถือได้ มีการทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Mapping) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อปรับนโยบายสาธารณะให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละเขตเลือกตั้งและครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่ม และมีการสำรวจคะแนนนิยม (Poll) อยู่เป็นระยะตลอดเวลาหาเสียงเลือกตั้งและนำมาปรับกลยุทธ์ในการหาเสียงเลือกตั้ง (ผู้สมัครนายก อบจ., สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2568)

4. การปรับตัวต่อความคาดหวังของประชาชนในการบริหาร อบจ.ตามธรรมาภิบาล พบว่าในการเลือกตั้งครั้งนี้กลุ่มผู้สมัครได้ให้ความสำคัญกับการปรับตัวต่อความคาดหวังของประชาชนต่อการบริหาร อบจ. ตามธรรมาภิบาล กลุ่มผู้สมัครทุกกลุ่มได้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในการบริหารงานของ อบจ. ผ่านนโยบายของผู้สมัครอย่างชัดเจน เนื่องจากประชาชนในจังหวัดชลบุรีที่เป็นกลุ่มชนชั้นกลางมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้นและมีข้อเรียกร้องให้การบริหารจัดการ อบจ.ชลบุรี ในฐานะองค์กรปกครองท้องถิ่นขนาดใหญ่ที่มีงบประมาณมากที่สุดในประเทศ ทำให้บรรดาผู้สมัครต้องให้ความสำคัญกับการปรับตัวต่อความคาดหวังของประชาชนในการบริหาร อบจ.ตามธรรมาภิบาล เช่น มีข้อเสนอเปิดเผยข้อมูลมากขึ้น ในการจัดทำงบประมาณที่โปร่งใส การรับฟังเสียงประชาชน ผ่านเวทีรับฟังความคิดเห็น การลงพื้นที่หรือการจัดประชาพิจารณ์ หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจแบบอุปถัมภ์และเน้นความยุติธรรม เสมอภาคในการให้บริการประชาชน การปรับตัวต่อความคาดหวังของประชาชนในการบริหาร อบจ. ตามธรรมาภิบาล พยายามปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีทำงาน และพฤติกรรมทางการเมือง ให้สอดคล้องกับอุดมการณ์หลักธรรมาภิบาลเพื่อสร้างความชอบธรรมในการบริหาร อบจ. และรักษาสถาบันความนิยมของประชาชนในยุคที่การเมืองเปลี่ยนแปลงเร็วและความคาดหวังของประชาชนสูงขึ้น (ผู้สมัคร ส.อบจ.พรรคประชาชน, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2568)

นอกจากนี้ ยังพบว่า การปรับตัวต่อความคาดหวังของประชาชนในการบริหาร อบจ.ตามธรรมาภิบาล สะท้อนได้จากการณรงค์ในการหาเสียงเลือกตั้ง เช่น “โปร่งใส - ตรวจสอบได้” “การบริหารแบบมีส่วนร่วม” “การรับฟังเสียงประชาชน” “สภาพลเมือง” เป็นสร้างภาพลักษณ์ใหม่ทางการเมืองท้องถิ่นที่มาจากความคาดหวังของประชาชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชน และเป็นการลดภาพลักษณ์

ของการเมืองแบบเก่า เช่น การแจกของ การซื้อเสียง หรือการพึ่งพาครอบครัวทางการเมือง การปรับตัวต่อความคาดหวังของประชาชนในการบริหาร อบจ. ตามธรรมาภิบาลการเปลี่ยนวิธีทำการเมือง ให้สอดคล้องกับมาตรฐานใหม่ที่ประชาชนคาดหวัง ไม่ใช่แค่เอาชนะการเลือกตั้ง แต่ต้องได้รับความชอบธรรมทางสังคมและความคาดหวังของประชาชนในการบริหาร อบจ. ตามธรรมาภิบาล ควบคู่กัน (ผู้สมัคร ส.อบจ. เรารักชลบุรี, สัมภาษณ์, 2 มีนาคม 2568)

สรุปและอภิปรายผล

พลวัตโครงสร้างอำนาจทางการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดชลบุรีได้เปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างอำนาจชั่วคราวเดียว (Monopoly) ที่กลุ่มบ้านใหญ่บางแสนครอบงำมาอย่างยาวนาน มาเป็นโครงสร้างอำนาจแบบ 3 ชั่ว ได้แก่ กลุ่มบ้านใหญ่ กลุ่มพลังใหม่ และพรรคประชาชน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำไปสู่การปรับตัวของกลุ่มการเมืองในหลายมิติ ได้แก่ (1) การปรับตัวไปสู่การเมืองเชิงนโยบาย (2) การปรับตัวในเชิงกลยุทธ์การหาเสียง (3) การจัดการคณะทำงานในสนามเลือกตั้ง และ (4) การตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนในด้านธรรมาภิบาล การวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบของการเมืองสามชั่วในระดับท้องถิ่นและการปรับตัวเชิงซ้อนของกลุ่มการเมืองภายใต้พลวัตทางอำนาจ อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงการขยายบทบาทของพรรคการเมืองระดับชาติเข้าสู่การเมืองท้องถิ่นในบริบทที่ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น

จากผลการศึกษานี้สามารถอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองท้องถิ่น (Local Power Structure) และการปรับตัวของกลุ่มการเมือง (Political Adaptation) โดยเฉพาะพลวัตการเปลี่ยนผ่านจากโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์หรือแบบผูกขาดไปสู่โครงสร้างอำนาจแบบพหุนิยมหรือมีหลายชั่วอำนาจ (Pluralism/ Multi-Polarity) ประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นมีนัยยะสำคัญในทางวิชาการ ผู้วิจัยได้พิจารณาข้อค้นพบกับงานวิชาการคลาสสิกและงานร่วมสมัยในแวดวงรัฐศาสตร์และการเมืองท้องถิ่น โดยมีข้อสรุป ดังนี้

1. พลวัตของโครงสร้างอำนาจ (Power Structure Dynamics) ผู้วิจัยได้พิจารณาจากงาน Dahl (1961) งานของเขาชี้ให้เห็นว่า อำนาจในระดับท้องถิ่นมิได้กระจุกตัวอยู่กับกลุ่มเดียว แต่จะกระจายตัวไปยังกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ ที่มีความสามารถในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและเข้าถึงประชาชน ในงาน Who Governs? ศึกษาการเมืองท้องถิ่นใน New Haven, Connecticut ของเขาพบว่า การเมืองท้องถิ่นมีแนวโน้มเปลี่ยนจากโครงสร้างอำนาจแบบกลุ่มเดียวครอบงำ (Monopoly of Power) ไปสู่พหุนิยม โดยมีหลายกลุ่มผลประโยชน์เข้ามา มีบทบาทมากขึ้น มีการต่อสู้แข่งขันกัน ในสนามอำนาจ มีความสอดคล้องกับกรณีของชลบุรีที่จากเดิมเป็นการเมืองชั่วคราวเดียว (Monopoly) ของกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน เปลี่ยนเป็นโครงสร้างแบบ 3 ชั่ว เกิดพลวัตการเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น และงาน

Gaventa (1980) กับงาน Power and Powerlessness ชี้ให้เห็นว่า พลวัตของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจมักเกิดจากแรงต้านจากภายในท้องถิ่น เช่น การเกิดขึ้นของกลุ่มการเมืองใหม่ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มคนรุ่นใหม่ หรือปัจจัยภายนอก เช่น การปฏิรูประบบการปกครอง กระแสการเมืองระดับชาติ พรรคการเมือง ซึ่งในกรณีหลังนี้อาจสะท้อนถึงการเข้าสู่สนามของพรรคประชาชน (คณะก้าวหน้าเดิม) ที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชนชั้นกลาง และกลุ่มประชาชนที่ต้องการการเมืองใหม่ หรือการก่อรูปขึ้นของกลุ่มพลังใหม่ที่เป็นกลุ่มการเมืองที่แตกตัวออกจากกลุ่มบ้านใหญ่บางแสน

2. การปรับตัวของกลุ่มการเมือง (Political Adaptation) ผู้วิจัยได้นำงานของ Clarke (1998) กับงาน The Work of Cities เขาชี้ให้เห็นว่า การแข่งขันทางการเมืองท้องถิ่นในยุคใหม่ทำให้กลุ่มการเมืองต้องเปลี่ยนจากการเมืองแบบอุปถัมภ์ (Patron-client Politics) ไปสู่การเมืองเชิงนโยบาย (Policy-based Politics) รูปแบบของการแข่งขันทางการเมืองที่เน้นนโยบายเป็นหลักในการหาเสียงและขอคะแนนเสียงจากประชาชน มากกว่าการพึ่งพาความสัมพันธ์ส่วนตัว อุปถัมภ์ หรือการเมืองแบบกลุ่มอิทธิพล เพื่อดึงดูดเสียงสนับสนุนจากกลุ่มประชาชนพลเมืองที่มีการศึกษาและมีความตื่นตัวทางการเมืองมาก ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของผู้วิจัยในเรื่องการปรับตัวไปสู่การเมืองเชิงนโยบายของกลุ่มการเมืองในการเลือกตั้งครั้งนี้ และสอดคล้องกับงานของ Hayward (2000) กับงาน De-Facing Power เขาวิเคราะห์ว่า อำนาจในท้องถิ่นเปลี่ยนไปจาก “การควบคุมแบบตรง” ไปสู่ “การกำหนดวาระและบรรทัดฐาน” กลุ่มการเมืองจึงต้องตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนมากขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิจัย

1. การเลือกตั้งนายก อบจ. 2568 ชี้ว่า การเมืองท้องถิ่นของไทยกำลังเคลื่อนตัวจาก “ระบบเจ้าถิ่นที่ผูกขาดอำนาจ” สู่ “ระบบแข่งขันแบบพหุนิยม” หรือ “พหุนิยมในระดับท้องถิ่น” โดยที่กลุ่มการเมืองสามารถสร้างฐานเสียงผ่านนโยบายสาธารณะ ภาพลักษณ์ การสื่อสารการเมือง เทคโนโลยีสมัยใหม่ มากกว่าการผูกขาดเชิงเครือญาติ ตระกูลการเมือง เครือข่ายอำนาจ

2. การปรับตัวของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นในบริบทพหุนิยมท้องถิ่นแสดงให้เห็นว่า กลุ่มอำนาจดั้งเดิมต้องปรับตัวโดยใช้กลยุทธ์นโยบายสาธารณะ การสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ และการบริหารภาพลักษณ์ต่อประชาชน ไม่สามารถอาศัยเครือข่ายเดิมเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป

3. ข้อจำกัดพหุนิยมจำกัด (Limited Pluralism) เป็นรูปแบบเฉพาะในบริบทไทย แม้จะมีหลายกลุ่มอำนาจ แต่ข้อจำกัดเชิงสถาบันและโครงสร้างรัฐราชการยังทำให้กลุ่มการเมืองไม่สามารถพัฒนาไปสู่พหุนิยมเต็มรูปแบบไม่มีอำนาจการต่อรองกับรัฐจึงเกิดเป็นพหุนิยมแบบจำกัด

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 จากข้อค้นพบทำให้เราเห็นว่า ทิศทางการปรับตัวของการเมืองท้องถิ่นที่มีแนวโน้มที่ดีขึ้น มีการยกระดับจากการเมืองแบบดั้งเดิมไปสู่การเมืองเชิงนโยบายมากขึ้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นโอกาสสำคัญในการสนับสนุนการเมืองผลักดันการเมืองเชิงนโยบายในระดับท้องถิ่นให้มากขึ้น ภาครัฐควรส่งเสริมให้มี “เวทีสาธารณะท้องถิ่น” เพื่อให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งในองค์กรปกครองท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ได้นำเสนอนโยบายของตนเองและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะท้องถิ่น เช่น การจัดเวทีถกแถลงนโยบายในแต่ละเขตเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ควรกำหนดหลักเกณฑ์ที่ส่งเสริมให้ผู้สมัครต้องแสดงนโยบายพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัดอย่างเป็นทางการ พร้อมแนวทางการนำนโยบายไปปฏิบัติและแนวทางการประเมินผลนโยบายในระยะยาว

1.2 ภาครัฐต้องเอาใจจริงเอาใจมีความจริงใจในการผลักดันการบริหารงานตามธรรมาภิบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้วิจัยเสนอให้กระทรวงมหาดไทยและสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น วางกรอบธรรมาภิบาลที่ชัดเจน เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำงบประมาณและการเปิดเผยข้อมูลการใช้งบประมาณ ส่งเสริมระบบประเมินผลผู้บริหารท้องถิ่นโดยประชาชน เช่น “Report Card รายงานวาระประชาชน” ที่ให้ประชาชนให้คะแนนการทำงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดรายปีผ่านระบบออนไลน์หรือการเปิดเวทีสาธารณะให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนจังหวัด

1.3 รัฐบาลต้องสนับสนุนการกระจายอำนาจอย่างแท้จริงปรับปรุงกรอบอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ให้สามารถดำเนินโครงการด้านสาธารณสุข การศึกษา และเศรษฐกิจท้องถิ่นได้มากขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้การแข่งขันเชิงนโยบายสาธารณะมีความหมายมากกว่าแค่คำพูดในการหาเสียง

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการสำหรับกลุ่มการเมืองท้องถิ่น

2.1 การพัฒนาทีมยุทธศาสตร์การเลือกตั้งแต่ละกลุ่มควรลงทุนพัฒนาทีมงานที่มีความรู้ในด้าน Data Analytics การสื่อสารการเมือง และการประเมินพฤติกรรมผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เพื่อวางแผนการหาเสียงอย่างมีประสิทธิภาพ แทนการพึ่งพาเครือข่ายแบบอุปถัมภ์เดิม ควรมีการฝึกอบรม “ทีมเงา” หรือ Shadow Cabinet ในการจัดทำข้อเสนอแนะนโยบายและเตรียมบุคลากรสำหรับงานบริหารหลังการเลือกตั้ง

2.2 การสร้างฐานเสียงผ่านเครือข่ายประชาสังคมกลุ่มการเมืองท้องถิ่น ควรสร้างพันธมิตรกับภาคประชาสังคม องค์กรเยาวชน และเครือข่ายอาชีพต่าง ๆ ในแต่ละอำเภอ เพื่อสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูล ความต้องการ และข้อเสนอแนะต่อการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด แนวทางนี้

จะช่วยให้การเมืองท้องถิ่นไม่ถูกจำกัดอยู่เพียงในเครือญาติหรืออิทธิพลทางเศรษฐกิจแต่เปิดกว้างสู่การมีส่วนร่วมเชิงโครงสร้างมากขึ้น

2.3 การปรับวิธีสื่อสารกับประชาชนให้ตรงกับความคาดหวังยุคใหม่ผู้สมัครควรใช้เครื่องมือสื่อสารที่หลากหลาย โดยเฉพาะการผลิตเนื้อหาที่อธิบายนโยบายอย่างเข้าใจง่าย เช่น อินโฟกราฟิก วิดีโอ สั้น เพื่อเข้าถึงประชาชนหลากหลายกลุ่มควรใช้ “ข้อมูลพื้นที่” เช่น ปัญหาเฉพาะในแต่ละอำเภอเป็นฐานในการสื่อสาร แทนการใช้ข้อความโฆษณาทั่วไป

3. ข้อเสนอสำหรับสถาบันและองค์กรสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยท้องถิ่น

3.1 สถาบันการศึกษาและองค์กรวิชาการควรจัดทำงานวิจัยและเวทีระดมความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับการพัฒนาระบบเลือกตั้งท้องถิ่น

3.2 องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และสื่อท้องถิ่นควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อทำหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการทำงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัด อย่างเป็นระบบ และโปร่งใส

3.2 ภาคประชาสังคมควรมีบทบาทร่วมในการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดผ่าน การส่งเสริมการพัฒนา “สภาพลเมืองในฐานะสถาบันการเมืองภาคประชาชน” เพื่อสร้างความร่วมมือที่เข้มแข็งกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรุงเทพธุรกิจ. (2567, มิถุนายน 24). นายธนธร จีรุงเรืองกิจ ประธานคณะก้าวหน้า ‘ธนธร’ ไม่ตอบ
ปมเล่นเกมเลือก นายก อบจ.ชลบุรี. วันที่ค้นข้อมูล 9 มีนาคม 2568, เข้าถึงได้จาก
<https://www.bangkokbiznews.com/politics/1129772>

เนตรทิพย์ออนไลน์. (2568, พฤษภาคม 26). สะท้อน “บ้านใหญ่ชลบุรี” “มนตรี แสนเวียงจันทร์” จากเด็ก
แย่งข้าวหมา... สู่เก้าอี้ใหญ่ อบจ.ชลบุรี. วันที่ค้นข้อมูล 3 มีนาคม 2568, เข้าถึงได้จาก
<https://www.natethip.com/news.php?id=8403>

ผู้จัดการออนไลน์. (2567, พฤษภาคม 9). คนเมืองชลค้าน ! เลือกตั้งซ่อม สจ.เขต 5 ศรีราชา หลัง สจ.ทีม
คณะก้าวหน้าลาออก คาด ปู่ทางชิงนายก อบจ.ชลบุรี ชี้ รัฐต้องเสียบ 3 ล้าน. วันที่ค้นข้อมูล
12 มีนาคม 2568, เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/politics/detail/9670000040192>

มติชนออนไลน์. (2567ก, ธันวาคม 26). เปิด 3 แคนดิเดต ‘พลังใหม่ ชลบุรี’ ส่งชิงนายก อบจ. ชน ‘เรารัก
ชลบุรี’ ไม่หวั่นปชช. เป็นดาออยู่. วันที่ค้นข้อมูล 8 มีนาคม 2568, เข้าถึงได้จาก
https://www.matichon.co.th/region/news_4963541

โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว

- มติชนออนไลน์. (2567ข, มิถุนายน 2). พิธีรัฐ กลุ่มเรารักชลบุรี ชนกะณะก้าวหน้า เกือบพันคะแนน ครว้า
ชัยเลือกตั้งซ่อม ส.อบจ.ศรีราชา. วันที่ค้นข้อมูล 7 มีนาคม 2568, เข้าถึงได้จาก
https://www.matichon.co.th/region/news_4607816
- มติชนออนไลน์. (2567ค, มิถุนายน 4). ธนาธร บัดตอบ คณะก้าวหน้าเล่นเกมการเมือง สนามเลือกตั้ง ส.
อบจ.ศรีราชา ลั่นมันจบไปแล้ว. วันที่ค้นข้อมูล 9 มีนาคม 2568, เข้าถึงได้จาก
https://www.matichon.co.th/politics/news_4609621
- โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2563) กลุ่มบ้านใหญ่บางแสน (ตระกูลคุณปลื้ม) กับ การเลือกตั้ง 24 มีนาคม 2562.
วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 8(1), 49-80.
- โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2554). พัฒนาการของโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในภาคตะวันออก: วิเคราะห์ในเชิง
เศรษฐศาสตร์การเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2568). 101 Policy Forum - จัปตาเลือกตั้ง อบจ. 68 มุมมองจากพื้นที่. วันที่ค้น
ข้อมูล 9 มีนาคม 2568, เข้าถึงได้จาก [https://www.the101.world/101-policy-forum-](https://www.the101.world/101-policy-forum-thailand-local-election-68/)
[thailand-local-election-68/](https://www.the101.world/101-policy-forum-thailand-local-election-68/)

ภาษาอังกฤษ

- Clarke, S. E. (1998). *The work of cities*. University of Minnesota Press.
- Dahl, R. A. (1961). *Who governs? Democracy and power in an American city*. Yale University Press.
- Gaventa, J. (1980). *Power and powerlessness: Quiescence and rebellion in an appalachian valley*. University of Illinois Press.
- Hayward, C. R. (2000). *De-facing power*. Cambridge University Press.

วาทกรรมการปฏิรูปประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

National Reform Discourses of Thailand's National Council for Peace and Order (NCPO.)

อนุพัทธ์ ท้วมอ่ำ (Anupat Thuamam)¹

ชัยณรงค์ เครือนวน (Chainarong Krueanuan)²

¹นิสิตปริญญาโท สาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการการปกครอง คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

Master's student in Political Economy and Governance, Faculty of Political Science and Law,
Burapha University

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

Assitant Professor, Ph.D., Lecturer, Department of Government, Faculty of Political Science and
Law, Burapha University

E-mail: Anupattheboss@outlook.com

Received: 29 April 2025

Revised: 17 June 2025

Accepted: 18 June 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการประกอบสร้างวาทกรรม และศึกษาผลที่ตามมาหลังจากเกิดการประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis: CDA) ผสมผสานกับวิธีวิทยาแบบพงศาวทยา (Genealogy) และวิธีวิทยาแบบโบราณคดีของความรู้ (Archaeology of Knowledge) ของมิเชล ฟูโกต์ เพื่อศึกษาเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ส่งผลก่อให้เกิดการผลิตสร้างวาทกรรม ประสานกับการศึกษาวาทกรรมตามแนวทางของแฟร์คลัฟและฮาเบอร์มาส เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงมุมมองถึง ผลที่เกิดขึ้นในสังคมภายหลังมีการประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ผลการศึกษาพบว่า เงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการประกอบสร้างวาทกรรม

อนุพัทธ์ ท้วมอ่ำ

มีทั้งหมด 2 ส่วน ได้แก่ เงื่อนไขเชิงอุดมการณ์ และเงื่อนไขทางสังคม โดยมีรายละเอียด ได้แก่ ในส่วนของเงื่อนไขเชิงอุดมการณ์ ประกอบไปด้วยทั้งหมด 3 อุดมการณ์ ได้แก่ 1. อุดมการณ์ต่อต้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน 2. อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ 3. อุดมการณ์ความเป็นไทยกระแสหลัก ในส่วนของเงื่อนไขทางสังคมและการเมือง จะมีองค์ประกอบทั้งหมด 2 ส่วน ได้แก่ 1. ความขัดแย้งทางการเมือง และ 2. ความพยายามสร้างความชอบธรรมทางการเมือง ส่วนผลที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากเกิดการประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) คือ การเกิดขึ้นของนโยบายการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง และการพยายามครองอำนาจเหนือคู่แข่งทางการเมืองของ คสช. ภายได้ข้อค้นพบการวิจัย จึงมีข้อเสนอว่า ในทางสังคมและการเมืองไทย ต้องมีพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงออกทางความคิดและแสดงเจตจำนงทางการเมือง สำหรับทุก ๆ คน ในสังคม การแก้ปัญหาโดยการบังคับใช้กฎหมาย ไม่มีการประนีประนอม เพื่อควบคุมการแสดงออกของเจตจำนงทางการเมือง ย่อมนำมาสู่การสร้าง ความไม่พอใจและรอยร้าวให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนในสังคม

คำสำคัญ: วาทกรรม, เงื่อนไขเชิงโครงสร้าง, คณะรักษาความสงบแห่งชาติ, การปฏิรูปประเทศด้านการเมือง

Abstract

This research aims to study the structural conditions affecting the construction of discourse and to study the consequences after the construction of the discourse on political reform of the country by the National Council for Peace and Order (NCPO) by using the Critical Discourse Analysis (CDA) method combined with Michel Foucault's genealogy and Archaeology of Knowledge methodology to study the structural conditions that influence the production of discourse, in conjunction with the study of discourse according to the approaches of Fairclough and Habermas to reveal the perspective on the consequences in society after the construction of the discourse on political reform of the country by the National Council for Peace and Order (NCPO.). The study found that there are two structural conditions impacting the construction of discourse: ideological conditions and social conditions. The details are as follows: In the ideological conditions, there are three ideologies: 1. An ideology against representative democracy 2. An ideology of nation, religion, and monarchy 3. A mainstream Thai ideology. In terms of social and political conditions, there are a total of 2 components: 1. Political conflict 2. Efforts to create political legitimacy. The consequences that arise after the construction of the discourse of political reform in

the country by the National Council for Peace and Order (NCPO) are the emergence of policies for political reform and the attempt to maintain power over political opponents of the NCPO. Under the findings of the research, it is proposed that in Thai society and politics, there must be a safe space for expressing thoughts and demonstrating political will for everyone in society. Solving problems through strict law enforcement without compromise to control the expression of political will will inevitably lead to dissatisfaction and create rifts among people in society.

Keywords: discourse, structural condition, Thailand's National Council for Peace and Order, political national reform

บทนำ

พัฒนาการของประชาธิปไตยไทยยังคงเป็นไปอย่างไม่มั่นคงและขาดความต่อเนื่อง แม้ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงบทบาทของกองทัพที่ยังคงสามารถแทรกแซงทางการเมืองได้อย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการรัฐประหาร ด้วยการอ้างความจำเป็นทางความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยในการยึดอำนาจ การสนับสนุนกลุ่มอำนาจที่ใกล้ชิด หรือการดำเนินนโยบายด้าน “ความมั่นคง” ที่มุ่งควบคุมการแสดงออกของประชาชนและจำกัดพื้นที่ของประชาธิปไตย การรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ในปี พ.ศ. 2557 เป็นตัวอย่างสำคัญของการใช้อำนาจนอกระบบในการแทรกแซงโครงสร้างทางการเมืองดังกล่าว ภายใต้บริบทของความพยายามดำเนินการของ คสช. จึงทำให้เกิดการผลิตซ้ำวาทกรรมทางการเมืองเกิดขึ้น นั่นก็คือ “การปฏิรูปประเทศด้านการเมือง” ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้การรัฐประหารดูชอบธรรมและมีเป้าหมายในเชิงบวกต่อประเทศชาติ

การปฏิรูปประเทศด้านการเมือง เป็นส่วนปฏิบัติย่อยของสิ่งที่พูดถึงกันตั้งแต่ก่อนการรัฐประหาร 2557 โดยคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ กปปส. ที่มีการใช้คำว่า “ปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง” ภายหลังการรัฐประหาร คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จึงยกการปฏิรูปประเทศเป็นวาระหลักในการขับเคลื่อนประเทศก่อนจะนำไปสู่การเลือกตั้ง ซึ่งการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองก็เป็น 1 ในนโยบายหลักของการปฏิรูปประเทศไทย ผ่านการให้นิยามว่า (สภาพัฒนาการเมือง, 2558 อ้างถึงใน ปรางทิพย์ มั่นธรร และณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์, 2561, หน้า 87) “การปฏิรูปประเทศด้านการเมือง” คือ การแก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐ และปัญหาการใช้ระบบการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจที่เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการแทรกแซงของฝ่ายการเมือง และวิธีการแทรกแซงดังกล่าวเป็นการบั่นทอนประสิทธิภาพของกลไกระบอบราชาการ การมีกลไกป้องกัน และปราศจากการทุจริตที่มีประสิทธิภาพ มีระบบการเลือกตั้งที่สุจริตและเป็นธรรม สร้างความเป็นธรรม

ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน พร้อมกับขจัดความเหลื่อมล้ำในสังคมมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดและเป็นธรรม โดยอาศัยภาครัฐเป็นกลไกที่มีศักยภาพ รวมทั้งการปลูกฝังและเผยแพร่ค่านิยมที่เหมาะสมต่อสังคมไทย มีความสามัคคีปรองดองของคนในชาติ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของคนในชาติ

ภายใต้บริบทเช่นนี้ จึงมีการประกอบการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองหลายรูปแบบ อาทิ รัฐบาล คสช. นำเสนอวาทกรรมนี้ ในการขับเคลื่อนประเทศผ่านช่องทางรายการคืนความสุขให้คนในชาติ รายการเดินหน้าประเทศไทย ที่ทำหน้าที่ในฐานะแกนหลักของการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ผลงาน แผนการดำเนินงาน นโยบายของ คสช. ผ่านรายการให้แก่ประชาชนทราบอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่วันที่ 6 มิถุนายน 2557 จนถึงวันที่ 29 มีนาคม 2562 เป็นระยะเวลารวมทั้งหมด 5 ปี (THE STANDARD, 2562) การใช้ชื่อเพลง “เราจะทำตามสัญญา” รายการเดินหน้าประเทศไทย การออกนโยบายรณรงค์สร้างเสริมค่านิยม 12 ประการให้แก่โรงเรียนทั่วประเทศ รวมถึงการแต่งเพลงประกอบการรณรงค์เพื่อปลูกฝังความคิดให้เด็กและเยาวชน เป็นต้น จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการสื่อสารเกี่ยวกับเจตนารมณ์และการทำงานของรัฐบาลให้ประชาชนได้รับทราบ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม ลดความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ลดการทุจริต ต่อด้านการคอร์รัปชัน สร้างกระบวนการความคิด และความรู้ เพื่อให้ประชาชนมีความเข้มแข็ง มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย พร้อมสามารถก้าวสู่ความเป็นประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก (ประชาไท, 2557)

ดังนั้น “วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง” จึงไม่ได้เป็นเพียงถ้อยคำหรือคำขวัญเชิงนโยบายเท่านั้น หากแต่เป็นกลไกของอำนาจที่พยายาม “กำหนดกรอบ ความรู้ ความคิด และการกระทำของสังคม” โดยใช้ถ้อยคำที่ดูเป็นกลางและสื่อถึงเจตนาดีเพื่อแฝงอำนาจในการควบคุมและจำกัดความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และ “วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง” ไม่ได้เป็นเพียงแผนการปรับปรุงประเทศในเชิงโครงสร้าง หากแต่เป็น “เครื่องมือของอำนาจ” ที่มีหน้าที่สร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการปกครองที่ไม่ผ่านความยินยอมจากประชาชน ทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ของการสร้างสามัญสำนึกร่วมกันของคนในสังคม จนนำไปสู่การกำหนดกระบวนการ วิธีการกลไกในการสร้างการรับรู้ (Subjectivity) โดยมีจุดประสงค์ คือ ทำหน้าที่ในการใช้อำนาจผ่านการกำหนดความรู้และความจริงให้แก่สังคมไทยผ่านช่องทางต่าง ๆ ผ่านการพยายามควบคุมความคิดของประชาชนว่าความสงบเรียบร้อย ความมั่นคง และการเมืองที่มีเสถียรภาพ คือ เป้าหมายสูงสุดของสังคม แม้ต้องแลกมาด้วยการจำกัดเสรีภาพหรือการลดบทบาทของประชาธิปไตยแบบตัวแทน การดำเนินงานของรัฐบาลภายใต้การใช้วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองเป็นตัวขับเคลื่อน ได้ทำให้เกิดผู้ที่ทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองกับกระบวนการในการเข้ามามีอำนาจและในการทำงานของรัฐบาล อาทิ การออกแถลงการณ์สนับสนุน คสช. เดินหน้าปฏิรูปประชาธิปไตย ด้วยการขจัดคอร์รัปชันขององค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (Sanook, 2557) การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ของ

กลุ่มพลเมืองได้กลับที่ไม่เห็นด้วยกับ คสช. กับกลุ่มคนไทยใจเกินร้อยที่สนับสนุนรัฐบาล คสช. (ประชาติ, 2559) การออกมาแสดงความเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองของ “กลุ่มคนอยากเลือกตั้ง” (Thai PBS, 2561) เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ทางผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาว่า เพราะเหตุใดประชาชนในสังคมจึงมีการแสดงท่าทีที่มีความแตกต่างกันต่อวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ความแตกต่างกันต่อท่าทีที่แสดงออก ตั้งอยู่บนฐานคิดแบบใด ดังนั้น ทางผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่า หากย้อนกลับมาศึกษาที่ตัววาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้น ซึ่งก็คือ วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง ด้วยการพยายามสืบและค้นหารากเหง้า ฐานระบบความคิดของการผลิตวาทกรรม เพื่อค้นหาว่า วาทกรรมนี้ถูกสร้างขึ้นมาจากระบบความรู้หรือความจริงในสังคมที่เป็นชุดความจริงแบบไหน และผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีการผลิตวาทกรรมชุดนี้ออกมาสู่สังคมแล้ว จะช่วยทำให้ทางผู้วิจัยสามารถเข้าใจปฏิสัมพันธ์กันระหว่างท่าทีของประชาชนกับวาทกรรมชุดนี้ ที่มีประชาชนทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการใช้วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการประกอบสร้างวาทกรรมปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)
2. เพื่อศึกษาผลที่ตามมาหลังจากเกิดการประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

ขอบเขตการศึกษา

ผู้วิจัยเลือกศึกษาเนื้อหาในช่วงเวลาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2557 - 2562 ในการศึกษาเนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่วาทกรรมการปฏิรูปประเทศของ (คสช.) ถูกใช้อย่างแพร่หลายในหลากหลายรูปแบบวิธีการ โดยจะเน้นวิเคราะห์เฉพาะวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง เนื่องจากเป็นนโยบายด้านที่เด่นชัดที่สุดที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการที่จะกำหนดโครงสร้างทางการเมืองและกำหนดทิศทางด้านต่าง ๆ ของประเทศ เนื่องจากภาคส่วนของการเมืองเปรียบเสมือนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแผนงานคณะกรรมการดำเนินงานด้านต่าง ๆ การออกกฎหมาย เพื่อขับเคลื่อนแผนงานส่วนอื่น ๆ อีกทั้งยังส่งผลตามมาภายหลังมากมายทางการเมือง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างทางการเมืองในขณะนั้นที่ถูกควบคุมอำนาจโดยคณะรัฐประหาร คสช. เป็นวาทกรรมที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นระหว่าง อุดมการณ์ โครงสร้างทางสังคมและการเมือง รวมถึงผลประโยชน์ โดยอยู่ภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ และค่านิยมของสังคมในขณะนั้น โดยวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองถูกสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับการเข้ามาทำรัฐประหารของ คสช. รวมถึงการดำรงอยู่ต่อไปของรัฐบาล คสช. ด้วย โดยนอกจากจะทำรัฐประหารเข้ามาเพื่อยุติความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมืองในสังคมไทยแล้ว ยังหมายถึง การเข้ามาจัดการกับพรรคการเมือง นักการเมือง เจ้าพ่อท้องถิ่น และปัญหาคอร์รัปชัน รวมถึงจัดการโครงสร้างทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจให้อยู่ในรูปแบบใหม่ ด้วยการนิยามสภาพเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงที่ผ่านมาว่า ประเทศไทยจำเป็นต้องเกิดการปฏิรูปใหม่ในทุก ๆ ด้าน จะเห็นได้ชัดเจนว่า ภายหลังจากการนิยามสภาพเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงที่ผ่านมาของประเทศไทยว่า ต้องปฏิรูปประเทศไทย ส่งผลให้เมื่อคณะรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหารขึ้นมามีอำนาจแล้ว จะพบว่า มีการใช้วาทกรรมที่เกี่ยวกับการปฏิรูปด้านการเมือง หรือวาทกรรมเกี่ยวกับการปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ และแม้ว่าวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองนี้ จะสามารถ ครอบงำ กดทับ (Subjugation) กีดกัน (Exclusion) และสร้างความเป็นอื่น (Others) ให้กับวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมอื่น ๆ ได้ แต่ก็ยังเป็นเพียงแค่ช่วงเวลาสั้น ๆ และผลสำเร็จเกิดขึ้นกับคนบางกลุ่มเท่านั้น กล่าวคือ ภายใต้วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของวาทกรรมการปฏิรูปประเทศ ทำให้เกิดกลุ่มคนโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม นั่นคือ ผู้ที่เห็นด้วยกับวาทกรรมการปฏิรูปประเทศ กับผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง

หากเรามาพิจารณาถึงความแตกต่างกันของกลุ่มคนทั้ง 2 กลุ่มนี้ที่มีมุมมองที่แตกต่างกันต่อวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง เราจะพบว่า ภายใต้อุดมการณ์ 2 กลุ่มนี้ มีความเชื่อ อุดมการณ์ ประวัติศาสตร์ และอยู่ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองและสังคมที่แตกต่างกันออกไป โดยเราจะสามารถเห็นได้ว่า กลุ่มผู้ที่เห็นด้วยกับวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง จะอยู่ภายใต้โครงสร้างและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อุดมการณ์ และโครงสร้างทางสังคม ไปในแนวทางร่วมกันกับ คสช. ในขณะที่กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง จะพบได้ว่าแม้จะอยู่ภายใต้โครงสร้างทางการเมืองที่อยู่ภายใต้การควบคุมของ คสช. เช่นเดียวกันกับกลุ่มที่เห็นด้วยกับวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง แต่กลุ่มคนเหล่านี้ที่ไม่เห็นด้วยเนื่องจากมีเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อุดมการณ์ และโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างจากกลุ่มคนที่เห็นด้วยและแตกต่างจาก คสช.

ดังนั้น วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองที่ คสช. ผลิตสร้างขึ้นมาภายใต้โครงสร้างทางการเมืองที่ตนถือครองอำนาจ อาจจะมีแนวโน้มสามารถ ครอบงำและบงการ กลุ่มคนที่มีเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อุดมการณ์ และโครงสร้างทางสังคม และเศรษฐกิจไปในแนวทางร่วมกันกับ คสช. ได้ผลสำเร็จมากกว่าคนอีกกลุ่ม นั่นคือ มองว่าตนเอง เปรียบเสมือนตัวแทนของกลุ่มความคิดแบบอนุรักษนิยม ไม่ต้องการให้ประเทศเกิดความขัดแย้ง รุนแรง ต้องการให้ประเทศสงบ และมองว่า ปัญหาทางการเมืองและสังคมของประเทศชาติ มีต้นเหตุมาจาก ความทุจริตของนักการเมืองระดับชาติและท้องถิ่น และปัญหาทางการเมืองในปัจจุบันไม่สามารถแก้ไขได้ ด้วยกลไกทางรัฐสภา ทหารเท่านั้นคือคำตอบ เป็นต้น (ประภาพร สีหา, 2560, หน้า 155-160) แต่ในทาง ตรงกันข้ามกลุ่มคนที่มีเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อุดมการณ์ ขัดแย้งกับ คสช. เช่น เป็นตัวแทน ของความคิดแบบก้าวหน้า แบบเสรีนิยม ความเป็นประชาธิปไตย ปัญหาทางการเมืองสามารถแก้ไขได้ด้วย กลไกทางรัฐสภา ปัญหาการทุจริตไม่ได้เกิดจากแค่ นักการเมืองเท่านั้น การเข้ามาทำรัฐประหารของ คสช. เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นต้น ก็จะถูกวาทกรรมและปฏิบัติการ ทางวาทกรรมชุดนี้ของ คสช. กดทับ กีดกัน และทำให้เป็นอื่น เนื่องจากไม่สามารถครอบงำกลุ่มคนเหล่านี้ ได้สำเร็จ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถอธิบายได้ว่า วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมชุดนี้ หากครอบงำผู้คน ในสังคมสำเร็จ จะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ สนับสนุนวาทกรรมชุดนี้ และยังคงสนับสนุนรัฐบาลคณะรักษา ความสงบแห่งชาติ รวมถึงการกระทำต่าง ๆ ของรัฐบาล คสช. และเมื่อใดที่ครอบงำไม่สำเร็จ จะทำให้เกิด กลุ่มคนที่ต่อต้านและไม่เห็นด้วยกับวาทกรรมชุดนี้และการกระทำของ รัฐบาล คสช. ภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ

แนวคิดและวิธีวิทยาในการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วาทกรรมการปฏิรูปประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)” เป็น การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีวิทยาที่ใช้ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะใช้ การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis: CDA) ในการทำความเข้าใจวาทกรรม และปฏิบัติการทางวาทกรรมที่เกิดขึ้นอย่างเป็นประจักษ์ต่อสังคมจากวาทกรรมปฏิรูปประเทศด้านการเมือง ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช) โดยจะใช้วิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์นี้ตั้งอยู่บน พื้นฐานของการศึกษาแบบวิภาษวิธี (Dialectic approach) โดยมีจุดประสงค์เพื่อจะวิเคราะห์ศึกษา วาทกรรมในลักษณะแบบองค์รวม ในการทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของวาทกรรมและปฏิบัติการ ทางวาทกรรมในแง่มุมจากเงื่อนไขต่าง ๆ รวมถึงปัจจัยทางด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม รวมถึง อุดมการณ์ ในมิติทางประวัติศาสตร์

โดยแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิจัย ทางผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องวาทกรรมของมิเชลฟูโกต์ กับ วิธีวิทยาในการศึกษาวาทกรรมตามแนวของมิเชลฟูโกต์ ได้แก่ วิธีวิทยาแบบวงศ์วิทยา (Genealogy) ผสมผสานกับวิธีวิทยาแบบโบราณคดีของความรู้ (Archaeology of Knowledge) เพื่อสืบหากระบวนการ

ทางประวัติศาสตร์ กระบวนการและขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในการสร้างความหมายและเอกลักษณ์ให้กับวาทกรรมและภาคปฏิบัติวาทกรรม เป็นการพยายามศึกษา เพื่อค้นหาว่า วาทกรรมนั้น มีที่มาอย่างไร มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการครองอำนาจนำ (Hegemony) ในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมอย่างไร เพื่อเปิดโปงสิ่งที่เป็นเงื่อนไขในการกำหนด การผลิตสร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ความจริง ชัดความรู้ และวาทกรรมชุดต่าง ๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2561, หน้า 79; อานันท์ กาญจนพันธ์, 2562, หน้า 67-68) ที่ทำให้เกิดการยอมรับการดำรงอยู่และกลายเป็นวาทกรรมหลักทางสังคมของวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง รวมถึงวาทกรรมนั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งใดบ้างในสังคม ศึกษาาร่วมกันกับแนวคิดของนอร์แมน แฟร์คลัฟ ที่เชื่อเรื่องวาทกรรมเป็นเรื่องของตัวแทนความคิดผ่านภาษาและสัญลักษณ์ (A Mode of Representation) อีกทั้งยังเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเชิงวิพากษ์ (Dialectical Relationship) ระหว่างวาทกรรมและโครงสร้างทางสังคม/ระหว่างปฏิบัติการทางสังคมและโครงสร้างทางสังคม (กฤษดาพรรณ หงศ์ดารมภ์ และจันทิมา เอี่ยมานนท์, 2549, หน้า 7-8 อ้างถึงใน สันติ ทิพนา, 2559, หน้า 179) วาทกรรมจึงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยรูปแบบโครงสร้างทางสังคม แต่ในทางกลับกันนั้น วาทกรรม/ปฏิบัติการทางวาทกรรมก็เป็นตัวสร้างความหมายให้กับความสัมพันธ์ทางสังคม อัตลักษณ์ ระบบความรู้ และระบบความเชื่อในสังคม และการศึกษาภาษา การสื่อสาร และวาทกรรมของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) ที่เชื่อว่าผู้คนสามารถใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการตอบโต้และปลดปล่อยมนุษย์ (ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558, หน้า 45)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาการวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวของมิเชล ฟูโกต์ โดยผสมผสานระหว่างวิธีวิทยาแบบโบราณคดีของความรู้ (Archaeology of Knowledge) และวิธีวิทยาแบบวงศ์วิทยา (Genealogy) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างวาทกรรมปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ผ่านการศึกษาข้อมูลเอกสารทั้งในระดับทางการและไม่เป็นทางการ เช่น แถลงการณ์ของ คสช. รายงานจากหน่วยงานรัฐ บทความทางวิชาการ และคำอธิบายเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปประเทศ โดยแนวทางโบราณคดีของความรู้ จะใช้เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างของถ้อยความ กลุ่มความรู้ และระเบียบวาทกรรมที่ได้รับการผลิตและจัดระเบียบซ้ำในเอกสารทางการและกึ่งทางการ ส่วนแนวทางแบบวงศ์วิทยา จะใช้เพื่อวิเคราะห์พลวัตเชิงอำนาจที่อยู่เบื้องหลังการประกอบสร้างวาทกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจสอบที่มาของเงื่อนไขทางสังคม การเมือง และอุดมการณ์ ตลอดจนกลไกของรัฐและสถาบันที่เชื้อให้วาทกรรมปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

ผลการวิจัย

เงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการประกอบสร้างวาทกรรมปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

ในการประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้มีเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง อยู่ทั้งหมด 2 ส่วน ได้แก่ เงื่อนไขเชิงอุดมการณ์ และเงื่อนไขทางสังคม โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ในเงื่อนไขเชิงอุดมการณ์ มีอุดมการณ์ที่เป็นองค์ประกอบอยู่ทั้งหมด 3 ส่วน ได้แก่

1. อุดมการณ์ต่อต้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นอุดมการณ์ที่เป็นแกนกลางทางความคิดของอุดมการณ์แบบทหารที่มีพัฒนาการมาจากอุดมการณ์ “ไตรสรณคมน์ทหาร” (สุชาติ บำรุงสุข, 2558, หน้า 85) ท้ายที่สุดแล้วก็ได้พัฒนาจนกลายเป็นอุดมการณ์ต่อต้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนของกองทัพ ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อการมองในแง่ลบต่อระบอบประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนที่มาจากการเลือกตั้ง มีผลทั้งต่อทัศนคติของกองทัพ รวมถึงบุคคลากรของกองทัพ ทำงานผ่านภาพลักษณ์ที่เป็นลบต่อระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทน มุ่งมาที่ความสกปรกของความเป็นการเมือง ภาพของนักการเมืองที่ฉ้อฉล ทำลายประเทศ ทำให้ประเทศเกิดความวุ่นวาย มีการทุจริตมากมายเกิดขึ้นในประเทศ โดยอุดมการณ์นี้เป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมมักจะใช้เป็นแรงผลักดันก่อตัวให้กองทัพเข้ามาแทรกแซงทางการเมือง

2. อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีรากฐานมาจากแนวคิดอุดมการณ์ทางทหารของกองบัญชาการกองทัพไทย (กองบัญชาการกองทัพไทย, ม.ป.ป., หน้า 23-25) เป็นอุดมการณ์ที่มักจะถูกหยิบยกขึ้นมาใช้ภายใต้ช่วงที่ประเทศอยู่ภายใต้การบริหารงานด้วยกองทัพ ทำให้ภาพจำของกองทัพกลายเป็นผู้ที่มีบทบาทในการช่วยปกป้องและค้ำจุนสถาบันกษัตริย์ที่เป็นหนึ่งในสถาบันหลักของชาติ ซึ่งบุคคลากรในคณะรักษาความสงบแห่งชาติส่วนใหญ่เป็นบุคคลากรที่มาจากกองทัพ บุคคลากรในคณะรักษาความสงบแห่งชาติ มีความผูกพันกับอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และจะพึงระลึกไว้เสมอว่า “ตน” มีหน้าที่ปกป้องสามสถาบันเสาหลักของชาติอย่างหวงแหน โดยมีในช่วงที่อยู่ภายใต้รัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติมีการตอกย้ำแนวคิดอุดมการณ์ชุดนี้ผ่านถ้อยคำแถลงและบทสัมภาษณ์ต่าง ๆ

3. อุดมการณ์ความเป็นไทยกระแสหลัก เป็นอุดมการณ์ที่มีการต่อสู้และช่วงชิงพื้นที่ความเป็นไทยกระแสหลักของนิยาม “ความเป็นไทย” หลายนิยาม หลายความหมาย ซึ่งได้รับเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมืองและบริบทของผู้ที่สามารถเอาชนะในศึกการช่วงชิงพื้นที่ของนิยาม “ความเป็นไทย” เอาไว้ได้ ซึ่งลักษณะของ “ความเป็นไทย” ในปัจจุบัน จะมีลักษณะที่มีความลึกลับและขัดแย้งในตัวเอง ได้แก่

3.1 มีการหวงแหน “ความเป็นไทย” ในมุมมองเชิงความหมายวัฒนธรรมไทย-พุทธ ที่ไม่ได้เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ให้ได้เข้ามามีพื้นที่ในสังคมไทย หากแต่วัฒนธรรมอื่น ๆ ต้องปรับตัวเข้าหา “ความเป็นไทย”

3.2 วัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน มีลักษณะของการเปิดพื้นที่กว้างมากขึ้นต่อกระแสโลกาภิวัตน์ มีการพยายามทำให้มีลักษณะของความเป็นพหุวัฒนธรรมมากขึ้น

3.3 “ความเป็นไทย” ที่มีลักษณะของจารีตแบบกษัตริย์นิยม การมีความจงรักภักดีแบบไร้ข้อสงสัยเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีลักษณะที่มีความขัดแย้งกันกับความเป็นพหุวัฒนธรรมที่มีการเปิดรับสิ่งต่าง ๆ ในการเข้าสู่โลกาภิวัตน์ของสังคมไทย

ด้วยเหตุเช่นนี้จึงทำให้อุดมการณ์ความเป็นไทยกระแสหลัก เป็นอุดมการณ์ที่เป็นการรวมตัวกันของวาทกรรมต่าง ๆ เช่น วาทกรรมพระราชอำนาจ วาทกรรมการรัฐประหารกับการเมืองแบบไทย และวาทกรรมคนดี โดยทั้งหมดนี้มีปฏิสัมพันธ์กันและกัน และรวมกันกลายเป็น “วาทกรรมความเป็นไทยที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ไทยและพระราชอำนาจของกษัตริย์” (วรเทพ วงศ์สรรพากร, 2561, หน้า 233-256) ที่ทำยสุดแล้ว ได้กลายมาเป็นกลายเป็น “ความเป็นไทย” กระแสหลักในสังคมไทย ซึ่งเป็นความเป็นไทยที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่พระมหากษัตริย์และความเป็นไทย สามารถสะท้อนออกมาผ่านสถาบันกษัตริย์ได้ ผ่านการเชื่อมโยงแนวคิดที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ศีลธรรมในพุทธศาสนา การปกครองที่เป็นแบบเฉพาะของสังคมไทย ที่เป็นตัวกำหนดในการจัดสรรตำแหน่งแห่งที่อย่างชัดเจนระหว่างสถาบันกษัตริย์ กับนักการเมือง และระหว่างความมีศีลธรรมกับไม่มีศีลธรรมอย่างชัดเจน

ในส่วนของเงื่อนไขทางสังคมและการเมือง จะมียอดประกอบทั้งหมด 2 ส่วน ได้แก่

1. ความขัดแย้งทางการเมือง จะเป็นการสืบเนื่องมาจากการเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในการชุมนุมทางการเมือง ในช่วงปี พ.ศ. 2557 ที่ป็นเหตุทำให้เกิดความเสียหายมากมาย ประชาชนบาดเจ็บเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้จึงถือเป็นการเปิดโอกาสให้กองทัพ สามารถนำสถาบันและบุคคลากรของตนเองเข้ามาสู่การเมืองได้โดยง่าย ด้วยการยึดหลักหน้าที่และบทบาทสำคัญของทหารและกองทัพ คือการป้องกันประเทศ รักษาเอกราช ความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย ตลอดจนสถาบันสำคัญของประเทศ

2. ความพยายามสร้างความชอบธรรมทางการเมือง โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 มิติ ได้แก่ การสร้างความชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจและสร้างความชอบธรรมในการรักษาอำนาจ ในส่วนของ การสร้างความชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจ จะเป็นการกล่าวอ้างถึงสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง ที่ขยายตัวในเชิงลึกและวงกว้าง จนกระทั่งเผชิญเจอบางทางตันและภาวะวิกฤติ บ้านเมืองมีความไม่สงบ ผู้คนในสังคมเกิดความแตกแยก มีเหตุการณ์ความรุนแรงที่ทำร้ายชีวิตและทรัพย์สินของประเทศและประชาชนในชาติและไม่มีท่าทีที่จะสามารถยุติความขัดแย้งได้ (Thai PBS News, 2557) ในส่วนของการสร้างความชอบธรรมในการรักษาอำนาจ รัฐบาล คสช. พยายามให้คำอธิบายว่า รัฐบาล คสช. ต้องดำรงอยู่เพื่อไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นอีกในสังคมและดำรงอยู่ในอำนาจต่อเพื่อสะสางปัญหาของประเทศที่ได้มีการสะสมและดำรงอยู่มาอย่างยาวนานในประเทศไทย ด้วยการใช้อำนาจทางด้านการเมืองที่มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับกองทัพ การจัดการทุจริตคอร์รัปชัน การขจัดปัญหาที่ดำรงอยู่ในสังคม

นับตั้งแต่อดีต โดยกระทำผ่านถ้อยคำแถลงต่าง ๆ ใน “รายการคืนความสุขให้คนในชาติ” และผ่านบทเพลงต่าง ๆ (รายการโทรทัศน์ นายกรัฐมนตรี, 2557; Kittinun Nakthong, 2557; TNN Online, 2558) นอกจากนั้นจะกระทำผ่านการประกอบสร้างภาษาและปฏิบัติการสื่อสารในลักษณะการเข้ามาแก้ไขปัญหาของประเทศและการปฏิรูปประเทศ โดยเฉพาะการนำเสนอประเด็นเรื่องการปฏิรูป 5 ด้าน (จิตกร สังข์แก้ว, สราวุธ ทับทอง และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว, 2559, หน้า 149-150) ที่เคยเป็นกระแสหลักในสังคมในช่วงที่เกิดการชุมนุมทางการเมืองมาอย่างต่อเนื่องและเดินทางในการบริหารบ้านเมือง

ผลที่ตามมาหลังจากเกิดการประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

ผลที่เกิดขึ้นภายใต้การประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง มี 2 ส่วน ดังนี้ นโยบายการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง และการพยายามครองอำนาจเหนือคู่แข่งทางการเมือง โดยสามารถอธิบายได้ ดังนี้

1. นโยบายการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง โดยการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองอยู่ภายใต้กรอบวิธีคิดของนโยบายการปฏิรูปประเทศ ซึ่งมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับตัววาทกรรมการปฏิรูปประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ โดยมีพื้นฐานของการคิดนโยบายมาจากเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดวาทกรรมการปฏิรูปประเทศขึ้นมา อันได้แก่ เงื่อนไขเชิงอุดมการณ์ และเงื่อนไขทางสังคมและการเมือง ที่ในขณะนั้นมีกระแสแนวคิดที่มองว่า ประเทศไทยกำลังตกอยู่ในสภาวะการณ์ที่เลวร้ายในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านการเมืองและที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมือง การทุจริต สังคมกำลังอยู่ในสภาวะที่คลุกคลีระหว่างประชาชนที่นิยมแนวคิดต่างการที่เป็นขั้วตรงข้ามกัน ประกอบกับการเข้ามาทำหน้าที่ของคณะรักษาความสงบแห่งชาติผ่านการทำรัฐประหาร และมีความต้องการที่จะเข้ามาแก้ปัญหาของประเทศที่กำลังอยู่ในสภาวะที่เลวร้าย ซึ่งในส่วนของเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่เป็นในส่วนของอุดมการณ์ เป็นส่วนสำคัญในการออกแบบ “รูปแบบและวิธีการ” ในการจัดการและควบคุม “ความเป็นการเมือง” ภายใต้อุดมการณ์ต่อต้านการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ซึ่งสามารถพบเจอได้ในมาตรการการคัดกรอง การตรวจสอบคุณสมบัติจริยธรรมและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้สมัครดำรงตำแหน่งทางการเมือง มาตรการ การปฏิรูประบบพรรคการเมือง การกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา และการควบคุมและการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐผ่านองค์กรตามรัฐธรรมนูญ องค์กรอิสระ และกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นเนื้อหาที่อยู่ในรายละเอียดในนโยบายการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของรัฐบาล คสช. ทั้งสิ้น

2. การพยายามครองอำนาจเหนือคู่แข่งทางการเมือง มีวิธีการ 2 รูปแบบ ได้แก่ การกดทับทางอำนาจและการใช้อำนาจในการโน้มน้าว โดยมีรายละเอียดดังนี้ ในส่วนของการกดทับทางอำนาจ จะใช้สำหรับคู่แข่งทางการเมืองหรือกลุ่มอื่น ๆ ทางการเมืองที่มีลักษณะของการต่อต้านกลุ่มอำนาจของ คสช.

อนุพัทธ์ ท้วมอ้า

เพื่อคัดค้านต่อความคิดเห็นที่มีความแตกต่างกับ คสช. ให้อยู่ในสถานะของผู้ที่มีอำนาจต่ำกว่า มีลักษณะของความสัมพันธ์เป็นแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจและมีการบังคับใช้อำนาจต่อกัน ผ่านการใช้อำนาจบังคับต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น การใช้มาตรการในการจำกัดเสรีภาพของประชาชน เช่น คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติและคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติฉบับต่าง ๆ หรือการเรียกบุคคลเข้าไปรายงานตัวและปรับทัศนคติ ตัวอย่างเช่น ประกาศห้ามชุมนุมทางการเมืองเกิน 5 คน ภายหลังเข้ายึดอำนาจในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 (ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 7/2557 เรื่อง ห้ามชุมนุมทางการเมือง, 2557) ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ในฉบับที่ 49/2557 เรื่อง ความผิดสำหรับการสนับสนุนการชุมนุมทางการเมือง (หอสมุดรัฐสภา, ม.ป.ป.) เป็นต้น ในส่วนการใช้อำนาจในการโน้มน้าว โดยกลุ่มเป้าหมายในการใช้อำนาจแบบโน้มน้าวใจนี้ จะเป็นกลุ่มคนที่สนับสนุนรัฐบาล คสช. อยู่แต่เดิม โดยจุดประสงค์ในการใช้อำนาจโน้มน้าวใจ ก็คือ เพื่อโน้มน้าวให้คนในสังคมที่มีความเชื่อทางการเมืองเดิมสนับสนุนรัฐบาล คสช. อยู่แล้ว ให้อยู่มีความเหนียวแน่นทางความคิดมากขึ้นไปอีก มีลักษณะของการพยายามสร้างกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ สร้างสามัญสำนึกร่วมกันให้แก่ประชาชน ด้วยการหลอมรวมผู้คนในสังคมผ่านการใช้ประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ทางการเมืองในอดีต ด้วยการทำลายความน่าเชื่อถือของรัฐบาลยุคก่อนหน้า เพื่อตอกย้ำและผลิตซ้ำเหตุการณ์ทางการเมืองในอดีตที่เลวร้ายเพื่อที่จะให้ประชาชนเกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาประเทศไปด้วยกัน โดยกระทำการผ่านการส่งต่อหรือถ่ายทอดความคิดผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น บทเพลงที่ถูกแต่งขึ้น โดย คสช. อาทิ บทเพลงคำนิยม 12 ประการ (TNN Online, 2558) เพลง “คืนความสุขให้ประเทศไทย” (ผู้จัดการออนไลน์, 2557) รายการคืนความสุขให้คนในชาติ และการสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาล

อภิปรายผลการวิจัย

การใช้แนวคิดวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) การศึกษาภาษา การสื่อสาร วาทกรรมของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส และแนวคิดของนอร์แมน แฟร์คลัฟ เป็นฐานในการทำความเข้าใจทั้งเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการประกอบสร้างวาทกรรมปฏิรูปประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และผลที่ตามมาหลังจากเกิดการประกอบสร้างวาทกรรมการปฏิรูปประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ทำให้สามารถพบได้ว่า ในการศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมในแบบฉบับของฟูโกต์เป็นการศึกษาที่ช่วยเปิดโปง ประวัติศาสตร์ของการก่อร่างและการผลิตสร้างวาทกรรม เพื่อทำให้รับรู้ถึงกระบวนการในการสร้าง ผลิต การนิยามเอกลักษณ์ และการให้ความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ที่ทำยที่สุดแล้ว ตัววาทกรรมนี้ ได้นำมาสู่ปฏิบัติการทางอำนาจเพื่อการครอบงำ (Dominant) และกระบวนการในการทำให้ยินยอม และความหมายของสิ่งอื่น ๆ นั้นถูกกีดกัน และทำให้สิ่งอื่นค่อย ๆ ถูกทำให้หายไป ด้วยการใช้อำนาจตามแบบฉบับของฟูโกต์ เพื่อใช้ใน

การศึกษาตัวประวัติศาสตร์และการก่อร่าง ผลิตสร้างของวาทกรรม ได้แก่ วิธีวิทยาแบบวงศาวิทยาและวิธีวิทยาโบราณคดีของความรู้ (Archaeology of Knowledge) และการนำแนวคิดเรื่องวาทกรรมของนอร์แมนแฟรค์คล์ฟ ที่มีจุดเน้นในเรื่องความสัมพันธ์กันระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับภาษาหรือวาทกรรมมาช่วยในการร่วมศึกษา ยิ่งทำให้เกิดภาพในการศึกษาอย่างชัดเจน เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในการก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาของวาทกรรมว่า ตัววาทกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้โดยไม่มีที่มา แต่ตัววาทกรรมเกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ในทางสังคมเป็นส่วนประกอบขึ้นด้วย อีกทั้งการผสมผสานการศึกษาภาษา การสื่อสาร วาทกรรมของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส เข้ามาร่วมในการศึกษาด้วยทำให้เห็นถึงความแตกต่างกันในกระบวนการในปฏิบัติการทางวาทกรรม โดยวาทกรรมหรือภาษาในทัศนะของมิเชลฟูโกต์ เป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปสู่การสร้างอำนาจในการครอบงำ ในขณะที่วาทกรรมหรือภาษาในทัศนะของฮาเบอร์มาส เป็นเครื่องมือที่สามารถจะช่วยให้มนุษย์ถูกปลดปล่อยและไปสู่การมีเสรีภาพได้

โดยข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดวาทกรรมของฟูโกต์ ผสมผสานกับแนวคิดวาทกรรมของนอร์แมน แฟรค์คล์ฟ และแนวคิดเรื่องภาษาและการสื่อสารของฮาเบอร์มาส จะค้นพบว่า

1. บริบทเชิงโครงสร้างมีผลต่อการผลิต สร้าง วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม

จากการศึกษางานวิจัยพบว่า บริบทของการเกิดขึ้นของวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างไม่มีที่มา หากแต่เกิดขึ้นได้ จากการรวมตัวกันระหว่างอุดมการณ์ 3 อุดมการณ์และเหตุปัจจัยทางสังคม เช่น เหตุการณ์ทางการเมืองและความต้องการในการสร้างความชอบธรรมของผู้ที่ใช้วาทกรรม นั่นก็คือ รัฐบาล คสช. ที่ได้มีการหลอมรวมกัน ซึ่งในการย้อนกลับไปขุดรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของวาทกรรม ด้วยการใช้วิธีวิทยาของฟูโกต์ สามารถทำให้เราเข้าใจฐานคิดและช่วงพัฒนาการของอุดมการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้เข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ของอุดมการณ์ทั้งสามที่มีความสอดคล้องกันของอุดมการณ์ที่เป็นเหตุเป็นผลทำให้อุดมการณ์เหล่านั้นสามารถหลอมรวมกันจนกลายเป็นหนึ่งในเงื่อนไขที่นำมาสู่การประกอบสร้างวาทกรรมได้ และการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับโครงสร้างทางสังคม ยิ่งทำให้เห็นภาพของปฏิสัมพันธ์กันระหว่างการเกิดขึ้นของการหลอมรวมกันของอุดมการณ์กับสภาพและเหตุปัจจัยทางสังคมที่สามารถเชื่อมโยงกันให้เป็นเหตุเป็นผลได้จนท้ายที่สุดแล้ว ทั้งอุดมการณ์กับเหตุปัจจัยทางสังคมกลายมาเป็นเงื่อนไขในการประกอบสร้างวาทกรรมและนำมาสู่การปฏิบัติการทางวาทกรรมที่พบเห็นได้ จากการที่นโยบายการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง ซึ่งเป็นผลผลิตโดยตรงจากวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง พื้นฐานมาจากแนวคิดทางอุดมการณ์และพื้นหลังทางประวัติศาสตร์ของผู้ผลิตสร้างตัววาทกรรมการปฏิรูปประเทศ ซึ่งก็คือ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

2. บริบทเชิงโครงสร้างมีผลโดยตรงต่อการรับรู้ต่อวาทกรรมที่ต่างกันของผู้คนในสังคม

ภายใต้การศึกษาวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านเมือง เราจะสามารถพบได้ว่า ตัววาทกรรมได้ทำให้ปฏิกิริยาของผู้คนในสังคมต่อวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรม มีความแตกต่างกัน โดยแบ่งออกได้เป็นกลุ่มคน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่สนับสนุนวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง และอีกกลุ่ม คือ กลุ่มที่ต่อต้านวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านเมือง ด้วยเหตุนี้การกลับมาพิจารณาเรื่องรากเหง้าและฐานคิดของกลุ่มคนทั้งสองกลุ่มนี้ ที่มีความแตกต่างกันในเรื่องมุมมองที่มีต่อวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองนี้ ในการศึกษาจำเป็นจะต้องเข้าไปศึกษาและพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ อุดมการณ์ และโครงสร้างทางสังคม โดยสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการหล่อหลอมที่จะทำให้ผู้คนในสังคมมีวิถีคิดและอุดมการณ์ที่ต่างกัน ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการรับรู้ต่อวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของผู้คนในสังคมทั้ง 2 กลุ่ม การศึกษาวาทกรรมด้วยการพยายามเปิดโปงรากเหง้าทางประวัติศาสตร์และกระบวนการผลิตสร้างและให้ความหมายของตัววาทกรรมผสมผสานกันการศึกษา รากเหง้าทางประวัติศาสตร์ อุดมการณ์ และโครงสร้างทางสังคมไปพร้อม ๆ กัน จะทำให้สามารถเข้าใจถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมที่ถูกสร้างกับการรับรู้ต่อวาทกรรมของผู้คนในสังคมว่าส่งผลโดยตรงต่อกัน

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับมนุษย์

การศึกษาภายใต้วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมือง ด้วยการศึกษากฎสัมพันธ์กันระหว่างอุดมการณ์ ประวัติศาสตร์ และโครงสร้างทางสังคม จะพบว่า ตัววาทกรรมมีลักษณะของการพยายามจะครอบงำผู้คนในสังคมผ่านการสถาปนาวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองให้กลายเป็นความจริงกระแสหลักในสังคม ซึ่งผู้คนที่วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองนี้ สามารถครอบงำได้ คือ กลุ่มคนที่แต่เดิม มีประวัติศาสตร์ และมีอุดมการณ์ที่มีความใกล้เคียงกับสิ่งที่ผู้ใช้อวาทกรรมอย่างรัฐบาล คสช. พยายามใช้อวาทกรรมครอบงำกลุ่มคนเหล่านี้ผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรมด้วยการพยายามสร้างกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ เพื่อยึดโยงและเหนี่ยวรั้งทำให้กลุ่มคนที่โดยพื้นฐานแล้วมีอุดมการณ์และประวัติศาสตร์ใกล้เคียงกับสิ่งที่รัฐบาล คสช. พยายามครอบงำ เกาะเกี่ยวกันเป็นกลุ่มก้อนเพื่อให้สนับสนุนรัฐบาล คสช. ต่อไป ในขณะที่เดียวกันกลุ่มคนที่วาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองไม่สามารถครอบงำได้ จะเป็นกลุ่มคนที่มีพื้นฐานและอุดมการณ์ที่มีความขัดแย้งและแตกต่างกับอุดมการณ์ ประวัติศาสตร์ และความจริงหรือวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐบาล คสช. ซึ่งกลุ่มคนที่ รัฐบาล คสช. ไม่สามารถครอบงำด้วยวาทกรรมได้ จะพบว่า ก็ได้มีการสร้างวาทกรรมขึ้นมา เพื่อเป็นการตอบโต้ต่อวาทกรรมที่ถูกผลิตสร้างโดยรัฐบาล คสช. ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า แม้วาทกรรมจะสามารถสร้างอำนาจขึ้นมาเพื่อครอบงำมนุษย์ได้ แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็สามารถใช้ตัวภาษาหรือวาทกรรมอื่นเป็นเครื่องมือเพื่อช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากการครอบงำจากวาทกรรมหนึ่งได้

4. ความแตกต่างของการใช้วาทกรรมในกรอบระหว่างแนวคิดวาทกรรมของมิเชล ฟูกูโด้กับการใช้วาทกรรมเพื่อครอบงำผู้คนในสังคมของรัฐบาล คสช.

ในการศึกษาเรื่องการครอบงำผ่านการใช้วาทกรรม ในนิยามความหมายของมิเชล ฟูกูโด้ จะอยู่ในลักษณะของการใช้อำนาจแบบ “ชีวอำนาจ” (Bio-power) ซึ่งเป็นอำนาจที่ทำงานในระดับจุลภาคหรือควบคุมตัวของมนุษย์เอง เป็นอำนาจที่สามารถทำงานได้แม้จะไม่มีผู้ใช้อำนาจมาบงการ แต่ยังคงทำงานเพราะถูกควบคุมโดยระบบของความจริง ทำให้มีอิทธิพลเหนือชีวิตของผู้คนในชีวิตประจำวัน ด้วยการเข้ามาจัดระเบียบและควบคุมร่างกายมนุษย์ โดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวว่าตนเองกำลังถูกควบคุมโดยชีวอำนาจ ในแบบของฟูกูโด้นี้ เมื่อเปรียบเทียบกับปฏิบัติการทางวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติจะเปรียบได้เหมือนเป็นการใช้อำนาจในการโน้มน้าวใจของตัววาทกรรม การปฏิรูปประเทศด้านการเมืองที่พยายามเข้าไปสร้างสามัญสำนึกร่วมกันให้แก่ผู้คนในสังคม การใช้อำนาจผ่านวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของรัฐบาล คสช. ไม่ได้มีแต่การใช้อำนาจแบบโน้มน้าวใจ หากแต่ยังมีการใช้อำนาจในลักษณะของการบีบบังคับเกิดขึ้นผ่านการใช้กฎหมายหรือการออกประกาศคำสั่งด้วย ซึ่งเป็นอำนาจในลักษณะที่ไม่ได้ถูกกล่าวถึง ในกระบวนการพยายามครอบงำผู้คนในสังคมของนิยามวาทกรรมแบบฉบับของมิเชลฟูกูโด้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

ในการศึกษาและค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ด้วยการใช้นิยามวาทกรรมของฟูกูโด้ผสมผสานกับแนวคิดวาทกรรมของนอร์แมน แฟร์คลัฟ และแนวคิดเรื่องภาษาและการสื่อสารของฮาเบอร์มาส จำเป็นจะต้องย้อนกลับและลงไปขุดคุ้ยถึงความสัมพันธ์กันระหว่างตัวอุดมการณ์และประวัติศาสตร์ทางสังคม ซึ่งในการศึกษาตัววาทกรรม เราสามารถศึกษาวาทกรรมผ่านตัวอุดมการณ์ได้ เนื่องจากอุดมการณ์สามารถเป็นปัจจัยเบื้องหลังของการเกิดขึ้น/ผลิตสร้างวาทกรรมได้เช่นเดียวกัน และการเกิดขึ้นของวาทกรรมหรือภาคปฏิบัติของวาทกรรมก็สามารถเปรียบเสมือนเป็นภาคปฏิบัติของอุดมการณ์ ด้วยเหตุนี้ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ ประการแรก คือ วาทกรรมผันแปรและเปลี่ยนไปตามบริบทโครงสร้างทางสังคม โดยจากการศึกษาทำให้เห็นภาพชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการผลิตสร้างของวาทกรรม 2 ลักษณะ ได้แก่ เกิดกระบวนการผลิตวาทกรรม และปฏิบัติการทางวาทกรรมกระแสหลัก และเกิดกระบวนการผลิตวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมต่อต้านวาทกรรมหลัก

องค์ความรู้ใหม่ที่รับจากการวิจัยประการต่อมา คือ วาทกรรมไม่สามารถครอบงำหรือกดทับทุกสิ่งทุกอย่างในสังคมได้เสมอไป โดยองค์ความรู้ใหม่นี้ จะเป็นประเด็นเกี่ยวกับเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและการใช้อำนาจ โดยพบว่า ได้มีการเกิดปฏิบัติการทางวาทกรรมหรือภาษาเพื่อต่อต้านวาทกรรมการปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งเป็นผลมาจากผู้คน

อนุพัทธ์ ท้วมอ่ำ

ในสังคมที่ไม่เห็นด้วยกับวาทกรรมและกระบวนการพยายามจะครอบงำทางสังคมของคณะรักษาความสงบแห่งชาติผ่านตัววาทกรรมที่ออกมาในรูปของนโยบายและกิจกรรมต่าง ๆ จึงใช้วิธีการและสร้างกระบวนการกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อตอบโต้กับวาทกรรมที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติผลิตสร้างสร้างขึ้นมามีด้วยกัน นอกจากนั้นแล้วยังพบวิธีการใช้อำนาจผ่านตัววาทกรรมในรูปแบบของการบีบบังคับผ่านตัวกฎหมาย นอกเหนือจากการใช้วิธีการแบบโน้มน้าวใจของวาทกรรมผ่านรายการต่าง ๆ และบทเพลงต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกับการใช้อำนาจผ่านตัววาทกรรมตามแบบฉบับของมิเชล ฟูกูเกต์

กล่าวโดยสรุป ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมปฏิรูปประเทศด้านการเมืองของ คสช. เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างอำนาจ อุดมการณ์ และสถาบันที่ทำให้การผลิตซ้ำทางวาทกรรมสามารถทำงานในพื้นที่สาธารณะ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ปฏิกริยาของผู้คนในสังคมที่มีต่อวาทกรรมการปฏิรูปประเทศเป็นไปอย่างหลากหลาย และปฏิกริยาของผู้คนในสังคมเกิดขึ้นภายใต้ความแตกต่างกันของบริบททางอุดมการณ์และการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ในเรื่องเดียวกัน แต่แตกต่างในแง่มุมมอง โดยกลุ่มที่สนับสนุนวาทกรรมดังกล่าวเป็น กลุ่มที่เชื่อในเรื่องเสถียรภาพทางการเมือง ขณะที่กลุ่มต่อต้านวาทกรรมเป็นกลุ่มที่มีฐานจากการเคลื่อนไหวทางการเมือง การวิพากษ์อำนาจรัฐและต้องการให้เกิดการส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ความแตกต่างดังกล่าวเป็นผลของการหล่อหลอมทางอุดมการณ์และการใช้ชีวิตในบริบททางสังคมและการเมืองที่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

ในทางการเมืองและในทางสังคม รัฐบาล และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้คนในสังคมไทยจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความแตกต่างทางด้านทางความคิด โดยต้องเปิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนทางความคิด ต้องมีพื้นที่ที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงออกทางความคิด แสดงเจตจำนงทางการเมืองสำหรับทุก ๆ คนในสังคม และในกรณีที่มีการขัดแย้งกันระหว่างรัฐบาลกับผู้ชุมนุมที่มีความเห็นไม่ตรงกันกับรัฐบาล การแก้ปัญหาโดยการบังคับใช้กฎหมาย การปราบปรามที่อาจจะมีความรุนแรงไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาก็แท้จริงได้ การเปิดพื้นที่หรือเวทีรับฟังความคิดเห็นที่ปลอดภัยสำหรับทุกคนในสังคมอาจจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหายั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวาทกรรมกับสังคมไทยที่มีมิติที่มีความซับซ้อนและทับซ้อนกันอยู่ในหลากหลายประเด็น การใช้แนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง เพื่อเป็นฐานในการศึกษาประเด็นนั้น ๆ อาจจะไม่เพียงพอต่อการศึกษาประเด็นดังกล่าว หากแต่จำเป็นต้องใช้วิธีการศึกษาแบบบูรณาการร่วมกัน หรือที่เรียกว่า สหวิทยาการ ที่เป็นการนำศาสตร์วิชาแขนงต่าง ๆ มาทำการร่วมกันศึกษาในประเด็นนั้น ๆ เพื่อให้

ได้การศึกษาที่ครอบคลุมในมิติอื่น ๆ และอาจช่วยให้เข้าใจมิติความซับซ้อนทางสังคมไทยได้อย่างดียิ่งขึ้น

2. ความสลับซับซ้อนในสังคมไทยไม่สามารถศึกษาได้ด้วยการแยกศึกษาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นทั้งเรื่องของการเมือง เศรษฐกิจ และทางสังคม หากเพียงแต่จำเป็นจะต้องศึกษาในบริบทเชิงโครงสร้างไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจาก โครงสร้างเหล่านี้มีความเชื่อมโยงและเกี่ยวพันกันในเชิงเป็นเหตุเป็นผล และมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจต่อกัน การจะทำความเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยไม่สนใจ สิ่งที่มีความเชื่อมโยงกันเชิงอำนาจ อาจทำให้ในการศึกษา พลาดการทำความเข้าใจบางประเด็นที่อาจจะสำคัญไปอย่างน่าเสียดาย

รายการอ้างอิง

กองบัญชาการกองทัพไทย. (ม.ป.ป.). *คู่มือการปลูกฝังอุดมการณ์ทางทหารของกองบัญชาการกองทัพไทย*.

กรมการสื่อสารทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย.

ชัยณรงค์ เครือนวน. (2558). *ปฏิบัติการและการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรม: ศึกษากรณี การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด*. คุษณินพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2561). *อำนาจไร้พรหมแดน: ภาษา วาทกรรม ชีวิตประจำวันและโลกที่เปลี่ยนแปลง*. วิชาษา.

ฐิติกร สังข์แก้ว, สราวุธ ทับทอง และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว. (2559). *จุด (ไม่) จบ : ช่วงฉากการเมืองไทย '48 - '59*. สถาบันพระปกเกล้า.

ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 2/2557 เรื่อง ห้ามชุมนุมทางการเมือง. (2557, 26 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 131 ตอนพิเศษ 84 ง. หน้า 6.

ประชาไท. (2557). *คสช. แฉลงผลการดำเนินงานในรอบ 2 เดือน*. วันที่ค้นข้อมูล 16 มิถุนายน 2556, เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/journal/2014/07/54783>

ประชาไท. (2559). *กลุ่มहनุน คสช. รวมตัวศูนย์ราชการ-รอดักพลเมืองได้กลับเต้นอย่างนี้ต้องดีเข้าๆ ที่ กกต*. วันที่ค้นข้อมูล 9 มิถุนายน 2568, เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2016/06/66339>

ประภาพร สีหา. (2560). *ความขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2557*. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 4(2), 145-166.

ปรางทิพย์ มั่นธรร และณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์. (2561). *มุมมองต่อการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ผ่านแนวคิด “ปฏิรูปประเทศไทย” ระหว่าง พ.ศ. 2557 - 2559*. *วารสารการบริหารปกครอง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 7(2), 78-113.

ผู้จัดการออนไลน์. (2557). คสช. เผยแพร่เพลง “คืนความสุขให้ประเทศไทย” ขอประชาชนไว้อใจ-ศรัทธา กองทัพ. วันที่ค้นข้อมูล 3 พฤศจิกายน 2557, เข้าถึงได้จาก

<https://mgronline.com/politics/detail/9570000063619>

รายการโทรทัศน์ นายกรัฐมนตรี. (2557). แลกเปลี่ยน "คืนความสุข ให้คนในชาติ" โดยพล.อ.ประยุทธ์

จันทร์โอชา หัวหน้า คสช. 30 พฤษภาคม 2557. วันที่ค้นข้อมูล 10 มิถุนายน พ.ศ. 2566

เข้าถึงได้จาก <https://youtu.be/PfyX0owvwRM>

วาทะ ว่องสรรพการ. (2561). วาทกรรมความเป็นไทยกับการควบคุมทางสังคม = Discourse of

Thainess and social control. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 40(1), 124-157.

สันติ ทิพนาน. (2559). “วาทกรรมความรักชาติผ่านบทเพลงของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)”

วารสารวิถีสังคมมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, 4(1), 174-201.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2558). *เสนานิธิปไตย : รัฐประหารกับการเมืองไทย*. สำนักพิมพ์มติชน.

หอสมุดรัฐสภา. (ม.ป.ป.). ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ปี 2557. วันที่ค้นข้อมูล 20 มิถุนายน

2566, เข้าถึงได้จาก <https://library.parliament.go.th/prakaskhnaraksakhwamsng>

[baehngchati-pii-2557](https://library.parliament.go.th/prakaskhnaraksakhwamsng)

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2562). *คิดอย่างมิเชล ฟูกูเกต์ คิดอย่างวิพากษ์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สยามปริทัศน์.

Kittinun Nakthong. (2557). เพลง คืนความสุขให้ประเทศไทย. วันที่ค้นข้อมูล 10 มิถุนายน 2566, เข้าถึง

ได้จาก <https://youtu.be/xLYSBVmoPhY>

Sanook. (2557). *องค์กรด้านโง่งหนูน คสช. เดินหน้าปฏิรูป*. วันที่ค้นข้อมูล 8 มิถุนายน 2568, เข้าถึงได้

จาก <https://www.sanook.com/money/185098/>

Thai PBS News. (2557). *ผบ.ทบ.ประกาศใช้กฎอัยการศึก*. วันที่ค้นข้อมูล 8 มิถุนายน พ.ศ. 2566, เข้าถึง

ได้จาก <https://youtu.be/YytgMB0dpXE>

Thai PBS. (2561). *รวมทัพ 5 ครั้ง "คนอยากเลือกตั้ง" ทวง คสช.* วันที่ค้นข้อมูล 8 มิถุนายน 2568, เข้าถึง

ได้จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/272362>

THE STANDARD. (2562). *5 ปี รายการเดินหน้าประเทศไทย สถานีโทรทัศน์สูญหายไปเท่าไร*. วันที่ค้น

ข้อมูล 16 พฤษภาคม 2566, เข้าถึงได้จาก [https://thestandard.co/5-years-thailand-moves-](https://thestandard.co/5-years-thailand-moves-forward/)

[forward/](https://thestandard.co/5-years-thailand-moves-forward/)

TNN Online. (2558). *เผยแพร่แล้ว! เพลง "คำนิยมหลัก 12 ประการ"*. วันที่ค้นข้อมูล 10 มิถุนายน 2566.

เข้าถึงได้จาก <https://youtu.be/s0hjhE69NpU>

Book Review: Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes

โชติสา ขาวสนิท (Chotisa Cousnit)¹

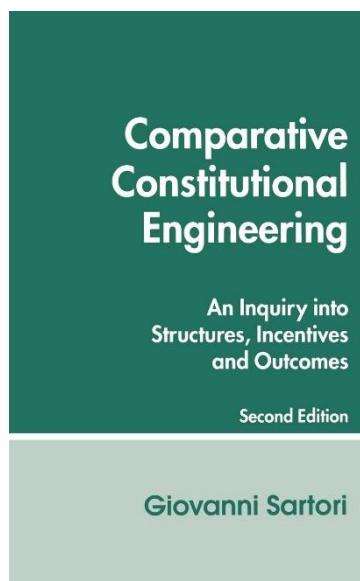
ญาราศ อัครพัฒนานุกุล (Yared Akarapattananukul)²

¹ ดร., อาจารย์ประจำ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
Ph.D., Lecturer, Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

Assistant Professor, Ph.D., Lecturer, Department of Political Science, Faculty of Political
Science and Law, Burapha University

E-mail: ¹shotisa@go.buu.ac.th,

Sartori. G. (1997). *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes* (2nd ed.). New York University Press. (217 pages).

Received: 26 November 2023

Accepted: 4 December 2023

Giovanni Sartori เป็นนักรัฐศาสตร์อิตาลีโดยเป็นศาสตราจารย์ด้านรัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ด ท่านได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์เกียรติคุณแห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ได้รับตำแหน่งและรางวัลที่ทรงเกียรติมากมาย มีผลงานทางวิชาการทางด้านประชาธิปไตย พรรคการเมือง และการเมืองเปรียบเทียบ การออกแบบรัฐธรรมนูญ ท่านเชี่ยวชาญเป็นอย่างยิ่งในการวิเคราะห์เชิงแนวคิด (Conceptual Analysis) ผลงานชิ้นหนึ่งของท่าน คือ Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes ซึ่งมีสาระสำคัญโดยย่อดังนี้

Sartori มองว่า สถาบันก็คือ เครื่องจักรกล เราสามารถออกแบบให้ผลิตสิ่งต่าง ๆ ได้ และเครื่องจักรหรือสถาบันจะทำงานได้ดี จะต้องเป็นเครื่องจักรที่มีโครงสร้างในการให้แรงจูงใจกับมนุษย์ในการปฏิบัติการต่าง ๆ ดังนั้น Sartori จึงได้ยกคำกล่าวของ John Plamenatz นักทฤษฎีการเมืองที่เลื่องชื่อ และ Bentham นักปรัชญาผู้ก่อตั้งสำนักประโยชน์นิยมไว้ตั้งแต่ต้น ๆ เพื่อเป็นการนำเข้าสู่มุมมองความคิดดังกล่าว

Plamenatz กล่าวว่า การศึกษาที่เหมาะสมในเรื่องการเมือง คือ การศึกษาตัวสถาบันไม่ใช่ตัวมนุษย์ สำหรับ Bentham นั้นได้กล่าวว่า เครื่องจักรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่สร้างความเป็นจริงได้ คือ การลงโทษ และการให้รางวัล และเมื่อเราพูดถึงเครื่องจักร ก็เป็นธรรมดาอย่างยิ่งที่จะใช้คำว่า วิศวกรรม เพราะคำนี้เราใช้กันในแวดวงเครื่องจักรเครื่องกล

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็นตอนต่าง ๆ ได้แก่ ระบบการเลือกตั้ง ระบบประธานาธิบดี และระบบรัฐสภา ประเด็นและข้อเสนอ ทั้งนี้ Sartori ให้ความสำคัญกับ ตอนแรกมากที่สุด เพราะเขามองว่า ระบบการเลือกตั้งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในระบบการเมือง ด้วยเหตุผลสองประการ ได้แก่ ประการแรก ระบบการเลือกตั้งเป็นกลไกที่กำหนดควบคุมการเมืองได้มากที่สุด ทั้งยังสามารถจัดรูปจัดร่างกำหนดทิศทางระบบการเมืองและส่งผลกระทบต่อรูปแบบต่าง ๆ ของการเป็นตัวแทนอีกด้วย

Sartori ได้อธิบายรูปแบบของการเลือกตั้งสามแบบ อันได้แก่ ระบบการเป็นตัวแทนตามสัดส่วน ระบบการเลือกตั้งแบบเขตเดียวคนเดียว และรูปแบบการลงคะแนนเสียงสองรอบ และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของรูปแบบหลังสุด เนื่องจากเป็นรูปแบบที่งานวิชาการส่วนใหญ่หลงลืมและละเลยไม่กล่าวถึง เมื่อมีการอธิบายรูปแบบระบบการเลือกตั้ง เมื่ออธิบายลักษณะรูปแบบของระบบการเลือกตั้งแล้ว ท่านยังได้อธิบายต่อไปอีกระบบหรือโครงสร้างอะไรที่มีผลต่อระบบการเลือกตั้งในแต่ละแบบ และมีผลอย่างไร

ผลงานเล่มนี้ Sartori สร้างความชัดเจนและแก้ไขข้อผิดพลาดในการวิเคราะห์ทั่วไปเกี่ยวกับระบบการเมืองการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอนักวิชาการที่มีชื่อเสียง หรือเป็นความเข้าใจของสังคมทั่วไปที่ผิดพลาด เช่น Sartori ได้วิพากษ์ข้อเสนอนักวิชาการของ Arend Lijphart นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน เชื่อสายดัตช์ หนึ่งในนักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงก้องโลกที่เชี่ยวชาญด้านประชาธิปไตยในสังคมที่มีความแตกต่างด้านชาติพันธุ์และศาสนา งานของ Lijphart นั้นมีผลกระทบเป็นอย่างสูงต่อการศึกษา

ด้านประชาธิปไตยและการเมืองเปรียบเทียบ ข้อเสนอหนึ่งของ Lijphart ที่มองว่า ระบบการเป็นตัวแทนตามสัดส่วนเชื้อให้เกิดประชาธิปไตยแบบมติเอกฉันท์นั้น Sartori มองว่าเป็นข้อเสนอที่ใช้ไม่ได้ หรือการที่ Sartori ตั้งข้อสงสัยกับข้อเสนอที่ว่า การสัมพันธ์กันโดยตรงกับผู้สมัครกับผู้ลงคะแนนเสียง เป็นข้อดีของการเลือกตั้งแบบเขตเดียวคนเดียว เนื่องจากรูปแบบการเลือกตั้งเช่นนี้ ไม่จำเป็นว่าผู้สมัครจะติดต่อสัมพันธ์กับผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยตรงได้เสมอไป และการที่ Sartori ยืนยันว่า รูปแบบการลงคะแนนเสียงสองครั้งนั้น ไม่ใช่จะใช้ได้แต่กับระบบเสียงส่วนใหญ่เท่านั้น แต่ใช้ได้กับระบบการเป็นตัวแทนตามสัดส่วนในแบบเขตเดียวหลายคนก็ได้อีกด้วย Sartori ยังแก้ไขความเข้าใจผิดในประเด็นที่เข้าใจกันผิดพลาดหรือสร้างความชัดเจนให้กับประเด็นที่คลุมเครืออีกด้วย ดังเช่น การที่ Sartori แก้ไขความเข้าใจโดยทั่วไปที่ว่า ระบบการเลือกตั้งแบบผสมเป็นระบบที่ดีที่สุด และความเข้าใจที่ว่า ระบบการเลือกตั้งของเยอรมันเป็นตัวอย่างคลาสสิกของระบบผสม โดย Sartori ชี้ว่า ระบบแบบเยอรมันนั้น หากพิจารณากันที่รูปแบบ จะเป็นระบบการเลือกตั้งในรูปแบบผสม แต่ในสาระสำคัญที่แท้จริงแล้ว เป็นระบบสัดส่วน เนื่องจากการพิจารณาโดยสาระสำคัญนั้น คือ การดูว่าผลของการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นไปตามตรรกะของระบบการเลือกตั้งแบบใด ทั้งนี้ การที่เขาแยกแยะให้เห็นว่า มีความแตกต่างในสาระและรูปแบบของระบบการเลือกตั้งนั้นเป็นการปูพื้นฐานในการทำความเข้าใจประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งที่เขาเสนอไว้ในบทที่ 4 ประเด็นดังกล่าว คือ การที่ Sartori ได้ชี้ว่า ระบบการเลือกตั้งสองแบบคือ แบบคะแนนเสียงส่วนใหญ่ และการเป็นตัวแทนตามสัดส่วนนั้น แต่ละแบบมีเป้าหมายมีตรรกะของตนเอง และการมีระบบผสมที่ให้ผลลัพธ์ตามเป้าหมายของทั้งสองแบบเป็นเรื่องที่ขัดกันเอง เข้ากันไม่ได้ ดังตัวอย่างจริงในประเทศอิตาลี หลังจากแยกแยะเรื่องสาระและรูปแบบแล้ว Sartori ก็ได้พิจารณาถึงการแก้ไขปัญหาของระบบเสียงส่วนใหญ่ในประเด็นการเป็นตัวแทนของเสียงส่วนน้อย

แม้ว่า Sartori จะมีพลังในการวิเคราะห์แยกแยะเป็นอย่างมาก แต่ก็ไม่มากเกินไปจนละเอียดว่าหน่วยที่ศึกษาแต่ละหน่วยมีความสัมพันธ์กัน ดังจะเห็นได้จากการที่ Sartori ได้เชื่อมโยงการวิเคราะห์ระบบเลือกตั้งกับระบบพรรคการเมืองด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่เขาศึกษากรณีของญี่ปุ่น ซึ่งควรค่าแก่การวิเคราะห์ เพราะเป็นตัวอย่างที่ยืนยันประเด็นที่ Sartori เสนอว่า ความเข้มแข็งของพรรคการเมืองเป็นตัวแปรชี้ขาดไม่ว่า ประเทศนั้นจะใช้รูปแบบการเลือกตั้งในลักษณะใด และแม้เขาจะนิยมสร้างกฎเกณฑ์ให้ชัดเจนเท่าที่จะสามารถทำได้เลยว่า แต่ละรูปแบบของระบบการเลือกตั้งมีลักษณะ หรือมีผลอย่างไร เช่น การที่ Sartori ตั้งกฎว่า ยิ่งระบบสัดส่วนเป็นแบบไม่บริสุทธิ์มากเท่าไร ก็ยิ่งส่งผลในการลดจำนวนพรรคมากเท่านั้น แต่กฎเกณฑ์บางประการที่ไม่อาจสร้างให้ชัดเจนได้ Sartori ก็ยอมรับว่า มันเป็นกฎแนวโน้มหลวม ๆ เช่น กฎของความสัมพันธ์ระหว่างการเลือกตั้งแบบสองรอบและผลของระบบการเลือกตั้งกับพรรคการเมือง ทั้งนี้เพราะการนำกฎเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้พิจารณาก็ต้องคำนึงถึงบริบทของประเทศเหล่านั้น หรือการที่ Sartori ชี้ว่า ไม่มีระบบการเลือกตั้งอะไรในตัวของมันเองที่ประกันได้ว่าจะให้อำนาจรัฐบาลปกครองได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ

ในตอนท้ายสุดของการวิเคราะห์ เรื่อง ระบบการเลือกตั้ง หลังจากได้ประเมินข้อดี ข้อเสียแต่ละแบบไปแล้ว Sartori ได้สรุปว่า ระบบการเลือกตั้งสอกรอบเป็นระบบการเลือกตั้งที่ดีที่สุด เพราะสามารถปรับไปใช้ได้หลากหลาย แม้ Sartori จะยอมรับว่าพึงพอใจรูปแบบดังกล่าวมากที่สุด แต่ก็ตั้งเงื่อนไขไว้ด้วยว่า ไม่มีระบบการเลือกตั้งแบบใดที่ใช้ได้ดีในทุก ๆ ที่ ดังนั้นจึงเป็นการชี้ให้เห็นอีกครั้งว่า ในการวิเคราะห์บริบทเป็นส่วนสำคัญไม่แพ้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ Sartori กำหนดขึ้นมาเป็นการสรุปลักษณะทั่วไป

ในส่วนที่สอง Sartori ได้กล่าวถึงระบบประธานาธิบดีและระบบรัฐสภา โดยแบ่งออกเป็นสามบท โดยแบ่งเป็น บทที่ 5 ระบบประธานาธิบดี บทที่ 6 ระบบรัฐสภา บทที่ 7 ระบบกึ่งรัฐสภาถึงประธานาธิบดี ประเด็นที่ Sartori นำเสนอ คือ การชี้ว่าระบบประธานาธิบดีโดยทั่วไปนั้นเป็นระบบที่มีปฏิบัติการต่ำ อันมีสาเหตุมาจากปัญหาของระบบการแบ่งแยกอำนาจ ดังจะเห็นได้จากระบบประธานาธิบดีในอเมริกาใต้ที่อ่อนแอและไร้ประสิทธิภาพ เพราะมีปฏิบัติการที่แย่งจนถึงแย่มาก ระบบประธานาธิบดีที่ไม่ใช่ระบบที่เข้มแข็งเลย ส่วนระบบประธานาธิบดีที่สหรัฐอเมริกา มีความพิเศษต่างออกไป ในแง่ที่ว่าสมาชิกพรรคการเมืองสามารถก้าวข้ามเส้นแบ่งความเป็นพรรคได้ เมื่อมีการลงคะแนนเสียงในสภา ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับ การลอบบี้เป็นคราว ๆ ไป (Party Discipline) ประกอบกับปัจจัยอื่น ๆ ที่มีบทบาท เช่น ธรรมเนียมประเพณีที่ฝ่ายประธานาธิบดีและฝ่ายสภานั้น มักมีมุมมองในกิจการงานต่างประเทศสอดคล้องกัน

Sartori ได้วิจารณ์ข้อเสนอในการเปลี่ยนระบอบประธานาธิบดีในอเมริกาใต้ที่ขาดประสิทธิภาพ ให้เป็นระบบรัฐสภาแทน ด้วยการชี้ว่า การเปลี่ยนระบบไม่แน่ว่าจะแก้ไขปัญหาได้เสมอไป ยิ่งกว่านั้นทางแก้ปัญหานี้มีความเป็นไปได้น้อยมาก Sartori อธิบายไว้ว่า ระบบรัฐสภาที่ทำงานได้ดี ต้องมีเงื่อนไขอันจำเป็น คือ พรรคที่มีระเบียบวินัย ดังนั้น ไม่ใช่ว่าพอเปลี่ยนเป็นระบบรัฐสภาแล้ว จะทำให้พรรคลงคะแนนเสียงอย่างมีระเบียบวินัยตามมาได้แบบอัตโนมัติ ท้ายที่สุด Sartori ได้สรุปว่า หากมีระบบพรรคการเมืองที่แตกแยก ไม่ว่าจะเป็นระบบรัฐสภาหรือระบบประธานาธิบดีก็ไม่มี ความแตกต่างอะไร ทั้งนี้เพราะภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวที่ระบบพรรคการเมืองแตกแยกนั้น ระบบทั้งสองก็ย่อมมีปฏิบัติการที่ไม่ดีทั้งคู่

ต่อมา Sartori ได้กล่าวถึงระบบรัฐสภา โดยเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นว่า หลักการสำคัญของระบบรัฐสภา คือ สภาเป็นใหญ่ ระบบรัฐสภานี้แตกต่างจากระบบประธานาธิบดี คือ ขณะที่ระบบประธานาธิบดีใช้หลักการแบ่งแยกอำนาจ แต่ระบบรัฐสภาใช้หลักการแบ่งอำนาจ Sartori ได้แยกแยะ ให้เห็นว่ามีรูปแบบย่อยของระบบรัฐสภาที่มีความหลากหลาย โดยเตือนว่าระบบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่ใช้ได้ในบางกรณี ไม่สามารถสรุปเหมารวมว่า เป็นผลมาจากการจัดการตามรัฐธรรมนูญ เพราะความสำเร็จอาจจะมาจากปัจจัยอย่างอื่น เช่น นโยบาย หรือ คุณลักษณะความเป็นผู้นำของบุคคล ไม่ใช่เป็นเรื่องของโครงสร้าง แม้ว่า จะมีพรรคการเมืองที่เหมาะสมกับระบบรัฐสภาแล้วก็ตาม แต่นั่นไม่ใช่สาเหตุเดียวที่จะประกันว่า ระบบรัฐสภาจะทำงานได้ดี ต่อมา Sartori ได้กล่าวถึงระบบการเมืองแบบกึ่งรัฐสภาถึงประธานาธิบดีและชี้ให้เห็นข้อดีว่า ระบบมีปฏิบัติการที่ดีมากในการแก้ปัญหาการมีรัฐบาลที่แตกแยก

ท้ายที่สุด Sartori ได้สรุปว่า เมื่อเราพิจารณาระบบการเมืองทั้งหมด ไม่ฉลาดนักถ้าจะชี้ชัดเจาะจงไปเลยว่าระบบไหนดีที่สุด เพราะขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละประเทศไป กล่าวคือ เหมาะที่จะใช้รูปแบบใด หรือใช้เพื่อแก้ปัญหาอะไร เช่น ในประเทศที่มีพรรคการเมืองแตกแยกย่อยสูง และยังขึ้นอยู่กับว่าระบบนั้นได้มีภาคปฏิบัติการที่ใช้ได้ดีหรือไม่ด้วย จะเห็นได้ว่า นอกจากการจัดการด้วยการวางโครงสร้างแล้ว ยังขึ้นอยู่กับบริบทด้วย อย่างไรก็ตามที่แน่นอน คือ เราจะสรุปได้ว่า ระบบประธานาธิบดี ดีกว่าระบบกึ่งประธานาธิบดี เพราะระบบกึ่งประธานาธิบดีนั้น ฝ่ายรัฐบาลจัดการควบคุมความเสี่ยงสนับสนุนตนได้ดีกว่า ดังตัวอย่างจากประเทศฝรั่งเศส

ส่วนที่สามของหนังสือเล่มนี้ เป็นการกล่าวถึงปัญหาของระบบประธานาธิบดีและระบบรัฐสภา และปัญหาของการเมืองปัจจุบัน ว่ามีความยากลำบากกว่าในอดีต และที่สำคัญที่สุด ในส่วนนี้ เราได้เสนอให้ใช้กลไกที่มีประสิทธิภาพที่มุ่งให้รางวัล ผู้ปกครองที่ปฏิบัติงานดีและลงโทษผู้ปกครองที่ปฏิบัติงานไม่ดี โดยมีเป้าหมายที่แก้ปัญหการปกครองที่แตกแยก และนี่คือ การปฏิรูปโครงสร้างที่มีความหวัง หนังสือเล่มนี้จึงเป็นหนังสือที่โดดเด่นในทางด้านประชาธิปไตยและการเมืองเปรียบเทียบ โดยมุ่งแก้ไขปัญหประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ โดยเป็นการวิเคราะห์แนวคิด หลักการประชาธิปไตย และการให้ความสำคัญกับบริบทของปัญหาประชาธิปไตยที่เกิดขึ้น และชี้ให้ตระหนักว่า ความสำเร็จของระบบการเมืองต่าง ๆ ณ ที่แห่งหนึ่งแห่งใด ไม่จำเป็นว่าการนำระบบแบบเดียวกันมาใช้กับที่อื่นจะได้ผลเดียวกับเสมอไป เพราะมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยบริบทเฉพาะที่ อีกทั้งการวิเคราะห์ของ Sartori ที่วิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผลเป็นที่ตั้ง โดยไม่เชื่อตามความเข้าใจของคนทั่วไป หรือข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีชื่อเสียง ก็เป็นแบบอย่างที่ดีของนักวิชาการในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมืองอีกด้วย

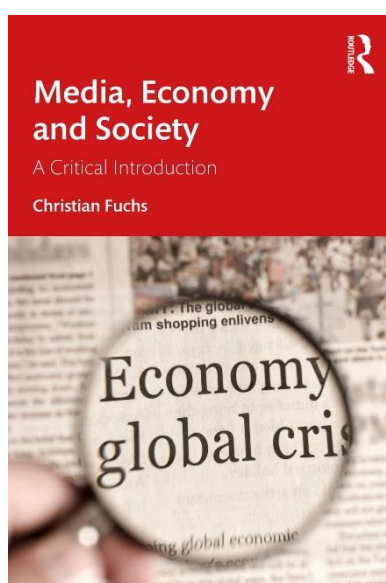
Book Review: Media, Economy, and Society: A Critical Introduction

ยรวฒนนท สดทลธรรรตน (Yurawatdhanan Sathathondhornrat)

นักศึกษาลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Doctoral Student in Political Science, Faculty of Political Science, Thammasat University

E-mail: yurawatdhanan.sat@dome.tu.ac.th

Fuchs, C. (2023). *Media, Economy, and Society: A Critical Introduction*. Philadelphia. USA: Routledge. (468 Pages).

Received: 11 November 2025

Accepted: 24 November 2025

บทปริทัศน์หนังสือนี้วิเคราะห์แนวคิดจากหนังสือ Media Economy and Society: A Critical Introduction ของ Christian Fuchs (2023) โดยนำเสนอกรอบการวิเคราะห์บทบาทของสื่อในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบวิพากษ์ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างสื่อกับโครงสร้างอำนาจและอุดมการณ์ในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ โดยประเด็นสำคัญประกอบด้วย (1) แบบจำลองการสื่อสารดั้งเดิมที่ขยายไปสู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบสื่อ ซึ่งเน้น

บทบาทของบรรษัทข้ามชาติที่มีอำนาจครอบครองการสื่อสาร (2) การผูกขาดของบริษัทสื่อรายใหญ่ เช่น Google และ Disney ที่ควบคุมการเข้าถึงข้อมูลและชี้นำความคิดเห็นของสาธารณชน (3) แนวคิดการทำให้เป็นสินค้าของข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งเปลี่ยนข้อมูลผู้ใช้ให้เป็นสินค้าสำหรับการโฆษณาแบบเจาะจง และนำไปสู่ระบบ “ทุนนิยมการเฝ้าระวัง” ที่กระทบต่อสิทธิส่วนบุคคล (4) ปัญหาความไม่เท่าเทียมในอุตสาหกรรมแรงงานสื่อและความกดดันที่เกิดจากเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และ (5) การวิพากษ์พื้นที่สาธารณะดิจิทัล ซึ่งถูกควบคุมโดยกลุ่มทุน ทำให้ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี หนังสือเสนอข้อวิจารณ์ว่าการกระจุกตัวของอำนาจในระบบสื่อทุนนิยมเป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงออก พร้อมทั้งเรียกร้องให้มีการสร้างระบบสื่อที่เป็นประชาธิปไตยและยั่งยืน โดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความยุติธรรมทางสังคม

บทนำ

เนื้อหาจากหนังสือ Media, Economy, and Society: A Critical Introduction โดย Christian Fuchs (2023) นี้แนะนำการศึกษาวិพากษ์สื่อและการสื่อสารในบริบทของเศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นการใช้มุมมองเชิงวิพากษ์ในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสื่อ การสื่อสาร เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งมีวิธีการศึกษาในหลายแนวทาง โดยหนังสือนี้มุ่งเน้นการวิพากษ์หรือที่เรียกว่า Critical Research Tradition ที่แตกต่างจากแนวทางการศึกษาทั่วไป

1. แบบจำลองของ Lasswell: แนวทางการศึกษาดังเดิมนี้นเสนอโดย Harold Lasswell เน้นการวิเคราะห์ว่า “ใครพูดอะไรผ่านช่องทางใด ไปถึงใคร และมีผลอะไร” ซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษามือถือสื่อสาร เช่น การศึกษาผู้ใช้ iPhone โดยถามว่าใครใช้ ใช้อย่างไรบ้าง หรือผลกระทบต่อชีวิตประจำวันเป็นอย่างไร

2. เศรษฐกิจการเมืองของการสื่อสาร: แนวทางนี้พัฒนาไปสู่การตั้งคำถามในเชิงโครงสร้างอำนาจ ระบบทุน และอุดมการณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเปิดเผยความไม่เท่าเทียมในสังคม เช่น คำถามเกี่ยวกับ Apple และ iPhone โดยมุ่งไปที่การครอบครองกิจการข้ามชาติ เงื่อนไขการทำงาน และการมีส่วนร่วมของ Apple ในปัญหาสังคม

หนังสือแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ พื้นฐาน (บทที่ 2 - 5) และการประยุกต์ (บทที่ 6 - 14) โดยในแต่ละบทจะครอบคลุมประเด็นสำคัญ เช่น การรวมศูนย์ของสื่อ บทบาทของโฆษณาในระบบทุนนิยม ผลกระทบของสื่อดิจิทัล รวมถึงบทบาทของสื่อบริการสาธารณะ (Public Service Media) และการจัดการสื่อ

บทที่ 2 เศรษฐศาสตร์การเมืองคืออะไร

ความหมายและความสำคัญของเศรษฐศาสตร์การเมือง เศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) มุ่งเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการเมืองในสังคม โดยสะท้อนถึงการจัดการระบบเศรษฐกิจที่มีบทบาททางการเมือง เช่น การออกกฎหมายและนโยบายในการจัดการเศรษฐกิจ การกำหนดอัตราภาษี และการควบคุมองค์กรทางเศรษฐกิจต่าง ๆ หนังสือยกตัวอย่างบริษัทเทคโนโลยีขนาดใหญ่ที่ใช้การลอบบี้เพื่อมีอิทธิพลต่อกฎหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจและการเมืองมีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง และบริษัทใหญ่ ๆ เช่น Apple มีบทบาทเป็นนักแสดงทางการเมืองอีกด้วย

แนวคิดหลักในเศรษฐศาสตร์การเมือง หนังสืออธิบายการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองออกเป็นหลายแนวทาง ได้แก่ 1) เศรษฐศาสตร์การเมืองแบบคลาสสิก เช่น Adam Smith และ David Ricardo ที่เชื่อว่าตลาดควรทำงานได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องพึ่งการแทรกแซงจากรัฐ แนวคิดนี้เชื่อว่าความพยายามของบุคคลในการแสวงหาผลกำไรส่วนตัวจะส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม เช่นแนวคิด “มือที่มองไม่เห็น” ของ Smith ที่เชื่อว่าความพยายามส่วนบุคคลจะช่วยสร้างความสมดุลและยุติธรรมในสังคม 2) การวิพากษ์เศรษฐศาสตร์การเมือง: Karl Marx เป็นนักคิดสำคัญที่วิพากษ์แนวทางคลาสสิก โดยเขาเน้นความสำคัญของชนชั้นในสังคมทุนนิยม มาร์กซ์เสนอว่าในระบบทุนนิยม ความมั่งคั่งถูกสะสมโดยกลุ่มนายทุนที่ได้กำไรจากแรงงานที่ถูกขูดรีดโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนเต็มที่ เขายังเสนอแนวคิดเรื่อง “มูลค่าส่วนเกิน” (Surplus Value) ซึ่งเกิดจากแรงงานที่สร้างกำไรเกินกว่าค่าจ้างที่ได้รับ 3) แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ต่างจากกระแสหลัก (Heterodox Political Economy) แนวคิดนี้รวมถึงเศรษฐศาสตร์แบบสตรีนิยม (Feminist Economics) และเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบมาร์กซิสต์ ซึ่งมุ่งเน้นถึงปัจจัยทางสังคมและความไม่เท่าเทียม เช่น ความสัมพันธ์ของชนชั้น เพศสภาพ และการเอารัดเอาเปรียบในการทำงาน แนวทางนี้ท้าทายความเชื่อในตลาดเสรี และเชื่อว่าการศึกษาปัญหาเศรษฐกิจควรพิจารณาโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลที่แตกต่างกัน แนวคิดสำคัญอีกอย่างคือ ทฤษฎีมูลค่าจากแรงงาน (Labour Theory of Value) ซึ่งกล่าวถึงการที่มูลค่าของสินค้านั้นขึ้นอยู่กับปริมาณแรงงานที่ใช้ในการผลิต มาร์กซ์ให้ความสำคัญกับแนวคิดนี้ โดยเสนอว่า “มูลค่าส่วนเกิน” นั้นเป็นผลจากแรงงานที่ผลิตสินค้ามากกว่าค่าตอบแทนที่ได้รับ และนายทุนจะได้รับประโยชน์จากแรงงานส่วนเกินนี้ ซึ่งเป็นจุดสำคัญของการวิจารณ์ระบบทุนนิยมว่าเป็นการขูดรีดแรงงาน นอกจากนี้ ยังมีการนำแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองมาใช้กับตัวอย่างจริง ตัวอย่างเช่น Apple ซึ่งเป็นบริษัทเทคโนโลยีขนาดใหญ่ ใช้กลยุทธ์การลอบบี้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายด้านภาษีและค่าจ้าง เพื่อให้บริษัทได้เปรียบและมีต้นทุนที่ต่ำลง Apple จ่ายค่าลอบบี้จำนวนมากเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางธุรกิจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเศรษฐกิจมีบทบาทในการกำหนดนโยบายของรัฐ และในขณะเดียวกันรัฐก็ต้องการบริษัทเหล่านี้เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ จึงต้อง

พิจารณาให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการลงทุน ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างเศรษฐกิจและการเมืองในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน

โดยสรุป เศรษฐศาสตร์การเมืองศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการเมืองในสังคม โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์บทบาทของรัฐและองค์กรต่าง ๆ ในการจัดการเศรษฐกิจ เช่น การออกกฎหมายและการกำหนดนโยบาย ตัวอย่างเช่น การล๊อบบี้ของบริษัทใหญ่ ๆ เช่น Apple ที่มีอิทธิพลต่อกฎหมายเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ แนวคิดหลักในเศรษฐศาสตร์การเมืองรวมถึงเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบคลาสสิก การวิพากษ์จากมาร์กซ์ และแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เน้นความไม่เท่าเทียมทางสังคม เช่น เศรษฐศาสตร์แบบสตรีนิยม

บทที่ 3 เศรษฐศาสตร์สื่อคืออะไร

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของสื่อในระบบเศรษฐกิจ ทั้งในมิติการผลิต การกระจาย และการบริโภคสื่อ โดยเนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่คำจำกัดความของเศรษฐศาสตร์สื่อ โมเดลเชิงวิเคราะห์ในแต่ละระดับ ไปจนถึงแนวทางการศึกษาสื่อในบริบททางสังคมและเศรษฐกิจสมัยใหม่ คำจำกัดความและพื้นฐานของเศรษฐศาสตร์สื่อ เศรษฐศาสตร์สื่อเป็นการศึกษาว่าระบบเศรษฐกิจสื่อมีโครงสร้างอย่างไร โดยครอบคลุมทุกกระบวนการตั้งแต่การผลิตสื่อ เช่น ข่าวสาร ดนตรี ภาพยนตร์ วิดีโอ ไปจนถึงการจัดจำหน่ายและการบริโภค ซึ่งมักใช้ผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น แท็บเล็ต โทรศัพท์มือถือ และคอมพิวเตอร์ ผู้เขียนกล่าวว่า สื่อไม่ได้มีบทบาทเพียงแค่การสื่อสารเท่านั้น แต่ยังเป็น “เครื่องจักรของเครือข่ายทางสังคม” ที่มีหน้าที่ในการสร้างและถ่ายทอดสัญลักษณ์ รหัส และสัญญาณผ่านเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันและสังคมอย่างลึกซึ้ง (Winkler, 2008) นอกจากนี้ Raymond Williams นักวิชาการด้านวัฒนธรรมและสื่อยังกล่าวถึงสื่อว่าเป็น “เครื่องมือในการผลิต” (Means of Production) ที่มนุษย์ใช้ในการสร้างความหมาย ข่าวสาร ความบันเทิง วัฒนธรรม มุมมองโลก และอุดมการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้สื่อมีมิติทางเศรษฐกิจที่สำคัญ (Williams, 1980/2005) การแบ่งระดับการศึกษาในเศรษฐศาสตร์สื่อ โมเดลการศึกษาเศรษฐศาสตร์สื่อในบทนี้แบ่งออกเป็นสามระดับ ได้แก่ ระดับจุลภาค (Microeconomics) ระดับมัธยมภาค (Mesoeconomics) และระดับมหภาค (Macroeconomics) ดังนี้ 1) ระดับจุลภาค (Media Microeconomics) ระดับนี้มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมและการดำเนินงานขององค์กรสื่อ รวมถึงพฤติกรรมของผู้ที่มีส่วนร่วมในอุตสาหกรรม เช่น ผู้ผลิตเนื้อหา ผู้บริหาร เจ้าของสื่อ นักโฆษณา นักการตลาดและผู้บริโภค เป็นการศึกษาว่าสื่อสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างไร ผ่านการขายเนื้อหา การจัดการรายได้จากโฆษณา และการสร้างรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์สื่อ มีการวิเคราะห์การที่ผู้บริโภคกลายมาเป็นผู้ผลิตเนื้อหาด้วยตัวเอง (Prosumers) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เทคโนโลยีเครือข่ายคอมพิวเตอร์สนับสนุนให้ผู้บริโภคสามารถผลิตและบริโภคเนื้อหาพร้อมกันได้ 2) ระดับมัธยมภาค (Media Mesoeconomics) ระดับนี้ศึกษาอุตสาหกรรมสื่อในภาพรวมและสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น

อุตสาหกรรมดิจิทัล อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ระบบธนาคาร การค้า และข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสื่อ การวิเคราะห์ในระดับนี้รวมถึงบทบาทของตลาดสื่อและการควบคุมของรัฐ เช่น การกำหนดกฎระเบียบที่ควบคุมอุตสาหกรรมสื่อ และการใช้สิทธิบัตรและทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อควบคุมการผลิตเนื้อหา 3) ระดับมหภาค (Media Macroeconomics หรือ Political Economy of Communication) ระดับนี้วิเคราะห์บทบาทของสื่อในระบบเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม ซึ่งรวมถึงการศึกษาสื่อในบริบทของสังคมทุนนิยม และการที่สื่อทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์และวัฒนธรรมที่เอื้อให้กับโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองที่มีอยู่ นักวิจัย เช่น Manfred Knoche และ Werner A. Meier ได้แย้งว่าการศึกษาสื่อไม่ควรจำกัดเฉพาะการวิเคราะห์เชิงจุลภาคหรือมัธยมภาคเท่านั้น แต่ควรพิจารณาผลกระทบของสื่อที่มีต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม เพื่อทำความเข้าใจว่าสื่อมีบทบาทอย่างไรในการสร้างโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (Knoche, 1999; Meier, 2003)

ความท้าทายและแนวโน้มในการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์สื่อ การศึกษาเศรษฐศาสตร์สื่อเกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงหลายสาขาวิชา ซึ่งรวมถึงสาขาการเมือง เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา และปรัชญา อย่างไรก็ตาม Silvio Waisbord กล่าวว่า การแยกสาขาการสื่อสารออกเป็นส่วยย่อยต่าง ๆ อาจทำให้ขาดการบูรณาการและการเชื่อมโยงเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัย เช่น ความเหลื่อมล้ำ การขาดความเข้าใจทางสังคม การให้ข้อมูลเท็จ ความไม่เท่าเทียมทางสาธารณสุข การเหยียดผิว และปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดังนั้น Waisbord เสนอให้มีการรวมการศึกษาด้านการสื่อสารกับสาขาวิชาอื่น ๆ เพื่อพัฒนากรอบการศึกษาที่กว้างขวางและครอบคลุมมากขึ้น เพื่อให้สามารถเข้าใจและแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนในสังคมได้

โดยสรุป บทนี้เสนอว่าเศรษฐศาสตร์สื่อเป็นการวิเคราะห์การผลิต การกระจาย และการบริโภคสื่อภายใต้บริบททางเศรษฐกิจและสังคม โดยการแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสามระดับหลักช่วยให้เราเข้าใจมิติที่แตกต่างกันของสื่อ ทั้งในระดับบุคคล ระดับอุตสาหกรรม และระดับสังคมโดยรวม การศึกษาสื่อในบริบทเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy of Communication) มีความสำคัญในการทำ ความเข้าใจว่าสื่อไม่เพียงแต่เป็นแหล่งให้ความรู้และความบันเทิง แต่ยังเป็นเครื่องมือที่สะท้อนและเสริมสร้างโครงสร้างทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองในสังคม

บทที่ 4 เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารและสื่อ คืออะไร

แนวคิด “เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารและสื่อ” หรือ Political Economy of Communication and the Media อย่างละเอียด ซึ่งครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทของสื่อในสังคมและผลกระทบของมันในแงุ่มทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ให้ความสำคัญของ

เศรษฐศาสตร์การเมืองในการวิเคราะห์สื่อ เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารเป็นแนวทางการวิเคราะห์ที่ไม่เน้นเพียงการศึกษาองค์การสื่อในลักษณะแยกขาดจากบริบทสังคม แต่มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสื่อ เศรษฐกิจ และสังคมในภาพรวม แนวทางนี้พยายามชี้ให้เห็นว่าสื่อไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่ให้ข้อมูลข่าวสารหรือบันเทิงเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างหรือทำลายโครงสร้างอำนาจทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีนักคิดที่สำคัญ อาทิ Smythe (1960) อธิบายว่าเป้าหมายของเศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารคือการประเมินผลกระทบของหน่วยงานสื่อในบริบทของนโยบายที่พวกเขาจัดตั้งและดำเนินการ เพื่อศึกษาว่าโครงสร้างองค์การสื่อและนโยบายมีผลต่อสังคมอย่างไร Mosco (2009) เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ทางอำนาจในกระบวนการผลิต การกระจาย และการบริโภคทรัพยากรทางการสื่อสาร และให้ความสำคัญกับบทบาทของเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อการเมืองและความสัมพันธ์ทางสังคม และ McChesney (2000) กล่าวว่าการศึกษาเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างระบบสื่อและโครงสร้างทางสังคม รวมถึงการวิเคราะห์ผลกระทบของปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีต่อการเมืองและความสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะในบริบทของสังคมทุนนิยม

หลักการสำคัญของเศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสาร เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารมีหลักการวิเคราะห์สำคัญหลายประการที่ช่วยทำความเข้าใจบทบาทของสื่อในบริบททางเศรษฐกิจและสังคม 1) การค้าและการทำให้กลายเป็นสินค้า (Commodification) การทำให้เป็นสินค้า (Commodification) หมายถึง กระบวนการที่เปลี่ยนสิ่งที่เคยมีคุณค่าในแง่การใช้ประโยชน์ (Use Value) ให้กลายเป็นสิ่งที่มีมูลค่าในแง่การแลกเปลี่ยน (Exchange Value) ซึ่งในบริบทของสื่อ หมายถึงการเปลี่ยนเนื้อหาและบริการทางการสื่อสารให้เป็นสินค้าที่สามารถขายได้ เช่น การขายโฆษณา การขายข้อมูลผู้ใช้ และการใช้ลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์ สื่อโฆษณามักทำให้ผู้ชมกลายเป็นสินค้าที่บริษัทโฆษณานำไปขายให้กับผู้สนับสนุน เช่น แพลตฟอร์มอย่าง Google ขายการเข้าถึงผู้ใช้งานให้กับบริษัทโฆษณา การผลิตสื่อในระบบทุนนิยมเกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานในการผลิตเนื้อหา การแปรแรงงานของผู้สื่อข่าว นักเขียน และผู้สร้างเนื้อหาให้เป็นสินค้าเพื่อแสวงหาผลกำไร 2) อาณาเขตและความเป็นพื้นที่ (Spatialization) หลักการนี้วิเคราะห์บทบาทของสื่อในการจัดข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ผ่านเทคโนโลยีสื่อสาร เช่น การทำให้ข้อมูลสามารถสื่อสารไปได้ทั่วโลกในทันที และบทบาทของสื่อในกระบวนการโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายถึงการเชื่อมโยงกิจกรรมของมนุษย์ข้ามระยะทาง ทำให้โลกาภิวัตน์กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน 3) โครงสร้างทางสังคม (Structuration) การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมเกี่ยวข้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างกลุ่มคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุล เช่น ความสัมพันธ์ทางชนชั้น เพศ และเชื้อชาติ โครงสร้างเหล่านี้มีผลต่อสื่อและการสื่อสารในแง่ที่ว่ากลุ่มคนบางกลุ่มมีอิทธิพลและอำนาจเหนือกลุ่มอื่น ๆ เช่น เจ้าของสื่อสามารถกำหนดเนื้อหาข่าวที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของพวกเขา 4) ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารเน้นความสำคัญของประวัติศาสตร์ โดยศึกษาอิทธิพลของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น การปฏิวัติ การเปลี่ยนแปลง

ทางสังคม และวิกฤตเศรษฐกิจ ที่มีผลต่อการพัฒนาของสื่อและการสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลต่อโครงสร้างของสื่อในระยะยาว 5 ภาพรวมของสังคม (Social Totality) การวิเคราะห์ในภาพรวมของสังคม หมายถึงการศึกษาว่าสื่อและเศรษฐกิจสื่อมีบทบาทอย่างไรในโครงสร้างของสังคมทั้งหมด รวมถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความมั่งคั่ง และชีวิตทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในบริบทของสังคมทุนนิยมที่เน้นการสะสมทุนและอิทธิพลทางการเมือง 6) ปรัชญาคุณธรรม (Moral Philosophy) ปรัชญาคุณธรรมเกี่ยวข้องกับคำถามเกี่ยวกับสังคมที่ดีและระบบสื่อที่ดี เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสาร มุ่งเน้นแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประชาชนควรมีบทบาทในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น การจัดการสื่อและเศรษฐกิจสื่อ เพื่อส่งเสริมความยุติธรรมและลดความไม่เท่าเทียม 7) ปฏิบัติการทางสังคม (Social Praxis) หลักการนี้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นผ่านการสื่อสาร การศึกษาในแนวทางนี้มุ่งเน้นบทบาทของการสื่อสารในการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การสนับสนุนการปฏิรูป การเคลื่อนไหวทางสังคม และการต่อสู้เพื่อสื่อประชาธิปไตย แนวคิดนี้ได้รับแรงบันดาลใจจาก Karl Marx ที่เน้นว่าความรู้ควรนำไปสู่การปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงโลกให้ดีขึ้น ตัวอย่างการวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อ คือ การศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองของ Facebook ซึ่งจะพิจารณาว่าแพลตฟอร์มนี้ส่งผลต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร โดยเน้นการใช้ข้อมูลส่วนบุคคลเพื่อหาผลกำไรจากโฆษณา และวิธีที่แพลตฟอร์มนี้มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองผ่านการกระจายข้อมูลข่าวสาร

โดยสรุป เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเข้าใจโครงสร้างของสื่อในบริบททางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ว่าอำนาจและการควบคุมส่งผลต่อวิธีที่เรารับรู้และบริโภคข้อมูลอย่างไร เพื่อเปิดทางสู่การพัฒนากระบวนสื่อที่เป็นประชาธิปไตยและเท่าเทียมมากขึ้น

บทที่ 5 แนวคิดการวิจารณ์ วิเคราะห์สื่อ การสื่อสาร เศรษฐกิจ และสังคม

สื่อไม่สามารถแยกออกจากบริบทของสังคมได้ เนื่องจากสังคมคือเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ที่มีการปฏิสัมพันธ์กัน การเกิดคำถามเรื่องอำนาจจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ใครควรมีอำนาจในการตัดสินใจประเด็นสำคัญ และใครควรควบคุมทรัพยากรในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสื่อเป็นช่องทางที่ใช้ในการกระจายข้อมูลและการสื่อสาร สื่อมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวิธีการกระจายข้อมูลและการตัดสินใจเกี่ยวกับทรัพยากรการสื่อสาร การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของสื่อมุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงระหว่างสื่อ อำนาจ และโครงสร้างทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจว่าอำนาจมีผลต่อสื่อและการสื่อสารอย่างไร

1. เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารและสื่อ (PECM) เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารและสื่อเป็นกรอบการวิเคราะห์ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสื่อ การเมือง และเศรษฐกิจ โดยได้รับอิทธิพลจากงานของ Karl Marx แนวทางนี้ศึกษาผลกระทบของอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มีต่อระบบสื่อ 1.1) ชื่อของแนวทาง แนวทางนี้มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น “เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสาร” (Political Economy of Communication) หรือ “การวิจารณ์เศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อ” (Critique of the Political Economy of the Media) ทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงการเน้นความสำคัญของการวิจารณ์และการวิเคราะห์ในมุมมองเชิงวิพากษ์ จุดเด่น คือ การศึกษาว่ากระบวนการสื่อสารและสื่อเป็นอย่างไรในบริบทของอำนาจและโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม 1.2) ประวัติของแนวทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารเกิดขึ้นในสองสายหลัก คือ สายอเมริกาเหนือ ซึ่งมีบุคคลสำคัญเช่น Dallas Smythe และ Herbert Schiller และสายอังกฤษ ซึ่งมีนักวิชาการอย่าง Graham Murdock และ Peter Golding การพัฒนาในเยอรมนีและภูมิภาคอื่น ๆ ยังมีส่วนสำคัญต่อการขยายตัวของแนวทางนี้ 1.3) ความสำคัญของ IAMCR เศรษฐศาสตร์การเมืองของการสื่อสารมีความสำคัญในแวดวงวิชาการทั่วโลก โดยสมาคม International Association for Media and Communication Research (IAMCR) มีส่วนสนับสนุนให้เกิดการวิจัยและแลกเปลี่ยนทางวิชาการระหว่างประเทศ โดยมีสมาชิกในหลายประเทศที่แสดงให้เห็นถึงความสนใจที่หลากหลายในแนวทางนี้ 1.4) สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง มีหนังสือและวารสารที่สำคัญที่นำเสนอการวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อ เช่น “Media, Culture & Society” และ “Triple C: Communication, Capitalism & Critique” ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาผลกระทบของทุนนิยมต่อการสื่อสาร 1.5) การลดความเป็นตะวันตกและการปลดปล่อยอาณานิคม การศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อต้องพิจารณาในบริบทที่กว้างขึ้น ไม่ใช่แค่ประเทศตะวันตก แต่รวมถึงการวิเคราะห์ระบบสื่อในประเทศที่ไม่ได้พัฒนาเต็มที่ การลดความเป็นตะวันตกและการปลดปล่อยอาณานิคมเป็นความพยายามที่จะทำให้การศึกษาสื่อครอบคลุมและเท่าเทียมมากขึ้น โดยนักวิชาการหลายคนเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายเพื่อให้การวิจัยเป็นสาธารณประโยชน์

2. ทุนนิยม ปิตาธิปไตย การเหยียดเชื้อชาติ และเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อ หัวข้อนี้วิเคราะห์ว่า ทุนนิยม ปิตาธิปไตย (การกดขี่ทางเพศ) และการเหยียดเชื้อชาติเป็นโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกันและมีผลกระทบต่องานและการสื่อสาร 2.1) ทุนนิยม ปิตาธิปไตย และการเหยียดเชื้อชาติ Michael Hardt และ Antonio Negri เสนอว่า การเหยียดเชื้อชาติและปิตาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทุนนิยม และแต่ละโครงสร้างนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน David Harvey เน้นว่าทุนนิยมมีแกนเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการกดขี่ทางเพศและการเหยียดเชื้อชาติ แต่ก็ยังแยกจากกันและดำเนินไปในลักษณะที่ไม่สมบูรณ์แบบ และ Nancy Fraser ชี้ให้เห็นว่าชนชั้น เพศ และเชื้อชาติมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน และต้องวิเคราะห์ทุกปัจจัยร่วมกันเพื่อเข้าใจอำนาจในสังคม 2.2) การเปรียบเทียบระหว่างเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อและวัฒนธรรมศึกษา ความขัดแย้งระหว่างสองแนวทางนี้เกิดขึ้นในปี 1990 โดยนักวิชาการบางคนเชื่อว่าชนชั้น

เป็นปัจจัยสำคัญในการวิเคราะห์สื่อ ขณะที่บางคนเห็นว่าเพศและเชื้อชาติเป็นโครงสร้างสำคัญที่ไม่สามารถละเลยได้ แนวทางที่หลากหลายช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมของสื่อได้ดีขึ้น 2.3) เศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อ และแนวคิดสตรีนิยม นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองสตรีนิยมชี้ให้เห็นว่าสื่อมีบทบาทสำคัญในการสร้างความไม่เท่าเทียมทางเพศ โดยเฉพาะในบริบทของการผลิตและการบริโภคสื่อ ตัวอย่างเช่น การศึกษาเรื่องแรงงานดิจิทัลในไซเบอร์มีเดีย และการใช้ผู้หญิงเป็นแหล่งทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจข้อมูล 2.4) การวิเคราะห์การเหยียดเชื้อชาติในบริบทเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อ นักวิชาการอย่าง Oscar Gandy ได้ศึกษาเกี่ยวกับการแยกแยะทางเชื้อชาติในสื่อผ่านการวิเคราะห์กระบวนการเฝ้าระวังและการจัดอันดับข้อมูล ซึ่งมักมีอคติและสร้างความเสียเปรียบสะสมต่อกลุ่มคนที่ถูกเหยียดเชื้อชาติ การจัดการข้อมูลที่ยึดตามลักษณะของบุคคลสามารถนำไปสู่การกีดกันและการเลือกปฏิบัติ

โดยสรุป เศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อช่วยเปิดเผยความซับซ้อนของโครงสร้างอำนาจในสังคม โดยเน้นความสำคัญของการวิเคราะห์ในหลายมิติ เช่น การกดขี่ทางชนชั้น เพศ และเชื้อชาติ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในกระบวนการที่สื่อมีผลต่อโครงสร้างทางสังคมและส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม

บทที่ 6 การรวมศูนย์ของสื่อทางเศรษฐศาสตร์การเมือง

บทนี้เริ่มต้นด้วยการอธิบายว่าตลาดเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความเปลี่ยนแปลงและไม่สามารถคาดการณ์ได้ โดยเฉพาะในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มักจะนำไปสู่การผูกขาดทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลจากการแข่งขันทางธุรกิจที่เน้นการลดต้นทุนและเพิ่มผลิตภาพเพื่อแข่งขันคู่แข่ง ในอุตสาหกรรมสื่อการผูกขาดมีผลกระทบทางลบอย่างมหาศาลต่อประชาธิปไตย เพราะการควบคุมข้อมูล ข่าวสาร และความคิดเห็นอย่างจำกัดโดยองค์กรขนาดใหญ่สามารถลดเสรีภาพในการแสดงออกและทำให้ประชาธิปไตยอ่อนแอลง โดยกล่าวถึง กลยุทธ์การกระจุกตัวของสื่อ หัวข้อนี้กล่าวถึงวิธีการที่บริษัทสื่อใช้ในการเพิ่มอำนาจและควบคุมตลาด ตัวอย่าง: การค้นหาทางอินเทอร์เน็ต Google เป็นตัวอย่างสำคัญของการผูกขาดในตลาดการค้นหาออนไลน์ โดยในปี 1998 Google เริ่มให้บริการการค้นหาที่มีประสิทธิภาพสูงซึ่งช่วยให้ครองตลาดได้เหนือคู่แข่ง ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา Google ได้พัฒนาบริการฟรีอื่น ๆ เช่น Gmail, Google Maps และ YouTube เพื่อเสริมสร้างฐานผู้ใช้งาน และยังใช้ข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภคในการโฆษณาแบบกำหนดเป้าหมายเพื่อสะสมทุนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว Google/Alphabet กลายเป็นหนึ่งในบริษัทที่ใหญ่ที่สุดในโลก โดยสามารถทำกำไรและรายได้มหาศาลจากโฆษณาออนไลน์ การผูกขาดนี้ยังส่งผลกระทบในวงกว้างต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและการแข่งขันในตลาดดิจิทัล นอกจากนั้น ยังใช้กลยุทธ์การกระจุกตัว มีกลยุทธ์หลักที่บริษัทใช้ในการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจ อาทิ 1) การควบรวมในแนวนอน (Horizontal Integration) บริษัทซื้อกิจการในอุตสาหกรรมเดียวกันเพื่อเพิ่มส่วนแบ่งตลาด เช่น บริษัทสื่อที่

ซื้อกิจการผลิตเนื้อหาอื่น ๆ เพื่อขยายอิทธิพล 2) การควบรวมในแนวดิ่ง (Vertical Integration): บริษัทซื้อกิจการในห่วงโซ่คุณค่า เช่น การซื้อบริษัทที่จัดจำหน่ายเนื้อหาหรือเทคโนโลยีเพื่อควบคุมกระบวนการทั้งหมดตั้งแต่การผลิตถึงการจัดจำหน่าย 3) การเป็นบริษัทรวมกิจการ (Conglomeration) บริษัทขยายธุรกิจไปยังหลากหลายภาคส่วน เช่น บริษัทสื่อที่ลงทุนในอุตสาหกรรมอื่น เพื่อกระจายความเสี่ยงและเพิ่มโอกาสในการทำกำไร 4) พันธมิตรเชิงกลยุทธ์ (Strategic Alliances) การร่วมมือระหว่างบริษัทเพื่อแบ่งปันทรัพยากร ลดต้นทุน และลดการแข่งขัน เช่น Hulu ซึ่งเป็นพันธมิตรระหว่าง NBCUniversal, News Corporation และ Disney

ตัวอย่างของ Rupert Murdoch สร้างอาณาจักรสื่อที่กว้างขวางผ่าน News Corporation ซึ่งครอบครองหนังสือพิมพ์ชั้นนำในสหราชอาณาจักร เช่น The Sun และ The Times รวมถึงสถานีโทรทัศน์อย่าง Fox News องค์การเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองขวาจัดและชี้นำความคิดเห็นของสาธารณะ ตัวอย่างของการรวมกิจการในแนวดิ่งของ Murdoch คือ การซื้อ 20th Century Fox ซึ่งทำให้สามารถควบคุมกระบวนการผลิตและจัดจำหน่ายเนื้อหาได้ทั้งในรูปแบบภาพยนตร์และรายการโทรทัศน์ ตัวอย่างของ Walt Disney Corporation Disney ได้ขยายอิทธิพลในอุตสาหกรรมบันเทิงโดยการซื้อ 20th Century Fox ในปี 2019 ซึ่งเป็นตัวอย่างของการควบรวมในแนวนอน การเข้าซื้อกิจการครั้งนี้ทำให้ Disney สามารถใช้เนื้อหาของ Fox เสริมความแข็งแกร่งให้กับบริการสตรีมมิ่ง Disney+ และแข่งขันกับผู้ให้บริการอย่าง Netflix และ Amazon Prime การซื้อ Fox ยังช่วยให้ Disney มีสิทธิ์ในแฟรนไชส์ภาพยนตร์ชื่อดัง เช่น Avatar, Star Wars และ X-Men ทำให้สามารถดึงดูดผู้ชมมากขึ้น

สาเหตุและผลกระทบของการกระจุกตัวของสื่อ หัวข้อนี้อธิบายว่าการสะสมทุนเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการกระจุกตัวของทุนในอุตสาหกรรมสื่อ โดยมีสาเหตุจาก 1) กฎของต้นทุนที่จม (Sunk Cost Rule) การผลิตข้อมูลและเนื้อหาต้องใช้ต้นทุนมหาศาลในการพัฒนา เช่น การสร้างภาพยนตร์ที่มีค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งมีเพียงบริษัทใหญ่เท่านั้นที่สามารถลงทุนได้ 2) กฎของความไม่แน่นอน (Nobody Knows Anything Rule): อุตสาหกรรมสื่อมีความเสี่ยงสูงเนื่องจากความไม่แน่นอนของรสนิยมผู้บริโภค บริษัทที่สามารถรับความเสี่ยงได้มีน้อย ซึ่งเอื้อให้เกิดการรวมตัวของทุน 3) กฎของความสำเร็จ (Hit Rule) ในอุตสาหกรรมบันเทิง ความสำเร็จของสินค้าส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับ "ฮิต" เพียงไม่กี่รายการ ซึ่งเพิ่มความเสี่ยงในการลงทุนและส่งเสริมการรวมตัวของทุน 4) กฎของการละเมิดลิขสิทธิ์ (Piracy Rule) เนื่องจากข้อมูลเป็นสินค้าที่สามารถทำซ้ำและแจกจ่ายได้ง่าย จึงมีความเสี่ยงในการสูญเสียรายได้จากการละเมิดลิขสิทธิ์ การป้องกันการละเมิดนี้ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมาก ซึ่งมีเพียงบริษัทขนาดใหญ่เท่านั้นที่สามารถทำได้ 5) กฎของการโฆษณา (Advertising-Circulation-Spiral) การโฆษณาเป็นกลไกสำคัญในอุตสาหกรรมสื่อ บริษัทที่มีฐานผู้ชมขนาดใหญ่สามารถดึงดูดโฆษณามากกว่า ส่งผลให้บริษัทเหล่านี้ได้กำไรมากขึ้นและเพิ่มการลงทุนเพื่อขยายฐานผู้ชมต่อไป

ผลกระทบของการกระจุกตัวของสื่อการกระจุกตัวของสื่อมีผลกระทบหลายด้าน เช่น อำนาจเชิงอุดมการณ์ บริษัทสื่อสามารถกำหนดว่าอะไรคือความจริงและกรอบความคิดที่ควรเชื่อ อำนาจทางการเมือง บริษัทผูกขาดสามารถใช้อิทธิพลทางการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของตน ภัยคุกคามต่อประชาธิปไตย การควบคุมข้อมูลทำให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นลดลง การกำหนดมาตรฐานแรงงาน บริษัทสามารถลดมาตรฐานการทำงานและค่าจ้างในอุตสาหกรรมได้ การควบคุมราคาและเทคโนโลยี บริษัทผูกขาดสามารถกำหนดราคาสินค้าและมาตรฐานเทคโนโลยีได้ การสอดส่องและเซ็นเซอร์ บริษัทสามารถควบคุมการเข้าถึงข้อมูลและสอดส่องผู้ใช้งานได้

การนิยามและการวัดการกระจุกตัวของสื่อสามารถวัดได้หลายวิธี เช่น C4 Ratio เป็นการรวมส่วนแบ่งตลาดของ 4 บริษัทที่ใหญ่ที่สุด หากค่าสูงแสดงถึงการกระจุกตัวสูง เช่น ในตลาดสื่ออังกฤษและเยอรมันมีค่าที่สูงมาก อาทิ Herfindahl-Hirschman Index (HHI) คำนวณจากการรวมกำลังสองของส่วนแบ่งตลาดของแต่ละบริษัท ค่าที่สูงกว่า 1,800 แสดงถึงการกระจุกตัวสูง ตัวอย่างการวิเคราะห์ตลาดหนังสือพิมพ์ในอังกฤษและเยอรมันแสดงให้เห็นว่าทั้งสองตลาดมีการกระจุกตัวสูงมาก โดยบริษัทอย่าง Axel Springer SE ครองตลาดในเยอรมนีอย่างชัดเจน

โดยสรุป การกระจุกตัวของสื่อในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม โดยแสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากการผูกขาดในอุตสาหกรรมสื่อและการค้นหาทางอินเทอร์เน็ต เช่น Google ที่ใช้ข้อมูลผู้บริโภคในการโฆษณาและสะสมทุนในตลาดดิจิทัล การผูกขาดในสื่อส่งผลกระทบต่อประชาธิปไตย โดยจำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและควบคุมข้อมูล ตัวอย่างของการกระจุกตัวเช่น Rupert Murdoch และ Walt Disney ที่ขยายอำนาจผ่านการควบรวมกิจการ ทั้งในแนวราบและแนวดิ่ง การสะสมทุนในอุตสาหกรรมสื่อเกิดจากต้นทุนการผลิตสูงและความไม่แน่นอนของรสนิยมผู้บริโภค ซึ่งส่งเสริมการรวมทุนและการควบคุมข้อมูล การกระจุกตัวของสื่อทำให้เกิดอำนาจทางการเมืองและภัยคุกคามต่อประชาธิปไตย พร้อมทั้งอธิบายวิธีการวัดการกระจุกตัว เช่น C4 Ratio และ Herfindahl-Hirschman Index (HHI) ที่ใช้วัดการกระจุกตัวของตลาดสื่อในประเทศต่างๆ

บทที่ 7 การโฆษณาของเศรษฐศาสตร์การเมือง

การวิเคราะห์เรื่อง การโฆษณาของเศรษฐศาสตร์การเมือง การโฆษณาถูกมองว่าเป็นกลไกในระบบทุนนิยมที่ช่วยเร่งกระบวนการสะสมทุน โดยเปลี่ยนสินค้าจากรูปแบบสินค้าเป็นเงิน ซึ่ง P&G ถือเป็นตัวอย่างของบริษัทที่ลงทุนในโฆษณาอย่างมหาศาลเพื่อกระตุ้นการบริโภคสินค้า ทำให้กระบวนการนี้เชื่อมโยงกับการสร้างกำไรผ่านการแปลงสินค้าทุนให้เป็นทุนเงิน ในมุมมองของมาร์กซ์เกี่ยวกับโฆษณาในระบบทุนนิยม มาร์กซ์มองว่าโฆษณาช่วยในการขายสินค้าและเร่งการสะสมทุน ซึ่งกระบวนการนี้มีความสำคัญในระบบทุนนิยม โดยเฉพาะในกรณีที่ตลาดเกิดภาวะชะงักงันหรือสินค้ามีปัญหาขายไม่ออก

ทำให้โฆษณามีบทบาทสำคัญในการป้องกันวิกฤตเศรษฐกิจของบริษัทและอุตสาหกรรม พัฒนาการของโฆษณาในระบบทุนนิยมในทศวรรษที่ 19 โฆษณายังอยู่ในขั้นเริ่มต้น โดยเน้นให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสินค้า ทุนนิยมจักรวรรดินิยม มีการใช้โฆษณาในโรงภาพยนตร์เพื่อแสดงสินค้า โดยมุ่งเน้นการเพิ่มการขายในระดับประเทศ ทุนนิยมแบบฟอรัล หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการผลิตและการบริโภคในระดับมวลชน โฆษณาจึงพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นการสร้างอุดมการณ์เพื่อการบริโภค

บทนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของโฆษณาในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม การสร้างกำไรผ่านการส่งเสริมการบริโภค และผลกระทบทางอุดมการณ์ที่สะท้อนถึงคุณค่าของสังคม อาทิ Dallas Smythe ชี้ว่าในระบบโฆษณานั้น สื่อไม่ได้ขายเนื้อหาให้ผู้ชมโดยตรง แต่ให้ผู้ชมรับชมฟรีเพื่อดึงดูดความสนใจ แล้วขายผู้ชมนี้เป็นสินค้าให้กับผู้ลงโฆษณา การดึงดูดความสนใจจากผู้ชมจึงมีมูลค่าสำหรับบริษัทที่ต้องการโฆษณา ทั้งนี้ มีการประเมินบทบาทของโฆษณา โฆษณามีทั้งมุมมองที่เป็นบวกและวิพากษ์ โดยในบางส่วนที่สนับสนุนมองว่าโฆษณาช่วยให้ข้อมูลสำคัญแก่ลูกค้า ช่วยลดความซับซ้อนในการเลือกซื้อ และส่งเสริมการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ในขณะที่นักวิจารณ์มองว่าโฆษณาสร้างความต้องการปลอมและบิดเบือนความจริงส่งเสริมค่านิยมการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย

โฆษณาในฐานะอุดมการณ์ ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ในการส่งเสริมค่านิยมทางสังคม เช่น บริษัท De Beers ใช้โฆษณาเพชรเพื่อเน้นความเป็นตัวของตัวเองของผู้หญิงในการเลือกเพชรเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอิสระ โฆษณาเหล่านี้สะท้อนแนวคิดในการส่งเสริมการบริโภคผ่านการสร้างภาพลักษณ์ทางสังคมที่ต้องการ

โดยสรุป การโฆษณาถูกมองว่าเป็นกลไกสำคัญในระบบทุนนิยมที่ช่วยเร่งกระบวนการสะสมทุน โดยเปลี่ยนสินค้าจากรูปแบบสินค้าเป็นเงิน เช่น บริษัท P&G ที่ลงทุนโฆษณาเพื่อกระตุ้นการบริโภคและสร้างกำไร การมองจากมุมมองของมาร์กซ์ โฆษณาช่วยในการขายสินค้าและป้องกันวิกฤตเศรษฐกิจของบริษัทในภาวะชะงักงัน โฆษณาในระบบทุนนิยมได้พัฒนาอย่างมากจากการให้ข้อมูลพื้นฐานในยุคแรกมาเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นการสร้างอุดมการณ์บริโภค และมีบทบาทในการส่งเสริมค่านิยมทางสังคม เช่น การใช้เพชรเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอิสระในโฆษณาของ De Beers นอกจากนี้ยังมีการวิพากษ์โฆษณาว่าส่งเสริมค่านิยมบริโภคฟุ่มเฟือยและบิดเบือนความจริง

บทที่ 8 การโฆษณาของเศรษฐศาสตร์การเมือง

เจาะลึกถึงเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อในระดับโลก โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างทุนนิยมที่ขยายตัวในยุคโลกาภิวัตน์และบทบาทของสื่อข้ามชาติที่ทรงอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจและสังคมในระดับโลก โดยสาระสำคัญในบทนี้ได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาทและอิทธิพลของบริษัทสื่อข้ามชาติที่มีต่อการสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เชื่อมโยงทั่วโลก ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นและการเมืองภายในของหลายประเทศ 1) โลกาภิวัตน์และการสะสมทุน ในบริบทของโลกาภิวัตน์ ระบบทุนนิยม

ขยายตัวเกินขอบเขตของประเทศ โดยบริษัทขนาดใหญ่แสวงหาการลงทุนในประเทศที่มีต้นทุนการผลิตต่ำ เช่น แรงงานราคาถูก วัตถุดิบที่หาได้ง่าย และตลาดการค้าใหม่ กระบวนการนี้ได้รับการสนับสนุนจากเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ข้อมูลและการสื่อสารข้ามประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วและคล่องตัว 2) ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม โลกาภิวัตน์นำไปสู่การขยายการจ้างงานในต่างประเทศ การเคลื่อนย้ายของแรงงานสู่ภูมิภาคที่เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง และการเติบโตของเมืองขนาดใหญ่ ทว่าการขยายตัวเหล่านี้ยังนำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำทางสังคม การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมการบริโภคแบบตะวันตก และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ว่าทุนนิยมข้ามชาติได้ทำลายอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นไปในบางส่วน 3) การกระจายตัวและรวมอำนาจของบริษัทสื่อข้ามชาติ บริษัทสื่อข้ามชาติ เช่น CNN, Al Jazeera, และ BBC มีบทบาทสำคัญในการกระจายข้อมูลข่าวสารและสร้างภาพลักษณ์ระดับโลก โดยมีเป้าหมายหลักในการทำกำไรและการขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองไปยังประเทศต่าง ๆ ระบบสื่อเหล่านี้มักเป็นของภาคเอกชนซึ่งเน้นการแสวงหาผลประโยชน์มากกว่าการให้ข้อมูลที่เที่ยงกลาง ส่งผลให้หลายครั้งสื่อกลายเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์ตามที่ผู้ครอบครองต้องการ 4) การครอบงำทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism) แนวคิด “การครอบงำทางวัฒนธรรม” ระบุว่า การเผยแพร่สื่อและวัฒนธรรมจากประเทศที่มีเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเจริญรุ่งเรือง เช่น สหรัฐอเมริกา ส่งผลให้ประเทศที่พัฒนาน้อยกว่าต้องปรับตัวตามค่านิยมและแนวคิดของประเทศที่พัฒนาแล้ว อย่างไรก็ตาม มีการโต้แย้งว่าผู้บริโภคในประเทศต่าง ๆ ยังมีอิสระในการเลือกเสพเนื้อหาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและบริบทท้องถิ่นของตน ซึ่งทำให้การครอบงำทางวัฒนธรรมไม่ได้ประสบความสำเร็จเสมอไป 5) การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก ตั้งแต่ปี 1970 เป็นต้นมา การลงทุนจากต่างประเทศและการค้าระหว่างประเทศเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2008 และการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทิศทางของโลกาภิวัตน์เริ่มชะลอตัวลง หลายประเทศหันมาเน้นการพึ่งพาทรัพยากรภายในของตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและสาธารณสุข การเปลี่ยนแปลงนี้แสดงถึงความเปราะบางของระบบเศรษฐกิจโลกที่พึ่งพิงการเชื่อมโยงกันของประเทศต่าง ๆ 6) ความเสี่ยงของสงครามในระบบทุนนิยมโลก ความขัดแย้งและการแข่งขันเพื่อครองอำนาจทางเศรษฐกิจระหว่างมหาอำนาจ เช่น สหรัฐฯ จีน และรัสเซีย ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงของสงครามที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยสื่อสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ข้อมูลและสร้างภาพลักษณ์ในเชิงการควบคุมและการครอบงำในระดับโลก การเชื่อมโยงระหว่างทุนนิยมโลกและสื่อทำให้ผลกระทบต่อการเมืองและการทหารทวีความรุนแรงขึ้น จึงเกิดความกังวลว่าภัยคุกคามด้านความมั่นคงและสิ่งแวดล้อมในระดับโลกจะมีความซับซ้อนมากขึ้นจากปัจจัยเหล่านี้

โดยสรุป บทบาทสำคัญของบริษัทสื่อข้ามชาติในยุคโลกาภิวัตน์ที่สามารถชี้้นำเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองของประเทศต่าง ๆ ได้อย่างทรงอิทธิพล ทำให้วัฒนธรรมและอุดมการณ์ทาง

การเมืองท้องถิ่นได้รับผลกระทบอย่างมาก ทั้งนี้ การกระจายตัวของอำนาจในระดับโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดทั้งโอกาสและความเสี่ยงในด้านการค้า วัฒนธรรม และความมั่นคงที่ส่งผลกระทบต่อประชาคมโลกโดยรวม

บทที่ 9 การทำงานของสื่อ เศรษฐศาสตร์การเมืองของแรงงานทางวัฒนธรรมในอุตสาหกรรมสื่อ

บทที่ 9 มุ่งเน้นไปที่ “แรงงานสื่อ” หรือแรงงานในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมถึงการทำงานในภาคสื่อดิจิทัลและวัฒนธรรมที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นในเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยเนื้อหาในบทนี้ มุ่งวิเคราะห์สภาพการทำงานของแรงงานในภาควัฒนธรรม รวมถึงวิธีการจัดการแรงงานและความท้าทายที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การระบาดของโควิด-19 1) แนวคิดพื้นฐานของแรงงานและวัฒนธรรม วัฒนธรรม (Culture) หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์สร้างและสะท้อนถึงค่านิยม วิถีชีวิต และแนวความคิดผ่านสัญลักษณ์ การสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ หรือการสื่อสาร เช่น ภาพยนตร์ ดนตรี และหนังสือ ทำให้แรงงานในอุตสาหกรรมสื่อเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์และการเผยแพร่ความหมายทางวัฒนธรรม แรงงาน (Labour) แรงงานในความหมายทางเศรษฐกิจคือกิจกรรมที่สร้างสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ การทำงานในระบบทุนนิยมสมัยใหม่ทำให้แรงงานกลายเป็นหนึ่งในพื้นฐานสำคัญของเศรษฐกิจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการทำงาน สินค้าวัฒนธรรม และการสร้างมูลค่าในตลาด 2) การจำแนกแรงงานวัฒนธรรม แรงงานวัฒนธรรมถูกจำแนกออกเป็นสามระดับ ได้แก่ นิยามแคบ หมายถึงแรงงานที่สร้างผลงานโดยตรงและมีความคิดสร้างสรรค์สูง เช่น นักเขียน นักดนตรี และศิลปิน นิยามระดับกลาง หมายถึง แรงงานที่จัดการ เผยแพร่ และสื่อสารข้อมูล เช่น บรรณารักษ์ หรือผู้จัดการด้านสื่อ นิยามกว้าง หมายถึง ครอบคลุมถึงทุกคนที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่การผลิตวัฒนธรรม เช่น คนงานในโรงพิมพ์และผู้ผลิตอุปกรณ์สื่อ 3) สภาพการทำงานของแรงงานในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม สัญญาที่ยืดหยุ่น ในอุตสาหกรรมวัฒนธรรมและดิจิทัล แรงงานมักต้องทำงานภายใต้สัญญาที่ไม่มั่นคง เช่น การจ้างงานชั่วคราว งานพาร์ทไทม์ หรือฟรีแลนซ์ ซึ่งทำให้ขาดความมั่นคงในการทำงานระยะยาว อีกทั้งแรงงานเหล่านี้ยังไม่มีสิทธิในสวัสดิการที่เพียงพอ เช่น ประกันสุขภาพหรือบำเหน็จบำนาญ หรือชั่วโมงการทำงานยาวนานและความเครียดสูง: พนักงานในภาควัฒนธรรมต้องทำงานชั่วโมงยาวนานและเผชิญกับความกดดันในการแข่งขัน เพื่อให้สามารถสร้างสรรค์และรักษาสถานะในอุตสาหกรรมได้ นอกจากนี้ พวกเขาต้องพัฒนาทักษะด้วยตนเอง เนื่องจากเทคโนโลยีและมาตรฐานการทำงานมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา รวมถึง แรงงานที่ขาดการยอมรับ: แม้แรงงานในภาคนี้จะทำงานที่สร้างสรรค์และมีความสำคัญในด้านการสร้างคุณค่า แต่บ่อยครั้งพวกเขากลับได้รับค่าตอบแทนต่ำและไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม ซึ่งมีผลมาจากแรงกดดันทางเศรษฐกิจที่ทำให้บริษัทเน้นไปที่การลดค่าใช้จ่ายและการทำกำไรสูงสุด 4) ผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 ต่อแรงงานสื่อ การระบาดใหญ่ส่งผลให้

แรงงานในอุตสาหกรรมสื่อต้องปรับตัวอย่างรวดเร็ว บางคนต้องทำงานจากที่บ้าน บางคนสูญเสียงาน และหลายองค์กรต้องปรับโครงสร้างการทำงานใหม่ โดยโควิด-19 ทำให้แรงงานในอุตสาหกรรมนี้ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีดิจิทัลมากขึ้นเพื่อทำงานร่วมกันและติดต่อสื่อสารกับผู้ร่วมงาน 5) ความท้าทายในการจัดการแรงงานที่ไม่มั่นคง การทำงานที่ขาดความมั่นคงและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีทำให้แรงงานต้องเผชิญกับภาระมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการหางานใหม่ การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในตลาดแรงงาน รวมถึงความท้าทายด้านความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน (Work-life Balance) และสุขภาพจิตที่อาจได้รับผลกระทบจากการทำงานที่ไม่แน่นอน 6) ความไม่เท่าเทียมทางเพศและการเลือกปฏิบัติ อุตสาหกรรมสื่อยังเผชิญกับความไม่เท่าเทียมในด้านเพศ เชื้อชาติ และอายุ ตัวอย่างเช่น แรงงานหญิงอาจพบความยากลำบากในการจัดการงานและชีวิตครอบครัว ในขณะที่แรงงานสูงวัยมักถูกกีดกันจากงานที่ต้องใช้ทักษะดิจิทัลสูง ทำให้เกิดการแบ่งแยกทางสังคมและเศรษฐกิจในกลุ่มแรงงาน 7) มุมมองต่อแรงงานที่สร้างมูลค่าเพิ่มในระบบทุนนิยม ระบบทุนนิยมมักเน้นไปที่การสร้างมูลค่าเพิ่มและผลกำไร ทำให้แรงงานถูกมองเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างรายได้แก่บริษัทเท่านั้น ในขณะที่ผลผลิตหรือสินค้าวัฒนธรรมที่แรงงานสร้างขึ้นก็มักถูกนำมาแปรรูปเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์ โดยไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าทางสังคมของงานที่ทำ

โดยสรุป แสดงให้เห็นถึงสภาพการทำงานของแรงงานในอุตสาหกรรมสื่อและวัฒนธรรมที่มีความไม่มั่นคงและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเผชิญกับแรงกดดันในด้านการทำงานเป็นเวลานาน การปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยี และผลกระทบจากเหตุการณ์สำคัญอย่างโควิด-19

บทที่ 10 เศรษฐศาสตร์การเมืองของอินเทอร์เน็ตและสื่อดิจิทัล

เศรษฐศาสตร์การเมืองของอินเทอร์เน็ตและสื่อดิจิทัล หรือเรียกอีกอย่างว่า สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook Google และ TikTok โดยใช้โมเดลธุรกิจที่เรียกว่า “การโฆษณาเป้าหมาย” (Targeted Advertising) ซึ่งเป็นวิธีสะสมทุนหลัก โดยเนื้อหาโฆษณาจะถูกปรับให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้ใช้ผ่านการเก็บข้อมูล เช่น ความชอบ การเชื่อมต่อ และกิจกรรมออนไลน์ของผู้ใช้ ซึ่งกระบวนการนี้มักรวมถึงการเฝ้าระวังพฤติกรรมของผู้ใช้แบบเรียลไทม์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพสำหรับการโฆษณา นอกจากนี้ การเก็บข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ยังเกี่ยวข้องกับการเฝ้าระวังที่ไม่เคยมีมาก่อน ซึ่งทำให้ผู้ใช้ไม่เพียงแต่ถูกเฝ้าติดตามเท่านั้น แต่ยังกลายเป็น “สินค้า” ให้กับผู้ลงโฆษณาด้วย เช่น Google สร้างรายได้มหาศาลจากการโฆษณาแบบนี้ นับว่าเป็นตัวอย่างที่เด่นของเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ใช้ประโยชน์จากแรงงานของผู้ใช้ที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน ยิ่งกล่าวถึง แรงงานดิจิทัล ที่มีบทบาทในการผลิตสินค้าดิจิทัลในหลายลักษณะ เช่น แรงงานที่เกี่ยวข้องกับการชุดแร่ที่ใช้เป็นส่วนประกอบในฮาร์ดแวร์ การประกอบฮาร์ดแวร์ เช่น สมาร์ทโฟน และการสร้างเนื้อหาและข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ระบบการผลิตแรงงาน

ดิจิทัลมีการแบ่งงานตามภูมิภาค ตัวอย่างเช่น แรงงานในการขุดแร่ที่ต้องทำงานภายใต้สภาวะที่ยากลำบากในประเทศกำลังพัฒนา ขณะที่ในประเทศพัฒนาแล้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านซอฟต์แวร์และวิศวกรรมเป็นผู้ที่สร้างมูลค่าของข้อมูลดิจิทัล ทั้งนี้ การทำงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนของผู้ใช้ เช่น การสร้างความสนใจและข้อมูลที่แพลตฟอร์มออนไลน์นี้ใช้ ยังถือเป็นรูปแบบของแรงงานดิจิทัล ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในระบบการทำงานดิจิทัลทั่วโลก ทั้งนี้ ยังรวมไปถึง การเฝ้าระวังดิจิทัลคือการเก็บข้อมูลผู้ใช้อย่างกว้างขวางเพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ เช่น การสะสมทุน หรือทางการเมือง เช่น การรักษาความมั่นคงของรัฐ ตัวอย่างเช่น จีนใช้ “กำแพงไฟร์วอลล์” (Great Firewall) เพื่อควบคุมและเซ็นเซอร์การเข้าถึงข้อมูลและการใช้งานอินเทอร์เน็ตของประชาชน ขณะที่รัฐบาลสามารถเข้าถึงข้อมูลได้หากเห็นว่าเป็นภัยต่อความมั่นคง นอกจากนี้ เรื่องอื้อฉาวของ Cambridge Analytica ยังแสดงให้เห็นถึงการเฝ้าระวังผู้ใช้เพื่อจุดประสงค์ทางการเมือง โดย Cambridge Analytica ใช้ข้อมูลของผู้ใช้จาก Facebook เพื่อกำหนดการโฆษณาทางการเมืองให้เกิดผลกระทบในการเลือกตั้ง แนวคิด ทุนนิยมการเฝ้าระวัง (Surveillance Capitalism) ของ Shoshana Zuboff ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจแบบใหม่นี้ได้เข้ามาทำให้ประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์กลายเป็นทรัพยากรสำหรับการสกัดข้อมูล การคาดการณ์ และการซื้อขายข้อมูลอย่างซับซ้อน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจดิจิทัล เช่น แนวคิดการจัดการอินเทอร์เน็ตในรูปแบบของการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งมีลักษณะที่เปิดกว้างและเข้าถึงได้โดยไม่มุ่งเน้นกำไร และให้ความสำคัญกับความต้องการของสังคมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว

ข้อเสนอสำหรับการสร้างระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่แตกต่างจากทุนนิยมปัจจุบัน มีแนวทางหลายแบบ ได้แก่ การควบคุมและกฎระเบียบภาครัฐ เช่น การสร้างกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การออกกฎหมายต่อต้านการผูกขาด และการเก็บภาษีจากธุรกิจดิจิทัล เพื่อจำกัดอำนาจของบริษัทักษ์ใหญ่ สหกรณ์แพลตฟอร์ม (Platform Cooperatives) เป็นทางเลือกที่ผู้ใช้และผู้ผลิตสามารถเป็นเจ้าของแพลตฟอร์มร่วมกัน โดยไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับบริษัทที่แสวงหากำไร ตัวอย่างเช่น บางแพลตฟอร์มที่ใช้โมเดลนี้มีการบริหารจัดการที่เปิดกว้างและเป็นประชาธิปไตย แต่ข้อจำกัดคือ สหกรณ์แพลตฟอร์มมักมีทรัพยากรที่จำกัดและไม่สามารถแข่งขันกับบริษัทขนาดใหญ่ได้ อินเทอร์เน็ตเพื่อบริการสาธารณะ (Public Service Internet) เสนอให้มีการสร้างและสนับสนุนแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ให้บริการข้อมูล ข่าวสาร การศึกษา และความบันเทิงโดยไม่มีผลประโยชน์ทางการค้า เช่น บริการอินเทอร์เน็ตสาธารณะของ BBC ARD และ ZDF รวมถึงการเรียกร้องให้ผู้ใช้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สื่อสาธารณะ

โดยสรุป เศรษฐศาสตร์การเมืองของอินเทอร์เน็ตและสื่อดิจิทัลมุ่งวิเคราะห์ผลกระทบของแพลตฟอร์มสื่อสังคม เช่น Facebook, Google, และ TikTok ที่ใช้โมเดลธุรกิจ “การโฆษณาเป้าหมาย” ซึ่งปรับเนื้อหาโฆษณาให้ตรงกับความสนใจของผู้ใช้ โดยเก็บข้อมูลพฤติกรรมและความชอบของผู้ใช้อย่างละเอียด กระบวนการนี้นำไปสู่ “ทุนนิยมการเฝ้าระวัง” (Surveillance Capitalism) ที่เปลี่ยนผู้ใช้เป็น “สินค้า” สำหรับการโฆษณาโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน อีกทั้งการทำงานของแรงงานดิจิทัลในการผลิตสินค้า

ดิจิทัลยังสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมในระบบนี้ รวมถึง การแผ่ระว่างดิจิทัลยังขยายไปในทางการเมือง เช่น การใช้ข้อมูลเพื่อควบคุมการเข้าถึงข้อมูลในจีน หรือกรณีของ Cambridge Analytica ที่ใช้ข้อมูลจาก Facebook ในการโฆษณาทางการเมือง ข้อเสนอในการสร้างระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่ยั่งยืน ได้แก่ การออกกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การสนับสนุนสหกรณ์แพลตฟอร์ม และการสร้างอินเทอร์เน็ตสาธารณะที่ให้บริการข้อมูลโดยไม่มุ่งเน้นผลกำไร เช่น โครงการของ BBC เพื่อสร้างความยุติธรรมทางสังคมในโลกดิจิทัล

บทที่ 11 เศรษฐศาสตร์การเมืองของสังคมข้อมูลและทุนนิยมดิจิทัล

เศรษฐศาสตร์การเมืองของสังคมข้อมูลและทุนนิยมดิจิทัล 1) แนวคิดสังคมสารสนเทศ Fritz Machlup ในปี 1962 Machlup ได้นำเสนอแนวคิดการจำแนกอาชีพเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจสหรัฐ โดยเขาแบ่งแรงงานออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น แรงงานปกรชา (พนักงานสำนักงานและผู้จัดการ) และแรงงานปกรฟ้า (แรงงานผลิตและให้บริการ) เขาตั้งข้อสังเกตว่าจำนวนแรงงานปกรชาเพิ่มขึ้นจาก 17.6% ในปี 1900 เป็น 42.1% ในปี 1959 ขณะที่แรงงานในภาคเกษตรลดลง นี่เป็นสัญญาณว่าแรงงานในสังคมเริ่มมุ่งเน้นไปที่ข้อมูลและความรู้มากขึ้น Daniel Bell ในปี 1974 Bell ได้พัฒนาแนวคิดสังคมหลังอุตสาหกรรม ซึ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงสำคัญห้าประการ ได้แก่ การเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าไปสู่บริการ การเพิ่มขึ้นของกลุ่มแรงงานอาชีพเฉพาะทาง การใช้ความรู้ทฤษฎีเพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรม การมุ่งเน้นการประเมินเทคโนโลยีในอนาคต และการใช้เทคโนโลยีเชิงปัญญา ซึ่ง Bell มองว่าสังคมหลังอุตสาหกรรมจะให้ความสำคัญกับบริการมากกว่างานผลิตสินค้า และ Manuel Castells ในยุค 1990s Castells นำเสนอว่าโลกได้พัฒนาเป็น สังคมเครือข่าย ซึ่งเกิดจากการปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ โดย Castells เน้นว่าการเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้สังคมเข้าสู่ยุคที่เครือข่ายมีบทบาทสำคัญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม 2) การวิพากษ์ทฤษฎีสังคมสารสนเทศ การท้าทายความใหม่ของสังคมสารสนเทศ นักวิชาการบางคน เช่น Nicholas Garnham วิเคราะห์ว่า การที่ทฤษฎีสังคมสารสนเทศกล่าวว่าสังคมได้เข้าสู่ยุคใหม่ อาจไม่เป็นความจริง Garnham ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงจากการใช้พลังงานมาเป็นการใช้สมองไม่ได้เปลี่ยนแปลงการควบคุมแรงงานโดยทุน และ Frank Webster เห็นว่าทฤษฎีนี้ พึ่งพาการวัดปริมาณข้อมูลมากเกินไป และมองข้ามปัจจัยสังคม เช่น ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือ การพึ่งพาเทคโนโลยีเกินไป Frank Webster ยังมองว่าทฤษฎีสังคมสารสนเทศมีลักษณะ กำหนดโดยเทคโนโลยี (Technological Determinism) ซึ่งเน้นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากเทคโนโลยีเป็นหลัก แนวคิดนี้ถูกวิจารณ์ว่าแยกเทคโนโลยีออกจากสังคมและมองว่าเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหลักที่กำหนดโครงสร้างสังคม การเบี่ยงเบนความสนใจจากปัญหาทางสังคม ทฤษฎีนี้ถูกมองว่าเป็นอุดมการณ์

(Ideology) ที่พยายามเบี่ยงเบนความสนใจจากปัญหาที่แท้จริงในสังคมสมัยใหม่ เช่น ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งทางชนชั้น 3) แนวคิดทุนนิยมสารสนเทศและทุนนิยมดิจิทัล ทุนนิยมสารสนเทศ แนวคิดนี้กล่าวถึงการที่สารสนเทศและเทคโนโลยีกลายเป็นแรงขับเคลื่อนหลักของการสร้างมูลค่าในเศรษฐกิจ Manuel Castells มองว่าทุนนิยมสารสนเทศเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเครือข่ายที่เน้นการสะสมทุนผ่านข้อมูลและเทคโนโลยี เช่น การใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือในการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) และนวัตกรรม ทุนนิยมแพลตฟอร์ม (Platform Capitalism) Nick Srnicek เสนอแนวคิดทุนนิยมแพลตฟอร์มว่าเป็นเศรษฐกิจที่ใช้ข้อมูลเป็นทรัพยากรหลัก โดยแพลตฟอร์มดิจิทัลรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการต่าง ๆ เช่น สภาพอากาศ การผลิต และข้อมูลพฤติกรรมผู้ใช้เพื่อสร้างมูลค่าและกำไร และทุนนิยมการเฝ้าระวัง (Surveillance Capitalism) Shoshana Zuboff เสนอว่าระบบที่ใช้ประสิทธิภาพของมนุษย์เป็นวัตถุดิบเพื่อสร้างข้อมูลเชิงพฤติกรรม ทำให้บริษัทสามารถทำนายพฤติกรรมของผู้ใช้เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ แนวคิดนี้ได้รับการวิพากษ์ว่าเน้นการใช้ข้อมูลของผู้ใช้เพื่อสร้างผลกำไรให้กับบริษัทขนาดใหญ่ โดยที่ผู้ใช้ไม่สามารถควบคุมข้อมูลของตนได้ และ 4) วิพากษ์ทุนนิยมดิจิทัล ทุนนิยมดิจิทัลถูกวิพากษ์ว่าเน้นการสะสมทุนผ่านข้อมูลและความสามารถในการควบคุมข้อมูลจากผู้ใช้ เช่น แพลตฟอร์มขนาดใหญ่อย่าง Facebook และ Google สามารถใช้ข้อมูลผู้ใช้เพื่อโฆษณาและสร้างรายได้โดยผู้ใช้ไม่สามารถควบคุมได้ ทฤษฎีนี้ยังถูกวิจารณ์ว่าการที่ข้อมูลและเทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทหลักในการสะสมทุน อาจก่อให้เกิดการรวมศูนย์ของอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มบริษัทขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นการเพิ่มความไม่เท่าเทียมทางสังคม

โดยสรุป เศรษฐศาสตร์การเมืองของสังคมข้อมูลและทุนนิยมดิจิทัลวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงที่ข้อมูลและเทคโนโลยีกลายเป็นศูนย์กลางในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ แนวคิดหลักประกอบด้วย (1) สังคมสารสนเทศ ซึ่ง Fritz Machlup และ Daniel Bell เสนอว่าการทำงานเริ่มเน้นไปที่ข้อมูลและความรู้มากขึ้น และ Manuel Castells กล่าวถึงสังคมเครือข่ายที่ข้อมูลเชื่อมโยงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมทั่วโลก (2) การวิพากษ์สังคมสารสนเทศ เช่น Nicholas Garnham และ Frank Webster ซึ่งชี้ว่าทฤษฎีนี้เน้นเทคโนโลยีเกินไปและมองข้ามความไม่เท่าเทียมทางสังคม (3) ทุนนิยมดิจิทัล ที่เน้นการสะสมทุนผ่านข้อมูล เช่น ทุนนิยมแพลตฟอร์มและทุนนิยมการเฝ้าระวัง (Surveillance Capitalism) ของ Shoshana Zuboff ที่ทำให้ผู้ใช้เป็นแหล่งข้อมูลที่บริษัทนำไปสร้างกำไร และ (4) ข้อวิจารณ์ต่อทุนนิยมดิจิทัลที่ว่า การควบคุมข้อมูลในมือบริษัทใหญ่เช่น Facebook และ Google อาจเพิ่มความไม่เท่าเทียมและการกระจุกตัวของอำนาจ

บทที่ 12 เศรษฐศาสตร์การเมืองของพื้นที่สาธารณะและพื้นที่สาธารณะดิจิทัล

แนวคิดพื้นที่สาธารณะตามทฤษฎีของ Habermas หรือ Jürgen Habermas นิยามพื้นที่สาธารณะว่าเป็นสถานที่ที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการอภิปรายอย่างเท่าเทียมกัน

โดยไม่วูกควบคุมจากรัฐหรือธุรกิจเอกชน เขาเห็นว่าพื้นที่สาธารณะที่แท้จริงต้องเป็นพื้นที่ที่ปลอดจากการควบคุมทางเศรษฐกิจและการเมือง และประชาชนสามารถถกเถียงกันในเรื่องที่สำคัญต่อสังคมได้ Habermas เน้นว่าพื้นที่สาธารณะนี้ควรมีความโปร่งใสและเปิดให้ทุกคนมีสิทธิแสดงความคิดเห็น ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการสร้างสังคมที่เป็นประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนสามารถวิพากษ์วิจารณ์และตรวจสอบผู้มีอำนาจได้ ซึ่งจะช่วยป้องกันการทุจริตและการใช้อำนาจเกินขอบเขตบทบาทของสื่อในพื้นที่สาธารณะ สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดข้อมูลและการอภิปรายในพื้นที่สาธารณะ สื่อเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ในสังคมและตัดสินใจทางการเมืองได้ แต่อย่างไรก็ตาม Habermas ยังวิจารณ์ว่าสื่ออาจถูกควบคุมโดยกลุ่มธุรกิจหรือการเมือง ทำให้ข้อมูลในพื้นที่สาธารณะเกิดการบิดเบือน ซึ่งนำไปสู่การสร้างพื้นที่สาธารณะที่ไม่เป็นกลางหรือแม้แต่ว่าพื้นที่สาธารณะหลอกลวง (pseudo-public sphere) ที่มีการเสนอข้อมูลที่ไม่เที่ยงตรง ในการการวิพากษ์เรื่องการ “เปลี่ยนรูป” ของพื้นที่สาธารณะ Habermas เสนอแนวคิด การหวนคืนสู่สภาพศักดินา (re-feudalization) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบการกลับมาของการควบคุมอำนาจในสังคม โดยเฉพาะการควบคุมที่เกิดจากการผูกขาดและการตลาดที่เข้าครอบงำพื้นที่สาธารณะ ทำให้เกิดการบิดเบือนการถกเถียงเชิงวิพากษ์และการนำเสนอข้อมูลเพื่อประโยชน์ทางการค้า เขากล่าวว่าการผูกขาดและการตลาดทำให้พื้นที่สาธารณะกลายเป็นเวทีสำหรับการส่งเสริมผลิตภัณฑ์หรือการเมืองผ่านการสร้างภาพลักษณ์ ซึ่งขัดต่ออุดมการณ์ของพื้นที่สาธารณะที่มุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระและไม่ถือคติ นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะดิจิทัล การแพร่หลายของอินเทอร์เน็ตและโซเชียลมีเดียได้สร้าง “พื้นที่สาธารณะดิจิทัล” ที่ทุกคนสามารถเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคข้อมูลได้ การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอภิปรายทางการเมืองและสังคมได้อย่างกว้างขวางขึ้น อย่างไรก็ตาม Habermas มองว่าโซเชียลมีเดียมีแนวโน้มที่จะสร้าง “กลุ่มสนใจประเด็นเฉพาะ” (issue publics) ที่เน้นแต่เรื่องเฉพาะกลุ่ม และทำให้ความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะถูกแบ่งแยกและแยกย่อย ทำให้ยากต่อการสร้างฉันทามติหรือตกลงในเรื่องสังคมที่กว้างขึ้น

ในส่วนของปัญหาพื้นที่สาธารณะดิจิทัล พื้นที่สาธารณะดิจิทัลเผชิญกับปัญหาหลายด้าน เช่น การผูกขาดทางดิจิทัลของบริษัทใหญ่ บริษัทเทคโนโลยีขนาดใหญ่ เช่น Google, Facebook และ Amazon ควบคุมแพลตฟอร์มออนไลน์จำนวนมาก ซึ่งทำให้เกิดการควบคุมข้อมูลและพฤติกรรมผู้ใช้โดยทางอ้อมผ่านการออกแบบแพลตฟอร์มและอัลกอริทึม ความเป็นปัจเจกดิจิทัล ผู้ใช้โซเชียลมีเดียมักสะสมการยอมรับและความสนใจจากโพสต์และโปรไฟล์ส่วนตัว ทำให้เกิดการมุ่งเน้นไปที่ตนเองมากกว่าการร่วมมือกันในเรื่องสาธารณะ หรือการเฝ้าระวังดิจิทัล บริษัทและรัฐบาลสามารถติดตามและเฝ้าระวังพฤติกรรมผู้ใช้ได้ง่ายขึ้นผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งอาจทำให้ผู้ใช้เสียสิทธิส่วนตัวและความเป็นอิสระในการแสดงออก ปัญหาข่าวปลอมและการเมืองเชิงอารมณ์ สื่อสังคมออนไลน์เอื้อให้มีการเผยแพร่ข่าวปลอม

อย่างรวดเร็ว รวมถึงการใช้อารมณ์ในการโน้มน้าวให้ผู้เชื่อในข้อมูลเท็จ ทำให้การแยกแยะข้อเท็จจริงกับความคิดเห็นส่วนบุคคลเป็นเรื่องยาก การปรับใช้ทฤษฎีวิพากษ์ในพื้นที่สาธารณะดิจิทัล Habermas เสนอว่าการวิเคราะห์พื้นที่สาธารณะด้วยทฤษฎีวิพากษ์เป็นเครื่องมือในการประเมินการควบคุมพื้นที่สาธารณะดิจิทัลในระบบทุนนิยม การประเมินนี้ช่วยให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะดิจิทัลถูกครอบงำด้วยอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างไร และมีความแตกต่างจากอุดมคติของพื้นที่สาธารณะในแนวคิดดั้งเดิม ทฤษฎีวิพากษ์ในพื้นที่สาธารณะดิจิทัลนี้มีเป้าหมายเพื่อให้เห็นถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะดิจิทัลที่ส่งเสริมประชาธิปไตย โดยปราศจากการครอบงำจากผลประโยชน์ทางธุรกิจ

โดยสรุป ตามทฤษฎีของ Jürgen Habermas พื้นที่สาธารณะคือสถานที่ที่เปิดให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการอภิปรายประเด็นสำคัญอย่างเท่าเทียม โดยไม่ถูกควบคุมจากรัฐหรือธุรกิจเอกชน พื้นที่นี้ควรมีความโปร่งใสเพื่อให้ประชาชนสามารถวิพากษ์วิจารณ์และตรวจสอบผู้มีอำนาจได้ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม Habermas วิจารณ์ว่าปัจจุบันสื่อมวลชนและโซเชียลมีเดียมักถูกควบคุมโดยกลุ่มทุนและการเมือง ทำให้ข้อมูลถูกบิดเบือน นำไปสู่พื้นที่สาธารณะที่ไม่เป็นกลางหรือถูกครอบงำด้วยผลประโยชน์ทางการเมือง คำเขาเสนอแนวคิด “การหวนคืนสู่สภาพคักดินา” ซึ่งสื่อปัจจุบันถูกใช้เป็นเครื่องมือโฆษณาและการตลาดเพื่อส่งเสริมผลิตภัณฑ์และอำนาจทางการเมือง ในขณะที่โซเชียลมีเดียสร้าง “กลุ่มสนใจเฉพาะ” ทำให้ยากต่อการสร้างฉันทามติในประเด็นสาธารณะ

บทที่ 13 เศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อบริการสาธารณะและอินเทอร์เน็ตบริการสาธารณะ

ความหมายและลักษณะของสื่อสาธารณะ (Public Service Media: PSM) สื่อสาธารณะ เช่น BBC (สหราชอาณาจักร) ARD (เยอรมนี) และ PBS (สหรัฐอเมริกา) เป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการให้บริการข้อมูลและความบันเทิงเพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยไม่แสวงหากำไร เป้าหมายของ PSM คือการส่งเสริมประชาธิปไตย วัฒนธรรม และการเรียนรู้ โดยใช้การรายงานข่าวที่เป็นกลาง สื่อเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากค่าธรรมเนียมที่เรียกเก็บจากประชาชน หรือจากการสนับสนุนของรัฐ ทำให้สามารถดำเนินการอย่างอิสระโดยไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับผลกำไร ซึ่งแตกต่างจากสื่อเชิงพาณิชย์ที่มุ่งเน้นกำไรจากโฆษณา หน้าที่ในด้านประชาธิปไตย PSM จะทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับการอภิปรายและการสนทนาทางการเมืองในสังคม การนำเสนอข่าวสารที่เที่ยงตรงมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนสามารถตัดสินใจได้อย่างมีข้อมูล PSM ยังมีบทบาทสำคัญในการสืบสานศิลปะและวัฒนธรรม รวมถึงการสะท้อนถึงความหลากหลายของสังคม PSM จึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบประชาธิปไตย โดยที่ผู้ชมสามารถวิพากษ์วิจารณ์และมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารทางสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน การพัฒนาอินเทอร์เน็ตสาธารณะ (Public Service Internet: PSI) แนวคิด PSI มุ่งหวังจะสร้างอินเทอร์เน็ตที่ขับเคลื่อนโดยคุณค่า

เพื่อประโยชน์สาธารณะ แทนการมุ่งเน้นการแสวงหากำไรของบริษัทเอกชน PSI เป็นแพลตฟอร์มที่ปลอดภัย โปร่งใส และปกป้องความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้งาน โดยการสร้าง PSI นั้นต้องอาศัยองค์กร PSM เป็นหลักในการพัฒนาแพลตฟอร์มที่ให้การเข้าถึงข้อมูล การศึกษา และการมีส่วนร่วมทางสังคมในรูปแบบที่ไม่แสวงหากำไร ผู้เชี่ยวชาญยังได้เน้นถึงความสำคัญของการมีเนื้อหาคุณภาพสูง และการตรวจสอบข้อเท็จจริงบน PSI เพื่อสนับสนุนการสนทนาและการตัดสินใจที่ถูกต้องในสังคม

การปกป้องและการสร้างความโปร่งใส สื่อสาธารณะยังมีบทบาทในการสนับสนุนความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) โดยเคารพสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมความเสมอภาค และรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้งาน PSM มุ่งเน้นการรวมกลุ่มทางสังคมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเน้นไปที่การสื่อสารเชิงสาธารณะและการให้บริการที่ครอบคลุมทุกกลุ่ม รวมถึงการปกป้องเสียงของชนกลุ่มน้อย PSM ยังทำหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ ส่งเสริมให้ผู้ใช้งานมีส่วนร่วมในการผลิตเนื้อหาข่าวสารซึ่งช่วยสร้างให้เกิดการสนทนาทางสังคมที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม และความท้าทายและข้อเรียกร้องต่อ PSI การสร้าง PSI เป็นการสร้างทางเลือกใหม่ต่ออินเทอร์เน็ตที่มุ่งแสวงหากำไร โดยมุ่งเน้นการเป็นพื้นที่สาธารณะเสรี ซึ่งให้บริการโดยไม่ต้องอิงกับรายได้จากโฆษณา และไม่ถูกควบคุมจากรัฐหรือองค์กรที่แสวงหากำไรต่าง ๆ ผู้เชี่ยวชาญเรียกร้องให้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัย ให้ความสำคัญกับข้อมูลคุณภาพ และลดความรุนแรงของข่าวปลอม PSI ยังได้รับการออกแบบให้เอื้อต่อการสร้างเนื้อหาที่หลากหลาย โดยอิงความต้องการและมุมมองของผู้ใช้จากทุกภาคส่วนของสังคม

โดยสรุป สื่อสาธารณะ (Public Service Media: PSM) เช่น BBC, ARD และ PBS เป็นสื่อที่ไม่แสวงหากำไร มุ่งเน้นให้บริการข้อมูลและความบันเทิงเพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมประชาธิปไตย วัฒนธรรม และการเรียนรู้ สื่อเหล่านี้รายงานข่าวอย่างเป็นกลาง และได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากค่าธรรมเนียมของประชาชนหรือรัฐ ทำให้ดำเนินงานอย่างอิสระ ไม่ขึ้นอยู่กับการรายได้จากโฆษณา หน้าที่ของ PSM คือการสร้างพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนได้อภิปรายประเด็นทางสังคมและการเมือง ส่งเสริมความหลากหลายและความเสมอภาค และแนวคิดอินเทอร์เน็ตสาธารณะ (Public Service Internet: PSI) ขับเคลื่อนโดยคุณค่าสาธารณะแทนการแสวงหากำไร เพื่อสร้างพื้นที่ออนไลน์ที่ปลอดภัย โปร่งใส ปกป้องความเป็นส่วนตัว และส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลที่มีคุณภาพสูง ลดปัญหาข่าวปลอม PSI จึงถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ส่งเสริมการสื่อสารที่เป็นธรรมและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

บทที่ 14 เศรษฐศาสตร์การเมืองของการจัดการสื่อ

การจัดการในทางเศรษฐศาสตร์การเมือง หมายถึง กระบวนการที่ใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยมีการวางแผน การควบคุม การประสานงาน และการคาดการณ์ Henri Fayol ได้จำแนกการจัดการออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ คือ การคาดการณ์และวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ

การประสานงาน และการควบคุม ซึ่งเป็นการพัฒนาองค์กรในเชิงเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการแบ่งแยกแรงงาน โดยการแบ่งแยกแรงงานและผลกระทบ (Division of Labour and Its Implications) Marx มองว่าการแบ่งแยกแรงงานเป็นลักษณะของสังคมขั้นสูง แบ่งแรงงานระหว่างกายภาพกับการคิด นอกจากนี้ Marx ยังได้กล่าวว่าการแบ่งแยกแรงงานนี้เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความแปลกแยกในระบบทุนนิยม ผู้คนไม่สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมและโครงสร้างของตนเองได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากแรงงานถูกแบ่งออกไปในลักษณะที่ลดทอนสิทธิมนุษยชนของผู้ปฏิบัติงานลง ยังมองถึง การจัดการสื่อ (Media Management) การจัดการสื่อครอบคลุมถึงการบริหารจัดการองค์กรสื่อให้มีการวางแผนและควบคุมทรัพยากร เพื่อผลิตและเผยแพร่เนื้อหา การจัดการสื่อยังต้องพิจารณาปัจจัยด้านเทคโนโลยี เนื้อหา วัฒนธรรมองค์กร และสิ่งแวดล้อมทางสังคมขององค์กร นอกจากนี้ยังต้องมีทักษะในการบริหารที่สามารถรับมือกับความซับซ้อนของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้ รวมถึงต้องคำนึงถึงปัจจัยการสื่อสารในระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับเศรษฐกิจโดยรวม นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดการจัดการแบบ Taylorism และ Fordism ที่เสนอวิธีการจัดการที่เน้นการแบ่งแยกแรงงานระหว่างผู้จัดการและผู้ปฏิบัติงาน โดยมีขั้นตอนการจัดการทางวิทยาศาสตร์ที่จำแนกเป็นการเลือกการวิเคราะห์ การเปรียบเทียบ การกำจัด และการปรับปรุง Fordism พัฒนามาจาก Taylorism ซึ่งเน้นการผลิตจำนวนมาก การใช้แรงงานที่มีทักษะต่ำ และมีการแบ่งหน้าที่ชัดเจน ซึ่งทั้งหมดนี้ถูกนำไปใช้ในการผลิตแบบสายพานการผลิต Taylorism ยังคงมีอิทธิพลในปัจจุบัน แม้ว่าจะถูกผสมผสานกับรูปแบบการจัดการยุคใหม่ที่มีการจัดการแบบยืดหยุ่นมากขึ้น และการจัดการแบบหลัง Fordist (Post-Fordist Management) การจัดการแบบหลัง Fordist เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่สะดวกสบายและสร้างแรงจูงใจให้พนักงานใช้เวลาทำงานในบริษัทมากขึ้น เช่น Google ซึ่งมีพื้นที่ผ่อนคลาย สนามกีฬา ร้านอาหาร และความบันเทิงต่าง ๆ กลยุทธ์นี้มุ่งให้พนักงานรู้สึกพึงพอใจ ในสถานที่ทำงานและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น แนวทางนี้ยังเป็นการผสมผสานเวลาทำงานและเวลาส่วนตัว รวมถึงการทำงานและการพักผ่อนเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด

โดยสรุป การจัดการในทางเศรษฐศาสตร์การเมืองหมายถึงกระบวนการจัดการที่ประกอบด้วย การวางแผน ควบคุม ประสานงาน และคาดการณ์ เพื่อนำองค์กรสู่เป้าหมาย โดย Henri Fayol ได้แบ่งการจัดการออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การคาดการณ์ การวางแผน การสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม แนวคิดการแบ่งแยกแรงงานของ Marx เชื่อว่าการแบ่งงานในระบบทุนนิยมทำให้เกิดความแปลกแยกเพราะขาดการควบคุมตนเอง และการจัดการสื่อครอบคลุมการบริหารทรัพยากร การใช้เทคโนโลยี และการวิเคราะห์ปัจจัยทางสังคม แนวทางการจัดการของ Taylorism และ Fordism เน้นการจัดการที่เข้มงวดและแบ่งแยกแรงงานชัดเจน เช่น การผลิตสายพาน ส่วนการจัดการแบบหลัง Fordist เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ผ่อนคลายและสร้างแรงจูงใจ เช่น Google ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของพนักงาน

สรุป

แนวคิดหลักจากหนังสือ Media Economy and Society: A Critical Introduction โดย Christian Fuchs (2023) ที่เน้นการศึกษาสื่อและการสื่อสารผ่านกรอบเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบวิพากษ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อเปิดเผยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างสื่อ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งมีผลต่ออำนาจทางการเมืองและอุดมการณ์ที่ขับเคลื่อนสังคมสมัยใหม่ มีประเด็นที่สะท้อนมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อระบบสื่อในบริบทของทุนนิยมสมัยใหม่ แบบจำลองการสื่อสารดั้งเดิมและเศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อ การอธิบายแบบจำลองการสื่อสารของ Harold Lasswell ที่ใช้แนวคิดพื้นฐานของการสื่อสาร คือ การวิเคราะห์ว่า “ใครพูดอะไร ผ่านช่องทางใด ไปถึงใคร และมีผลอะไร” โมเดลนี้ช่วยให้เราเข้าใจการสื่อสารในแง่การถ่ายทอดข้อมูล แต่เมื่อมองในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง จะพบว่าการสื่อสารมีความซับซ้อนมากขึ้น เพราะการควบคุมช่องทางการสื่อสารนั้นเชื่อมโยงกับอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง เช่น ในกรณีของ Apple และ iPhone ที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของอำนาจการตลาดและการครอบครองกิจการข้ามชาติที่ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อการบริโภค แต่ยังเกี่ยวพันถึงเงื่อนไขการทำงาน และการใช้แรงงานในประเทศต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงการกดขี่ในระบบทุนนิยม การผูกขาดและการกระจุกตัวของสื่อ หนังสือยังได้กล่าวถึงปรากฏการณ์การกระจุกตัวของสื่อในมือของบริษัทขนาดใหญ่ เช่น Google และ Disney ซึ่งใช้กลยุทธ์การรวบรวมในแนวราบและแนวดิ่งเพื่อขยายอำนาจและควบคุมทั้งตลาดและข้อมูล ตัวอย่างเช่น การที่ Google ใช้การผูกขาดการค้นหาออนไลน์ ส่งผลให้สามารถควบคุมการเข้าถึงข้อมูลและกำหนดลำดับการค้นหา ซึ่งสามารถโน้มน้าวทิศทางการคิดเห็นของสาธารณชน ในขณะที่ Disney ขยายอิทธิพลของตนในอุตสาหกรรมบันเทิงผ่านการซื้อกิจการของ 20th Century Fox ทำให้สามารถควบคุม ตั้งแต่การผลิตเนื้อหา ไปจนถึงการกระจายสู่ผู้ชม การกระจุกตัวนี้ทำให้เสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลและการแสดงความคิดเห็นถูกจำกัด และมีผลกระทบเชิงลบต่อประชาธิปไตย การทำให้เป็นสินค้าของข้อมูลและแรงงานดิจิทัล: แนวคิดเรื่องการทำให้ข้อมูลและแรงงานดิจิทัลเป็นสินค้า (Commodification) ถูกกล่าวถึงโดยเฉพาะในบริบทของการใช้ข้อมูลผู้ใช้ในการแสวงหาผลกำไร แพลตฟอร์มออนไลน์อย่าง Facebook และ Google ใช้ข้อมูลพฤติกรรมของผู้ใช้เพื่อขายโฆษณาแบบเจาะจงกลุ่มเป้าหมาย (Targeted Advertising) นำไปสู่การสะสมทุนในรูปแบบที่เรียกว่า “ทุนนิยมการเฝ้าระวัง” (Surveillance Capitalism) ซึ่ง Shoshana Zuboff อธิบายว่าเป็นระบบที่ใช้ประสบการณ์ชีวิตของผู้ใช้เพื่อสร้างข้อมูลเชิงพฤติกรรม ที่นำไปสู่การทำนายและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ใช้เพื่อสร้างกำไรให้บริษัท เทคโนโลยีเหล่านี้ทำให้ผู้ใช้ถูกควบคุมและเฝ้าติดตามอย่างละเอียด ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาด้านสิทธิส่วนบุคคลและเสรีภาพในการแสดงออก แรงงานในอุตสาหกรรมสื่อและความไม่เท่าเทียมทางสังคม การวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมืองในบริบทของแรงงานในอุตสาหกรรมสื่อ เน้นการสะท้อนถึงปัญหาสภาพการทำงานที่ไม่มั่นคง เช่น การจ้างงานแบบชั่วคราวหรือฟรีแลนซ์ แรงงานในภาคนี้มักต้องเผชิญกับความกดดันในการทำงานหนักและการพัฒนาทักษะอย่าง

ต่อเนื่อง เนื่องจากการแข่งขันที่สูงและความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสร้างแรงกดดันให้แรงงานต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมระหว่างแรงงานในประเทศพัฒนาแล้วที่มีโอกาสมากกว่า และแรงงานในประเทศกำลังพัฒนาที่มักถูกจำกัดด้วยทรัพยากร การวิพากษ์เศรษฐศาสตร์การเมืองของสื่อ และพื้นที่สาธารณะดิจิทัล ในการวิเคราะห์พื้นที่สาธารณะตามแนวคิดของ Jürgen Habermas ซึ่งระบุว่าสื่อดิจิทัลควรทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่ผู้คนสามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในประเด็นสำคัญต่อสังคมได้อย่างเสรี อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงของสื่อดิจิทัลปัจจุบัน ซึ่งถูกควบคุมโดยบริษัทยักษ์ใหญ่เช่น Google และ Facebook ส่งผลให้การใช้พื้นที่สาธารณะดิจิทัลเพื่อการอภิปรายอย่างเสรีนั้นเป็นไปได้ยาก Habermas กล่าวถึงแนวคิด “การหวนคืนสู่สภาพศักดินา” (Re-feudalization) ซึ่งหมายถึงการที่พื้นที่สาธารณะถูกควบคุมและบิดเบือนเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าและอำนาจทางการเมือง ทำให้ผู้ใช้ในสื่อดิจิทัลอาจตกเป็นเป้าหมายการตลาดหรือการควบคุมข้อมูลทางการเมืองแทนที่จะได้รับข้อมูลที่เป็นกลางและถูกต้อง ข้อวิจารณ์สำคัญ หนังสือเล่มนี้นำเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับ ปัญหาของการผูกขาดทางเศรษฐกิจในสื่อที่มีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อการสื่อสารสาธารณะ และสิทธิพลเมือง ข้อวิพากษ์ที่เสนอเป็นการเรียกร้องให้เกิดความตระหนัก และการปรับปรุงระบบสื่อให้มีความยุติธรรมมากขึ้น เพื่อลดความไม่เท่าเทียมทางสังคมและส่งเสริมให้เกิดระบบเศรษฐกิจดิจิทัลที่เอื้อต่อสังคมโดยรวม

รายการอ้างอิง

- Fuchs, C. (2023). *Media, economy and society: A critical introduction*. Taylor & Francis Group, ProQuest Ebook Central. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/thammasat-ebooks/detail.action?docID=30941442>.
- Knoche, M. (1999). Media economics as a subdiscipline of communication sciences. In *The German Communication Yearbook*, edited by Hans-Bernd Brosius and Christina Holtz-Bacha, 69-99. Hampton Press.
- McChesney, R. W. (2000). The political economy of communication and the future of the field. *Media, Culture & Society*, 22(1), 109-116.
- Meier, W. A. (2003). Politische okonomie. In *Medien und Okonomie. Band 1/1: Grundlagen der Medienökonomie: Kommunikations- und Medienwissenschaft, Wirtschaftswissenschaft*, edited by Klaus-Dieter Altmeyden and Matthias Karma-sin, 215-243. Westdeutscher Verlag.
- Mosco, V. (2009). *The political economy of communication* (Second edition). Sage.
- Smythe, D. W. (1960). On the political economy of communications. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 37(4), 563-572.
- Williams, R. (1980/2005). *Culture and materialism*. Verso Books.
- Winkler, H. (2008). *Basiswissen medien*. Fischer.

